

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATSBI DRAG FRÅN
SVERIGE DANMARK OCH NORGE

GENOM

KARL GUSTAV LJUNGGREN

UNDER MEDVERKAN AV

JOHS. BRÖNDUM-NIELSEN JÓN HELGASON
TURE JOHANNISSON HJALMAR LINDROTH ERIK NOREEN
MAGNUS OLSEN DIDRIK ARUP SEIP PETER SKAUTRUP
ELIAS WESSÉN

SEXTIONDE BANDET.

FEMTE FÖLJDEN. FJÄRDE BANDET.

C. W. K. G L E E R U P
LUND MCMXLV

INNEHÅLL.

Abrahamsson, Erik, Fil. dr, Nyköping, Genmäle 2	241
Andersen, Harry, Dr Phil., Köpenhamn, Anmälan av P. Skautrup: Det danske Sprogs Historie. I. Fra Guldhornene til Jyske Lov	107
— Tilføjelse til 'Om a : æ i Runedansk'	144
Hansen, Aage, Dr Phil., Köpenhamn, Anmälan av P. Diderichsen, Sætningsbygningen i Skaanske Lov	137
Janzén, Assar, Docent, Lund, Anmälan av H. Gullberg: Berättarkonst och stil i Per Hallströms prosa	128
— Revel, rävel	169
Johannisson, Ture, Professor, Göteborg, Anmälan av L. Hulthén: Studier i jämförande nunordisk syntax	121
Larsson, Otto, Herr, Göteborg, Genmäle 2	244
Ljunggren, Karl Gustav, Professor, Lund, Fornsvenskt sammanfall av <i>hv-</i> och <i>v-</i>	92
— Tillägg	254
— Anmälan av E. Wessén, Svensk språkhistoria. II. Ordbildningslära	133
— Litteraturkrönika (1945)	246
Lombard, Alf, Professor, Lund, Sydsvenska och uppsvenska	1
Magoun, Francis P. Jr, Professor, Cambridge Mass., Some additions to Blöndal's Íslenzk-Dönsk Orðabók: Linguistic terms	159
Naert, Pierre, Fil. lic., Lund, Några västnordiska ord av roten <i>ie. *er(ə)dh-</i>	151
Nielsen, Karl Martin, Mag. art., Aarhus, Omramning eller fri apposition i runeindskrifter	73
Nordling, Arnold, Professor, Helsingfors, Nekrolog över Hugo Pipping	232

Noreen, Erik, Professor, Uppsala, Några urnordiska inskrifter	145
Norlind, Wilhelm, 2. Bibliotekarie, Lund, Bibliografi för 1941, 1942 och 1943	256
Palmér, Johan, Univ.-lektor, Lund, Nekrolog över Theodor Hjelmqvist	227
Pipping, Rolf, Professor, Åbo, Östsvenskt och sydsvenskt .	218
Svensson, John, Docent, Lund, Hesselmanns nya omljudsteori	188
Meddelande	255

ALF LOMBARD

Sydsvenska och uppsvenska.

Bidrag till en jämförelse mellan två former av
svenskt riksspråk.

Över »sydliga provinsialismer i det bildade svenska talspråket» har lektor Gösta Bergman i Arkiv för nordisk filologi¹ skänkt oss en utförlig utredning. Ämnet är rikt och lockande, och det ligger särskilt bra till för »nerrullade uppsvenskar», som, om de har intresse för språkliga ting, knappast kan undgå att fundera lite över de språkliga nyheter som dagligen och stundligen möter dem. Åtskilliga lingvister av facket har i sina skrifter upptecknat vissa iakttagelser av hithörande slag, ur talspråk och böcker.² Men vad lektor Bergman ger är en omfattande specialundersökning, grundad främst på en stort upplagd och väl genomtänkt, med detaljerade frågeformulär utarbetad enquête om det talade språket inte bara i Sydsverige utan även, till jämförelse, i landets alla övriga delar.

Påfallande är hur många av sydsvenskans provinsialismer som är mer eller mindre typiskt danska.³ Troligen rör det sig då oftare om substratföreteelser än om lån i vanlig bemärkelse.

Jag har tagit del av lektor Bergmans framställning med levande intresse, både där av mig själv icke iakttagna företeelser beskrivs och i de delar som för mig medfört igenkännandets glädje. Att jag nu tar till orda i saken bör endast ses som en yttring av detta stora

---

¹ Vol. LVI (1942), ss. 125—250; särtryckspaginerat 1—126.

² Bland nyligen publicerade märkes E. Noreen, *Från Birgitta till Piraten*, Stockholm 1942, s. 186. Bland romanisters bidrag kan nämnas J. Visings påpekanden i *Nordisk tidskrift* 1894, s. 542.

³ I några fall går tvärtom Stockholm och Köpenhamn tillsammans gentemot Skåne. Se Bergman s. 103, och jfr härnedan s. 50.

intresse. Det sker efter överenskommelse med lektor B., och sedan jag först haft förmånen att med honom diskutera vissa av iakttagelserna; för dessa kollegiala samtal och för hans osjälviska intresse för saken vill jag även här hjärtligt tacka honom. Mina här följande anteckningar utgör ingen kritik mot förf:s resultat. Inte heller gör de minsta anspråk att nå fram till fullständigheten: lektor B. vet bättre än någon att ingen förteckning av detta slag någonsin kan bli komplett. Även efter den efterskörd jag här gjort finns troligen åtskilligt att samla.

Vad jag här skulle vilja tillägga är framför allt några egna iakttagelser, drag (utöver de av lektor B. nämnda) som frapperat mig i riksspråks- (dvs. icke folkmåls-)talande sydsvenskars tal, särskilt bildade skåningars från Lund (och Malmö), dvs. drag som skiljer sig från mina egna språkvanor. Sistnämnda vanor kännetecknas av att mitt eget språk kan sägas ganska väl representera ett genomsnitt av språket bland de bildade i Stockholmstrakten; efter min flyttning till Skåne har ingen annan förändring däri skett än att jag medvetet anpassat mig beträffande en eller annan term (t. ex. *luka*, som synes mig vara ett bekvämt och bra ord) — rena bagateller. Vid behov har jag härnedan fyllt ut mitt direkt ur sydsvenskars tal uppfångade material med lite gods ur sydsvensk dagspress o. d. samt ur skåningen Fritiof Nilsson Piratens mustiga Skåne-romaner »Bombi Bitt och jag» (19:e uppl., Stockholm 1941) och »Bokhandlaren som slutade bada» (3:e uppl., ib. 1937). I de undantagsfall, där en här omtalad språkföreteelse icke iakttagits direkt av mig själv, nämnes detta. Vad jag till jämförelse anför om uppsvenskan avser endast vad jag själv brukar säga (eller skriva), eller vad jag bestämt vet mig ha hört (eller sett) andra uppsvenskar använda.

I det av mig antecknade sydsvenska materialet, likaväl som i det av lektor B. samlade, växlar graden av bruklighet i sydsvenskan resp. obruklighet i uppsvenskan starkt de olika företeelserna emellan. Likaså finns överallt, självfallet, distinktioner att göra beträffande stilarten: mer eller mindre bildat, vardagligt etc. Det viktigaste härom har jag i min förteckning kort angivit. Däremot har jag icke velat röra vid följande frågor: (1) I vad mån det eller det är att betrakta som »högsvenska», eller som »tillrädligt», »korrekt» o. d.; begreppet »högsvenska» är alltför svårt att i detalj avgränsa, och korrektheten förblir alltför ofta någonting subjektivt. (2) I vad mån det eller det

kan påträffas även i andra delar av det svenska språkområdet än de två jag här sysslar med; hur en enquête härom bör organiseras, för den som skulle vilja företaga den, har lektor Bergman påvisat. Med uppsvenskt och sydsvenskt avser jag alltså här icke förekomst enbart inom dessa två landsdelar.

När en företeelse här betecknas som icke bruklig i endera landsdelen, innebär detta icke nödvändigtvis att icke exempel kan framletas. Att scanismer gärna sprider sig norrut är en ofta omvitnad sak, och att mycket sprids från huvudstadstrakten till rikets olika delar är självklart och obestridligt. Fall där i »obrukligt» bör inläggas absolut total innebörd är nog jämförelsevis fåtaliga.

Uppfattningen huruvida det heter så eller så, och — än mer — om hur pass vanlig, bildad, regionalt färgad, »korrekt» o. d. en viss språkföreteelse är, varierar, här som alltid, mycket, även bland de individer som själva talar språkformen ifråga. Det är slående i vilken grad åsikten om uttrycksmedels gångbarhet kan variera från den ene till den andre, i alla landsändar: vid förfrågan rörande ett visst uttryck eller uttal svarar den ene positivt, medan den andre, som dock hör till samma trakt, till samma generation, till samma sociala miljö, spontant kanske genmäler sådant som »säger jag aldrig», »rena folk-målet», eller rentav »har jag aldrig hört» — kanske för att snart nog, i ett obehagligt ögonblick, själv använda det. Särskilt sådant som man anser vara regionalt, provinsiellt, vägrar man ofta att kännas vid. Meningsskiljaktigheter inför en undersökning som lektor Bergmans är nu en gång en ofrånkomlig sak.¹ Den som yttrar sig om dylika undersökningar må dock betänka hur lätt hans egen spontana språkkänsla kan förleda honom till att som oriktiga stämpla påpekanden som i själva verket är fullt sanna; det kan ju synnerligen ofta heta på mer än ett sätt. En läsare bör inte vänta sig att nödvändigtvis känna igen varenda detalj, inte ens i en beskrivning av språket hos den folkgrupp han själv tillhör. Genom att ge uttryck åt egna reflexioner om hur det heter, åstadkommer han egentligen icke mer än att utöka listan av vittnesbörd med ännu ett nummer, icke mer än att med ytterligare ett, högst ofullständigt, enquête-svar precisera några detaljer i den redan brokiga, men till evig ofullständighet dömda

---

¹ Några smärre sådana har F. Böök anfört i sin för övrigt lovordande recension av lektor Bergmans arbete, i Svenska dagbladet 23/3 1943.

överblicksbild som rundfrågan avser att skänka. Mera gör jag heller inte anspråk på att ge, när jag nu inledningsvis, beträffande lektor B:s till jämförelse meddelade uppgifter om bildad uppsvenska, nämner några fall där mitt språk eller min uppfattning avviker; dessa fall utgör blott ett ringa fåtal. Samtidigt skall jag tillfoga några detalj-uppgifter.

Sid. 37 omtalas *vars en* »var sin», »en var», *vars två* »var sina två», »två var». Det framgår av lektor Bergmans avsnitt härom (se även den av honom citerade E. Terner) att *vars en* icke är enbart sydsvenskt. Själv utsäger jag i den mening, som jag i skrift, enligt officiell ortografi, återger med *pojkar* fick *var sin slant*, de båda ifrågavarande orden på följande sätt: va^4sin^1 , $va\dot{s}^4in^1$ eller $va\dot{s}^4en$; och på motsvarande sätt neutrum *var sitt äpple* och pluralen *var sina två böcker*; dessa former (särskilt de singulara), och med dessa uttal, förefaller mig vara vanliga i uppsvenskan. *Vars två*, *vars tre* etc. känner jag icke alls från Uppsverige. Även om sistnämnda analogibildning, såsom jag antar, saknas där, och även om alltså något verkligt ord *vars*, = tyskans *je*, icke kan sägas finnas där, tror jag att även uppsvensken har en viss tendens att uppfatta *var sin*, *var sitt* som *vars en*, *vars ett*. För denna min förmodan talar två faktorer. Dels uttalet med kort *a*, alltså med samma *a* som i det relativa *vars*, eller exempelvis i *Gud bevars*; formen *var*, i t. ex. *var sak på sin plats*, har däremot långt bakre *a*. Dels, och mera, den syntaktiska omständigheten att ett följande adjektiv gärna får den böjning som betingas av ett föregående *en* resp. *ett*: »*De båda herrarna på bilden här kan man verkligen med skäl kalla för vardagens virtuoser. De sköta om eldningen i var sitt stort* [obs.!] *Stockholmshus*» (Dagens nyheter, A, 23/7 1941, sid. 8c). Detta *stort* är även för mig en naturlig form; substantivet är för min känsla obestämt. Emellertid används förvisso även *stora* här. Det heter på samma sätt: *Pojkar* fick *var sin rolig* (hellre och ledigare än *roliga*) *bok*. — Känslan för den ursprungliga betydelsen hos uttrycket är tydligen åtskilligt avtrubbad. Detta framgår också av att *sin* där används även icke-reflexivt: *Jag gav pojkar* *var sin* (ej *deras!*) *bok*. Och av att en preposition gärna sätts före hela gruppen: *De läste i var sin* (jämte *var i sin*) *bok*.

På tal om *innan* (s. 50) säger förf. att bruket av detta ord som adverb, t. ex. *kvällen innan*, och som preposition, t. ex. *innan kvällen*, *innan avfärden*, är honom obekant från Stockholm. Detta förvånar mig;

uttryck som de nämnda har full hemortsrätt i mitt eget talspråk, och — att döma av att de inte alls stöter mig — säkert i många andra stockholmares. Jag minns från skoltiden att vår modersmåls lärare bekämpade dem. Exempel påträffas titt och tätt även i skrift; O. R[ydqvis]t säger i Dagens nyheter (B, 3/9 1943, sid. 14 g), i en recension av en teaterpjäs om Norge: »*Onekligen hade det varit ännu verkningsfullare, om den kommit innan det sista permittenttåget.*» — Ordets prepositionella användning, som nu uppfattas som mindre korrekt, ligger (enligt SAOB, Hellquist SEO) till grund för dess konjunktionella och är alltså äldre än denna. Den tidspreposition som nu förordas i stället, är *före*. — Den lokala betydelsen hos prep. *innan* uppträder tidigt, men är nu föråldrad. I ett nutida exempel som *stationen innan Höör* kan jag icke tolka ordet som lokalt; prep. *innan* är här lika temporal som dess »korrektare» synonym *före* (st. *före H.*).

Hugga säden (s. 67), i sydsv., förklaras med »meja, skära, ta av». Men för mig är det enda fullt brukliga verbet i uppsv. ett femte: man *slår* säden.

Tack för det! »tack [så mycket]!» omtalas s. 96. Icke heller jag känner uttrycket från uppsvenskan. Möjligen kunde tilläggas att man i båda landsdelarna ofta använder *tacka för det!*, vid eftertryck gärna uttalat med extrastark tonvikt på första eller sista stavelsen, såsom svar på något man vill ange som självklart.

Sprallig (s. 112) förefaller mig att inte vara ovanligt i uppsvenskt vardagsspråk.

Stil (s. 112) är även i uppsv. mycket vanligt för att beteckna dels (1) svenskt resp. latinskt eller grekiskt textstycke använt, eller avsett att användas, inom språkundervisningen för (särskilt skriftlig) översättning till främmande språk resp. svenska, dels (2) av eleven efter sålunda förelagt textstycke utförd skriftlig översättning, »scriptum»: i båda betydelserna sägs t. ex. *provstil, studentstil, latinstil, engelsk stil*. Under min skoltid (Djursholm) och studenttid (Uppsala) var ingen term vanligare för dessa två begrepp. Jag har aldrig uppfattat uttrycket som regionalt.

Väck (s. 113) är jag förtrogen med, i skämtsam ton, i t. ex. *vara väck* »vara borta, förlagd, omöjlig att återfinna», *ta väck* »ta bort, undan», *väck med (den)!* »bort med (den)!\», möjligen även *gå väck* »gå bort, undan, ur vägen, avsides». Men ordet är nog vanligare i söder. Jfr för danskan t. ex. Kjeld Abells pjästitel *Melodien der blev væk*.

Jag övergår nu till det jag har att säga om sydsvenskan.¹ Först några randanteckningar till språkdrag som finns omtalade hos lektor Bergman.

Till poss.-pron. *min*, s. 9. Lektor Bergman gör gällande, med full rätt, att detta pronomen i sydsv. brukar ha lång vokal, mot uppsvenskt bruk men liksom i danskan. Följande, om ock delvis ganska självklart, kunde tilläggas, nämligen: (1) att detta gäller även *din* och *sin*;² (2) att det nämnda sydsv. uttalet med lång vokal endast förekommer i tryckstark ställning; (3) att uppsv. har lång vokal i tryckstark pluralform, *mina*, *dina*, *sina*, och stundom i uttrycket *i sinom tid*. — Lyttkens-Wulff, Svensk uttals-ordbok: kort, sällan långt *i*. SAOB och Östergren: kort, i sydligaste Sverige oftast långt *i*.

Till *ett näbb* »en näbb», s. 17. Av det avsnitt som lektor B. ägnat åt detta substantivs genus, framgår riktigt hurusom *näbb* är realgenus i uppsv. men ofta neutrum i sydsv. Bland hans många belägg på sistnämnda omständighet har jag särskilt fäst mig vid ett: han har nämligen vid ett tillfälle noterat att en och samma person — det är en av hans småländska sagesmän — använder olika genus i olika förbindelser, nämligen *näbbet* men *en näbb*. Denna egenartade fördelning

---

¹ Tre skånska vänner i Lund har haft godheten att beredvilligt med mig genomgå mitt material: biblioteksamanuensen fru Carola Lakociński, advokaten Bertil Wickman samt en tredje som bett att här förbli onämnd; de båda senare har även genomläst mitt manuskript. Professorskan fru R. E. Brøndal har vänligen kontrollerat mitt danska material och granskat korrekturet, och min kollega K. G. Ljunggren har gett mig ett par värdefulla litteraturhänvisningar. Jag tackar dem hjärtligt för deras nyttiga vinkar. Jag tackar även alla övriga som medvetet eller omedvetet bidragit med material till denna undersökning.

Till jämförelse med mina iakttagelser anger jag kortfattat, oavsett om de överensstämmer med mina rön eller icke (de gör det ingalunda alltid), de uppgifter som ett fåtal gängse uppslagsverk, främst Svenska Akademiens Ordbok (SAOB; till bokstaven M), O. Östergrens Nusvensk ordbok (till bokstaven S) och Svenska Akademiens Ordlista (8:e uppl.; SAOL), ger om de företeelser jag uppmärksammat. För danskan har jag främst rådfrågat den stora Ordbog over det danske Sprog (ODS; till bokstaven S), för folkmålen J. E. Rietz' Ordbok öfver svenska allmoge-språket (Svenskt dialekt-lexikon).

² Nämnas av lektor Bergman i hans senare bok *Provincialismer och skråspråk*, Sthlm 1943, s. 15. Det som i denna populariserande lilla bok säges om sydsvenskan är mestadels en sammanfattning av sådant som redan förtecknats i hans nyss anförda, utförliga tidskriftsuppsats. Ett och annat är dock tillagt; dit hör även några korta notiser om abstrakta som *skönhet* s. 14, om *ja* s. 16, *er*- s. 17, *näbb* s. 26.

av genusbruket för *näbb* har större spridning än som trots. Jag har fått den bekräftad i Lund: de tre personer jag där tillfrågat har förklarat sig säga t. ex. *näbbet, fågeln kom med en groda i näbbet, men en näbb, fågeln har en stor näbb*. Ett ytterligare, välkommet belägg på samma sak ger oss Piraten (Bokh., s. 176), där båda formerna, använda enligt nyssnämnda princip, står med bara sex raders mellanrum. Författaren säger först: »*Det var en rostig plåstork som gapade mot vinden med kluven näbb.*» Och strax nedanför: »*Han mönjade stork-näbbet rött.*» Mina sagesmän i Lund har angivit att dessa båda formuleringar stämmer med deras eget språkbruk. En genusväxling av denna art känner jag icke för något substantiv i uppsvenskan eller för något annat substantiv i sydsvenskan.¹

Till *han rökar, rökade, har rökad* »han röker, rökte, har rökt» (s. 30). Gåtfullare än nyssnämnda exempelpar är tillsvidare följande passus i samma bok (s. 227), där förf. använder de två konkurrentformerna i ett och samma andedrag: »*Det fanns visserligen förut en kvinna i Grimsby som rökte men hon satt på fattighuset och rökade torkade rosenblad i pipa.*»

Till *det gick i sönder* »det gick sönder» (s. 47). *I sönder* är brukligt även vid andra verb än *gå* (B. citerar t. ex. *brytas i s. från en Runöbo*); (någoting) *är i sönder* är vanligt i sydsv. Beträffande *i*, jfr *isär, itu, i sänder*.

Till *han fick gjort några bilder* »han fick några bilder gjorda» (ss. 49 f.). Se nu B. Risberg, *Bockar i kanten*, Stockholm 1942, s. 90, med fler dylika eller snarlika exempel.

Till *klä* i t. ex. *han klär [bra] i frack* »han tar sig bra ut [klädd] i frack» (s. 51). Se här ett (uppsvenskt) exempel på ett på jämförbart sätt intransitivt använt *fotografera*: »*Tror ni att Georg Rydeberg skulle fotografera bra som veterinär?*» (i en radiodialog av G. Eliasson, i radions riksprogram den 8/4 1944, omkr. kl. 19.40).

Till *inte utan* »bara, inte annat än» (s. 51). Av intresse är att detta

---

¹ Detta att ett substantivs genus av någon orsak växlar alltefter den artikel det står med, är överhuvud sällsynt. När franskans *Noël* har artikel, vilket inte inträffar särskilt ofta, brukar det heta *un Noël* men *la Noël*. Härpå finner jag följande belysande exempel; jag framhäver de genusangivande orden: »*Je me rappelle que même la Noël de cette année-là, nous la passâmes entre nous, et ce fut un si beau Noël, un Noël si simple et si vrai, qu'il me faut vous le raconter*» (Marius Grout, *Passage de l'Homme*, Paris NRF 1943, s. 52).

utan kommit att kunna sättas i syntaktiska förbindelser där vanliga prepositioner normaliter inte är brukliga. Lektor B. har sålunda påvisat att det kan stå direkt framför en infinitiv: *man kan inte utan beklaga dess öde*. Det kan även lätteligen (liksom prep. *utom*) stå framför ett prepositionsuttryck: *det är inte någon på kontoret utan mellan 9 och 3; man får inte gå på tennisplanen utan med gummiskor*. Eller framför en konjunktionsbisats: »*Hon ville inte va ihop me mej utan när ja va civil*» (Piraten, Bokh. 101).

Till *dänka* (s. 56). Tilläggas kan: *dänka en matta* »bestänka den lite med vatten före rengöringen, för att dammet icke skall ryka»; *d. ett golv*. Även intransitivt: *dänk lite här på golvet!* Formerna är *-er, -te, -t*.

Till *frisk* och *ny* »färsk» (s. 59). I Lund säljs *nypotatis* (jfr fr. *pommes nouvelles*, i samma betydelse) och *ny mjölk*; att märka är att det förra enligt uppgift uttalas som étt ord, med grav accent, det senare som två. Likaså *gammalpotatis*, i étt ord, »icke färsk p.» SAOB, s. v. *gammal* 4, anger: »*Gammal potatis*, *potatis* från föregående år, motsatt: *ny* eller *färsk p.*» Östergren anför *nypotatis* samt t. ex. *nymjöl, nymjök, nysnö*.

Till *jomän* (s. 69). Även *jamän, nänämän*. Om det syntaktiska se nedan s. 47.

Till *källing* (s. 73). Även *kattkälling*, t. ex. hos Piraten, Bokh. 176—177 (sagt av förf.). Det av lektor B. för norskan anförda *kattekillning* finns även i danskan.

Till *skrabba* »det som blir kvar, när man har ätit ett äpple» (s. 88). Tilläggas kan: eller päron. Lektor B. anger från olika landsdelar följande ord med samma betydelse: *buse, (äppel)fnas, (äppel)rad, (äpple)skalle, skolt, skravel, skrott, (äppla)skrov, skrutt, skult*. Tillfogas må, från norra Skåne, enligt Rietz' ordbok, *skrå* »kärnhus i äpple och päron», *äbla-skrå*. Uppsvenskan har veterligen intet verkligt gängse, fullt likvärdigt ord; den tar sig fram med *kärnhus* och *skrov*, och på skämt har jag även hört *skelett* användas. — *Skrabba* betyder i sydsv. även »dåligt äpple» (anfört av B.). I denna betydelse lär, enligt en muntlig uppgift, i Lund förekomma även termen *skraväll-äpple* (Rietz uppger *skravalls-töj* »skräpsaker» för södra Skåne, och danskan har *skravällik[e]* »hästkrake»; ODS ger under sistnämnda ord en del andra hänvisningar). — Även i ytterligare betydelser före-

kommer *skrabba* i olika dialekter i Götaland: »dålig, mager ko», »utlevad, svag gumma», »förnött ting» (Rietz).¹

Till *trams* »prat utan sammanhang» (s. 98). Även om person: en som pratar trams eller strunt. Rietz' ordbok anger *trammis* »karl som pratar dumheter», från Skåne. Jag har även hört motsvarande femininum, *tramsa*, uttalat med accent 40 (om denna accent, se nedan s. 11): *hon är en förb-d tramsa*.

Till *den gången* »då, vid den tiden, på den tiden» (s. 106). Uttrycket kan i sydsvenskan även inleda en konjunktionsbisats. Härom säger SAOB, G 1519: »även *den gången* (även *gång*) med eller utan ett åtföljande *då* eller *när* eller *som*: på den tiden då». Likaså i ODS, s. v. *gang*, sp. 675. Den konjunktionsanvändning, varom SAOB talar, är vanlig i sydsv. Den förekommer inte bara i den angivna betydelsen, utan även tämligen synonymt med det vanliga »då, när», både om förfluten och tillkommande tid, och även om upprepning: *där blir ingen värme den gången brännet får ligga och pyra*. Utöver de former som SAOB anger för konjunktionen, har jag noterat ännu en: *den gången att*, i obildat tal. *At(t)* finns redan i medeltidsspråket använt med syftning på en föregående tidsbeteckning; se Söderwalls ordbok, s. v., n:o 5, även i supplementet, och B. Bjerre i LUÅ, N. F., Avd. 1, XXXIV: V, 1938, ss. 5—25.

Till *rent* »alldeles» (s. 109). Fler exempel: *det är rent onödigt, slut, omöjligt, förstört, den är rent ny, han är rent ensam*. Mycket vanligt och karakteristiskt.

Jag kommer nu till sådana sydsvenska språkföreteelser, som icke behandlats i lektor Bergmans arbete.

¹ Man kan knappast undgå att märka hur talrika ord just på *skr-* (*sk-*) riksspråket och dialekterna äger för att beteckna »mager, dålig kropp av människa eller djur; mager, sjuklig, (ålders-)svag människa, stackare; mager, dålig häst eller ko; illa medfaret föremål (byggnad, kärl, hatt, träd); mager äng; avfall, bråte; dåligt äpple, kärnhus» (subst.), samt »mager, sjuklig, (ålders-)svag» (adj.), allt betydelse som ofta går i varandra. I Östergrens ordbok finner jag, under *skr-*: *skrabba, skrolla, skrot, skrott, skrov, skrult, skrå, skråde, skrälle, skröp* (subst.), *skral, skrallig, skraltig, skröplig* (adj.); och i Rietz', alltså under *skr-*, ytterligare ett par dussin (i siffran inräknas icke ord som är genomskinliga avledningar av ett annat hithörande). Förvisso är här, etymologiskt sett, ett flertal olika ordstammar representerade, mellan vilka släktskap, i denna terms vanliga mening, icke är påvisbar.

Fonetiskt. (1) Sydsvenskans *allmänna* fonetiska särdrag är mestadels välkända, bland språkljuden kanske främst *r*'et. Dit hör att grupper av *r* + dental, dvs. *rd*, *rt*, *rl*, *rn*, *rs*, som bekant i sydsv. bibehålls, alltså uttalas som tungrots-*r* följt av ren dental, och icke, såsom uppåt landet, sammansmälter till supradental, av naturliga skäl. Emellertid vet jag en eller annan bildad sydbo, troligen uppsvenskt anstucken, som, trots att hans *r* i övriga ställningar är klart velart, låter *r* + dental representeras av supradental, och som alltså uttalar t. ex. *herre* och *röra* med tungrots-*r*, men *fors* som *foʂ*⁴; härom finner jag intet i G. Sjöstedts i övrigt så innehållsmättade lundaavhandling om *r*'et (1936; om supradentalerna handlar särskilt ss. 275—280).

Två av uppsvenskans fem supradentaler, nämligen de ur *rd* och *rn* uppkomna, förorsakar nästan alltid förlängning av den omedelbart föregående betonade vokalen. Sålunda är tonvokalen i uppsv. lång t. ex. i *jord*, *värdig* eller i *kärna*, (konstnärnsnamnet) *Zorn* [sá⁴η]. Gruppen *rl* är ju relativt sällsynt, men motsvarande supradental brukar ha samma verkan: *pärla*. Se härom t. ex. A. Noreen, Vårt språk II, ss. 134—136; där nämns även de fåtaliga undantagen, såsom *Därdel*, *gärde*, *förrn*, *dörrn*, till vilka jag vill foga *tarlatan* (som har *tä-* eller *tä-*; Lyttkens-Wulff). De båda återstående supradentalerna däremot, alltså de tonlösa *rt* och *rs*, tillåter framför sig lika gärna kort (ex. *Martin*, *mars*) som lång (*art*, *bars*) tonvokal. — I sydsvenskan, där ju supradentaler normaliter saknas, intar *rd* och *rn*, bland grupperna av *r* + konsonant, ingen särställning av angivet slag, och t. ex. *jorden*, *Norden*, *värdig*, *världen* (där ju *l* är stumt), *kärna*, *stjärna* hör man där med kort tonvokal. Saken finns redan kort anförd i Lyttkens och Wulff, Svensk uttals-ordbok, sid. 20*. — Måhända jämförbar är den motsättning mellan sydsv. kort och uppsv. lång vokal framför grupp av två dentaler, vilken vanligen kännetecknar ord som *moln* (Bergman s. 9), *bläst*, *Hans*, *Hans[s]on*, *Jo[h]ns[s]on*, *O[h]ls[s]on* (härnedan ss. 16—18).

Nämnas må även den omständigheten att de mot uppsvenskans långa konsonantljud (som i *kam*, *soppa*, *faller*, *ställt*) svarande konsonanterna i sydsv. brukar vara korta (liksom i danskan, i flertalet ställningar) eller åtminstone märkbart mindre långa.

Mångskiftande och svår att exakt beskriva är, här som alltid, ord- och satsmelodien. Ett sydsv. drag som åtminstone mitt öra ofta

frapperats av, men som veterligen ännu icke påpekats, är den mer eller mindre starka musikaliska höjning som gärna inträder omedelbart efter huvudtryckvokalens (= huvudtryckstavelsens) styrkemaximum i ord med grav accent, i synnerhet sammansatta. Särskilt väl framträder den, av naturliga skäl, när konsonanterna efter huvudtryckvokalen är tonande: *Möllevången* (accent 3020), *Kävlingevägen* (accent 30020). Höjningen börjar innan huvudtryckvokalen ännu avslutats, alltså under uttalandet av *ö*-vokalen resp. den första *ä*-vokalen i nämnda ord. Den sträcker sig sedan en eller annan stavelse framåt mot ordets slut. När den orddel som följer efter huvudtryckstavelsen är lång, flerstavig, som i de två anförda namnen, hinner höjningen avslutas i god tid före ordets slut; efter denna faller rösten åter ned ungefär till samma tonhöjd som den från vilken stigningen begynte. När däremot huvudtryckstavelsen följs av en enda stavelse, som i *tonart*, *telefonbok*, är det tvivelaktigt om rösten hinner före ordslutet falla ned fullt. I ett ord som *Kävlingevägen*, med dess långa avstånd mellan huvud- och bitryckstavelse, torde höjningen vara fullbordad före bitryckstavelsens (-*vä*-) början. Men ord som *tonart*, där bitryckstavelsen följer direkt på huvudtryckstavelsen, visar att det styrkeminimum, som markerar bitryckstavelsens begynnelse, inte behöver utgöra slutgräns för höjningen. Den intonation som jag här beskrivit är förvisso ingalunda allenarådande för ord av sagda typ — tonfall växlar ju alltid från individ till individ, från situation till situation —, men den är vanlig. Den är för mitt öra klart karakteristisk för sydsv. uttal. — Jag har tydligt märkt något likartat i danskan, i motsvarande typ av ord, dvs. i flerstaviga ord utan stöt på huvudtryckstavelsen.

(2) En del ord som i uppsvenskan har *grav accent* förekommer i sydsvenskan med *akut*. (Men märkas bör att sydsv. akut för en uppsvensk inte alltid är helt lätt att skilja från det som han är van att uppfatta som grav. Sydsvensk grav däremot brukar ofta låta mycket karakteristiskt, såsom nyss sagts.) Dit hör:

Vissa abstrakta substantiv på *-het*, ex. *skönhet*. SAOB, t. ex. s. vv. *fromhet*, *godhet*, *klokhet*, anger främst accenten 32, med tillägget »i sydligaste och sydvästra Sverige vanligen, eljest sällan 41». Jfr A. Kock, *Svensk akcent II* 97 f., Bergman 10.

Vissa starkt vardagliga substantiv på *-a*, som utgör klandrande beteckningar på kvinnor. Ex. *tramsa* (s. 9), (*en liten*) *slarva*; även

substantiven *hafsa*, *hamsa*, *slampa* uppges användas i Skåne med accent 40. Se A. Kock II 407. SAOB, s. v. *hafsa*, anger uttalet som karakteristiskt för södra och västra Sverige; jfr J. Götling i Svenska landsmål, B XIX, 1918—21, s. 37.

(3) En del flerstaviga ord, som i uppsv. har *huvudtrycket* på initialstavelsen, förekommer i sydsv. med huvudtrycket på den stavelse, som vid initialbetoning uppbär bitrycket; med denna olikhet i tryckaccenten följer för vissa av orden en olikhet även i fråga om musikalisk accent (grav—akut). Dit hör:

(A) Vissa lånord. *Persilja* har i sydsv. accenten 040, i uppsv. däremot 320. *Rädisa* har i sydsv. oftast 040, i uppsv. veterligen alltid 320. *Papegoja* har i sydsv. 1032, i uppsv. även 3020. Se även A. Kock II 454 ff. — Danskan har *persille*, *radise*, *papegöje*, alltså som sydsv.

(B) Vissa sammansatta substantiv på *-are* som betecknar yrke. *Skollärare* har i sydsv. 3200 eller även 0400, i uppsv. veterligen endast det förra. *Skomakare* har i sydsv. avgjort oftare 0400 än 3200; i uppsv. oftast det senare. (Men naturligtvis är stavelsen *skol-* resp. *sko-* helt trycksvag i t. ex. *folkskollärare*, *lappsksomakare*, i båda landsdelarna.) *Gästgivare* har i sydsv. bägge uttalen, i uppsv. veterligen endast det med grav; *-stg-* uttalas i båda fallen som *-f-*. Även det därmed sammansatta *gästgivar[e]gård* har i sydsv. både 300[0]2 och 040[0]1; uppsv. har veterligen bara *gästgivarvärd* med 3002. Uttalet med akut anges för *skomakare* som ett jämsides brukat alternativ av A. Kock (II 60, 225), som det vanliga i Götaland av Lyttkens-Wulffs Svensk uttals-ordbok, som det överhuvud vanligaste av Östergren, för *gästgivare* som »någon gång» förekommande av Östergren, för detta ord och *gästgivar[e]gård* som en bygdemålsfärgad variant av SAOB.

(C) Benämningar på vissa årliga högtidsdagar och på den dag som föregår dessa, såsom *nyårsda[g]*, *nyårsafton*, har i sydsv. sin huvudtryckaccent antingen på första eller andra ledet, i uppsv. däremot nästan uteslutande på första. Vid accentuering på efterledet i sydsv. inträder i vissa av orden på *-da[g]* bindevokalen *-a-* (jfr nedan s. 23). Jag har i sydsv. noterat: *julada[n]* 104 eller *juldan* 32, *julafton* 032 eller 320, *midssommarda[n]* 1004 eller 3002 eller *midssommarsdan* 3002, *midssommarafton* 10032 eller 30020, *nyårsda[n]* 104 eller 302, *nyårsafton* 3020 eller 1032, *pingstafton* 320 eller 032, *påskada* 104 eller *påskdan* 32,

*påskaf*ton 320 eller 032, *valborgsmässoafton* 101032 eller 301020. Uti *mårtensaf*ton (*Mårtens afton*) vet jag mig endast ha noterat 1032, i *pingstdan* 32, i *trettondan* 302, i *trettondagsafton* 10032. — I uppsv. däremot är initialbetoningen förhärskande här. I orden på *-da[g]* synes den vara absolut allenaarådande, och binde-*a*'et är okänt, alltså endast *juldan* 32 osv. Vad termerna på *-afton* beträffar har *trettondagsafton* både 30020 och 10032; *julafton* kan man någon gång få höra med 032 eller 040, och även *midsommarafton* och *nyårsafton* med 10(0)32; ordet *mårtensaf*ton är, liksom begreppet, i uppsv. knappast brukligt; i övrigt tycks förledsbetoning råda.

Formerna *julada* och *påskada*, med sitt karakteristiska sydsvenska mitt-*a*, och termen *mårtensaf*ton, kännetecknande för sydsv. förhållanden, har alltså efterledsbetoning. Denna förefaller alltså att vara den mera typiskt sydsvenska av de två i hithörande högtidsbeteckningar förekommande betoningsarterna.

Om accenten 032 i *julafton* talar Bergman s. 10. A. Kock II 64, 77 (jfr även 87, 235) påpekar, något summariskt, att *jul-*, *påsk-* och *pingstafton* i skånskan har 032, men i stockholmskan 320. Lyttkens-Wulff säger endast att de har 320 eller 032. *Midsommarafton* har enligt Östergren *mi'ss-* eller *-a'f-*, *mårtensaf*ton *-a'f-*, och *nyårsafton* *ny'-* eller *-a'f-*. SAOB anger för *midsommarafton* 300-20 eller 10032.

Danskan har i motsvarande ord på *-aften*, *-dag*, även *-morgen*, *-nat*, ofta (vid sidan av initialbetoning) antingen lika tryck på båda leden eller huvudtryck på efterledet: *jule-*, *paaske-*, *pinsedag*, *-aften*, *-morgen*, *-nat* med $\text{— — —}(-)$; *nytaarsdag*, *-aften*, *-morgen*, *-nat* med $\text{— — —}(-)$ eller $\text{— — —}(-)$; *første*, *anden paaske-*, *pinsedag*; *pinse-lördag*, *-søndag*. Detaljerade uppgifter härom finns i ODS. — För tyskan må påminnas om fall som *Gründonnerstag*, *Karfreitag*.

(4) Finalt *a*, även tryckstarkt, även framför paus, uttalas icke sällan som *främre a*,¹ samtidigt oftast också mer eller mindre *kort*, i ett antal fall där *a*'et i uppsvenskan regelbundet är långt och bakre

¹ Jag avser därmed vokalkvaliteten i sv. *hatt*, *kalla*. Det kan nog ifrågasättas om denna verkligen tillhör den främre (= palatala) vokalserien. Säkert är i varje fall att den i förhållande till det andra, klart velara *a*-ljudet (*a*), som i sv. *tal*, är skjuten framåt, dvs. i riktning mot det palatala läget. Jag brukar undvika de ovetenskapliga beteckningarna »öppet *a*», »slutet *a*»; om man, som brukligt är, med öppenhetsgraden menar avståndet från tungans högsta punkt till gommen, är båda *a*-ljuden helöppna.

(velart): ex. *ja*. Kvantitetsreduktionen är egendomlig, enär ju svenskans betonade vokaler i öppen stavelse brukar vara långa. Den palatala valören är anmärkningsvärd, då ju betonat främre *a* i svenskan brukar förekomma endast i slutet stavelse. Den främre *a*-kvaliteten i betonad öppen stavelse är en undantagsföreteelse, som i bildad sydsv. och uppsv. endast förekommer som variant till bakre *a*. I uppsv. har jag noterat den, konkurrerande med bakre *a*, i ett fåtal interjektionsartade eller (och) affektbetonade fall: interj. *a[h]!* i vissa användningar (anmärkt av SAOB); frågepron. *va[d]?* när det brukas fristående för att meddela den andre att man inte uppfattat och därför vill att han ska upprepa det sagda, eller för att ange stark förvåning o. d. (*a*'et är då oftast främre och kort); det därmed synonyma *va' sa'?* (jag tänker på det senare, tryckstarka *a*'et); samt i vardagligt, affektbetonat uttal av adjektivet *galen* (*a*'et är då främre och långt; i vårdat, mera affektfritt uttal är vokalen däremot bakre och lång). Dessa uttal tillhör i ungefär samma mån även sydsvenskan; för det sista av de fyra orden, *galen*, tycks uttalet med främre lång vokal t. o. m. vara det i sydsv. vanliga, särskilt i betydelsen »sinnesrubbad» (ex. *han är g.*), men även i betydelsen »felaktig» (ex. *gå på g. sida*, på en väg). Emellertid utsträcker sydsvenskan bruket av finalt betonat främre *a*, oftast kort, till några fler ord än de sagda (*a[h]!*, *va'?*, *va' sa'?*), nämligen till vissa andra enstaviga termer, och det är om dessa jag här vill tala.

De på *-a* slutande enstaviga ord som, då de står i tryckstark ställning, av mig i sydsv. noterats icke blott med bakre utan även med främre uttal av det finala *a*'et, är följande:

ska, hjälp verbet »skall», presens. Alltså uttalat med ett vokalljud som kvalitativt och då oftast även kvantitativt överensstämmer med det i den synonyma, i otvunget tal aldrig använda formen *skall*. Detta uttal av tryckstarkt *ska* är i sydsv. vanligt: *han ská* (betonat) *gå*. Lyttkens-Wulff anger det korta främre ljudet »vid undanhållning».

va, hjälp verbet »vara», infinitiv. (Om den i sydsv. vanliga användningen av formen *va* för »vara» står hos Bergman, s. 34. Att den även kan brukas tryckstarkt och framför paus framgår t. ex. av: »--- om så skulle *va*», Piraten, Bokh. 142, av förf. lagt i en stockholmares mun; »*här ska supén va, förklarade flickan*», ib. 202.) Jag har i sydsv. många gånger observerat frasen *de ská de vá* (»det skall det vara»), uttalad med tryck på båda verbformerna och med två korta främre *a*'n.

va, hjälpverbet »var», imperfektum. I sydsv. förekommer även i denna form främre, gärna förkortat *a* i tryckstark ställning.

va, hjälpverbet »var», imperativ. Ex. *vá tyst!*, *vá stilla!*, med kort främre *a*.

ha, hjälpverbet »hava», infinitiv. I detta ord är det främre uttalet icke lika vanligt. Lyttkens-Wulff, s. 9*, anger här långt främre *a* för bygdemålsfärgat Skåne-språk. — Den sydsv. sammansättningen *hagalen*, varom nedan s. 39, har jag hört med bakre eller främre långt *a* i första stavelsen, och främre långt vokalljud i andra;¹ jfr det nyss om uttalet av det enkla *galen* sagda.

va, pronominet »vad», som t. ex. i *vá ska detta betyda?*, *vá som helst*. I én användning är uttalet med främre *a* det vanligaste även i uppsv., nämligen i det ovan omtalade fristående *va*? — Frånsett detta sist-nämnda fall tycks det främre vokalljudet icke vara brukligt i uppsv. i några av de nu sist nämnda sex ordformerna, i tryckstark ställning; man har långt bakre *a*. En av dessa sex former, nämligen infinitiven *va*, är i uppsv. överhuvud föga vanlig; man föredrar *vara*. Och det uppsv. bruket av *va* för *var* är icke lika gängse i imperativ som i imperfektum.

ja, *jaha*, som bekräftelse i svar. Den främre vokalen, gärna kort, är här mycket vanlig i sydsv., men ovanlig i uppsv. Lyttkens-Wulff, s. 20*: långt främre *a* i *ja* är »vanligt på den skånska slättbygden». SAOB: långt bakre, även kort främre.

Att just dessa sju ord i sydsv. sålunda i tryckstark position förekommer med främre och därtill gärna förkortat *a*-ljud, kan förvisso — åtminstone för de sex första, som är särskilt vanliga i obetonad ställning i satsen — bero på inflytande från trycksvag ställning, där förskjutning framåt och förkortning av eljes långa bakre *a*'n är gängse, och överensstämmande med allmänna svenska riksspraksvanor. Men att företeelsen tillhör just sydsvenskan, dvs. att det exceptionella vokalbruket inte är fullt lika exceptionellt i söder som uppåt landet, kanske sammanhänger med den ovan s. 10 påpekade förkortningen av långa konsonantljud i sydsvenskan; om t. ex. *faller*, såsom ske kan i Sydsverige, uttalas med kort främre *a*-ljud plus kort *l*-ljud, är man nämligen faktiskt berättigad tala om förekomsten av betonat kort främre *a* i öppen stavelse. — G. Danell, Svensk

¹ En sagesman meddelade mig: »bakre *a* + främre *a*» är i detta ord det vanliga, »främre + främre» är dialekt, »bakre + bakre» är affekterat.

ljudlära⁴, 1937, s. 73, nämner att i Väst- och Sydsverige även rikspråkstalande upptagit det dialektala långa främre *a* i *galen, ska, va* (pron. »vad»).

— Obetonat finalt *-a* i flerstaviga ord motsvaras i sydsv. gärna av *-e* i ett fåtal bestämda fall: *borte, med vilje*, samt i den bestämda adjektivformens ändelse, t. ex. [*den*] *förste maj*. Härom nedan; se ss. 16 f., 49 och 19 resp. Hör *komma i klämme*, nedan s. 53, hit? Danskans genomgående, karakteristiska motsvarighet till svenskans trycksvaga *-a* är som bekant *-e*.

— Om fall av växling mellan de båda *a*-ljuden i vissa ords inre (*Hans, varför, varje*) skall talas i nästa punkt.

(5) Om uttalet av *vissa enstaka ord* må följande observationer göras.

Ordet *alltid* uttalas i sydsv. som étt ord med grav, eller som två ord, dvs. har accent 32 eller 44. Uppsv. har 32, sällan 40, men icke 44; däremot har *allting* oftast 44, ibland 40. *Alltid* med 44, som frapperat mig i sydsv., noteras av A. Kock men icke av SAOB. — För danskans *altid* anger ODS uttalet med två stötar; detta får väl här anses motsvara svenskans accent 44, ty i verkliga sammansättningar förekommer ju stöt på första sammansättningsledet endast i étt begränsat antal fall (ordtyper som *leskaft, regellös*).

April har i sydsv. oftast långt *i*. Uppsv. har kort *i*. I vissa åtminstone i Uppsverige välkända barnrim, åsyftande seden att den 1 april narra sin nästa, rimmar månadsnamnet med ord med kort *i* såsom *sill* och *vill*. I Skåne däremot lyder en motsvarande barnvers, enligt SAOB, »*april, april, din gamla fil*», alltså med rimord med långt *i*.¹ Den långa vokalen i *april* används enligt Lyttkens-Wulff »stundom individuellt», enligt SAOB »i synnerhet i vissa delar av Götaland och Norrland». — För danskans *april* uppger ODS långt *i*.

I *blåst* är kort (alltså öppen) vokal vanlig i sydsv., alltså som t. ex. i (*jag har*) *måst*. Från uppsv. känner jag icke minsta spår av annat uttal i detta ord än med långt (alltså slutet) *å*, som t. ex. i (*det har*) *blåst*. Lyttkens-Wulff: långt, ofta kort. SAOB: långt, stundom kort.

Borte »borta» är i sydsv. den vanliga formen i obildat språk. Den slinker inte sällan in även i bildat tal, jämte *borta*; på sina håll är det

¹ Osäker är C. S. R. Collins förmodan (Anekdoter om ord, I, Lund 1943, s. 10) att den skånska versens ursprung bör sökas i den franska »*avril, avril, ne te découvre pas d'un fil*».

t. o. m. den normala formen. SAOB: »bygdemålsfärgadt någon gång *borte*». Från uppsv. känner jag endast *borta*. — Danskans har *borte*.

Endera och *ensam* har i sydsv. oftast långt slutet *e* i första stavelsen, i uppsv. oftast kort. Lyttkens-Wulff: oftast kort i *endera*; långt eller kort i *ensam*. SAOB: kort, stundom (i sydligaste Sverige vanligen) långt i *endera*; kort, även långt, i *ensam*. — Den här påpekade olikheten finns även för det enkla *en* i tryckstark ställning (Bergman s. 9), medan t. ex. *endräkt*, *enformig*, *enhet*, *enskid*, *den ene* brukar ha långt *e* i bägge landsdelarna.

Prefixet *er-*, i t. ex. *erfara*, *erkänna*, har i sydsv. ofta långt slutet *e*, ehuru även uttalet med långt öppet *e* (*ä*) förekommer. I uppsv. är sistnämnda uttal avgjort det vanligare av de två. Lyttkens och Wulff går så långt att prefixet där, i det av författarna lanserade rättstavningssystemet, skrives *är-*. SAOB: öppen vokal, även slutet.

Från och *ifrån* har i tryckstark ställning ofta kort (öppet) *å*-ljud. Uppsv. har i sådan ställning mig veterligen alltid långt (slutet) *å*. I trycksvag ställning tenderar naturligtvis de båda uttalen att gå i varandra. Lyttkens-Wulff: långt, stundom kort »genom kvantitetsförflyttning i följd av undanhållsförkortning». SAOB anger båda uttalen parallellt, utan åtskillnad beträffande ställning eller landsända.

Mansnamnet *Hans* och familjenamnet *Hans[s]on* uttalas med kort främre *a*-ljud (som i pronominet *hans*, *hatt*), någon gång med långt bakre (som i *bana*, *tal*). Uppsv. har långt bakre *a*. SAOB säger om *Häns*: »i synnerhet i södra Sverige». — Danskans använder i *Hans* sitt korta *a*. — Familjenamnet *Hansen* har i sydsv. och da. kort *a*. Så oftast även i uppsv., där det väl dock icke brukar uppfattas som riktigt inhemskt.

I går kväll uttalas i sydsv. som étt, sammansatt ord, med tryckfördelningen 032; men även som i uppsv., dvs. som étt ord med 104 eller som två ord med 044. SAOB: »104, i södra Sverige även 032». — *I går morse*, *i går natt* etc. har jag däremot icke noterat med nyssnämnda kompositum-accent.

Familjenamnet *Jo[h]ns[s]on* brukar ha kort tonvokal (som i *bonde*, *bott*) i sydsv., men oftast lång (som i *ton*, *bo*) i uppsv.

I ordet *mänsklig* har *-sk-* oftast ljudvärdet *-f-*, som i *män[ni]ska*. I uppsv. endast *s*-ljud plus *k*-ljud. Karakteristisk, påfallande skillnad. Lyttkens-Wulff: *-sk-*, även *-f-*. Östergren anger här bara étt uttal, det uppsvenska.

I familjenamnet *O[h]ls[s]on* är det betonade *o*'et oftast kort, som i *Olle, bott*. I uppsv. veterligen bara långt, som i *sol, bo*. Kvantitetsolikheten är alltså densamma som i *Hans[s]on, Jo[h]ns[s]on*, nyss.

Sen (*se'n*), = »sedan», uttalas vanligast med långt slutet *e*, alltså precis som adjektivet *sen*. Från uppsv. känner jag enbart uttalet med kort *e*, som i t. ex. *den*. Lyttkens-Wulff: långt slutet, »ledigt» kort slutet, »ibland» kort öppet. Östergren: vanligen kort. — Uttalsolikheten är alltså densamma som för räkneordet *en* i tryckstark ställning, varom se Bergman s. 9 och ovan s. 17.

Varför uttalas ofta med långt bakre *a* och accent 40. Dessutom har jag noterat följande uttal: (2) med kort bakre eller främre *a* och accent 04; (3) med kort främre *a* och accent 40; (4) med kort främre *a* och accent 32. Accenterna 40 och 04 växlar med varandra alltefter funktion och satsställning. Den andra vokalen, *ö*, är lång som betonad men i regel kort som obetonad. Uppsvenskan skiljer sig härifrån därigenom att den veterligen knappast använder bakre *a* i detta ord, utan endast kort främre; dess accent är 40, 32 eller 04. — Lyttkens-Wulff anger bara två uttal: $\sim\sim$ 40 och $\sim-$ 04; i båda fallen främre *a*. — Övriga, till samma adverbfamilj hörande sammansättningar, såsom *varmed, varpå, varefter*, har i den ena landsdelen samma uttal som i den andra, nämligen betonat långt bakre *a* eller obetonat kort bakre eller främre *a*; alltså de uttalsformer som svarar mot de ovan för sydsvenskt *varför* under »1» och »2» angivna.

Varje har icke sällan långt bakre *a*, liksom det likbetydande *var*. Uppsv. har i *varje* kort främre *a*. Ordets användning i talspråket reduceras i bägge riksspråksformerna genom konkurrens av andra, synonyma ord, särskilt *varenda*, i mindre mån *var*; om det sistnämnda i uttrycket *i vart fall*, se nedan s. 49. Även denna neutrumform *vart* tycks i uppsv. icke lika ofta som i sydsv. ha långt bakre *a*.

Morfologiskt. (1) I fråga om *substantiven* må nämnas *i sömne*, med accent 032, för »i sömnen», i uttrycken *gå, tala i s*. Tycks i sydsv. vara brukligare än konkurrentformen. »När jag vaknade, hade jag gått i sömne och stod och blaskade i tvättfatet, så att vattnet rann över» (Ernst Norlind, Unga konstnårsår, Lund 1943, s. 53). Mig okänt från uppsv. Jfr *i syne* och det sydsv. (Bergman 51) *i tide*.

Pluralformen *potatis* är värd att noteras. Om höstarna brukar Skåne-tidningarnas annonser salubjuda *goda matpotatis* (Lunds dagblad

10/9 1943, sid. 7e, 2 ggr 17/9 1943, s. 7e, 29/9 1944, s. 7e), *goda vinterpotatis* (ib. 27/9 och 8/10 1943, s. 7e), *goda sandjordspotatis* (ib. 16/11 1943, s. 7e). »*Matpotatis köpas*» (annons i Sydsv. dagbl. 10/12 1944, s. 1 c—d). Dessutom finns pluralformen *potatisar*, i individualiserande betydelse, t. ex. *två p-ar*, *många p-ar*. Uppsv. använder sistnämnda form på precis samma sätt, medan däremot formen *potatis*, brukad i kollektiv betydelse, behandlas som singularis; den stockholmska översättningen på ovanstående annonser är alltså *god mat-(osv.)potatis*, utan pluraländelse på adjektivet. Typen *god potatis* förekommer i sydsv., men veterligen icke vice versa. — Av én skånsk sagesman har jag hört *två potater*, *goda potater* (som på annat håll uppgetts vara endast obildat). Och nog kan en riksspråkstalande, med ett leende, säga *potäter* eller *pantofflor*; det hör då till de inte alltid så originella ingredienser varmed mången stadsbo vill ge sitt tal en skämtsamt rustik krydda.

Bland de icke så fåtaliga substantiv som har eller kan ha annat *genus* — lektor B. nämner ett dussin sådana, ss. 15—25 — vill jag räkna även *grus* och *sot*. *Grusen* och *soten* är vanliga former i sydsv.; uppsvenskt känner jag bara *gruset* och *sotet*. SAOB säger om *grus*: »stundom (numera blott i Skåne) realgenus»; SAOL och Östergren anger för *sot* bara neutrum. — Da. *gruset* eller (nu blott dial.) *grusen*, *soden* eller (nu i synnerhet dial.) *soдет* (ODS).

(2) *Adjektiven*, jämte vissa pronomina, har sin karakteristiska ändelse *-e* för bestämd form: *den ende gången*, [*den*] *förste maj*, *siste april*, *näste gång*, *lille julafton* (accent 10032; jfr s. 12), *denne vägen*, *samme bil*, *di fleste*. Icke ovanligt i bildat sydsv. talspråk; men bruket där växlar mycket. Lektor B. nämner, i olika sammanhang (ss. 51, 104), exempel med *denne*, *desse*. Uppsvenskan använder ju sagda ändelse bara om manliga väsen, särskilt (a) mer eller mindre skriftspråksmässigt, *käre bror*, *den gode mannen*, *denne åldring* (= naturlig uppsv. *den här gubben*, naturlig sydsv. *denne* [*här*] *gubben*; jfr Bergman 104), eller (b) när intet huvudord följer, *den gamle*. — I danskan *-e*.

(3) Till de *verb* som sydsv., mot uppsv. bruk, kan konjugera efter mönstret *-ar*, *-ade*, *-at* — lektor B. nämner fem sådana, ss. 29—31: *fylla*, *niga*, *reda sig*, *röka* (jfr ovan s. 7), *skylla* — bör föras även *byta* och *läsa*. Jämte *byter bytte bytt* och *läser låste låst* har sydsv. även *byter -ade -at* och *läsar -ade -at*; de senare är i obildat språk vanliga, i bildat tal hörs de icke ofta; ungefär detsamma gäller även

för motsvarande former av *fylla*. Uppsv. har bara *byter* etc. och *läser* etc. SAOB: »förr äfven *bytade*», »förr även *läsade*». Jag påminner om den av B. (ss. 22 f.) påpekade, med genusförhållandena sammanhängande sydsv. pluralformen *läsar* till substantivet *läs*.

Gitta har olika former. I presens har jag hört både *gitter*, *giter* (vartill då en infinitiv *gita*) och *gittar*; i imperfektum tycks *gat* vara det vanliga. Från uppsv. känner jag endast pres. *gitter* och imperf. *gitte*. SAOB: pres. *gitter*, med *git[t]ar* som biform, imperf. *gitte* el. *gittade* el. *gat*.

Kräka (-*ker*, -*kte*, -*kt*), alltså aktiv form av detta verb, används jämte *kräkas* (-*ks*, -*ktes*, -*kts*), alltså deponensform. I uppsv. bara den senare. SAOB: »även (numera blott i vissa trakter) *kräka*».

Verbet *säga* (jag anger här verbet med dess skriftspråkmässiga infinitivform) heter i infinitiv i otvunget tal mycket ofta *säj*, alltså lika med imperativen: *jag kan inte säj hur glad jag blev, det vill säj* (= d. v. s.), *det är svårt att säj*, etc. etc. Formen anses av vissa bildade skåningar som vulgär, liksom mycket annat som uppfattas som regionalt; men man kan höra den användas även t. ex. från föreläsningsskatedern. Formen med -*a* brukas förvisso även den. Uppsv. har i otvunget tal *säja*, i högtidligt språk *säga* (liksom sydsv.), men äger ingen -*a*-lös infinitiv. Då ordet ju hör till språkets vanligaste, hör denna olikhet mellan de båda landsdelarnas språk till de allra mest framträdande. Ej angivet hos Lyttkens-Wulff, s. 9*, rad 3. Denna konsonantslutande infinitivform står som en isolerad företeelse. (I passiv infinitiv kan man dock i lite »slarvigt» tal, i bägge landsdelarna, höra -*a*-lösa former, t. ex. *de' ska inte behövs*, uttalat -*höf⁴s*. I Piratens »Bombi Bitt», s. 56, står i dialog: »*De kommer o märks för mycke.*»)

Verbet *slå* har i supinum formen *slatt*, vid sidan av *slagit*. Den är mer eller mindre starkt vardaglig, låter lite ovärdad, men är inte enbart vulgär, särskilt inte i trycksvag ställning; en mening som *han har slatt till honom* tycks alltså vara mera gångbar hos en bildad än »*han har slatt henne va de inte för tidigt*», som Piraten (Bokh. 340) låter sin biertappare säga. Från uppsv. är formen helt okänd för mig. — Även verben *dra* och *ta* äger motsvarande former, alltså *dratt* och *tatt*, som är vanliga vid sidan av *dragit* och *tagit*: *han har dratt i väg med den, det har tatt slut*. De tillhör ungefär samma stilart som *slatt*. Geografiskt finner jag emellertid den skillnaden att de båda *a*-verbens former, särskilt *tatt*, används även i uppsvenskan. Piraten

(Bokh. 326) låter sin Amélie yttra: »*Har du dratt kniv nån gång?*» SAOB: »starkt hvardagligt äfven --- (i synnerhet i Götaland) *dratt*». — Även verben *va(ra)* och *ha(va)* har, vid sidan av *varit* och *haft*, supinumformerna *vatt* (Bergman 34—36) och *hatt*.

Till ordbildningen. Högst påtagligt är att sammansatta substantiv i landets södra delar väsentligt oftare än i Uppsverige får bindevokalen *-e-* eller *-a-*: *möllevinge* »kvarnvinge», *vispegrädde* »vispgrädde», *julagille* »julfest», *julagris* »julgris».

(1) Bindevokalen *-e-*. — Många sammansatta substantiv där uppsv. alltid, eller åtminstone avgjort oftast, hopfogar leden utan bindevokal, förekommer i Sydsverige med bindevokalen *-e-*; en del av dessa sydliga *e*-former lever huvudsakligen i de enklare samhällsklassernas mun, medan man eljes föredrar motsvarande *e*-lösa form, en del åter tillhör jämväl det gängse bildade språket. De nyssnämnda *möllevinge* (om *mölla* för »kvarn», se Bergman s. 79) och *vispegrädde* tycks både hög och låg utan tvekan röra sig med, de hör alltså till den senare kategorien; likaså t. ex. *fyllepenna*, *hoppeband*, *pilevall*. Icke lika godtaget i bildat tal är *flyttelass*, och icke alls godtaget är *pärlekedja*, som Piraten låter sin »möllare» resp. sin dragonkorpral (Bokh., ss. 50 resp. 103) använda. Belysande exempel skänker oss *brännevin* (Bomb. 60, två gånger), *kyrkeporten* (ib. 73), *kyrkesilvret* (ib. 53), *badgöl* (Bokh. 351), som är de av romanernas lantliga gestalter brukade formerna, medan författaren själv, alltså utanför dialogerna, endast skriver *brännvin* (Bomb. 59, 60), *kyrkporten* (ib. 65), *kyrksilvret* (ib. 53), *badgöl* (Bokh. 62, 348, 352). Det heter i bildat tal *skollärare*, utan *-e-*; men vår skånske berättare tvekar och använder, i sina egna ord, den längre formen i bokens början (Bokh. 28, 98), den kortare i dess slut (ib. 365); och Nils Ludvig [Olsson] skriver *skolemästare* (Lunds dagblad 18/10 1943, s. 4 e). Från samtal med bildade sydsvenskar känner jag *flyttedag*, *fylletratt*, *kokekorv*, *pileträd*, *spettekaka*; men även motsvarande former utan bindevokal är fullt brukliga. Här må nämnas några av lektor Bergman i olika sammanhang citerade sydsvenska komposita: *lumpegubben*, *fästenål*, *fästeman* [snål], *hjulebår*, *rullebår* (-bör) (ss. 55, 59, 60, 110). — Uppsvenskan har många ord med dylikt *-e-*, ex. *strumpeband*, *bindevokal*. Men av alla de här ur sydsv. anförda *e*-formerna är ingen enda känd för mig från uppsv., som här håller sig, eller skulle hålla sig (nämligen om den överhuvud

använde ordet), till det vokallösa kompositionssättet. Det heter sålunda uppåt landet *vispgrädd*e (eller oftare *vispad grädd*e), *flyttlass*, *pärk*edja (*pärk*band), *bränn*vin, *kyrk*porten, *-silvret*, *bad*göl (ordet är förstas överhuvud ovanligt), *skollär*are (men *folkskol*[e]lära^re; *skol*-*byggnad* men *folkskolebyggnad*), *flytt*dag, *full*tratt, *pil*träd (inte bara i det ofta citerade psaltarstället och i C. F. Dahlgrens »Våren är kommen!»). Uppsv. *hopp*band (den vanliga termen är för mig *hopp*prep, liksom för SAOB; om *band* i sydsv. för »snöre» talar lektor Bergman s. 102), *kok*korv, *spett*kaka känner jag endast från Östergren, SAOB och SAOL. I stället för *fylle*penna säger stockholmarna m. fl. *reservoar*-*penna* (se s. 38), och *pil*evall saknar verklig motsvarighet i uppsv. beroende på att företeelsen saknas i ifrågavarande trakter; men de nämnda *full*tratt och *pil*träd kan få representera den uppsv. ordbildningstypen. — Hit hör den i sydsv. vanliga sammansättningsformen *äpp*le-, i t. ex. *äpp*lekärna, *-mos*, och i *äpp*leskrabba (jfr ovan s. 8), *-skalle*, *-buse* (Bergman s. 88). Uppsvenskans vanliga form är *äpp*el(kärna, *-mos*), uttalad med *-əl-* eller med syllabiskt *l* utan *a*. — Man konstaterar lätt att de på *e* slutande förleden, i motsats till de på *a* slutande varom strax ska talas, huvudsakligen förekommer dels av verbstammar, ex. *flyt*te-, *koke*-, *vispe*- och väl även *bade*-, *fylle*-, *hoppe*-, dels av feminina substantiv på *-a*, ex. *mölle*-, *pärle*-, *skole*-.

I huvudstadstrakten har jag bara hört och sett formen *läskedryck*. Även i sydsv. heter det oftast så. Men tvärt emot ovanstående tendens har jag här och var på kaféservingars skyltar sett det *e*-lösa *läskdryck*, inte bara i Skåne, utan också i Småland, Halland, Bohuslän, och även på Åland. (Från liknande källor känner jag även kortformen *en läsk*.) — Icke typiskt är *strump*band, sett i en annons i Hallandsposten (29/7 1943, s. 1 f); *e*-formen är här den i sydsv. och uppsv. gängse. — Är dessa båda *e*-lösa former i söder att anse som hyperlitterära (hyperkorrekta)?

Slår man upp de här studerade förleden i SAOB och (för de på *p*- och *s*-) hos Östergren, får man divergerande upplysningar. Endast *pil*e- anges direkt som skånsk form. Om *flyt*te- säges »numera, utom i sammansättningen *flyt*te-dag, nästan blott bygdemålsfärgat»; om *fylle*-: »starkt vardagligt, i synnerhet bygdemålsfärgat, och företrädesvis i sammansättningar som redan i och för sig ha en starkare vardaglig eller dialektisk karaktär» (detta sista gäller naturligtvis icke för *fylle*penna); och om *kyrke*-: »numera blott någon gång bygdemåls-

färgat eller i fråga om äldre förhållanden». *Bränne-* och *koke-* uppges vara föråldrade, och *skole-* anses användas »blott ålderdomligt någon gång». Om *hoppe-* står: »numera nästan blott i *hoppetossa*»; och om *pärle-*: »ibland skönlitterärt», förutom i *pärlemor*.

Danskan har *-e-* i motsvarande fall: *badeplats (-hus etc.)*, *flyttedag*, *-läs*, *fyldepen*, *-bätte*, *hoppetov* (ODS; föga brukligt), *kogebog (-punkt etc.)*, *læskedrik*, *møllevinge*, *perlekæde (-snor)*, *piletræ*, *skolelærer*, *strømpebaand*.¹

(2) Bindevokalen *-a-*. — Många andra sammansättningar, där uppsv. likaledes brukar hopfoga leden utan bindevokal, lever i södra Sverige under en form där leden förenas genom *-a-*. En sådan form har emellertid då oftast en något rustik eller vulgär klang. Jämför man de sydsv. *e-*former där uppsv. saknar bindevokal, med de sydsv. *a-*former där uppsv. på samma sätt föredrar vokallös hopfogning, finner man att de senare icke alltid i samma grad som de förra lyckats tränga in i de bildades språk. Men även denna gång, liksom för *e-*orden, får man ta varje exempel för sig. I de redan nämnda *julagille* och *julagris* tycks formen med *-a-* vara den enda fullt brukliga. Vid sidan av *jul-*, *påskda[g]*, *-da[ge]n* finns *julada[g]*, *påskada[g]*;² dessa båda hör man även i städernas talspråk, men helt utan bygdearom är de ju inte; om tonviktsförhållandena, se ovan ss. 12 f. Knappast godtagbara i bildat språk annat än i skämtsam stil är *mjölkaspann*, *pågaspråk*. Man hör i vardaglig ton även *gåsafest*, *sillamjölke*. Piraten låter sina lantbor säga *kattaklor*, *sillatarmar* (Bomb., ss. 106, 169).

¹ Hur utsättandet resp. utelämnandet av *-e-* i sammansatta ord kan växla regionalt skulle tyskan kunna ge oss parallelexempel på. Kürschners Deutscher Literatur-Kalender auf das Jahr 1932 innehåller (spalt 147*—224*) en förteckning över tyskspråkiga tidningar och tidskrifter. Den anger sju tidningar i vars namn ingår ordet *Tagblatt*, utan *-e-*, nämligen *Berner T.*, *Grazer T.*, *Karlsruher T.*, *Luzerner T.*, *Neues Wiener T.*, *Stuttgarter Neues T.*, *Wiesbadener T.*, alltså från språkområdets södra och sydvästra delar; och sex i vars namn ingår *Tagblatt*, med *-e-*, nämligen *Berliner T.*, *Düsseldorfer T.*, *Hannoversches T.*, *Königsberger T.*, *Mannheimer T.*, *Stralsunder T.*, alltså från språkområdets norra och västra delar.

² Prof. K. G. Ljunggren har påpekat att historiskt sett är *påskadag* den ursprungliga formen, som i uppsv. »snyggats upp» till *påskdag* efter mönster av *juladag—juldag*, varefter det enkla *påska*, även det ursprungliga form, ändrats till *påsk*. Se MASO IV (1941) 127 och Rig XXVI (1943) 35f., samt hans bok *Almanackorna och det svenska ordförrådet* (= Skr. utg. av Vet.-soc. i Lund XXVIII), 1944, s. 77.

Nattamat och *nattakorv* verkar närmast som artificiella stadsprodukter; men én sagesman var förtrogen med det förra ordet från sin barndom i Höganäs, i betydelsen »extra matbit vid sänggåendet». En skolklass i Lund fick nyligen i uppgift av sin lärarinna, själv från samma stad, att skriva uppsats om *Sagan om Herakles' vägaval*; en överhuvud föga bruklig term. Gabriel Jönsson har skaldat om »flickan från *backafall*»; ordet är enligt diktarens eget påpekande icke något gårdnamn e. d., utan ett nomen commune som i trakten av Landskrona och på Ven betecknar en brant sluttning ned mot havet¹ (ordet står varken hos Rietz eller i SAOB). En ortnamnsartad beteckning på en viss strandformation är däremot *Tjvahalån* (vid Tylösand, med likabenämnt pensionat). Lektor Bergman citerar på tal om andra ting *Kivikasill* från Lund, *käringasnack* från Halland, och *äpplaskrov*, *äpplabuse* från Huskvarna (ss. 111, 70, 88). — Uppsvenskan äger åtskilliga termer med dylikt binde-*a*, ex. *barnasinne*, *kungahus*. Men ingen av de här från sydsv. citerade *a*-formerna känner jag från uppsv. Det heter där *julfest*, *julgris*, *juldag*, *påskdag*, *mjölkhink* (om förhållandet mellan *spann* och *hink*, se Bergman 91—93), *pojkspråk* (om *påg* — *pojke*, se ib. 82 f.), *gåsfest*, *kattklor*, *silltarmar*, *nattkorv*. *Sillmjölke* finns hos Östergren. *Vägval m. fl. känner jag icke från uppsv.; men det heter t. ex. *vägskäl*, *tjvugods*, *backsluttning*.

Skall stadsnamnet *Lund* sammanknytas med ett följande sammanställningsled, sker detta regelbundet med hjälp av bindevokalen *-a-*: *lundabo*, *-sidan* (i Malmö-tidningarna), *-slätten*, *-student*, *-trakten*, *Lundagård*, *-vägen* m. fl. Här kan inte bli tal om rustik klang längre, det heter enbart så. Men det heter däremot *en Venbo* (från ön Ven), *på Höörvägen* m. fl.

SAOB ger följande uppgifter. *Gåsa-*: »numera blott starkt bygdemålsfärgat, i synnerhet i södra Sverige». *Jula-*: »numera blott dels arkaiserande, dels starkt bygdemålsfärgat i vissa trakter». *Katta-*: »numera blott i vissa trakter, starkt bygdemålsfärgat». Östergren

¹ I en intervju med skalden i Vecko-Journalen XXXIII (1942), n:r 34 (23/8 1942), s. 3, heter det: »'Backafall' är traktens namn på de branta stup ned mot stranden, slänt eller lid kan man också säga, som utgöra ett så karakteristiskt drag i Skånes profil just på denna lilla bit av kusten. Det finns ingen ort som heter så, inget Backafall med stort B annat än i Gabriel Jönssons berömda visa ... Men det finns många branta backafall både på Hven och här i Ålabodarna.»

upptar inte *mjölk-*, *natta-*, *påga-*, *silla-*. Om *påska-* säger han: »blott i *påskalamm* och någon gång (skönlitterärt) *påskatid* o. d.»

I vissa fall, där uppsv. har vokallös sammansättning, förekommer i sydsv. än *-e-*, än *-a-*. »Skördedag» heter både *hösteday* och *höstaday* (det senare använde en riksdagsman i Arlöv i en intervju i Dagens nyheter, B, 17/8 1943, s. 12 g), och man har *höstaväder* för »skördeväder» (om *höst(a)* för »skörd(a)», se Bergman s. 106 och nedan s. 40). »Dag på hösten» heter nog oftast *höstdag* i städerna, liksom i Uppsverige. — SAOB anser både *höste-* (utom i *-tid* och *-ting*) och *hösta-*, oavsett betydelsen, som bygdemålsfärgade, och *a-*formen som sydsvensk.

— Ortnamnen skulle nog kunna skänka åtskilliga bekräftelser på den nu berörda ordbildningsfrågan. Låt mig här bara nämna en grupp av sammansatta namn,¹ vars förled är etymologiskt identiskt, men vars hopfogning skett olika alltefter landsändan: *Vrångebäck*, *Vrångefälle* och *Vrångeamossen* i Skåne, *Vrångebäck* och *Rångedala* i Västergötland, *Vrångholmen* i Bohuslän, *Vrångeälven* i Värmland.

Det ligger nu nära till hands att även anföra *Frostavallen*, i Mellanskånes högt liggande skogstrakter. *Frosta härad* är, enligt E. Hellquist SEO², »sannolikt ej, såsom stundom antagits, 'nattfrosterernas härad'», utan innehåller möjligen personnamnet *Froste*. Jag tillägger att bygdens befolkning uttalar ortnamnet med slutan *o*-vokal. Sedan sportplatsen *Frostavallen*, öppnad där 1934, under följande år blivit allt populärare, har detta namn, uttalat med kort *å*-ljud, i vida kretsar blivit det mest kända vari *Frosta* ingår, och väsentligt mera känt än den sistnämnda, enkla formen. Sålunda har mången kommit att associera det sammansatta namnets första led icke med *Frosta*, utan med appellativet *frost*, följt av bindevokalen *-a-*; platsen besökes nämligen allra mest för vintersport. Jämför t. ex. *Frostviken*, som är namnet på en turistplats i Jämtland. Det har känts lika naturligt med bindevokalen *a* i det skånska namnet som med vokallös hopfogning i det jämtländska.

Kan det i sydsv. så flitiga bruket av bindevokal, *-e-*, *-a-*, ha samband med den ovan (s. 11) påtalade musikaliska höjningen i ord med grav accent (främst sammansatta), i den del av ordet som faller efter huvudtryckvokalens styrkemaximum? I de allra flesta hithörande ord

¹ Mina källor är A. Falkman, Ortnamnen i Skåne, Lund 1877, s. 243, och C. S. R. Collin, o. c. 31.

skulle ju utan bindevokalen (alltså som i uppsvenskan) bitryckstavelsen följa direkt efter huvudtryckstavelsen.¹ Bindevokalen tillåter alltså att medhinna, eller åtminstone att lättare medhinna, hela höjningen före bitryckstavelsens begynnelse, vilket förvisso inte motsvarar ett absolut behov men måhända kännes som en fördel. Hur därmed än må förhålla sig, sammanhänger nog det omfattande bruket av bindevokaler och den därav betingade förlängningen av orden med det allmänna intryck av bredd, av långsamhet, som sydsvenskt tal gärna efterlämnar på utsocknes öron.

— I några sammansättningar finns en skillnad även i bruket av bindekonsonanten *-s-*. *Brordotter*, *brorbarn* tycks vara de i sydsv. vanliga formerna, medan uppsv. säger *brorsdotter*, *brorsbarn*. *Da broderdatter*, *broderbarn*.

Syntaktiskt. (1) I fråga om *substantivens slutartikel* må två egenheter anföras.

A. Den första gäller högtidsbeteckningar som *nyårsda*[g], *nyårsafton*. Om med dessa termer sammanhängande accent- resp. ordbildningsförhållanden har tidigare talats, ss. 12 f. resp. 23 f. Syntaktiskt märkes att de i sydsv. stundom, mot uppsv. bruk, står utan slutartikel.

De efterledsbetonade på *-da* (= »-dag») förekommer oftast utan *-n* i fall som: *Va ska du göra juladá* (én sagesman sade *juladán*), *midsommardá*, *nyårsdá*, *påskadá*? Med förledsbetoning känner jag i motsvarande fall endast *-dan*, alltså med artikeln: *Va ska du göra på jùldan*, *pìngstdan*? osv. Att märka är även att bruket av *på* i dylika tidsadverbial tycks vara allmännare vid de förledsbetonade än vid de andra. — Uppsvenskt endast *jùldan* osv., oftast med *på* i tidsadverbialen.

De efterledsbetonade på *-afton* brukar i motsvarande fall stå utan *-en*: *julåfton*, *lille julåfton*, *midsommaråfton*. Med förledsbetoning finns bägge formerna: *jùlåfton*[en]. — I uppsv. har man i ledigt tal intet *-en*, ex. *på julafton*. Emellertid bör ihågkommas att vanliga maskulina och realia på *-n* (även supradentalt *n*, alltså *rn*) i uppsv. vardagsspråk ju oftast har bestämd form lika med obestämd, ex. *gå till station(en)*, *kvarn(en)*.

B. Jag vill ogärna gå förbi den egenhet som representeras t. ex. av *Lilla torg*. Detta var namnet på ett ännu på 1800-talet existerande

¹ Icke i det citerade *äpple(kärna etc.)*.

torg i Lund; och i andra sydsvenska städers topografi finns namnet alltjämt, t. ex. i Kristianstads och Halmstads. I sistnämnda två städer finns även *Stora torg*, i Hörby *Gamla torg* och *Nya torg*, i Trelleborg *Lilleväng* (om *vång* »fält o. d.» se Bergman s. 113), vid Falsterbo *Store väng*. Piraten omtalar ett namn *Stora Kärr*, i sydöstra Skåne (Bomb., s. 104). För de förstnämnda allmänna platserna finner man även benämningarna *Lilla torget* (i Lund), *Stora torget* (i Kristianstad och Halmstad), och de centrala platserna i t. ex. Malmö och Lund heter *Stortorget* (däremot tycks *Lilltorget* inte vara en lika omtyckt form). I uppsv. endast med slutartikel: *Stora torget*, *Stortorget*, *Gamla torget*, *Nytorget*. Uppsvensken får i början nästan göra våld på sig för att låta bli att hänga *-et* på *Stora* (*Lilla* osv.) *torg*, *Stora Kärr*. Dessa grupper är ju för honom lättanalyserade (i motsats t. ex. till *Stora*, *Lilla Bält*); när då beståndsdelarna hopfogas på ett ovant sätt, måste han reagera.

Typen utan slutartikel är förvisso icke enbart sydsvensk; ortnamn som *Djupadal* finns i olika delar av landet. Ett *Norreport* (*Norre port*) fanns fordom i Stockholm och finns ännu i Halmstad. Allmänsvenska är vissa ålderdomliga, speciella fall som *den helige ande*, *första* (*andra* osv.) *klass*. Å andra sidan har vi oräkneliga fall där i sydsv. endast formen med slutartikel är gängse: *Stora teatern*, *hotellet*, *Gamla staden*, *Nya hamnen*. Typen *Lilla torg* inskränker sig till ett litet antal fasta, mer eller mindre gamla, kvarlevande förbindelser med något av de ortnamnsartade beteckningarnas konservatism. Men sydsvensken låter dock dessa grupper leva vidare, vilket hans nordlige landsman icke skulle, och detta kan bero endast på att språkkänslan på denna punkt icke är densamma i söder som i norr. De avvikande sydsv. formerna överensstämmer med förhållandena i danskan, där ju artikel-lös substantivform är regel efter adjektivattribut: *den gamle mand*, *første sal*. — Jag påminner även om namnen *Västra* och *Östra härad*, i Småland och Blekinge, och *Östra kontrakt*, i Blekinge.

I Lund är *Skånska konstmuseum* verksamt sedan 1861. Fallet är snarlikt det av *Lilla torg* representerade, men inte identiskt: vissa dylika neutra på *-um* (jfr *kollegium*, *konsistorium*) förekommer ibland, dock nu något ålderdomligt, i bestämd användning utan slutartikel, i bägge landsdelarna. Gjorda förfrågningar visar att även mången bildad sydsvensk ogärna finner sig i den sagda beteckningens artikel-lösa ordform.

Återigen något olikartat är fallet *Norra station, Röda kvarn, Gröna lund*. Uppåt landet sammanhänger dessa och liknande gruppers bruklighet därmed att efter finalt *n-* (och *rn-*)ljud, såsom nyss antyddes, slutartikeln *-en* gärna bortfaller (absorberas; i *lund* är *d* i vardagsspråket stumt); jfr *röda hund(en)* m. fl. Emellertid finns *Grönalund* även i Skåne, och i åtskilliga orter även i Sydsverige finns biografteatrar med namnet *Röda kvarn* (icke *kvarnen*). Men vare sig en sådan form är lån uppifrån eller icke, uppfattas den nog i sydsv. icke på samma sätt som uppåt landet, utan närmast såsom icke artikelförsedd, alltså som i *Lilla torg* m. fl.

Andra fall är däremot endast skenbart analoga, men i själva verket helt olikartade. När en tidningsrubrik, på tal om ett föredrag, lyder »*Välbesatt Stora sal*» (Lunds dagblad 13/10 1943, s. 1 d) eller »*Fullsatt Stora sal*» (ib. 16/12 1943, s. 1 e—f), är detta endast ett föga idiomatiskt, men ingalunda särskilt sydsvenskt, försök att till det vedertagna, nästan till en enhet vordna uttrycket *Stora salen* (i Akademiska föreningen i Lund) skapa den slutartikel-lösa motsvarighet som t. ex. (*en välbesatt aula*, (*en*) *fullsatt aula* utgör till *aulan*. På samma sätt förklaras rubriken »*Originell svarta börs*» (ib. 31/1 1944, s. 5 c) och passagen »*Under tiden blir livsmedelsläget --- allt värre ---. Endast svält eller svarta börs återstår*» (Dagens nyheter, B, 25/4 1944, s. 1 a) av att *svarta börsen*, i bestämd form, är ett i dessa dagar ofta använt uttryck (*köpa något på svarta börsen* o. d.), medan däremot den obestämda formen, i motsvarande betydelse, förekommer relativt lite; när här, exceptionellt, denna behövts, har man utgått från den bestämda formen, tagen som enhet, och låtit *a'*et slinka med. *En* resp. *ett* kan föregå utan att något ändras i sak: »*en hjältetenor som mitt i ett höga [obs.!] C står på huvudet i sufflörluckan*» (ib., B, 7/6 1944, s. 2 d); även denna grupp av adj. + subst. är vida brukligare i bestämd form än i obestämd och har därför behållit den förra formens adjektivändelse. Därmed jämförbart är: *en lillebror*; det uppsv. talspråkets *ett franska-bröd* (accent 302 eller 104; även *ett franska*), bildat på mönster av den vanligare pluralformen, m. fl.

(2) Beträffande *de oäkta sammansatta verben* finns för sydsv. två ordföljdsföreteelser att påpeka.

A. Sydsvenskan säger *jag har brutit av den* eller även *jag har brutit den av*, uppsvenskan ogärna annat än det förstnämnda. Med andra

ord: ett öakta sammansatt verbs »bestämningsord», dvs. dess adverbiala, betonade del, sätts i sydsv. gärna efter objektet, men i uppsv. i de flesta fall bara före objektet. Exempelen kunde mångfaldigas: *han bryter den av (itu), jag har tatt den ner, han skickade den ner, jag tänkte jag skulle skicka det in, ta den andra väck!, ta mössan av!, hon fick slita och arbeta för att hålla hemmet ihop*. Alla hithörande uttryck har icke samma frekvensgrad,¹ och på det hela taget är denna ordföljd mindre vanlig i bildat sydsv. tal än den som representeras av *han bryter av den*. Uppsv. har endast den senare, alltså på samma sätt *jag har tatt ner den, han skickade ner den, --- skicka in det, ta bort* (eller möjligen *väck; se ovan s. 5) den andra, ta av mössan!, --- hålla ihop hemmet*.

B. Sydsvenskan säger *staven är (blev) avbruten* eller även *staven är (blev) bruten av*. Den förra konstruktionen är den vanligare hos de bildade; den senare uppfattas hos dessa gärna som mer eller mindre inkorrekt, men förekommer dock då och då i talspråk. Uppsvenskan använder normaliter endast den förra typen, åtminstone i vanlig prosastil. Med andra ord: ett öakta sammansatt verbs perfekt-particip kan i sydsv. ha lös förbindelse (dvs. att »bestämningsordet» kan skiljas från själva verbformen och sättas efter denna, liksom i verbsystemets övriga tempus och modus: *du bröt av, han har brutit av, staven har brutits av, att bryta av osv.*), men har i uppsv. endast fast förbindelse. Andra exempel: *den är tagen ner, den blev skickad ner, den blev skickad in, han är gången ut, han är kommen hem*; icke heller här har alla till typen hörande uttryck samma frekvens. Uppsv. endast *den är nertagen, den blev nerskickad, inskickad, han är utgången, han är hemkommen* (jämfte *han har gått ut, han har kommit hem*). — Lektor Bergman, som ss. 38 f. redogör för det sydsv. bruket av *han är gången* för »han har gått», omtalar i ett tillägg därtill, ss. 39 f., det sydsv. bruket av *han är gången ut* för »han är utgången», »han har gått ut». Det kunde måhända, för säkerhets skull, ha framhållits att det dock rör sig om två skilda företeelser: å ena sidan en perfektbildnings-fråga, som gäller rörelseverben (dvs. *gå, komma, åka, resa, köra, rymma* o. d.), möjligen även t. ex. *ske* (*ett omsving var skett*),

¹ Att jag till typexempel valt *han bryter den av* (efter ett exempel i N. Beckman, Svensk språklära⁸, § 196) innebär ingalunda att denna fras skulle tillhöra de vanligaste. Men den är en fullt klar representant för den karakteristiska t y p som det här gäller, och den är praktisk för min nedanstående demonstration.

*bli*¹; å andra sidan en fråga om »bestämningsordets» placering i perfekt-particip, en fråga som berör alla perfektparticip av skiljbart samman-satta verb (alltså dels perfektparticip med aktiv betydelse, främst av rörelseverben, dels de oräkneliga med passiv betydelse).

Låt oss här göra ett försök att placera in spörsmålet om våra båda sydsvenska konstruktioner, *han bryter den av* och *den är bruten av*, i ett större syntaktiskt sammanhang. Låt oss därför först betänka att det adverbiala element som åtföljer ett verb kan vara av två typer: (I) antingen som i *bryta av, ta ner, skicka in, ta väck, ta bort, ta av, ta på, hålla ihop, gå ut, komma hem*, där det adverbiala elementet (som då kan benämnas »bestämningsord» eller »partikel») tillsammans med själva verbet utgör en grupp tillräckligt enhetlig för att kunna kallas för ett sammansatt verb; (II) eller som i *bringa om livet, föra framåt, komma på bättre tankar*, där de båda elementen inte står varandra lika nära.

(A.) I den första frågan, dvs. i frågan om det adverbiala elementets plats i förhållande till verbets eventuella objekt, ser vi att skillnaden mellan sydsv. och uppsv. endast framträder vid adverbiala element av typ I: *han bryter av den*, sydsv. även *han br. den av*. Typ II däremot förhåller sig i den ena landsdelen på samma sätt som i den andra: sydsv. och uppsv. *han har bragt dem om livet, han förde saken framåt*; i bägge sätts det adverbiala elementet efter (*om livet, framåt*). En särställning intar en grupp av fraser, där man visserligen närmast har en känsla av att »bestämningsord» föreligger, men där det oaktat även uppsv. har den »sydsvenska» ordföljden, dvs. sätter objektet framför: *känna sig för, se sig om, dricka någon till, komma någon vid, gå någon emot, gå någons näsa förbi, sätta sig något före*.

Det händer någon gång att ett och samma adverbiala element vid ett och samma verb kan konstrueras på båda sätten även i uppsv.: *ha kvar något* och *ha något kvar, kom ihåg detta!* och *kom detta ihåg!*

Ett och samma adverbiala element kan i förening med ett verb tillhöra typ I, men tillsammans med ett annat verb tillhöra typ II: uppsv. *han tog på' mössan*, men *han behöll mössan på; han förde fram saken*, men *han böjde sig fram*.

Vi har sagt att (*skicka*) *ner* hör till typ I, *han skickade ner den*,

¹ Jag har i sydsv. hört *han är bortkörd* i betydelsen »han har kört (åkt) bort»; i uppsv. kan denna mening endast betyda »han har körts (jagats) bort». Jag har även hört *hon är cyklad*, om ett cykelbud som gett sig i väg.

sydsv. även *han skickade den ner*. Men tillägger man i en dylik mening t. ex. orden *till Malmö*, kan även någon som eljes icke sätter *den före ner* använda båda ordföljdstyperna, *han skickade ner den till Malmö* och *han sk. den ner till M.*; tankegången blir då något olika, i det man i den förra satsen behandlar *skickade ner* som en enhet, men i den senare meningen tänker sig *ner till Malmö* som en grupp. *Ner till Malmö* hör alltså här till typ II, utan hinder av att ensamt *ner* hör till typ I. Vi har vidare sagt att (*ta*) *av*, *på* hör till typ I, *han tog av* (el. *på'*) *mössan* (el. *den*), sydsv. även *han tog mössan* (el. *den*) *av* (el. *på*). Men tillägger man i en dylik mening ett till *av* resp. *på* knutet objektselement, kan även en person som annars inte sätter *mössan* eller *den* före *av* eller *på*, använda båda ordföljdstyperna, *han tog av* (el. *på*) *sig* (el. *honom*) *mössan* (el. *den*) och *han tog mössan* (el. *den*) *av sig* (el. *honom*). Likaså kan en och samma person säga både *han tog ifrå'n pojken* (el. *honom*) *boken* (el. *den*) och *han tog boken* (el. *den*) *ifrån pojken* (el. *honom*).

S. k. egentligt subjekt vid opersonliga verb brukar ofta förhålla sig som akkusativobjekt, i syntaktiskt avseende. Så är även fallet denna gång, att döma av: »*Här kommer nog björkved ner, men den får bara säljas till ---*» (som svar på en fråga om icke björkved kunde få köpas i st. f. furuved; »*ner*», dvs. från skogarna högre uppåt landet; betr. *här*, se nedan s. 59). »*Där kommer nya stammar opp*» (sagt om träd som sågats av nära roten). (Ett motexempel står härnedan, s. 57: *och då reste där upp en massa folk från Lund.*) Uppsv. skulle här helst säga *det kommer nog ner björkved, det kommer opp nya stammar*.

Nutida svenska belägg på efter objektet (resp. det s. k. egentliga subjektet, vid opersonliga verb) placerat adverbialt element kan i regel förklaras antingen som sydliga (el. sydligt påverkade) eller som arkaiserande eller som fall av typ II eller genom en följande ytterligare adverbial bestämning eller genom flera av dessa faktorer i förening. Detta bekräftas t. ex. av de litteraturcitater som samlats av H. Gullberg, *Berättarkonst och stil i Per Hallströms prosa*, diss. Göteborg 1939, ss. 300—307.

I äldre tid var företeelsen fullt gängse. Detta påpekas för 1500-talets svenska i sist anförda arbete, s. 301. Se nu särskilt J. Palmér, *Undersökningar i Olavus Petris språk IV* (= LUÅ, N. F., Avd. 1, XXXVIII: II, 1942), ss. 20—27.

Efterställningen inom typ I (utan påverkan från ett följande ytterligare adverbial), vilken alltså i våra dagar främst är en sydsvensk egenhet, återfinns i nutida danska. K. Mikkelsens avsnitt om sammansatta verb (Dansk ordföjningslära, ss. 354—374) innehåller talrika exempel som visar, att verbets »bestämningsord» vid lös sammansättning brukar sättas efter objektet, *rive et hus ned, han holdt hænderne op, han slog dyret ned, et barn ledte den blinde ind, vagten førte spionen bort, skibet tog kul ind, han har givet mange penge ud, hun tog en lille æske frem, røveren slog manden ihjel, mesteren skældte drengen ud, han læste brevet op, han brød en gren af, hesten kastede rytteren af, hun trak gardinet for, lægen klædte barnet af m. fl.*, och även efter det egentliga subjektet till ett opersonligt verb, *der gik et par uger hen*. (Förekomsten av uttryck med »egentlig betydelse», konstruerade på det andra mönstret *springe over noget*, omtalas till jämförelse, s. 370.)¹

(B.) Även i den andra frågan, dvs. i frågan om det adverbiala elementets placering när verbet står i perfektparticip, framträder skillnaden mellan sydsv. och uppsv. endast vid adverbiala element av typ I: *staven är (blev) avbruten, han är hemkommen* (detta är alltså exempel på den välkända regeln om att »perfektparticipet har fast förbindelse»), sydsv. även *st. är (blev) bruten av, han är kommen hem* (lös förbindelse). Typ II däremot förhåller sig i dylika fall på samma sätt i den ena landsdelen som i den andra: sydsv. och uppsv. *han blev bragt om livet, saken blev förd framåt*; i bägge sätts det adverbiala elementet efter (*om livet, framåt*). I typ I kan, liksom nyss, tillfogandet av ännu en adverbial bestämning medföra en förändring av läget: även en person som eljes icke säger *han blev skickad ner* kan mycket väl säga *han blev skickad ner till Malmö*,² vid sidan av *han blev nerskickad till M.*; till grund för de två sistnämnda meningarna ligger då två olika tankegångar (liksom ovan under A). — Beträffande typ I vill jag även nämna ett påpekande av N. Beckman (Svensk språklära⁸, § 196); denne framhäver att från regeln om att perfektparticipet alltid har fast förbindelse förekommer undantag i poesien: »*Biblar, skrivna ned av skilda folk och tider*» (Fredin). »*Denna sång, en nordens tärna*,

¹ Engelskan använder båda ordföljdstyperna, *call off the hounds* och *call the hounds off* (se t. ex. O. Jespersen, *Modern English Gr.* III 273 ff.).

² En sådan person är tydligen den sagesman som lektor Bergman anför i sin not till s. 39.

fostrad är bland gravar opp» (Wirsén). Nämnada ordföljd, *denna sång är fostrad opp*, är tydligen densamma som den av oss för sydsvenskan noterade, *staven blev bruten av* (Beckman talar i detta sammanhang icke alls om sydsvenskan). Jag skulle emellertid vilja göra en inskränkning till professor Beckmans påpekande. Den exceptionella delning av perfektparticipet, vilken han funnit i den poetiska stilen och vilken vi här noterat för sydsvenskan, torde förekomma endast när perfektparticipet står som predikativ, såsom i alla mina sydsvenska participexempel och i N. Beckmans båda poesicitat; till predikativ räknar jag då även de särskilt i skriftspråket förekommande, på gränsen mellan predikativ och attribut stående bestämningar varpå Fredin-citatet ger belägg. Däremot finner man väl icke dylik delning när participet står som verkligt attribut, alltså endast *en avbruten stav, de hemkomna släktingarna*; till attribut räknar jag då även det fall då det huvudord, som skulle följt, utelämnats eller adjektivet står substantiverat, ex. *de avbrutna, de hemkomna*. När participet är attribut brukar nämligen dess adjektiviska karaktär vara klart framträdande. Att participets båda funktioner på detta sätt betingar två olika placeringar av det adverbiala elementet, bekräftas av förhållandena inom typ II: det heter (oberoende av landsdelen) å ena sidan *saken blev förd framåt* och *denne man, bragt om livet av sina fiender*, med bestämningen efterställd (*framåt, om livet*), å den andra *de om livet bragta [männen]*, med bestämningen framförställd.¹ — Ingenting hindrar att den adjektiviska karaktären kan vara dominerande även när participet är predikativ; troligt är att sydsvenskan och den poetiska stilen då undviker den lösa förbindelsen. Men gränsen mellan övervägande verbal och övervägande adjektivisk användning av ett particip är svår att dra — åtskilligt svårare än gränsen mellan predikativ och attributiv användning —, och jag vågar härom inte uttala mig med bestämdhet.

Alltså, om vi med *v* betecknar själva verbformen och med *a* dess adverbiala bestämning, får vi, i skematisk sammanfattning, följande

¹ Motsättningen mellan de båda för participet påpekade funktionerna återfinns i tyskan beträffande adjektivens och participens böjlighet: det heter å ena sidan *seine Augen sind blau* och *Augen blau wie der Himmel*, med adjektiven oböjda, å den andra *blaue Augen und braune*, med adjektiven böjda. — Engelskan använder i perfektparticip typen *he is called off, he is grown up*, och t. o. m. attributivt *a grown up man, the grown-ups*.

ordföljdstyper för de olika fallen. Om participet står som predikativ, är ordföljden för typ I $a + v$, i ett ord (»fast förbindelse»; ex. *avbruten*), i sydsv. och i poetisk stil (åtminstone då icke participets adjektiviska valör klart dominerar) även $v + a$, icke förenat till ett ord (»lös förbindelse»; ex. *bruten av*), för typ II $v + a$, icke förenat till ett ord (ex. *bragt om livet*). Om participet står som attribut, är ordföljden för typ I $a + v$, i ett ord (»fast förbindelse»; ex. *avbruten*), för typ II $a + v$, vanligen icke förenat till ett ord (ex. *om livet bragt*).

Nutida svenska exempel på efterställt adverbliellt element vid perfektparticip kan således i regel förklaras ungefär liksom moderna belägg på nyss (under A) undersökta ordföljdsföreteelse, dvs. antingen som sydliga (el. sydligt influerade) eller som poetiska eller som fall av typ II eller genom påverkan från en tillfogad ytterligare adverbliell bestämning eller genom flera av dessa faktorer i förening. Detta bekräftas t. ex. av beläggen hos H. Gullberg, o. c. 297 f. (där dock det första Geijerstam-citatet bör utgå; det hör till följande kapitel, ss. 300—307).

Om förhållandena i äldre nysvenska upplyser K. G. Ljunggren, Studier över verbalsammansättningen i 1500-talets svenska (= LUÅ, N. F., Avd. 1, XXXII: VI, 1936), ss. 62—74 (se särskilt s. 72). Det heter t. ex. *så blef hon upväkt* (stundom särskrivet: *wart wp brent*). Efterställd partikel förekommer särskilt vid närmare anslutning till en tillfogad adverbliell bestämning: *nu äst thu förder vp til hymerikis glædi*; mindre ofta utan dylik: *förd vth*.

Nutida danska skänker även här gott jämförelsematerial med nutida sydsvenska. Mikkelsens redan nämnda kapitel (ss. 354—374) innehåller bl. a. följande exempel på predikativa perfektparticip av sammansatta verb; exemplen visar att dylika particip gärna (men icke nödvändigtvis) har lös förbindelse. *Han var lukket ude fra sit eget hus, han blev spærret inde* el. *indespærret i kælderren, skuespilleren blev pebet ud* el. *udpebet, prisen blev snart sat ned* el. *nedsat, stykket blev lagt hen* el. *henlagt, haven er lejet bort* el. *bortlejet, han blev sat ind i sagen, byfogeden er gået af, et stykke ost blev skåret af*. Till slut, ss. 373 f., formulerar M. sin regel. Sammansatta verbs perfektparticip har enligt denna regel: (1) Som attribut alltid fast förbindelse; på detta ger M. inga exempel här, han anser tydligen saken som självklar. (2) Som predikativ i adjektivisk användning alltid fast förbindelse (enligt M. genom inflytande från den attributiva an-

vändningen), ex. *barnet var endnu ikke påklædt og færdig til at gå i skole*. (3) Som predikativ i verbal användning lös eller fast förbindelse; exempel härpå utgör hela den nyss återgivna raden av meningar samt (till jämförelse med den nu sist nämnda) *barnet var ikke klædt på af moderen*. Det tycks framgå att i det sista av dessa tre fall lös förbindelse är det för Mikkelsen naturliga, och att fast förbindelse enligt honom beror på inflytande från den attributiva användningen. I varje fall är det intressant att se hur de lagar, som Mikkelsen konstaterat för danskan, i stort sett överensstämmer med dem som vi här trott oss finna för sydsvenskan.¹

(3) En annan *ordföljdsskillnad* består i att sydsvenskan säger t. ex. *han var inte där* eller *han var där inte*, men uppsvenskan huvudsakligen det förra. De båda sydsv. meningarna är icke likvärdiga: i den senare är adverbet *där* vanligtvis mindre framhävt och mindre tryckstarkt än i den förre. Det heter följaktligen t. ex., å ena sidan, *han var inte där utan här*, å andra sidan *folk påstår att han var där, men han var där inte* (med starkare tryck på *var* och *inte*, eller på ettdera av dessa två ord, och mindre starkt på *där*). Naturligtvis kan även uppsvensken markera denna eftertrycksskillnad, men den brukar hos honom inte ta sig uttryck i någon ordföljdsskillnad; *där* sätts oftast efter även som mindre betonat, och det heter alltså *folk påstår att han var där, men han var inte där* (med starkare tryck på *var* eller på *inte*, eller på båda dessa ord, och mindre starkt på *där*). Den sagda, huvudsakligen sydsvenska ordföljdsväxlingen, med rumsadverbet ställt *efter* resp. *före* en annan satsdel, allteftersom det är mer resp. mindre tryckstarkt, förekommer i flera fall: rumsadverbet kan, förutom *där*, även vara *här*, ex. *han var här inte* (jag anför den ordföljd som sydsv. väljer när rumsadverbet är mindre tryckstarkt); den »andra satsdelen» kan, förutom *inte*, även vara ett annat adverb

¹ Men när prof. Beckman (o. c., § 196, anm. 5) säger »i danskan --- äro förhållandena med ökta sammansättning mycket lika svenskans», alltså svenskans i allmänhet, har han tydligen inte fäst någon avgörande vikt vid de två konstruktionerna *rive et hus ned* (A) och *han var lukket ude* (B), så främmande för den form av rikssvenska som kännetecknar bl. a. huvudstadstrakten. Dock må gärna medges att det i en koncis handbok, sådan som den anförda, var svårt att åt regional rikssvenska eller åt grannspråken bereda den plats som en rad jämförande exempel skulle krävt.

Belägg på hur den förstnämnda typen visar tendenser att sprida sig norrut i svenskan ger B. Risberg, Bockar i kanten, s. 189.

såsom *aldrig*, *ännu*, *också*, ex. *han var där också, han är här ännu, han är här aldrig*; och predikatet slutligen kan, förutom *vara*, även utgöras av andra verb, ex. *han bodde där men han åt där aldrig, di trivs där inte*. — Danskan överensstämmer även på denna punkt med sydsv. Alltså med tryckstarkt *der* och *her* heter det: *han var ikke dér men hér*. Och med trycksvagt: *folk paastaar at han var der, men han var der ikke; han var her ikke; han var der ogsaa; han er her endnú; han er her áldrig; han bóede der men han spíste der áldrig*.

Det torde inte vara för djärvt att förmoda att den nu belysta sydsvenska och danska placeringen av (oftast) trycksvagt *där*, *der*, resp. *här*, *her*, sammanhänger med den exakt analoga placeringen av det *där*, *der* (eller *här*, *her*), som i sydsv. och da. motsvarar det uppsv. opersonliga subjektet *det*, ex. sydsv. *vatten finns* (el. *är*) *där* (resp. *här*) *inte* (resp. *aldrig*, *ännu*, *också*), da. *vand findes der ikke*, på uppsv. »vatten finns [det] inte (a., ä., o.)». Om sistnämnda användning av sydsv. *där* (och *här*) skall talas nedan, ss. 55—62; se särskilt det om ordföljden sagda, ss. 57—59.

(4) Sydsv. använder *i fjor* (eller *i fjol*; se Bergman s. 10) *våras*, *i fj. somras* osv., vid sidan av den synonyma typen *i fj. på våren*, *i fj. på sommaren* osv. Från uppsv. känner jag inte den förra; den andra, *i fjol på våren* osv., förekommer där, dock utan att vara särskilt vanlig. Det är därför ägnat att förvåna när SAOB, s. v. *fjol*, som allra första ex., alltså som typiskt allmänsvenskt, anför just *i fjol våras*. Syntaktiskt är uttrycket jämförbart med det av lektor B., s. 45, såsom framför allt sydsvenskt anförda *i dag morse*. Även typen *i fj. vår* osv. förekommer; jag finner i Dagens nyheter (B, 10/8 1944, s. 9 d) ett *i fjol höst*. — Da. *i fjor foraar, sommer* osv. — För de tre nu nämnda, inbördes synonyma typerna med *i fjol* (*i fjor*) ligger en tidsindelning i kalenderår till grund. På en annan tankegång grundar sig de i både sydsv. och uppsv. brukliga typerna *i våras* osv. och *förra våren* osv.

— Tre sydsvenska syntaxföreteelser, redan påpekade av lektor Bergman, skall jag sysselsätta mig med i slutet av denna uppsats.

Till ordförrådet. I följande förteckning redogöres, i alfabetisk följd, för ett antal ord eller uttryck, eller användningar av ord eller av uttryck, vilka jag känner från sydsvenskan men icke från uppsvenskan, eller som åtminstone icke förefaller mig att vara lika brukliga i Upp-sverige. Efter det kursiverade sydsvenska stickordet anges, liksom

hos lektor Bergman, betydelsen med hjälp av uppsvenskans vanligaste motsvarande term eller uttryck, satt inom citationstecken.

A! (*ah!*), interjektion, oftast uttalad med bakre *a*-ljud. Den används i sydsv. för att inleda en uppmaning eller anhållan, eller för att väcka uppmärksamheten. Ex. *A, gör de!*, gärna sagt i bevekande ton. Icke gängse i uppsv., som i sådana fall hellre använder interjektionen *ä!* Påpekad av SAOB, s. v. *ah* I 3 b; vad som där säges kan jag till fullo vitsorda. — Ett *a!* som troligen är ganska närbesläktat, ehuru tonfallet är ett annat, föreligger i den sydsv. interjektionen *a nä!* (icke nämnd av SAOB), som uttalas med långt bakre *a*, genom affekt gärna extra utdraget och extra tryckstarkt. Den används vardagligt såsom svar, dels i nekande betydelse, alltså som ett förstärkt »nej!», dels för att uttrycka förvåning, särskilt en större grad av sådan, ungefär i betydelsen »är det verkligen möjligt?», »det menar du inte!» e. d. Den är vanlig i sydsv., särskilt i den senare användningen. Valören är klart markerad, och veterligen främmande både för *a nä* (*a nej!*) i uppsv., i den mån uttrycket förekommer där vilket inte torde vara ofta, och för den allmänsvenska interjektionen *å nä!*

Baka pannkakor, plättar, våfflor »grädda p., pl., v.». Uppsv. *baka* används om beredning av bröd, kakor m. m., men icke i ovannämnda fall; i sydsv. däremot tycks *grädda* vara föga brukligt om pannkakor o. d. SAOB, s. v. *baka* 2 a, nämner icke att bruket av termen *baka pannkakor* etc. skulle vara speciellt för vissa landsdelar; men *grädda* uppges (s. v., verb (2)) användas »numera i synnerhet i norra och mellersta Sverige samt i kokkonsten». — Da. *bage pandekager, vafler*.

Bakefter »efteråt, senare». Ex. hos Piraten, Bokh. 376 (citerat härnedan, s. 57). Vanligt i sydsv. men icke i uppsv. SAOB, s. v., II 2 a: »föga brukligt». — Da. *bagefter*.

Bli »stanna, kvarstanna, uppehålla sig». Ex. »*Bli där du e, annars sker här en olycka!*» (Piraten, Bokh. 178). *Ska du bli här en längre tid?* Mycket vanligt i sydsv., mig tämligen okänt från uppsv. SAOB, s. v. *blifva* I 1, inför denna användning bland sådana som uppges vara vardagliga eller något ålderdomliga eller bygdemålsfärgade. — Även da. *blive* är brukligt i sagda betydelse.

Borte, se ovan ss. 16 f.

Drill »tryckt svensk översättning till skoltext på främmande språk, olovligen använd för arbetets underlättande». Från min egen skoltid känner jag endast *moja* för detta begrepp. I andra landsdelar lär

sågas *luns* eller *lurk*. Närmast skolslang. SAOB, s. v. *drill* (3): »hvardagligt bland skolungdom i vissa delar af landet». En mera allmän, dvs. icke till viss landsdel knuten, svensk term tycks saknas.

Fri: *vara fri* eller *ha fritt* »vara ledig (från arbetet), ha lov (från skolan)», *få resp. ge (ngn) fritt* »bli resp. låta (någon) vara ledig (från arbetet), få resp. ge (någon) lov (från skolan)». Mycket vanligt i sydsv., där *ledig* mest har andra användningar, t. ex. *är bilen ledig?* om en bildroska. Mig tämligen okänt från uppsv. SAOB, s. v. *fri* 31, anger denna betydelse men nämner intet om det regionala. — Da. *være fri, have fri, faa fri, give (nogen) fri*.

Fyllepenna »reservoarpenna». Synnerligen vanligt i sydsv., särskilt i otvunget tal. Om bindevokalen *-e-*, se ovan under ordbildning. Uppsv. använder veterligen icke ordet, ej ens under formen **fyllpenna*, endast *reservoarpenna*. Och dock måste medges att sistnämnda ord är otympligt långt och ropar på en ersättare, nu när skrivdonet ifråga blivit så ytterligt vanligt; franskan utbyter alltmer sitt svårhanterliga *plume à réservoir* mot *stylo*. SAOB: »mindre brukligt». — Da. *fyldepen*.

Försumma »försena, försinka, fördröja, uppehålla». Förekommer i sydsv., dock (förefaller det) inte särskilt allmänt; mig okänt i uppsv. SAOB, s. v., 1 a: »numera nästan blott i södra Sverige».

Glatt »hal», t. ex. om isen, väglaget, ett parkettgolv. Den vanligaste termen i sydsv.; däremot *hal* i överförd bemärkelse. Verbet *glatta* »halka» står omtalat hos Bergman, s. 61, med belägg från syd- (och sydväst-)svenskan. I uppsv. är adjektivet *glatt* inte särskilt vanligt, men har, då det används, andra betydelser, »slät, jämn, glättad». SAOB, s. v., 1 e: »(i vissa trakter) i fråga om väglag». Enligt Östergren, s. v. 1: 2 a, västsvenskt i fråga om väglaget. — Da. *glat* som i sydsv.

Grina, i vardagsspråket, användes i sydsv. avgjort mest om skratt, i uppsv. oftare om gråt. Välkänd skillnad mellan sydsv. och uppsv. I ingendera landsdelen är verbet likvärdigt med *skratta* resp. *gråta*; det anger fastmer vissa nyanser därav, varom se SAOB, s. v., 6 resp. 5. Beträffande den regionala distinktionen anger SAOB den mer allmänna betydelsen »(gap)skratta» såsom »vardaglig, i synnerhet i södra Sverige», och betydelsen »gråta, lipa» såsom bruklig »i synnerhet i norra och mellersta Sverige, vardagligt». — Da. *grine* är, snarlikt det sydsv. verbet, vanligt om munterhet och skratt, men endast dialektalt om gråt (ODS).

Gå om »gå över», om en åkomma, en förkylning o. d.: *det går om*;

men *gå över* är vanligare. Uppsv. *gå om* mig okänt i denna betydelse. SAOB, s. v. *gå om* 9, anger ingen regional karaktär.

Gå på skidor, skridskor, »åka sk., skr.». Synnerligen vanligt i sydsv., vid sidan av *åka*. Mig okänt från uppsv., där det rentav skulle stöta. I motsvarande substantiv används däremot aldrig stammen *gå*, utan *åka*, även *löpa*, i både sydsv. och uppsv.: *skidåkare*, -*åkning*, även -*löpare*, -*löpning*; *skridskoåkare*, -*åkning*. SAOB, s. v. *gå* A I I d, hänvisar endast till resp. substantiv. — Da. *gaa*, *glide*, *løbe* eller nu särskilt *staa paa ski*; *gaa* eller nu *løbe* eller (nu mest prov., dial.) *rende*, även *glide*, *skride paa skøjter*; *ski*-, *skøjteløb*[er] (ODS).

Hagalen, familjärt, »girig, 'om sig', [alltför] angelägen att få eller äga något». Om uttalet, se ovan s. 15. Brukligt i sydsv., okänt i uppsv. SAOB: »i södra Sverige, vardagligt, bygdemålsfärgat». — Jfr da. *havesyg*, ty. *habsüchtig*.

Hasta »brådska», ex. *det hastar, saken hastar inte*. Fullt brukligt i sydsv., jämte *brådska*. Minst sagt ovanligt i uppsv., i varje fall i naturligt tal. SAOB, s. v., 3, nämner ingen regional färg. — Da. *haste*.

Hialös, betyder ungefär »obetänksam, för snabb i sina beslut, alltför ivrig, överilad, förhastad, otålig, rastlös, jäktig» o. d. Landsmålsord, som familjärt förekommer även i bildat tal. Okänt och obegripligt i uppsv. Står hos Rietz, men ej i SAOB. Ett försök till etymologi ger A. Lindqvist i MASO II (1939) 40—47.

Hopa- »samman-, hop-», särskilt noterat i *hopasatt* »sammansatt, hopsatt»: *hopasatt av många olika ting*. Även *hopsatt* används, men inte lika gärna *sammansatt*, annat än figurligt, t. ex. *en sammansatt natur*. *Hopa-* är för mig okänt från uppsv. Om *hopa-* och *hop-* gäller alltså här i viss mån det som ovan under ordbildning påpekats om substantivsammansättningar med och utan bindevokalen *-a-*. SAOB, H 1153, säger om [*i*]*hopa*[-]: »endast i bygdemålsfärgat språk resp. någon gång i poesi».

Här. Imperativen *kom här!*, ibland med huvudtryck på första ordet, används i sydsv. ofta när man vill kalla till sig en person eller ett djur; även *kom hit!*, med huvudtryck på andra ordet, säges. I uppsv. brukas av dessa två avgjort mest det senare. Emellertid är de båda uttrycken, i en och samma persons mun, inte fullt likvärdiga; *hit* markerar riktningförhållandet kraftigare än *här*. Jag har i sydsv. även noterat: »*Ni ska komma här in!*», i betydelsen »in i detta rum». Och: »*Ska vi här in?*» I bägge meningarna var *här* tryckstarkt. Uppsvenskan

skulle i dessa fall säga antingen *ni ska komma hit in!*, *ska vi hit in?*, eller även *ni ska komma in här!*, *ska vi in här?* Annat sydsv. ex.: »*Kan du inte resa här ner?*» Å andra sidan heter det i sydsv. likaväl som i uppsv. endast *far hit!*, *han for hit*, m. fl. — Det gäller tydligen att med hjälp av ett tillräckligt kvantum material söka få fram lagarna för bruket av *här* för väntat *hit*. Detta bruk är särskilt markerat i sydsv., men icke okänt för uppsv. Det måste studeras tillsammans med frågan om *var* för *vart*, omtalad härnedan s. 49.¹ Kan ty. *komm her*, *hereinkommen* ha spelat någon roll för sv. *kom här*, *komma här in?* Förutom själva ordvalsfrågan måste hänsyn tas även till den ordföljdsskillnad som framstår vid jämförelse mellan sydsv. *ni ska komma här in* och uppsv. *ni ska komma in här* (och som påminner om den ss. 28 f., under A, behandlade). — SAOB, s. v. *här* adv. (1) I l a γ, noterar enbart att *här* i betydelsen »hit» är brukligt i sydligaste Sverige; ex. »--- som kommo här för första gången». — Betr. danskan: Dahl-Hammer, Dansk ordbog, s. v. *her*: »kom her! (= kom hid!); her! (= herhid!) (ved Kald paa Hunde)». ODS, s. v. *her*, sp. 1243, rad 4: »tilraab til hunde (efter fr. *ici*): her! (=herhid!)». Även danskan säger t. ex. »*I skal komme her ind!*» — Om ett annat sydsv. *här*, med det som närmaste uppsv. motsvarighet, skall talas ss. 59 f.

Härförleden »nyligen, här om dagen». Vanligt i sydsv., vid sidan av de uttryck jag just angivit som synonyma; icke vanligt i uppsv. Två exempel, bland tusen, i Sydsv. dagbl. 5/11 1943, sidd. 4 c, 6 c. SAOB, s. v. *förleden*, anger icke uttrycket som regionalt; dess enda nyare exempel är av Fredrik Wulff. — Da. *forleden*: *jeg mødte ham f. paa gaden*.

Hösta »skörda, utföra skördearbete(t), bärga (säd, hö o. d.)». Den vanligaste termen i sydsv., även i bildat tal; mig okänt från uppsv. Substantivet *höst* »skörd» står omtalat hos Bergman, s. 106. SAOB: »i synnerhet i sydligaste Sverige, bygdemålsfärgat». — Da. *høste*.

Igen. (1) I betydelsen »kvar». Ex. *han har hälften av arbetet igen*; *jag har bara 50 öre igen*. »*Jag är bara kandidat och har rätt långt igen till prästexamen*», låter Piraten (Bokh. 389) en ung teologie studerande säga, som vistats i Sydsverige, men som dock, längre ned på samma sida, anges tala som folk »uppifrån landet»; på sistnämnda uppgift ger åtminstone icke mitt citat belägg. Exempel ur obildades mun

¹ Även där för *dit* påträffas. Östergren, s. v. *där* A I 2 i, anför: *Jag brukar gå där varannan dag*, med förklaringen »den vägen»; 'dit', 'hos eller till dem' osv.».

i Piraten, Bomb., ss. 25, 193. Detta *igen* är vanligt i sydsv., men utesluter icke *kvar*. För uppsv. verkar det på mig helt främmande, möjligen så när som på t. ex. *inte ha långt igen* »vara nära döden»; i en Stockholms-roman säger någon om en yngling som förolyckats: »*Ingen kunde väl ana, att han hade så kort tid igen*» (Olle Hedberg, Iris och löjtnantshjärta, Sthlm 1934, s. 349). Det närmast hithörande i SAOB står s. v. *igen* II 6 b β : »i fråga om återstod av tid eller väglängd före uppnåendet av en viss punkt»; detta anges vara »fullt brukligt». — Da. *igen, tilbage*.

(2) I förbindelse med *nästa, förra* o. d. Ex. *nästa vecka igen* »veckan efter *nästa*»; *förra veckan igen* »v. före den förra». Vanligt i sydsv. vardagsspråk, i synnerhet (men ej enbart) med tidsord, kanske främst *vecka*, ty på veckor finns ju inte namn liksom på timmar, veckodagar, månader, år. Brukligt är: *inte nästa vecka, men* (el. *utan*) *nästa [vecka] igen* »veckan efter [den], v. därefter»; *inte förra veckan, men* (el. *utan*) *förra [veckan] igen* »veckan före [den], v. innan, v. dessförinnan». Vid dylik motsättning säger sydsv. även, i samma två betydelser: --- *men veckan efter igen*, resp. --- *men veckan innan* (el. *förut*) *igen*. Denna användning av *igen* känner jag icke från uppsv. Av de uttryck som uppsv. rör sig med i motsvarande fall, har de (som jag tror) allmännast brukade angivits ovan inom citationstecken. Jag vill här dessutom nämna de därmed exakt likvärdiga uttrycken *nästnästa* (*vecka, natt* etc., med accent 320; även *näst nästa*), *förrförra* (*veckan, natten* etc.; även *förrförra?*). Dessa båda adjektiv (i sin förstnämnda form) är fullt brukliga i mitt och många uppsvenskars vardagsspråk, men de är ingalunda allmänna, och flertalet av de gängse uppslagsverken nämner dem inte. Östergren tar upp *nästnästa*, med tillägget »mindre vanligt»; och här och var omtalas *näst nästa*, i två ord, alltså som i *näst sista, näst bästa* m. fl. *För[r]förra* tycks vara svårare att hitta i tryck. De båda orden fyller ett behov. De utgör ju det bekvämaste sättet att uttrycka de båda begreppen; *nästföljande*, resp. *näst sista* eller *näst senaste*, kan icke utan vidare ersätta dem. Och danskan har sina direkta motsvarigheter: *næstnæste* (även (*den*) *anden næste*), *forfjorrig*. Likaså tyskan: *zweitnächst* eller *übernächst, vorvorig* (*vorvergangen*). För begreppet »förrförra» finns exakta uttryck även i slaviskan: ry. *pozaproslyj*, po. *zaprzyszły*, tj. *předpředěšlý*, serbokr. *pretprošli*. — För att återgå till *igen*, må slutligen påpekas att den här nämnda användningen av ordet icke står upptagen i SAOB,

men tydligen närmast hör samman med den betydelse som där anföres under II 7, »ånyo, på nytt, ännu en gång, åter». Danskän säger liksom sydsv. *ikke næste* (resp. *forrige*) *uge, men næste* (resp. *forrige*) *uge igen*; se även ett ex. i ODS, s. v. *igen* 8: 3.

Ispinne »glasspinne». Ganska vanligt i sydsv.; men konkurrentermen *glasspinne* tycks göra framsteg. Det enkla *is* för »glass» förefaller icke gängse. Veterligen icke i uppsv. SAOB, s. v. *is*, subst. (1) 4, anger *is* »glass» såsom brukligt »nästan blott i vissa sammansättningar»; *ispinne* står icke upptaget. — Da. *is, ispind*.

Knappast inte »knappast, nästan inte». Ex. *det tror jag knappast inte*. Inte ovanligt i sydsv. talspråk. Tycks förekomma föga i åtminstone bildad uppsv. Uttrycket ej i SAOB; men s. v. *knappst* 1 b γ står uttrycket *knappst aldrig* »närapå aldrig, knappast någonsin», angivet som föråldrat, och med ett exempel från 1682. Klandras naturligtvis såsom ologiskt; se senast B. Risberg, *Bockar i kanten*, 1942, s. 49.

Komma till (intrans.) »komma fram (utan att hindras), k. åt, få tillträde, få plats». Om en person som inför en rad av telefonhytter hade svårt att finna en som var ledig, hörde jag sägas: »*Är där fullt, eftersom hon inte kommer till?*» Inte ovanligt i sydsv. Icke gängse i uppsv. Kort omnämnt i SAOB, s. v. *komma till* I 2 och 3. — Da. *komme til*; ODS, s. v. *komme* 51: 3. Hit hör *jeg vil til*, Dahl-Hammer, *Dansk ordbog*, s. v. *ville* 1 A d.

Krylla (i vardagsspråket) »vimla, myllra». Ex. *det kryllar å* (av) *myror*. Förekommer i sydsv. jämte de andra verben; mig okänt i uppsv. SAOB, s. v. *krylla*, v. (1): »i vissa trakter, vardagligt». Icke att förväxla med *krylla* »krusa, locka (håret)», Bergman ss. 72 f.

Luk »ogräs som avlägsna(t)s genom rensning»; bestämd form *-et* (även *-en?*). Det äkt-sydsvenska ordet, liksom *luka* för »rensa bort (ogräs)», »befria (mark) från ogräs» (trans.), »rensa bort ogräs» (intr.) (verbet upptages hos Bergman, ss. 76 f.). Både substantivet och verbet okända i uppsv.; men bra ord, som vore värda att »lånas», särskilt verbet. SAOB anger substantivet enbart som neutrum, och med uppgiften »i södra Sverige, bygdemålsfärgat».

Mög »smuts, smörja»; best. form *-et*. Ordet har från folkmålet, där dess egentliga betydelse är »gödse!» (Rietz; jfr da. *møg*), inkommit i de bildades talspråk, där det är ett av de icke så sällan hörda »fula orden», vid sidan av konkurrentordet *skit*, som är allmänsvenskt. Ej i uppsv. Ej i SAOL, Östergren, Hellquist SEO².

Möllare »mjölnare». T. ex. hos Piraten, Bokh. 50, 295 m. fl., sagt av förf. själv. Det äkta sydsv. ordet, liksom *mölla* för »kvarn»; ej i uppsv. Östergren: »landsdelsord, sydsvenskt». Bergman (s. 79), på tal om *mölla*, anför *möllare* från Gotland och Halland. — Da. *møller*.

Nätt är i sydsv. brukligt för att ange någonting smått, ex. *en nätt våning*. Att adjektivet där verkligen avser storleken framgår av följande annons: »*En rymlig 1-rums- eller nätt 2-rumsläg. önskas hyras*» (Lunds dagblad 17/1 1944, s. 7 e). I vissa förbindelser uttrycker *nätt* även i uppsv. litenhet, knapphet, t. ex. *i nättaste laget, nätt och jämnt*, och det samordnas gärna med sådana adjektiv som *liten (liten och n.), behändig (n. och beh.), prydlig*. Men sydsv. går längre. — Tämmligen närbesläktat till betydelsen är det i sydsv. vanliga, men i uppsv. knappast brukliga adverbiala uttrycket *så nätt*, »sakta, långsamt, diskret, lugnt, utan överilning», som står behandlat hos lektor Bergman s. 81. Ex. *Ta det så nätt! Vi gick före så nätt*.

Precis (1). Detta ord ensamt, eller *just precis* eller *bara precis*, brukas vardagligt i den temporala betydelsen »just, just nyss, för bara en liten stund sedan». Ex. *han har precis (just pr., bara pr.) slutat*. Vanligt i sydsv. Knappast gångbart i uppsv. Men man kan i uppsv., förutom de mycket brukade, nyssnämnda *just* och *just nyss*, höra även *just nu* och *precis nu* i samma betydelse; och utanför den temporala användningen, alltså i betydelsen »alldeles, exakt, 'på pricken'», är *precis, just* och *just precis* likvärdiga även i uppsv., ex. *det var precis (j., j. pr.) vad jag menade*. Östergren: »Märk det något vardagliga *Resa?, men du har ju precis kommit!*»

Precis (2) kan, vid sidan av nyssnämnda fall, förstärka *bara* i detta ords vanliga betydelse av »endast», »blott». I en grupp som *bara precis fyra meter* kan man naturligtvis mycket väl tänka sig att *precis* innebär precision, exakthet, »varken en centimeter mer eller mindre». Men när det t. ex. på tal om en skola heter *den har bara precis de fyra förberedande klasserna*, kan nog termen icke sägas ha kvar sin fulla ursprungliga valör, utan tjänar huvudsakligen till att förstärka *bara*. Och ännu tydligare framträder detta t. ex. i: »*det var bara precis tidningen*» (sagt av någon som just tagit emot posten av brevbäraren; dvs. att inga brev e. d. ankommit); »*jag ska bara precis gå till brevlådan*» (dvs.: och är alltså strax tillbaka); »*jag var borta bara precis över helgdagarna*». Vanligt i sydsv.; förefaller mig att vara främmande för uppsv.

Preg »pigg; liten utskjutande del, i synnerhet av metall, på verktyg, på apparat e. d.» Ordet är ingalunda allmänt i sydsv., men jag har vid flera tillfällen hört bildade skåningar använda det i vardagsspråk. I uppsv. helt okänt och obegripligt. Ej hos Östergren eller Rietz. Jfr följande.

Prega (1) »peta (ut) (något) med fingret, med en pinne e. d.», ex. *kan du prega ut jorden ur röret?*; (2) *prega för* (accent 104) »peka ut (något) med fingret e. d.», ex. *läraren pregade för pojken mening efter mening* »l. pekade ut för p. m. efter m.» Har jag i sydsv. endast hört av ett par (bildade) sagesmän; hör tydligen samman med föregående substantiv. Okänt i uppsv. Ej hos Östergren. Rietz upptar det naturligtvis identiska *preka* »sticka lätt, peka» (Västerg., Hall., Skåne), och *prekesticka* »pekpinne» (Skåne, Hall.).

Rensa »rengöra», t. ex. *rensa ett tyg, en matta*; någon gång kan sydsv. *rensa* även motsvara uppsv. »tvätta», t. ex. *kemiskt rensa en kostym* »kemiskt rengöra el. tvätta en k.» Fullt brukligt i sydsv. — Uppsv. *rensa* har visserligen vidsträckt användning. Det används mest i tillfällen då det avfall som avlägsnas (avlägsnats, skall avlägsnas) utgörs av större, klart utformade beståndsdelar eller av en större, påtaglig ämnesmassa: man kan t. ex. *rensa en rabatt* (från ogräs), man kan *rensa bär, fisk, frimärken* (dvs. i samlarsyfte befria dem från de delar av kuvert o. d. som de är fästade på), en pipa, en brunn, ett avlopp, ett dike, magen; även när man, såsom i sena tiders krigskommunikéer, talar om att *rensa ett landområde från fienden*, eller då man talar om att *rensa luften*, är de icke önskvärda tingens, dvs. fiendetrupporna resp. ovädersmolnen (e. d.; även figurligt), större sådana; att man, lite avvikande, även säger »*rensa ogräs*» (= sydsv. *luka*; Bergman 76 f.) får väl anses sekundärt, bildat på basis av »*rensa en rabatt o. d. från ogräs*». Men när det rör sig om att befria något från en smutsmateria av oansenlig volym, dammpartiklar o. d., såsom vid behandling av tyger, vävnader, säger uppsv. icke *rensa*, utan *rengöra* eller *tvätta* (det sistnämnda främst när proceduren sker med vätska); jordgubbar kan vara *rengjorda* (dvs. tvättade, befriade från jord och damm) utan att vara *rensade* (dvs. befriade från foderbladen). I Sydsverige däremot »*rensar*» man även t. ex. tyger. Likaså i danskan: *rense et stykke tøj, en dragt; kemisk rensning*.

Rista, även *rysta*, »skaka». Både transitivt, ex. *han rister mattan* (för att befria den från damm), och intransitivt, ex. *han rister av*

köld, rista på huvudet. »Ett hostanfall, som höll på att rysta lungorna lösa på honom» (Piraten, Bomb. 188). Böjningen är *-ter -te -t*; två sagesmän sade sig transitivt använda även böjningen *-tar -tade -tat*. Vanligt i sydsv., jämte *skaka*. Ibland kan kollision mellan *rysta* och *rysa* inträda: en skriftmening som *han ryste av köld* kan betyda två inbördes snarlika saker, allteftersom den uttalas med kort *y* eller med långt. Icke gängse i uppsv. Upptages av Östergren, utan tal om regional färg. — Da. *ryste, riste*, det senare nu blott dialektalt.

Ruva »sårskorpa». Brukligt i sydsv., även i talspråk. Från uppsv. känner jag det endast som bok-ord. Östergren upptar ordet utan vidare.

Sen »försenad». Ex. *vi är tio minuter sena*, säger man när man åker tåg. Snarlikt: *vara* eller *bli sen* eller oftare *för sen* »komma för sent», t. ex. *vi blir tio minuter för sena till middagen*. Vanligt i sydsv.; men även de uppsv. uttrycken används. Uppsv. brukar veterligen icke meningar som de nyss för sydsv. citerade; men väl andra som, utan att vara helt analoga, dock ligger nära begreppet försenad ankomst: *rågen är sen i år, skörden blev sen, våren var sen, icke* (eller *aldrig*) *vara sen att (hjälpa etc.; se Östergren)*. Om sydsv. *sen(t) arbete o. d.)* »tidsödande» el. »tidskrävande», se Bergman 87 f.

Själv »ensam». Ex. *vi kan gå ifrån hunden, han kan gott vara hemma själv*, dvs. »ensam». Förekommer i sydsv. vid sidan av *ensam*, dock utan att vara allmänt. I huvudsak främmande för uppsvenskan, så när som på enstaka fall som (*lämna någon, vara, leva, sitta, ligga o. d.)* *för sig själv* »isolerad, övergiven, tillbakadragen, avsides liggande, ensam», *jag hittar själv nu* i betydelsen »ni behöver inte (eller: »ingen behöver) längre följa mig, nu hittar jag vägen på egen hand», *jag klarar mig själv*. Jfr lat. *singulus* > rum. *singur* »ensam, själv».

Smultron »jordgubbar». Vissa sydsvenskar, men bland de bildade knappast flertalet, anger ingen skillnad mellan vad som eljes, bl. a. av uppsvenskar, kallas för smultron och vad som benämnes jordgubbar, utan låter förstnämnda term gälla för bägge.

Som »så, hur, vad» i t. ex. *titta som han gråter, titta som han ser ut*. Icke ovanligt i sydsv., vid sidan av de andra orden; mig okänt från uppsv. Såsom belägg på *sagla* »dregla» anför lektor Bergman s. 110 *»titta, som han saglar»*. Mer eller mindre snarlika exempel, även utan speciellt sydsv. prägel, finns hos Östergren, s. v. *som* (2) B III. — Om två andra *som* skall talas härnedan, ss. 62—70.

Stickelbär »krusbär», t. ex. hos Piraten, Bokh. 190, 341 (sagt av förf.). Höres i Sydsverige, men icke vanligt bland bildade. Mig okänt i uppsv. — Da. *stikkelsbær*.

Stycke, i skolbarns, särskilt flickors, språk, »bokmärke av tunn papp med kulörta, utskurna figurer». Detta är termen bland sydsvenska barn; deras uppsvenska jämnåringar betecknar tingesten med den allmännare termen *bokmärke*. Marika Stiernstedt skriver i sin memoarbok »Mitt och de mina» (Stockholm 1928, s. 242) om sin första tid som huvudstadsbarn efter flyttningen från Hälsingborg till Stockholm: »Ej heller kryddboden gav odelad glädje, ty biträdet där skrattade infamt åt oss barn, därför att vi talade skånska, och allra värst blev det, när jag en dag bad att få köpa ett 'stycke', varmed jag menade ett av dessa i tunn papp utformade kolorerade blomstermotiv, s. k. bokmärken, vilka småflickor än i dag kunna samla, åtminstone under något skede av småklassperioden, innan de övergå till vykortet med filmhjältar och -hjältinnor. — För fyrtio år sedan funnos inga filmskådespelare och inga vykort, utan de små lösa motiven, vilka utom blommor kunde framvisa också fjärilar, fåglar, änglar o. s. v., behärskade ensamma den ungdomliga samlardriften och skönhetslängtan. — Det visade sig emellertid att expediten i 3:an inte ens begrep vad jag menade. — Ett stycke *vad?* frågade denne stockholmare skrattande. — Ett *stycke!* upprepade jag, och vår skånska barnjungfru sade också eftertryckligt 'ett *stöcke*'. Ty så sade man i Hälsingborg. Men expediten förblev oförstående.»

Så (1) »då, i så fall, under sådana omständigheter». Ex. »(A.) *Är han inte kommen än?* (B.) *Nej.* (A.) *Ja, så väntar jag lite till.*» I en skrivelse från en lundensisk universitetsmyndighet läste jag nyligen, snarlikt: »*I läraretjänsterna kombineras icke sällan också kristendomskunskap och modersmål; det kunde så synas naturligt att även nordiska språk och litteraturhistoria kunde medtagas i en sådan --- examen.*» Ganska vanligt i sydsv. Främmande för uppsv., som i dylika fall säger *då*. Helt andra användningar av *så* rör det sig om när man, i både sydsv. och uppsv., säger t. ex. *om han inte är kommen (har kommit) än så väntar jag lite till* (alltså det *så* som efter en bisats inleder den styrande satsen), eller *vänta lite till så får du nog träffa honom* (det *så* som efter en uppmaning anger det genom uppmaningen åsyftade resultatet), eller *jag väntade lite till och så kom han* (det *så* som anger ordningsföljd, »sedan, därefter»). — Ordets för sydsv. påpekade speciella användning

återfinns i danskan: *Er han ikke kommet endnu? Ja, saa maa jeg vente lidt endnu.*

Så (2), obetonat, »det», i fall som: *»Han ser trött ut.* (Svar:) *Ja, han gör så»* (de två sista ordens tryckfördelning: 41), »ja, det gör han». Icke ovanligt i något bygdemålsfärgad sydsv., icke vanligt i uppsv. I mera klart folkmålsfärgad sydsv. används även typen *»Har du ätit?* (Svar:) *Jamän (Jomän) har jag så»* »ja (jo) visst har jag det». Om detta *jamän, jomän*, se Bergman s. 69 och ovan s. 8. Syntaktiskt sett bör observeras att dessa två ord dels kan användas fristående, utan syntaktisk anknytning till en sats, alltså exakt som de enkla svarsorden *ja* och *jo*, dels även kan inleda en verklig sats och då följas av omvänd ordföljd, precis som ett satsinledande adverb; på den senare av dessa två konstruktioner vid da. *jo mænd* ger Bergman (l. c.) ett litteraturbelägg. Denna dubbla konstruktion har *jamän* och *jomän* gemensam med de synonyma *ja visst* och *jo visst*, medan däremot *ja då* och *jo då* brukar förekomma endast fristående. — Även i danskan används svar sådana som: *Ja, han gør saa.*

Säkert, vardagligt, »visst» e. d., som förstärkningsord eller bekräftelse i svar, t. ex. (i en butik): *»Har ni fått in några nyare franska böcker?* (Svar:) *Ja, det har vi säkert.»* Även enbart *Ja, säkert*, eller *Säkert*. Mycket vanligt i sydsv.; mig okänt i uppsv. i sagda, enbart förstärkande funktion.

Tillhopa »tillsammans». Ex. *Vi har lekt tillhopa som barn. Vi åt middag tillhopa igår. Di är tillhopa var kväll.* Vanligt i sydsv., kanske på sina håll vanligare än *tillsammans*; i uppsv. icke gängse i otvunget tal. I betydelsen »inalles, sammanlagt» är ordet föga vanligt i uppsv. skriftspråk och obrukligt i uppsv. talspråk; för sydsv. kan jag återigen citera Lunds dagblad (13/1 1944, s. 1 d), där ett telegram från Göteborg om att »Framlidna fru E. W. --- donerat sammanlagt 195,000» fått den »översatta» rubriken *»Fru E. W. har donerat tillhopa 195,000».* — SAOB, H 1153: *»Tillhopa --- har numera i det stora hela en ålderdomlig prägel och synes sällan förekomma annat än i ett fåtal betydelse och förbindelser.*

Trappa »trappstege». Den fasta beståndsdel av byggnad, som på franska heter *escalier*, benämnes i både sydsv. och uppsv. *trappa*. För det flyttbara, enkla stigredekäpet, som användes lutat mot en vägg, ett träd e. d., och vars horisontella delar mestadels har form av pinnar, sägs i båda landsdelarna *stege*. Det mellanting som i

likhet med den förra saken har breda, platta steg, och i likhet med den senare tingesten är flyttbar, men utgör ett dubbelt, fristående redskap, kallas *stege* eller *trappstege*, av många sydsvenskar dock hellre *trappa*. Termen *trappstege* är alltså i bägge landsändarna otvetydig; men vid sidan därav har man ytterligare en benämning, som visar att man ansett »mellantinget» främst likna än det ena än det andra av de båda övriga tingen.

Tro de'!, interjektionellt uttryck, uttalat med första ordet trycksvagt och vokalkort och andra ordet tryckstarkt och vanligen vokallångt. Används vardagligt såsom svar för att uttrycka förvåning, i regel en mindre grad av förvåning än vad som anges med det eljes betydelsebesläktade, ovan påpekade *a nä!*; betyder ungefär »jaså, verkligen?» Vanligt i sydsv., men icke i uppsv. (verkar på mig främmande; men jag finner ett ex. hos Olle Hedberg, Iris och löjtnantshjärta, 1934, s. 13). — Jämförbara uttryck med *tro*: »*Då och då lät han [en snickare] undfalla sig ett djuptonande männtrodet*» (Piraten, Bokh. 155). »*Tro det den som vill!*» (ib. 184; kan man höra även i uppsv.). »*Tro, om löjtnanten observerar den detaljen?*» (Marika Stiernstedt, Attentat i Paris, Stockholm 1942, s. 112; mig okänt ur levande tal).

Trätofflor »träskor», dvs. den särskilt på landet vanliga typ av grova skor som består av träbotten och ovanläder men saknar bakkappa. Ex. hos Piraten, Bokh. 146, sagt av förf. själv. Det är det vanliga ordet i sydsv.; även termen *träskor* förekommer i den betydelsen, men uppges användas främst om skodon helt av trä. Det förstnämnda ordet är för mig okänt från uppsv. När ingen förväxling befaras, kallas skodontypen ifråga i sydsv. vanligen *tofflor*, i uppsv. *skor*. — I danskan förekommer *træsko*, *trætøfler*.

Tvunget (adjektiv) »nödvändigt», (adverb) »nödvändigtvis, absolut». Ex. (adj.) *det är tvunget att ---*; (adv.) *det måste vi tvunget göra; han ville tvunget att ---*. I sydsv. är *tvunget* i naturligt tal brukligare än *nödvändigt(vis)*; i uppsv. är det senare ordet vida vanligare än det förra.

Tös »flicka, flickunge, (fam.) jänta». Mycket vanligt i sydsv. vardagsspråk, där dock naturligtvis även *flicka* är fullt brukligt, men knappast *jänta*. Fullt begripligt i Uppsverige, men icke vanligt där i bildades mun. Mellan *tös* och *jänta* föreligger även den skillnaden, förutom den nämnda geografiska, att det senare ordet i förhållande till det förra mindre ofta tycks användas i smeksam och mera ofta i nedsättande bemärkelse.

Vad, förenat pronomen, används även i uppsv. i flera förbindelser, såsom *på vad sätt* (eller *vis*), *med vad rätt*, *av vad slag det vara må*. Utöver dessa fall har jag i sydsv. noterat t. ex. *vad tid* eller *vid vad tid* »hur dags, vid vilken tid», *vad nummer har du på skor?* »vilket n. har du i s.?, vad har du för n. i s.?»), *vad slags* (eller *sorts*) *tobak röker* (eller *rökar*; ss. 7, 19) *du?*, *vad sort använder du?* Är dock ingalunda allmänt; man hör nog oftare *vilken, vad för*. Om uttalet i tryckstark ställning, se s. 15. — Jfr da. *hvad tid, hvad nummer bruger du i sko?*, *hvad avis læser du?*

Var (indefinit pronomen). *I vart fall* »i varje fall», »åtminstone». Både *i vart fall* och *i varje fall* existerar i bägge landsdelarna. Det förstnämnda uttrycket är i sydsv. fullt brukligt, i både bildat och obildat tal, i uppsv. föga vanligt. Ex. ur obildat tal hos Piraten, Bokh. 127, 384.

Var (interrogativt pronominaladverb) »vart», ibland i vissa förbindelser. Ex. *var ska du gå?* Fullt bildat. Fullständigt okänt för mig från uppsv. Ett hithörande exempel anföres av lektor Bergman s. 50. Ej i Rietz. Uppgives av SAOB, s. v. *hän* I a α , vara starkt bygdemålsfärgat. — Om da. *hvor* för *hvorhen*, se ODS, s. v. *hvor* A 4. — Jfr här för *hit*, ovan ss. 39 f.

Med vilje »med flit». I sydsv. förekommer även *med flit*, men nog icke lika ofta i otvunget tal. Ungefär detsamma gäller om *med vilja* i uppsv. Andra synonymer är *med avsikt*, *avsiktligt*, *uppsåtligt*, och med större eftertryck *med vett och vilja*. — Av danskans olika uttryck härför, till vilka bl. a. *med vilje* hör, anges *med flid* av ODS vara »lidet brugt». — Betr. *-e* för *-a*, jfr da. *vilje* och det ovan s. 16 sagda.

Våning. *Första våningen* »bottenvåningen, nedre botten»; *bo på* (i) *f. v.* »bo på n. b., bo på (i) bottenv.» *Andra* (tredje osv.) *våningen* »våningen en trappa (två osv. trappor) upp», vilket i uppsv. även, men inte ofta, uttrycks med »första (andra osv.) våningen»; *bo på* (i) *andra* (tredje osv.) *v.* »bo en trappa (två osv. trappor) upp», vilket i uppsv. även, men inte ofta, uttrycks med »bo på (i) första (andra osv.) våningen». *Bo en våning* (två etc. *våningar*) *högre upp* (längre ned, *nedanför*) »bo en trappa (två etc. trappor) högre upp (längre ned)».

Denna skillnad i språkbruket är i sak välkänd. Kanske skadar det dock inte att i korthet reda ut begreppen genom att formulera förhållandet. För att säga i vilken våning (horisontalplan, rumsskikt) av ett hus någon bor eller befinner sig, eller ett rum eller kontor e. d.

är beläget, finns olika uttryckssätt. I sydsv. anger man helt enkelt våningens ordningstal, med början från den vars golv ligger ungefär i mark- eller gatunivån eller ett fåtal trappsteg högre och dit huvudingång leder. I uppsv. kallar man sistnämnda våning (markplanet) för *bottenvåningen* eller (i rumsadverbial oftare) *nedre botten* och anger de övriga planen medelst det antal »trappor» man har att gå för att komma dit, varvid *trappa* betyder »trappa mellan ett golvplan (en trossbotten) och nästa». I danskan används ett tredje sätt: markplanet har liksom i uppsv. en egen benämning, utan något ordningstal (da. *stuen*), och de övriga planen anges med våningens ordningstal, med början (vanligtvis¹) från den våning som ligger närmast över den i eller nära marknivån belägna: da. *første sal* = sydsv. *andra våningen* = uppsv. *våningen en trappa upp*. Det »danska» systemet (låt oss kalla det så) skiljer sig alltså från det sydsvenska genom att ordningstalet hela vägen upp är en enhet mindre. Denna skiljaktighet är som bekant en ständig källa till misstag. Sydsvenskens sätt att räkna kan tyckas naturligare, men det danska sättet är mycket spritt utanför Norden och har med det uppsvenska sättet sifferbeteckningarna gemensamma (en dansk hittar vanligtvis lättare till rätt våning i ett stockholms hus än i ett malmöhus). Den sydsv. räknepincipen verkar alltså nästan lika isolerad som det svenska (allsvenska) sättet att räkna seklerna; jag tänker på den hos oss brukliga typen *adertonhundralet*, jämförd med den i danskan och de europeiska storspråken² förhärskande typen »nittonde århundradet», där alltid en enhet skiljer. Det otvetydigaste sättet att räkna våningar är det uppsvenska; det har dessutom fördelen att tillåta vändningar som $2^1/2$ *trappor upp*, *1 trappa ned*. — Vid sidan av de nyssnämnda, ordinarie uttrycksätten i de båda delarna av Sverige förekommer i sydsv. även det »uppsvenska» sättet, i uppsv. även det »danska», sällan det »sydsvenska», sättet.³

¹ Undantag utgör de fall då man räknar även med mezzaninvåningar, varom nedan.

² Italienskan äger dock dessutom typen *l'ottocento*.

³ Det finns åtminstone ett exempel, exceptionellt, på att i Sydsverige även det »danska» sättet förekommer: i Lunds universitetsbiblioteks byggnad står våningen 1 trappa (2, 3, 4 trappor) upp betecknad som 1:a (2:a, 3:e, 4:e) våningen, väl närmast emedan *våning* där avser »bokmagasinsvåning» och det på nedre botten icke finns några egentliga bokmagasin.

Våning kan förutom »plan» även betyda »bostadslägenhet». För att undvika

I Tyskland råder dels det »danska» eller det »uppsvenska» sättet: ty. *im ersten Stock* eller *eine Treppe hoch*; dels även det »sydsvenska»: se Grimm, Deutsches Wörterbuch, s. v. (2) *Stock*, spalt 46. England, Frankrike, Spanien, Italien, Rumänien, Polen brukar mestadels (alltså frånsett ev. regionala variationer) anlita det »danska» sättet: eng. *on the first floor*, fr. *au premier [étage]*, sp. *en el primer piso*, it. *al primo piano*, rum. *în etajul (catul) întâiu*, po. *na pierwszem piêtrze*. I alla dessa länder har alltså bottenvåningen ett särskilt namn, utan ordningstal, liksom da. *stue*: ty. *Erd-* el. *Untergeschoss* el. *Parterre*, eng. *ground-floor*, fr. *rez-de-chaussée*, sp. *piso bajo*, it. *pian[o] terreno*, rum. och po. *parter*. I sådana länder kan det ibland bli tvekan huruvida t. ex. ett »tvåvåningshus» har två plan exklusive eller inklusive markplanet. På vissa håll, i större hus i städerna, kan våningen närmast över nedre botten vara antingen särskilt förnämlig och då få beteckningar som ty. *Beletage*, sp. *piso principal*, it. *piano nobile*, eller också lägre än övriga, mellan-, mezzanin-, entresolvåning (en mezzaninvåning kan förekomma även högre upp i huset); detta kan stundom vålla oreda i räkningen. — I Ryssland och Förenta staterna används det »sydsvenska» räknesättet, så att ry. *pervyj staž*, eng. *the first story* där brukar betyda »bottenvåningen».

Ynka »enstaka», t. ex. *jağ røkar bara någon ynka gång*. Fullt brukligt ord i sydsv., även i bildat talspråk. Okänt och obegripligt i uppsv.

Årtskidor »sockerärter», dvs. den ärtsort varav hela skidan jämte fröna ätes som grönsak. Båda termerna förekommer i båda landsdelarna, men den ena är nog vanligare i sydsv., den andra i uppsv.

Om vi här, avslutningsvis, skulle försöka sammanfatta det mest typiska av det som nu anförts beträffande sydsvenskan, kunde vi kanske, med risk att träffa ett subjektivt val, nämna följande. (Betr. fonetiken:) De nämnda allmänna dragen rörande ljudkvantitet och ordmelodi; de angivna speciella uttalen av vanliga ord som *ja*, *alltid*, kollision av de båda betydelseerna använder man formuleringar som »på denna *farstu* finns det två *lägenheter*», »en *lägenhet* i två *plan (etager)*».

Envåningshus och *enplanshus* borde ju egentligen vara detsamma. Men när förstnämnda ord gärna associeras med ålderdomliga, anspråkslösa förhållanden, ansågs det mindre tjänligt för betecknande av den typ av moderna lyxvillor som kom i ropet för några år sedan och som består i att rummen byggs i ett och samma plan, i en låg, ofta vinkelböjd länga; man kom att kalla detta för *enplanshus* eller *-villa*.

borte, (i)från, mänsklig, sen, varför. (Betr. formläran:) Det vidsträcktare bruket av ändelsen *-e* i adjektivens bestämda form; infinitiven *säj*. (Betr. ordbildningen:) Det vidsträcktare bruket av bindevokalerna *-e-* och *-a-*. (Betr. syntaxen:) Konstruktionstyperna *jag har brutit den av* och *han var där inte*. (Betr. ordförrådet:) Orden *a nä!*, *bakefter, fyllepenna, gå på skidor* resp. *skridskor, härförleden, hösta, luk, möllare, rista, tillhopa, trätofflor, ynka*; de angivna betydelseerna resp. användningarna av orden *baka, bli, fri(tt), glatt, grina, igen, rensa, säkert, tvunget, våning*.

Åtskilliga företeelser har jag icke medtagit i min framställning, av olika skäl:

(1) Gränsen mellan »bildat» och »obildat» tal, mellan regionalt rikspråk och dialekt är naturligtvis ofta flytande och möjlig att bedöma olika. Åtskilliga sydsvenska språkföreteelser har jag ovan uteslutit, emedan de synts mig huvudsakligen tillhöra det »pbildade talet eller rentav vara närmast bygdemålsartade.¹ Dit hör: *skörsten* uttalat med accent 04 i stället för 32; bruket av *han* för »honom», t. ex. *jag ser han, till han* (mycket vanligt hos icke bildade; bland bildade tycks det ha en viss spridning hos det uppväxande släktet; SAOB, H 237: »i lägre talspråk, bygdemålsfärgat»); *nånna* »några» (»*Ja har aldri märkt nåna fel me dom*», Piraten, Bomb. 233); *-s* för »-son» i familjenamn, t. ex. *Håkan Ohls(son), Åke Hans(son)*; *-sen* [-*sən*, -*sn*] för »-son» i familjenamn, alltså *O[h]ls[s]on, Hans[s]on* o. d. ersatta med de med danskan överensstämmande, jämväl i svenskan förekommande *Olsen, Hansen*; *sådan en* »en sådan» (jfr da. *saadan en*); *fly* (*någon något*) »[över]räcka» (Piraten, Bokh. 67, sagt av en dragonkorpral; SAOB, s. v. *fly* v. (2) 3: »numera blott bygdemålsfärgat»; jfr da. *fly*); *få klå* »få stryk» (härom Hellquist SEO², s. v. 2 *klå*; jfr da. *fau klø*), även »ta skada» (t. ex. om en mur som skadats av fukt eller köld); *hossa* (med slutet *o*, som i *kossa*), även *håsa*, »strumpa» (SAOB, s. v. *hosa*: »numera blott i skildring av äldre förhållanden samt starkt bygdemålsfärgat»); *tocke* »tupp» (Rietz anger ordet för Götaland); *träcka* (pres. *-er*), i t. ex. *fuktigheten träcker in* eller *igenom* »f. slår el. tränger in el. igenom», *malörten* (el. *teet*) *står och träcker* »står och

¹ T. ex. *hialös*, s. 39, hade därför ev. kunnat flyttas hit. Ungefär samma tvekan kan man hysa t. ex. för *rålig* (Bergman 86).

drar» (Rietz anger *då trækker in* »det drar in» för Västergötland och Skåne; jfr da. *trække*).

(2) Vissa andra företeelser har jag iakttagit i bildade sydsvenskars tal, men endast individuellt (föråldrat? folkmål?); av detta skäl har jag uteslutit dem ur min ovanstående förteckning.¹ Dit hör: *komma i klämme* »komma i kläm(ma)» (ej i SAOB); *en kronas päng* »ungefär en krona» (syntaktiskt tämligen jämförbart med *en timmes* el. *timmas tid*, *en månads tid*; om *päng* »slant» talar Bergman s. 83; »*en tias peng*», Piraten, Bomb. 242; danskan har *en krones*, *et par kroners penge*, förr även *en*, *et par dalers*, *marks*, *rigsdalers*, *skillings p.*); *bittiadags* »tidigt», t. ex. *det var ännu b.*, sagt om nattens »småtimmar»; *förleden dag* »härom dagen» (SAOB, s. v. *förlida* I 3, omtalar *förliden natt*, *onsdag*, *vinter*, *-et år*, *-en dag*, utan uppgift om att detta vore regionalt; jfr da. *forleden dag*, *nat* osv.; om *härforleden*, se ovan s. 40); *förstöra* i betydelsen »förlora, tappa [bort] (en sak)» (det har kanske större spridning i sydsv. än jag kunnat konstatera. På min fråga hur de uppfattade *jag har förstört min bok* svarade två sagesmän, var för sig, att det närmast betydde »gjort av med» och att det andra mest hette *fördärvat*. Även detta *göra av med* vore i uppsv. knappast brukligt, ehuru fullt förståeligt; uttrycket betyder där mera »förbruka», t. ex. pengar. Intetdera verbet upptages i den här påpekade betydelsen av SAOB eller Östergren); *tackat vare* »tack vare» (en äldre person från Lund, med vilken jag ofta talar, säger regelbundet så; jfr da. *takket være*).

(3) Vissa företeelser åter, som tillhör båda landsdelarnas språk, har jag härovan uteslutit, emedan deras frekvens i sydsv. i alltför ringa grad syntts mig överstiga deras frekvens i uppsv. Dit hör: *bälte* »skärp (på klänning, damkappa o. d.)»; *fylla år* »ha födelsedag» (ex. *när fyller han år?* »när har han födelsedag?», *han fyller år i morgon* »det är hans födelsedag i morgon»); *passa på* »akta sig, se upp» (ex. *han begriper inte att passa på*, t. ex. för trafiken; *det beror på att han inte passade på*; att märka är att den härtill svarande imperativen heter *pass på!*, även *pass opp!*, utan *-a*; da. *passe paa* (inf.), *pas paa!*, ty. *aufpassen*, *pass auf!*); *skrabbig*, vardagligt, »lite sjuk, krasslig, skral, skraltig» (från vissa betydelser hos det av Bergman s. 88 från sydsv. anförda substantivet *skrabba* är det semantiska

¹ *Prega* har jag tagit upp på s. 44, i anslutning till *preg*.

steget icke långt till begreppet »lite sjuk»; se ovan ss. 8 f.); *stadig(t)*, adjektiv och adverb, »ständig(t), oavbruten (-et), alltjämt» (jfr da. *stadig*). — Hit kan föras den ordupprepning som representeras av följande citat: »*Den som hade ditt humör, ja! svarade Jakob dystert. — Humör o humör! tog Krakow åter i*» (Piraten, Bokh. 340). Exempel ur samtal: »*Hur kan du vara så oartig mot din moster!* (Svar:) *Moster och moster!*» Uttryckssättet används i svar, särskilt i lite snabba, ripost-artade sådana, ofta för att avbryta den talande. Det innebär ogillande av ett av den andre yttrat ord, som därför den missnöjde upprepar, insisterar på, för att liksom brännmärka ordet och låta det sjavottera. Ogillandet kan bero på olika känslor, såsom en önskan att slippa bli påmint om något obehagligt, eller »du tjatar jämt om samma sak», eller »du begär det omöjliga» (dvs. »det är lättare sagt än gjort»), m. m. En äldre herre, föga svag för att man anspelade på hans vacklande hälsa, genmälte »*Vila mig och vila mig!*» åt någon som med användande av detta verb välment rådde honom att inte anstränga sig. Formellt identiskt, men till innebörden något olika, är följande exempel: »*Nu har jag min artikel tämligen färdig. Ja, färdig och färdig, alltså första utkastet bara*»; här ville den talande inte bara korrigera sitt yttrande, utan även säga att man kan vara »färdig» på mer än ett sätt. Typen som sådan är vanlig i sydsv. vardagsspråk, men mindre i uppsv., som i sådan situation kanske närmast skulle säga enbart *Humör!*, *Moster!*, *Vila mig!*, med starkt eftertryck; man kan även höra typen *mostra mig hit och mostra mig dit!*, möjligen även *moster hit och moster dit!*

(4) Skråspråk har jag lämnat åt sidan.¹ Låt mig dock här påminna om hur vissa i universitetsvärlden vanliga företeelser fått speciella beteckningar i synnerhet i universitetets studenters, men även i dess lärares, språk, och att dessa beteckningar i vissa fall är olika i Lund och i Uppsala. Mot *novitie (novisj)*, *nationsmöte* (mestadels²) och *nationsfest* i Lund svarar *recentior*, *landskap* och [*nations*]gask i Uppsala. Lundensarna föredrar de torra betygsbeteckningarna med siffror, 1, 1¹/₂, 2, 2¹/₂, 3 betyg framför de i Uppsala gängse latinska termerna resp. termförkortningarna *app[robatur]*, *non sine*, *cum [laude]*, *cum ins[igniore]*, *laudatur (laus)* (inom skolvärlden förhärskar här, i söder liksom uppåt landet, bokstavsbeteckningarna

¹ *Drill*, ss. 37 f., hade därför ev. kunnat utgå, eller flyttas hit.

² Om Värmlands nation i Lund heter det *landskap*.

B, Ba, AB, a, A). Universitetsbiblioteket kallas i Lund helt enkelt *U.B.*, i Uppsala däremot *Carolina* (efter dess byggnad, med lätt synlig inskription på fasaden), där kanske återigen den latinskt klingande formen bidragit till termens popularitet. Seminariebiblioteket tycks huvudsakligen i Lund kallas för *S.B.*, väl i anslutning till *U.B.* — Här må påminnas om ännu ett termpar, ehuru det är brukligt även långt utanför universitetskretsarna. *Valborgsmässoafton* är en lång och föga lättflytande term, men upsaliensarna håller troget fast vid det traditionsmättade ordet, utan att ens förkorta det studentikost, och även i uppsv. överhuvud är det nog vanligare än *sista april* då det gäller festen och dess firande. Söderut däremot används lika ofta eller oftare den mera enkla, fantasilösa beteckningen, alltså *siste april* (om *-e* och *i* se ovan ss. 19 resp. 16), vid sidan av *valborgsmässoafton* (om accenten se s. 13).

*   *

*

Tre av de syntaktiska företeelser, som lektor Bergman iakttagit i sydsvenskan, har framför allt intresserat mig. Var och en av dessa skulle tarva en historisk specialutredning, en sak som naturligtvis låg utanför ramen för den uppgift lektor B. tagit itu med, och även för min uppgift här. Några antydningar vill jag dock söka ge. Det gäller tre konstruktioner i vilka resp. *där*, *att* och *som* används på ett för sydsvenskan karakteristiskt sätt.

1. *Där*. Den företeelse jag här skulle vilja ta upp, är konstruktionen *där kom ett tåg kl. 3* »det kom ett tåg kl. 3» (påpekad av Bergman s. 36).

Viktigt är att meningar som *där kom ett tåg, där finns vatten* i Sydsvrige används i olika betydelser: detta *där* kan å ena sidan vara klart lokalt, »där borta», »på den där platsen» o. d., å andra sidan vara ett urblekt, betydelsetomt,¹ helt trycksvagt formalelement. Endast i det senare fallet är detta *där* föga brukligt i uppsvenskan, som då i stället använder *det*. I det förra däremot uttrycker sig uppsvensken likadant, eller gärna med ett tillagt *det*, *där finns [det] vatten, det finns vatten där*; efter satsinledande rumsadverb åtföljs det operonliga verbet oftare i uppsvenskan än i sydsvenskan av *det*. Jag läser

¹ Ungefär i samma grad som *det* i *det finns vatten, det regnar* o. d.

i en stockholmstidning: »*Huruvida en stad får bombas från luften beror alltså på om där finns militära mål. Man får väl också dra den slutsatsen att om det inte finns sådana får den inte bombas*» (Dagens nyheter, B, 18/8 1943, sid. 7 a). Det första *finns* har rumsbestämning utsatt (*där* = »i staden ifråga»), det andra inte. Denna distinktion kan inte lika lätt återges av sydsvensken; ty i den första meningen uppfattar han inte nödvändigtvis *där* som lokalt, i den andra insätter han helst samma ord i stället för dess i detta fall oskånska *det*. Funnes det »översättningar» från syd- till uppsvenska, kunde man systematiskt iakttaga hur en översättare väljer vid återgivandet av de olika fallen av *där* vid s. k. opersonliga verb. Ett annat exempel på samma sak: »*Vid spekulationer om var denna station [dvs. en hemlig radiostation] är belägen talar den största sannolikheten för Holland. Där fanns nämligen en station i Hilversum med signalen PCJ, som sände på samma frekvens -- före den tyska ockupationen*» (ib., A, 4/1 1944, s. 9 c). Detta hade kunnat flyta både ur en syd- och en uppsvensks penna, men icke fullt med samma betydelse. Sydsvensken hade med detta *där fanns* sannolikt icke menat stort mycket mer än att stationen fanns i Hilversum, uppsvensken däremot hade troligen menat att den fanns i Hilversum i Holland, dvs. använt *där* för att ange syftning på det strax förut nämnda landsnamnet. Enär jag hämtat citatet ur en huvudstadstidning, är den senare tolkningen, med pregnant *där*, den antagligaste. — Å andra sidan finns det gott om fall, i vilka uppsvenskt s. k. opersonligt *det* heter lika i sydsv.: *det snöar, det är nyttigt att läsa*, m. fl. — Danskan förhåller sig i flera avseenden som sydsv. Da. *der* kan alltså vara dels klart lokalt, pregnant, dels urblekt, helt trycksvagt. Om vi betecknar dessa två användningar med *dér* resp. *dër*, finns följande typer: *dër findes vand, dër f. v. dër, dër findes [dër] vand*. Vidare typen *dët sner*. Se t. ex. K. Mikkelsens av lektor B. citerade Dansk ordföjningslära, ss. 12—38. Vissa hithörande frågor har nyligen behandlats av P. Diderichsen, Sætningsbygningen i skaanske lov, i Acta phil. Scand. XV (1941—42) 1—252; se t. ex. ss. 29, 33, om danskans »formella subjekt» *det* och »formella situativ» *der*.

Sydsvenskans betydelsetomma *där* är ju en utveckling ur den rent lokala användningen av ordet, och därför är det förklarligt att endast en gradskillnad råder och att många mellanstadier existerar, med mer eller mindre försvagad, men dock alltjämt mer eller mindre kännbar, rumsbetydelse. Vad som för uppsvensken här ter sig som

två helt olika ting, emedan han äger två tydligt skilda uttrycksformer, framstår för sydsvensken, som inte gör annan formell åtskillnad än ett starkare eller svagare tryck i uttalet, snarare som nyanser av ett och samma. Se här några exempel ur Piratens »Bokhandlaren som slutade bada». Klart lokalt synes mig: »*Men mitt i ovädret knackade det på barnmorskans dörr och där stod en andfädd pojke med bud att ---*» (s. 399); detta, yttrat av författaren själv, är ogrumlad rikssvenska. Kanske föreligger icke lika oförsvagad rumsbetydelse när han låter Amélie säga: »*Och så tänkte jag resa till Malmö i kväll ---. Där är väl alltid nåt pensionat jag kan ta in på för jag behöver nog en vecka på mig för att ordna allt*» (s. 238). Eller i följande replikskifte: »*Nu packar Elvira, så de e bäst du ser efter va hon drar ifrån huset! — Jakob höjde ögonbrynen en aning. — För mig får hon gärna ta så mycket där är, svarade han lugnt*» (s. 374). I dessa båda sista citat känner sig läsaren stå ett steg närmare den blotta betydelsen »det är», »det finns» än nyss (även om betydelsen *där* = »i Malmö», i det förra, naturligtvis förblir möjlig). Men ett tydligare steg i den riktningen har vi kommit i följande exempel, där satsen innehåller ett annat, med precisare rumsinnebörd försett, rumsadverbial: »*Du har väl hört om den ogudaktige som sålde familjebibeln på auktion och bakefter fick reda på att där låg hundralappar som kapitelmärken i den?*» (s. 376). Snarlikt fall s. 347. Dessa exempel där tydlig försvagning föreligger står i dialog; författaren låter sina skånska bybor tala. Skulle *där* ännu inte vara alldeles urblekt i de hittills anförda beläggen, så är nog detta slutstadium nått i Jakob Bokhandlares ord: »*Ute i vedboden är där en bra yxa*» (s. 398). Att märka är att uppsvenskan, i flera fall där södern har *där är*, föredrar verbet *finnas* framför *vara*, alltså helst säger *det finns*. Sagda slutstadium föreligger även i: »*För resten e där (finns det) ingen som vet de*» (Bomb., s. 130, i dialog). Och i denna ur ett samtal antecknade mening: »*Och då reste där upp en massa folk från Lund*»¹ (nämligen för att bevista en högtidlighet i Småland).

Med utbildandet av det försvagade *där* i sydsvenskan sammanhänger även en ordföljdsfråga. Sydsvenskan säger t. ex. *vatten finns inte där* eller *vatten finns där inte*. De båda meningarna är icke likvärdiga: i den förra är adverbet *där* mer eller mindre klart lokalt, i den senare är det mer eller mindre försvagat till betydelsen och tämligen

¹ Knappast *där* = »dit» (varom se s. 40, noten). F. ö. kunde *dit* icke stå på detta ställe i satsen.

trycksvagt. Det heter därför t. ex., å ena sidan, *vatten finns inte dä'r men möjligen hä'r*, å andra sidan *vätten finns där inte men möjligen bröd*. I uppsvenskan uttrycker man sig i förra fallet lika, alltså med efterställt *där*; eventuellet kan ett *det* tilläggas omedelbart efter verbet. Den senare meningen däremot är i uppsv. knappast bruklig; är rumsbestämningen endast delvis försvagad, säger man *vatten finns [det] inte där men möjligen bröd*, alltså som nyss, blott att *där* nu är trycksvagt (detta fall har behandlats ovan, ss. 35 f.); är tanken på det lokala helt borta ur medvetandet, säger man *vatten finns [det] inte men möjl. br.*, utan något *där* alls. Vad som här intresserar oss, är alltså att en uppsv. mening som *vatten finns [det] inte* i sydsv. motsvaras av *vatten finns där inte*, med ett *där* som i satsen intar, icke den plats som är ett vanligt, fullvärdigt rumsadverb förbehållen, utan den plats där det grammatiska subjektet brukar stå. Med andra ord: det *där*, som i sydsv. förlorat sin rumsbetydelse, eller det mesta därav, och representerar det grammatiska subjektet, får samma placering i satsen som detta. Denna lag låter sig ju icke bevisas av fall där t. ex. ordet inleder satsen, såsom *där finns vatten*, ty även det fullvärdiga rumsadverbet *där* fordrar ju denna ordföljd. Men väl av fall där ordet står vid *inte*, som nyss, eller vid adverb såsom *aldrig, ännu, också*, ex. *vatten finns där aldrig (ännu, också)*. Och av fall som *finns där vatten?*, *har där funnits vatten?*, *på våren finns där vatten*. Alla dessa meningar är alltså tämligen obrukliga i uppsvenskan, som i stället, enligt vad som ovan sagts, skulle säga antingen (1) *vatten finns [det] aldrig (ännu, också) där, finns det v. där?, har det funnits v. där?, på våren finns det v. där*, eller (2) *v. finns [det] aldrig osv.*, utan *där* alls. Bevisande för ordföljdslagen är vidare följande ur Piratens »Bokhandlaren» hämtade dialogexempel, som i uppsv. icke gärna vore möjliga och i vilka *där* är mer eller mindre försvagat: »*Till vänster i förstugan var salen som ---. Möbleringen var också sparsam: ---. Men i taket hängde en malmkrona med ---. Och så var där sättugnen som eldades från köket ---*» (s. 25). »*Var där inte plats på vagnmakarens [nämligen gravställe]?*» (s. 377). »*Du ska inte tala om det rätta i en sak, genmålte Jakob, när du inte känner det orätta i den! — Det ligger där sanning i,¹ erkände Grelin*» (s. 381). Märk dessutom att i de båda sista

¹ Det tätställda *det* är förstas pregnant, = »detta». På uppsvenska skulle satsen i »ordagrann översättning» låta: *det ligger det sanning i*. Mera litterärt kunde man säga *det ligger sanning däri*, eller *däri ligger det sanning*; men här

citaten satsen även innehåller en annan, precisare, rumsbestämning. — I alla de här nämnda exemplen är ordföljden ett ytterligare kriterium på att vårt *där* blivit mer eller mindre likvärdigt med s. k. opersonligt subjektspronomen (grammatiskt subjekt). — I danskan som i sydsv.: *vand findes ikke dér men maaske hér; vánd findes dér ikke men brød maaske.*

I en sats som *där finns vatten* kan alltså *där* i sydsvenskan användas dels i sin egentliga betydelse, dels på ett sätt som vittnar om ett successivt avtunnande av ordets begreppsvalör. Jag tror att en, om inte till graden så åtminstone till arten, därmed analog utveckling kan spåras även hos ett annat ord, nämligen syskonadverbet *här*. I satsen *här finns vatten* kan adverbet nämligen ibland, från sitt håll, gå motsvarande väg, även om det inte når fram ända till den punkt där det skulle möta *där*, dvs. till den semantiska nollpunkten. Piraten låter sin Krusenstolpe sålunda utropa: »*Bli där du e, annars sker här en olycka!*» (Bokh. 178). Ett annat belägg ger oss det andra, trycksvaga *här* i replikskiftet: »*Här är varmt.* (Svar:) *Ja, dét är här verkligen.*» Ett dylikt *här*, försvagat till betydelse och tryck på ett sätt som inte synes vara ovanligt i Sydsverige, är icke identiskt med det pregnanta, tryckstarka adverbet i t. ex. Wennerbergs »*här är gudagodt att vara.*» Om ordföljden gäller detsamma som nyss sades om *där*, såsom framgår av exemplen.

I ett annat sammanhang (s. 50) nämner lektor B. såsom karaktéristiska för sydsvenskan satser som *där e rälit oppe, här är varmt inne*, vilka anges motsvara uppsvenskans *däruppe är det kusligt, härinne är det varmt.* (Observera f. ö. att lektor B. i dessa två uppsvenska meningar, som är hans egna, tillägger ett *det*, fullt i enlighet med vad jag i början av detta avsnitt om *där* noterade beträffande satser inledda med rumsadverb.) Så långt vitsordar jag gärna den gjorda iakttagelsen. Men när företeelsen benämnes »*cirkumposition av adverbet*» och sammanställs med sydsv. *var går du hän?* och ty. *wo gehst du hin?*, är jag något tveksam. Står vi inte snarare inför ett åtminstone delvis försvagat *där* resp. *här*, av den art som nyss omtalats, och ligger inte rumsbestämningen, om inte enbart så åtminstone huvudsakligen, i de följande adverbena, *oppe* resp. *inne*? För denna tanke talar dels en skånsk konstruktion som *där är ingen inne nu* (vanligt), »*det är ingen* motsvarar *det* alltså den skånska meningens *där*, medan *däri* täcker dess begynnelse- och slutord tagna tillsammans, *det* — *i* (= *i det*).

inne nu», dvs. »alla är utgångna», där vi tydligen har att göra med »vara inne» (icke »vara därinne!»), dels även, i sin mån, de danska satser med »her—herinde» som jag strax skall nämna, och där det inledande *her* ju måste vara något annat än det *her* som ingår i *herinde*. — Följande exempel ur obildades tal hör hit: »Efter damerna kom där en stor neger in o börja o dansa» (Piraten, Bomb. 127). »Ja tyckte ja såg ett stort vitt moln o mitt i de molnet va där ett stort hål. Om en stund kom där ut en ängel me stort, vitt skägg genom hålet» (ib. 89; om en dröm). Här föreligger verben *komma in*, *komma ut*, snarare än förbindelserna *komma dit in*, *komma därur*.

Båda de antaganden jag gjort rörande sydsvenskan, dvs. dels att det finns mellanstadier mellan *där* som tryckstarkt, fullvärdigt rumsadverb och samma ord som tonsvagt fyllnadselement utan egentlig betydelseinnebörd, dels att även ordet *här* kan undergå dylik försvagning, stöds av förhållandena i danskan. K. Mikkelsen, i sin redan anförda Dansk ordføjningslære, ss. 12—17, omtalar först (1) »obestämda satser med *det*», ex. *det blæser*; därefter, parallellt därmed, (2) »obestämda satser med *der*», ex. *der er lyst i salen* (alltså med helt försvagat *der*); och slutligen, i tydlig motsättning häremot, (3) »obestämda satser med något av de tryckstarka demonstrativa rumsadverben *her*, *der*, *hist* eller sammansättningar därav: *der* (eller *deroppe*) *blæser altid*, *her* (eller *herude*) *trækker [det]*, *herinde er mørkt*, *derude er lyst*. Till detta, som ju i huvudsak är välkänt, fogar han (s. 15) följande anmärkningar, vilka här särskilt intresserar oss. Det finns fall, säger han, där *der* »på visst sätt kommer att hänvisa till en i det föregående nämnd plats» men samtidigt »blir ett adverbartat personligt pronomen»: *der er travlt i dag*, *der blæste altid*; här har vi tydligen representanter för vårt »mellanstadium». I denna halvt försvagade användning finns även *her*, ty om denna term, i satser som *her er travlt idag*, *her blæser altid*, säger vår danska auktoritet att den »är ett adverbartat första personens pronomen». Och han går ännu längre: t. o. m. den totala försvagningen av *her* (*här*), som jag trott mig ana i sydsvenskan, har han noterat i danskan: »*her er halvdunkelt herinde*» (Sven Leopold); om detta fall säger han: »för *der* brukas *her* (utan tryck)». Fullt likartad därmed är följande, av Mikkelsen dock på annat ställe citerade mening: »*det er en svær Varme, her er herinde*» (H. C. Andersen).¹ Analoga

¹ Den står s. 292 i en liten anmärkning till kapitlet om relativpronomet *der* (ex. *jeg skal fortælle dig noget, der vil glæde dig*), med den förklaringen att

exempel även i ODS, s. v. II *her* 5; och i samma artikels punkt 6 omtalas, med litteraturbelägg, hurusom »i nogle tilfælde kan *her* bruges --- paa en maade, der stærkt nærmer det til at opfattes som trykløst ubestemt subjektspronomen.» — Jag framhåller att min jämförelse med danskan endast gäller själva försvagningsföreteelsen hos de båda adverbena; beträffande övriga hithörande syntaxfrågor, t. ex. frågan om vilka verb eller satsdelar våra adverb uppträder med, finns nog mellan språken vissa skiljaktigheter, som emellertid inte skall sysselsätta oss här.

Det är inte svårt att finna snarlika ting även utanför nordiskan. Jag tänker bl. a. på engelskans *there*. Till sin syntax påminner det mycket om sydsv. *där*, dvs. att bruket av engelskans obetonade, det formella subjektet ersättande *there* och dess obetonade opersonliga *it* förhåller sig till varandra på i huvudsak samma sätt som bruket av sydsvenskans motsvarande *där* och *det*. Undervisningen i engelska uppges också på denna punkt gå lättare i Sydsverige än uppåt landet. Latinets *habet* »det finns», ex. *habet hominem* »det finns en man», gick i arv till samtliga de romanska språken; åtminstone i sina fornskeden uttrycker dessa »det finns» med en dotterform till *habet*: fr. *a(t)*, prov. och sp. *a*, katal., port. och ital. *ha*, rum. *are*.¹ Men begreppet »det finns» tycks ha en viss allmän benägenhet att åtföljas av ett rumsadverbial; och bland dessa är ju »där» och »här» de vanligaste; redan i senlatinets finner vi *ibi habet*. Även fornfranskans *a(t)* »det finns» åtföljs gärna av adverbet *i*, som torde komma av lat. *hic* »här» (snarare än av *ibi* »där»), men som i franskans betyder *där*. Fornfr. *i a(t)* betyder till en början regelrätt »[det] finnes där (på den platsen)», klart lokalt; redan tidigt begynner dock detta adverb att försvagas, vilken försvagning framgår av att *a* i »finnas»-betydelse utan åtföljande *i* blir allt ovanligare och till slut helt obrukligt: det heter då *i a* även om satsen har annan rumsbestämning. Småningom blir tillfogandet av ett grammatiskt fyllnadsord *il* »det» allt vanligare vid *i a*, liksom vid

H. C. Andersens mening står i stället för *det er en sv. v., der er herinde*. Synonymien må ej betvivlas. Men kan man vara alldeles säker att sistnämnda meningens *der* verkligen är att anse som relativt (såsom Mikkelsen tycks mena)? Skulle inte detta *der*, liksom även *där* i en sydsvensk mening som *det är det enda där finns*, kunna motsvara uppsvenskans *det*, i relativsats med »underförstått» relativpronomen, snarare än *som*? För denna tanke tycks den omständigheten tala, att även motsvarande huvudsats skulle inledas med *der* (*där*).

¹ Se *Mélanges* --- E. Walberg, Uppsala 1938, sid. 193.

pleut m. fl. opersonliga verb, och slutligen obligatoriskt: *il i a*, *il y a*. Emellertid hade franskan turen att ha ännu ett ord för »där», så att »[det] finns där (på den platsen)» kunde få ett särskilt och fullt tydligt uttryck även efter den totala försvagningen av *i (y)*: *il y a là*; i denna sats omges verbet *a*, »finns», av alla de tre element, klart åtskilda, vilkas sydsvenska och danska motsvarigheter, såsom vi sett, så ofta griper in i varandra, nämligen opersonligt subjektspronomen (*il*), till betydelse och tryck försvagat rumsadverb (*y*) och fullvärdigt, tryckstarkt rumsadverb (*là*). Den successiva adverbförsvagningen vid verbet »finnas» återfinner vi även i andra romanska språk, som med tiden allt oftare fogar till verbet ett försvagat *hic*: prov. *i a*, katal. *hi ha*, sp. *i a*, *a y*, *hay*, port. *ha hi*; eller ett försvagat *ibi*: ital. *vi ha*; eller ett försvagat *ecce hic*: ital. *ci ha*.¹

2. *Att*. Jag vill här tala om konstruktionen *det är så sällan att jag dricker kaffe* »det är så sällan som jag dr. k.» (Bergman s. 49).

På samma sätt säger sydsv. t. ex. *det är endast ytterst sällan att ---, det är inte så titt att ---* (det senare av B. anført från Villands-dialekten). Själv har jag noterat: *Var det länge sedan att ni beställde bil? Det är inte alltid att det går så. Det var idag att jag gjorde det.* Det som följer efter *det är (det var)* är i alla dessa exempel ett tidsadverbial. Synonymt med det nämnda *att* används i sydsv. även *som*: *det är så sällan som jag dricker kaffe*; det verkar ibland som om *att* då hade en mer folklig, *som* en mer bildad prägel. För det tredje, och nog allra oftast, förekommer den konstruktionen där bisatsen fogas till huvudsatsen utan förbindelseord alls: *det är så sällan jag dr. k.*

I alla de nämnda meningarna har uppsvenskan *som* eller »noll» (dvs. konstruktionen utan bisatsinledande ord); *att* används mig veterligen icke annat än sporadiskt eller individuellt. Danskan däremot har oftast *at* eller »noll». Mellan dessa två tycks alltså sydsvenskan, där det bisatsinledande ordet, om dylikt överhuvud utsätts, är än *som* än *att*, inta en mellanställning.

Följande tidningsexempel belyser skillnaden mellan uppsv. och sydsv. Genom svenska pressen gick på sin tid ett »T. T.»-telegram från Reuters byrå i London av 30/1 1944, med referat av ett tal som B. Mussolini samma dag, enligt Rom-radion, hållit till sina generaler

¹ Vissa hithörande frågor diskuteras senast av L. Hulthén i GHÅ L (1944): III 53—58.

i högkvarteret. I detta telegram ingick en mening, som i olika svenska tidningar fick en något olika formulering. I de två huvudstadsblad där jag funnit ifrågavarande notis lydde meningen sålunda: »För oss och för er är det med evig skam som [obs!] vi måste som åskådare åse försvaret av Rom» (Dagens nyheter, B, 1/2 1944, s. 6 c; Stockholms-tidningen, B, 1/2 1944, s. 10 c). I tre av de fyra Skåne-tidningar, där jag funnit notisen, lydde samma mening sålunda: »För oss och för er är det med evig skam att [obs!] vi måste som åskådare åse försvaret av Rom» (Helsingborgs dagblad 31/1 1944, s. 12 b; Lunds dagblad 31/1 1944, s. 8 f; Skånska dagbladet 31/1 1944, s. 11 b).¹ Alltså exakt samma lydelse, så när som på att den »emfatiska konstruktionen» hade *som* i de uppsv. tidningarna, men *att* i de sydsvenska. — Även om tidningarna fått de bägge formuleringarna från en för vardera landsdelen gemensam central, vilket är möjligt, har det anförda exemplet sitt intresse. De resp. organens redaktioner skulle inte utan vidare ha publicerat meningen i denna form, om sagda form förefallit dem oriktig. — Belägget visar också att den ifrågavarande konstruktionsskillnaden kan framträda även då det framhävda adverbialet är icke-temporalt.

Såsom antytts är alla de anförda meningarna att betrakta som tillhörande den typ vilken brukar rubriceras med termen »emfatisk omskrivning» (»emf. konstruktion») eller »utbrytning»; SAOB framhåller just att omskrivningen görs för eftertryckets, alltså emfasens, skull. Låt oss alltså se lite hur »emfatiska omskrivningar» konstrueras, och låt oss därvid börja med danskan. Om vi ordnar Kr. Mikkelsens framställning härom (o. c., ss. 21, 298, 569—572) efter den satsdel som det framhävda ordet utgör eller till vilken det hör, framgår följande lagar för nutida danska. I min översikt här anger jag först denna satsdel, därefter de ord varmed de båda satserna hopfogas, dvs. bisatsen inleds; avsaknad av dylikt ord anger jag med 0 (»noll»).

1) Subjekt: *der* (även *som*). Ex. *Det er fader, der har sagt det. Hvem blev det så, der gik af med sejren? Det er* (eller *Der er*) *ikke mange, der ved det.*

2) Objekt: *som* eller *hvem* (om personer) eller 0, i talspråk² även *at*.

¹ Det fjärde Skåne-bladet, Sydsvenska dagbladet, hade en något annan lydelse, utan emfatisk konstruktion alls: »--- är det en evig skam att vi ---» (31/1 1944, s. 5 c).

² Enligt vissa danskars utsago endast i obildat talspråk. Detsamma gäller om det under 3 (men icke 4 och 5) nämnda *at*.

Det var den ring, [som] jeg valgte. D. v. d. r., at j. v. Det er mig, hvem (el. som) bogen tilhører. Det er virkelig ikke mig, at b. t.

3) Adverbial med frånskild och till bisatsen förd preposition: *som* eller 0, i talspråk även *at*. *Det var sådanne folk, [som] du skulde have henvendt dig til. D. v. s. f., at du sk. h. h. d. t.*

4) Adverbial med preposition *som* kvarstår före det ord den logiskt styr, eller adverbial utan preposition: *at* eller 0 eller stundom det logiskt fordrade relativa ordet. *Det er (el. bliver) på søndag, [at] jeg rejser. »Det er just i dette Tilfælde, hvori jeg befinder mig.» Det var en uge efter at jeg var flyttet til byen, at min hustru blev syg. Det må være her, [at] han bor. Det var, mens fader opholdt sig ved badet, at denne begivenhed indtraf.* (Fler exempel på detta fall i ODS, s. v. I *at* 2: 6.)

5) Predikativ: *at* eller 0. *Hvor gammel er det, [at] Deres fader er?*

Danskt vulgärspråk äger ännu en form för bisatsens inledande, nämligen med *som at*: **det var den ring som at jeg valgte.*

Uppsvenskan har i subjektsfallet (1) *som*, i övriga fall (2—5) *som* eller 0. Exempel torde vara överflödiga. *Att* är i våra dagar icke normaliter brukligt i bildat språk.

Vill man summariskt formulera skillnaden mellan danskan och uppsvenskan, kan man bortse från danskans speciella *der* och *hvem* och konstatera att den ligger däruti, att i adverbialsfallet och predikativfallet det bisatsinledande ordet, då det överhuvud utsätts, i uppsvenskan är *som* men i danskan ofta, delvis t. o. m. övervägande, *at*.

Sydsvenskan förhåller sig mestadels *som* uppsvenskan; men i vissa till adverbialsfallet hörande typer av meningar kan den skilja sig från denna för att i stället överensstämma med danskan. Att precisera saken närmare bör vara en ganska lätt uppgift, för den som bara först samlar ett tillräckligt kvantum belägg. Därvid kan det vara skäl att icke begränsa sig till det bildade språket. En rörläggare i Lund sade mig om en ledning ur vilken vattnet droppvis sipprade: *»det är inte mycket att det läcker.»* Det vulgära *som at(t)*, redan nämnt för danskan, återfinns i sydsv.: *det är nu som att jag ska resa.*

En utredning, på historisk basis, vore sannolikt givande. Några av de omständigheter en dylik finge ta hänsyn till, må här antydas:

Det *at(t)* *som* i nutida sydsvenska förekommer i emfatisk omskrivning efter adverbial, är icke av nytt datum och icke uteslutande sydligt. SAOB, A 2621, ger ur texter som ingalunda representerar

enbart sydsvenskt bruk, från 1500- till 1800-talet, sju exempel, av följande typer: *detta var nu tredje resan att ---; det var med stor nöd att ---; det är inte längesedan att ---; det är icke första gången att ---; det är med rätta att ---; det är med flit att ---; det är icke utan anledning att ---*. SAOB förklarar detta *att* med »som» och anser det vara »numera mindre brukligt, i synnerhet vardagligt».

Bortsett från de emfatiska omskrivningarna, uppträder *at* och även *som at* i ett verkligt relativpronomens funktion, i vardagligt och vulgärt språk: da. »*det eneste, at jeg ka' tænke mig*»; »*det er ligefrem et Minde, som at man aldrig glemmer*»; sydsv. *en målare som att jag träffade igår*. Och icke heller detta bruk är av färskt datum. Se Mikkelsen, samt ODS, s. v. I *at* 2: 7 och 4: 3, med hänvisning till Falk-Torp och Kalkar. Jfr *när som, när att, när som att*, växlande med *när*, o. d. — Att man är berättigad tala även om det motsatta fallet, dvs. om bruket av *som* såsom allmänt underordnande konjunktion, därpå pekar följande danska citat: »*Er de gal! Hvem troer De, som De taler med!*» (ODS, s. v. *som* 12: 3, spalt 1432: 30). — Och välkänt är att även utanför de emfatiska omskrivningarna nollkonstruktionen förekommer vid båda de nämnda slagen av satser, dvs. att både relativt *som* (utom *som* subjekt) och allmänt underordnande *at(t)* gärna och ofta utelämnas, likaväl i svenska som i danska.

På gränsen mellan relativt ord och temporal konjunktion står det *at(t)* som ingår i de i både svenska och danska brukliga förbindelserna av typen *den tid[en] att, den stund[en] att, den gång[en] att* (jfr ovan s. 9), *den dag[en] att*. Närstående är *när att* (växlande med ensamt *när*; även *när som* och *när som att* förekommer), *sedan att* o. d. Här om talar B. Bjerre på flera ställen i sitt arbete Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd I (= LUÅ, N. F., Avd. 1, XXXI: III, 1935) och II (ib. XXXIV: V, 1938); se I 167, 277 ff., II 5—25.

Mellan den emfatiska konstruktionen med *som* och den med *at(t)* finns bryggor av formell natur, nämligen förekomsten av satsfognings-typer dels med bägge dessa ord, *som at(t)*, dels med intetdera, nollkonstruktionen.¹ Men det finns även bryggor av begreppsmässig

¹ Nollkonstruktionen kan ibland bli tvetydig — åtminstone i skrift, där ju icke tonvikten hjälper. Sålunda kan en mening som *det är därför han är sjuk* betyda två alldeles olika saker. Antingen anger den en orsak, t. ex. till att han är sängliggande; då är *därför* trycksvagt (= *för*, fr. *parce que*); det utelämnade förbindelseordet är *att*. Eller också anger den tvärtom en verkan, en följd,

art. Dessa är kanske inte lika lätta att se, men därför inte mindre reella. Några ord skall förklara vad jag avser.

Låt oss först betänka att *det är* ibland kan betyda ungefär »det händer», »det inträffar», »det sker», och att detta kan ha spelat en roll i förbindelser med tidsadverbial som *det är sällan att ---, det er på söndag at ---, det var en uge efter at jeg var flyttet til byen at ---*. Härpå hade redan Mikkelsen tänkt; se hans s. 572, rad 10. I samma riktning pekar även bruket av *naar* i en vanlig dansk mening som: »*Det er sikkert med en vis Ret, naar allerede Schuchardt --- i dette Tilfælde taler om Dissimilation*» (V. Brøndal, Substrater og Laan, 1917, s. 67). *At* för *naar* skulle här enligt uppgift vara tämligen synonymt.

Subjektssatsen kan även eljes stå emfatiska omskrivningars bisatser nära. I ett ålderdomligt exempel som det nyss antydda, av SAOB anförda, »*det är med rätta at man nämner Genua för la Superba*» (1773), har man, med ordboks författaren, en känsla av att emfatisk omskrivning (nämligen av *man nämner med rätta G. för la S.*) föreligger; motsvarande nutida uppsvenska mening vore alltså *det är med rätta som ---*. Men en ringa ändring, *det är rättvist att ---*, räcker för att sagda känsla skall försvinna och attsatsen bli en vanlig subjektssats. Ungefär samma jämförelse, som den vi nu gjort mellan *det är med rätta att ---* och *det är rättvist att ---*, kan göras även mellan t. ex. *det är sällan att jag dricker kaffe* (i sydsv.) och *det är på tiden att jag dricker mitt kaffe*, i vilka båda exempel *det är* följs av ett tidsuttryck. Och mellan de nyss ur Skåne-tidningar anförda *det är med evig skam att ---* och *det är en evig skam att ---*.

»*Det var inte en dag för tidigt, att detta beslut fattades*» (Stockholms-tidningen, A, 16/7 1944, s. 6 a). När man läser denna mening i ett huvudstadsblad, kan man vara ganska säker på att den icke är avsedd som emf. omskr., utan att attsatsen är s. k. subjektssats och *var* betyder ungefär »skedde». Emf. omskr. skulle ha uttryckts med *som*. Men fallet är av intresse såsom visande hur synonyma de båda satsfogningstyperna kan vara. Uppsv. *det var inte en dag för tidigt att ---* och uppsv. *d. v. i. e. d. f. t. som ---* är bägge två brukliga och tämligen likvärdiga; två olika tankegångar ligger till grund, men totalbetydelsen är praktiskt taget identisk.

Synonymien mellan t. ex. å ena sidan *han kommer sannolikt* eller t. ex. till att han förätit sig; då är *därför* tryckstarkt (fr. *pour cela que*), emfatisk omskrivning föreligger; det utelämnade ordet är *som*.

man känner knappt igen honom eller andra satser med dylikt satsadverbial, å den andra de lika vanliga *det är sannolikt att han kommer* resp. *det är knappt att man känner igen honom*, kan ha kommit meningar som de båda senare att oriktigt framstå som emfatiska omskrivningar av de båda förra, varefter sådana synonympar kan tänkas ha genom analogi påhjälp, eller rentav lett till, användandet av andra satsfogningar med *det är — att*.

— I flera språk har »som» (relativt) och »att» (allmänt underordnande konjunktion) förväxrats. Denna förväxling har kunnat gå därhän att en enda term förslår för båda funktionerna. Så är fallet med eng. *that*; så även med fr. och sp. *que* och it. *che*, mångtydiga ord i vilkas bildning ingår såväl pronomina *quid*, *quod*, *quem* som partiklarna *quia* och *quam*, till följd av utvecklingar som inte alltid är lätta att hålla isär. I svenska och danska har de båda funktionerna olika termer, men icke heller här har, som vi nyss sett, förväxlingar kunnat undgås.

Emfatiska omskrivningar, mer eller mindre snarlika dem man finner i nordiskan, påträffas i vissa andra språk: tyskan, engelskan, de romanska språken,¹ ryskan. Ingenstädes torde konstruktionen vara vanligare och mera allmänt användbar än i franskan. Där inleds bisatsen i subjektssfallet av *qui* »som»: *c'est Pierre qui l'a fait*; i övriga fall numera oftast genomgående av *que*: *c'est P. que je cherche* (objekt), *c'est de P. que je parle*, *c'est pour te tromper qu'il t'a dit cela*, *c'est sérieusement que tu dis cela?*, *ce n'est pas parce qu'on reçoit une*

¹ Se om dem bl. a. W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes* III, 1900, §§ 571, 626, 632. För franskan A. Schulze i *Zeitschr. f. franz. Spr.* XXX (1906): II 71—76; A. Lombard i *Moderna språk* XXIII (1929) 220 f., med hänvisningar till tidigare arbeten; K. Sandfeld, *Syntaxe du français contemporain* II, 1936, ss. 119—135; M.-L. Müller-Hauser, *La mise en relief d'une idée en français moderne* (=Romanica Helvetica, ser. ling. XXI), 1943, ss. 205—221. För katalanskan J. Calveras i *Anuari de l'Oficina romànica* II (1929) 228. Diskussionen har främst rört sig om dylika satsfogningars analys [för svenskan se därom t. ex. A. Nygård i *Nysv. studier* XIII (1933) 237—250], en sak som jag icke har anledning att här gå in på. — Om konstruktionens förekomst i flera språk, se N. Beckman i *GHÅ* XL (1934): IV 29—43 och *Acta phil. Scand.* XIII (1938—39) 96—98. Till de tre av prof. Beckman (i *Acta ph. Sc.*) och av mig (l. c.) redan givna exemplen ur latinet må följande fogas: »*Si ille est qui Lazarum suscitavit, si ipse est, obsecro te, miserere mei et ne adducas eum hic, quia magnus est*» [Sermo de confusione diaboli et inferni, från 400- eller 500-talet, f. 110, i *Archiv f. lat. Lexikogr.* XIV (1906) 258].

tape qu'on doit se rendre, c'est en tremblant qu'il entra dans le salon (adverbial), *c'est voleur que vous l'avez appelé* (predikativ). Ett sådant *que* är i huvudsak att anse som relativt, men står i vissa dylika satsfogningar föga fjärran det *que* som är franskans uttryck för konjunktionen »att». Ryskan har en konstruktion utan utformad bisats, i meningar som *sto já ego videl*, ordagrant »det är jag såg honom», dvs. »det var jag som såg honom», *sto egó ja videl* ordagrant »det [är] honom såg jag», dvs. »det var honom [som] jag såg».¹

3. *Som*. Det gäller konstruktionen *det är bara som han finner på* »det är bara något som han hittar på» (Bergman s. 51).

Dylik användning av *som* är mycket vanlig i sydsv. efter *det är (var) bara*, och frappant. Lektor B. citerar även meningen »*de va bara som ja sa, skyndade brodern att stryka över*», ur Piraten, och tillägger att *som* i dessa exempel får anses vara »sammandraget» (citations-tecknen är förf:s) av *något som* eller *sådant som* (eller *så som*). Förklaringen förefaller riktig, såtillvida som åtminstone för nutida känsla det anförda *som* i första hand är relativpronomen, alltså ackusativobjekt till det följande transitiva verbet, *finner på*, resp. *sa*.

Det anförda *det är bara som han säger* hör man ofta, med innebörd att vederbörandes ord inte är trovärdiga. Låt mig tillfoga några snarlika belägg. Någon räcker fram ett papper med orden: »*Det är bara som du ska läsa igenom, det är ingenting som du behöver under-teckna.*» På tal om en felaktig brevadress sade någon: »*Det är som han har missuppfattat.*» Som svar på var någon fått vissa böcker ifrån, hette det: »*Det är som jag har haft länge.*» Följande två meningar förvånar emedan de står hos en författare som är född och verksam i Stockholm och som lägger dem i munnen på en liten stockholmsflicka: »*Det var bara som jag hitta på!*» (Hasse Z[etterström], Anna-Clara och hennes bröder, Sthlm 1941, s. 38). »*Dom ä ju inte levande — de ä ju bara som dom föreställer!*» (ib. 134; sagt om några figurer på ett konstverk). Uttrycket *det är bara som det ser ut*, som är vanligt i Skåne, är redan något lite olikartat; *se ut* är visserligen betydelsebesläktat med *föreställa*, men det är intransitivt, och *som* är alltså här inte längre

¹ Det här behandlade sydsv. bruket av *där* för *det* och av *att* för *som* tenderar att sprida sig norröver. Men en uppsvensk hajar till när han stöter på det, och en lärare sätter »bockar i kanten»; se B. Risberg, o. c., ss. 186 f., 189.

objekt, synonymt med »något som»; snarare vill man här förklara det med det av lektor B. alternativt angivna »så som».

Med följande exempel, hörda i Sydsverige, förhåller det sig åter klart annorlunda, dock icke mer än att man har en tydlig känsla av syntaktisk frändskap: »*Varför springer hönsen omkring i garaget?* (Svar:) *Det är bara som di har kommit in dit av misstag.*» »*Slåss barnen?* (Svar:) *Nej, det är som di leker.*» Någon som dröjt med att besvara ett brev, ursäktar sig med orden: »*Det är inte som jag har varit försumlig.*» Ett vattenrör hade skadats intill en källarglugg; som förklaring till att hon först icke tagit notis om vattnet på golvet, sade hembiträdet: »*Jag trodde det var bara som det hade snöat in genom gluggen.*» — Piraten ger åtskilliga belägg, i obildat tal. Någon tror att det spökar, men får följande förklarande invändning till svar: »*De va bara som de knaka i bjälkarna*» (Bomb. 65). Ett tungt föremål faller i kyrkgolvet, varpå en annan duns hörs borta från altaret; någon säger: »*De e bara som de ekar*» (ib. 67). En marknadsbesökare insomnar; hans hustru vill ge en förklaring: »*De e inte som han e full, de e som han e trött, urskuldade hon och tömde vad som fanns kvar i flaskan. — De e som de e marknad, förklarade Vricklund*» (ib. 252 f.). — Typen är vanlig i talspråket i Skåne, hos hög som låg. I dylika fraser är *som* överhuvud ingen som helst satsdel i bisatsen,¹ utan rent konjunktionellt. Dess funktion är förklarande. Dess närmaste synonym är det kausala »*därför att*», även »*så att*». Snarlikt är även följande citat, vari E. Noreen, i sin »*Från Birgitta till Piraten*» (1942, s. 186), ser en av de många provinsialismerna hos sistnämnde skånske författare: »*Det var inte som han var blyg och försagd, snarare var han förvånad och förölämpad.*» — Hur nära den förstnämnda, pronominnella användningen och den senare, konjunktionella, står varandra, visar följande exempel, där man kan diskutera om *drömt* är transitivt eller ej: »*Om de e sant vet ja inte ---, för de e ju bara som ja har drömt*» (Bomb. 90).

Konstruktionen är icke alldeles främmande för uppsvenskan, såsom mina två belägg ur Hasse Z. visar. Man skulle nog kunna samla fler exempel utan speciellt sydsvensk karaktär; här är ett par ur en Stockholms-roman: »*Är syster Lotta sittlich entrüstet? frågade Casimir. Det är bara som hon tror*» (Ragnar af Geijerstam, *Detta edert förbund*, Sthlm 1943, s. 114). »*Det hittar du på nu. Först säger du tre gånger*

¹ I belägget med *hade snöat* vill jag ogärna kalla *som* för »egentligt subjekt».

och sen säger du fyra. Det är bara som du hittar på» (ib., s. 217; som här = »allteftersom»?). Men på mig verkar det ovant, och jag ger gärna lektor Bergman rätt när han räknar vändningen till de för sydmen icke för uppsvenskan kännetecknande. Typisk uppsvenska skulle i dessa fall ibland, som sagt, använda *något som resp. därför att, så att*, ibland närmast meningar utan orden *det är (det var)* och *som*, eventuellt i stället med ett tillagt så: *det är bara något som han hittar på* eller *han hittar bara på* (el. *han bara hittar på*), *jag bara sa så, det ser bara* (el. *det bara ser*) *ut så* (el. *så ut*), *dom har bara kommit in dit av misstag, dom bara leker* (el. *d. l. b.*), *det är inte så* (el. *därför*) *att jag har varit försumlig*. Jämför man t. ex. detta *han hittar bara på* med det motsvarande sydsvenska *det är bara som han finner på*, verkar det senare som emfatisk omskrivning av det förra; denna likhet torde dock vara enbart formell, ty satsrytmen är en helt annan, och några av de sydsv. exemplen ovan visar att *bara* inte är någon oundgänglig beståndsdel i konstruktionen.

Blott en historisk undersökning kan visa vad detta är för ett *som*. Jag finner intet direkt hithörande omtalat av G. Lindblad, Relativ satsfogning i de nordiska fornspråken, diss. Lund 1943. Visar det sig dock att vårt *som* är relativt, tycks det ha en syntaktisk släkting i följande *som*, vilket är tydligt relativt, men med lika tydlig kausal bifunktion: *Han* (el. *Vad han*) *var snäll som hjälpte henne. Stackare* (el. *Stackars du, St-s han* etc.) *som är sjuk!* Denna typ är fullt bruklig i uppsvenskan. Även danskan äger den. Falk-Torp, Dansk-norskens syntax, s. 259, anför: *Du er en taabe, som taler saaledes*. Och i ODS (s. v. *som* 12: 1, spalt 1430: 18) finner jag: »*Forrovne! som saa frek tør uden Strømper tale Om Bryllup*».

Register över svenska ord.

a[h]! 14, 37 *aldrig* 36, 58 *alltid* 16, 51 *allting* 16 *a nä!* 37, 48, 52 *app[robatur]* 54 *april* 16 *att* 62—68

backafall 24 *bad[e]göl* 21, 22 *baka, bakefter* 37, 52 *bara* 68—70 *bara precis* 43 *betyg* 54 *bittiadags* 53 *bli* 30, 37, 52 *bläst* 10, 16 *bokmärke* 46 *borta, borte* 16, 17, 52 *bottenvårningen* 49—51 *bror[s]barn, -dotter* 26 *bryta av* 28—30, 32—34, 52 *bryta itu* 29 *brådska* 39 *bränn[e]vin* 21—23 *byta* 19, 20 *bälte* 53

Carolina 55 *cum, c. ins[igniore], c. laude* 54 *cykla* 30

den gången 9, 65 *denne, desse* 19 *det* 55—62 *din* 6 *dit* 40 *Djupadal* 27 *dra* 20, 21 *drill* 37, 38, 54 *då* 46 *dänka* 8 *där* 35, 36, 40, 52, 55—62

en 17, 18 *ende: den e. gången* 19 *endera, -dräkt* 17 *ene: den e.* 17 *enformig, enhet, -sam, -skild* 17 *er-, erfara, erkänna* 6, 17

fall: i vart (varje) f. 18, 49 *faller* 10, 15 *fjol*, *fjor*: i f. på sommaren (på våren osv., sommar, vår osv., somras, våras osv.) 36 *fleste*: di f. 19 *flicka* 48 *fly* 52 *flytt[e]dag*, *-lass* 21, 22 *fors* 10 *fotografera* 7 *franska*[-bröd] 28 *fri[tt]* 38, 52 *Frostavallen* 25 *från* 17, 52 *fylla* 19, 20 *fylla år* 53 *fyllepen* 21, 22, 38, 52 *fyll[e]tratt* 21, 22 *få gjort* 7 *få klå* 52 *fästeman*[snål], *fästenål* 21 *före* 5 *för[r]förra* 41 *förleden* 40, 53 *förra igen* 41, 42 *förste maj* 16, 19 *förstöra* 53 *försumma* 38

galen 14, 16 *Gamla torg[et]* 27 *gammal*, *gammalpotatis* 8 *gask* 54 *gät[t]a* 20 *glatt* 38, 52 *glatta* 38 *grina* 38, 52 *grus* 19 *gråta* 38 *grädda* 37 *Gröna lund*, *Grönalund* 28 *gå* 29 *gång*: den g-en 9, 65 *gå om* 38, 39 *gå på skidor* (skridskor) 39, 52 *går*: i g. *kväll* (morse, natt) 17 *gås[a]fest* 23, 24 *gå ut* 29, 30 *gå över* 38, 39 *gästgivare*, -ar[e]gård 12 *göra av med* 53

ha 15, 21 *hafsa* 12 *hagalen* 15, 39 *hal* 38 *hamsa* 12 *han* 52 *Hans* (förnamn) 10, 16, 17 *Hans* (tillnamn) 52 *Hansen* 17, 52 *Hans[s]on* 10, 17, 18 *hasta* 39 *herre* 10 *-het* 11 *hialös* 39, 52 *hit* 39, 40 *hjulbår* 21 *hop[a]-* 39 *hopp[e]band* 21—23 *hopprep* 22 *hos[s]a* 52 *hugga* 5 *hålla ihop* 29, 30 *håsa* 52 *hår* 35, 36, 39, 40, 59, 60 *hårförleden* 40, 52 *höst* 40 *hösta* 40, 52 *höst[a]dag*, -väder, *hösteday* 25 *i fjol* (i fjor) på sommaren (på våren osv., sommar, vår osv., somras, våras osv.) 36 *ifrån* 17, 52 *igen* 40—42, 52 *i går kväll* (morse, natt) 17 *innan* 4, 5 *inte* 35, 52, 57, 58 *inte utan* 7, 8 *is*, *ispinne* 42 *i sömne* 18 *i sönder* 7 *i vart* (varje) *fall* 18, 49 *ja* 6, 14, 15, 51 *jaha* 15 *jamän* 8, 47 *Jo[h]ns[s]on* 10, 17, 18 *jomän* 8, 47 *jord[en]* 10 *jul[a]da[g]*, -da[ge]n 12, 13, 23, 24, 26 *julafton* 12, 13, 19, 26 *julagille*, *jul[a]gris* 21, 23, 24 *julfest* 24 *just*, j. *precis* 43 *jänta* 48

kam 10 *katt[a]klor* 23, 24 *kattkälling* 8 *Kivikasill* 24 *klå*: få k. 52 *klå* 7 *klämme*: komma i kl. 16, 53 *knappast inte* 42 *kok[e]korv* 21—23 *komma* 29, 39, 40 *komma hem* 29, 30, 32, 33 *komma in* 39, 40 *komma ner*, k. *opp* 31 *komma till* 42 *krona*: en k-as *päng* 53 *krylla* 42 *kråka[s]* 20 *kvar* 40, 41 *kyrk[e]porten*, -silvret 21—23 *källing* 8 *käringasnack* 24 *kärna* 10 *kärnhaus* 8 *Kävlingevägen* 11 *köra* 29 *köra bort* 30

landskap, *laudatur*, *laus* 54 *ledig* 38 *Lilla torg[et]* 26—28 *lillebror* 28, *lille julafton* 19, 26 *Lillevång* 27 *luk* 42, 52 *luka* 42 *lumpegubben* 21 *lundabo*, *Lundagård*, *lundasidan*, -slätten, -student, -trakten, *Lundavägen* 24 *luns*, *lurk* 38 *läsa* 19, 20 *läsk*, *läsk[e]dryck* 22

med vilje 16, 49 *midsommarafton* 12, 13, 26 *midsommar[s]da[n]* 12, 26 *min* 6 *mjölkaspann* 23—25 *mjölkhink* 24 *moja* 37 *moln* 10 *Mårtens afton*, *mårtensafton* 13 *mänsklig* 17, 52 *mög* 42 *mölla* 43 *möllare* 43, 52 *möllevinge* 21, 22 *Möllevången* 11

nationsfest, -gask, -möte 54 *natt[a]korv*, *nattamat* 24, 25 *nedre botten* 49, 50 *non sine* 54 *Norden* 10 *Norra station* 28 *Norre port*, *Norreport* 27 *novisj*, *novitie* 54 *ny* 8, *Nya torg* 27 *nypotatis* 8 *Nytorget* 27 *nyårsafton* 12, 13, 26 *nyårsda[g]*, -dan 12, 26 *nån[n]a* 52 *nåbb* 6, 7 *nänmän* 8 *nästa igen* 41, 42 *näste gång* 19 *näst nästa*, *nästnästa* 41 *nätt* 43 *nödvändigt* 48

också 36, 58 *Ohls* 52 *O[h]ls[s]on* 10, 18 *Olsen* 52

papegoja 12 *pass[a] opp* (på) 53 *persilja* 12 *pil[e]träd*, *pilevall* 21, 22 *pingst-afton* 12, 13 *pingstdan* 13, 26 *plan* 51 *pojkspråk* 24 *potatis* 18, 19 *precis* 43 *preg* 44 *prega* 44, 53 *pågaspråk* 23—25 *påsk[a]da[g]*, -da[ge]n 12, 13, 23—26 *påskafton* 13 *päng*: en kronas p. 53 *pärla* 10 *pärl[e]kedja* 21—23

recentior 54 *rengöra* 44 *rensa* 44, 52 *rent* 9 *resa* 29 *resa upp* 31 *reservoar-*

penna 22, 38 *rista* 44, 45, 52 *rullebår* (-bör) 21 *ruva* 45 *rymma* 29 *rysta* 44, 45 *Rångedala* 25 *rädisa* 12 *rälig* 52 *Röda kvarn* 28 *röka* 7 *röra* 10

-*s* 52 *samman-* 39 *samme bil* 19 *S. B.* 55 *sen* (adj.) 45 *sen* (*se'n*, = sedan) 18, 52 *-sen* 52 *sill[a]mjölke*, *-tarmar* 23—25 *sin* 6 *siste april* 19, 55 *själv* 45 *ska* 14, 16 *ske* 29 *skelett* 8 *skicka in* 29, 30 *skicka ner* 29—32 *skidlöpare*, *-ning*, *skidåkare*, *-ning* 39 *skol[e]lärare* 12, 21—23 *skolemästare* 21—23 *skomakare* 12 *skor* 48 *skorsten* 52 *skrabba* 8, 9, 53 *skrabbig* 53 *skratta* 38 *skravalläpple* 8 *skridskoåkare*, *-ning* 39 *skrov*, *skrå* 8 *Skånska konstmuseum* 27 *skönhet* 6, 11 *slampa* 12 *slarva* 11 *slå* 5, 20 *smultron* 45 *sockerärter* 51 *som* 45, 62—70 *som att* 64, 65 *soppa* 10 *sot* 19 *spett[e]kaka* 21, 22 *sprallig* 5 *stadig[t]* 54 *stege* 47, 48 *stickelbär* 46 *stil* 5 *stjärna* 10 *Stora Kärn* 27 *Stora sal[en]* 28 *Stora torg[et]*, *Store vång*, *Stortorget* 27 *strump[e]band* 21, 22 *stycke* 46 *ställt* 10 *svarta börs[en]* 28 *så* 46, 47 *sådan en* 52 *så nätt* 43 *säga*, *säj[a]* 20, 52 *säkert* 47, 52 *sömne*: i s. 18 *sönder*: i s. 7 *ta* 20 *ta av* 29—31 *ta bort* 29, 30 *tacka för det!* 5 *tackat vare* 53 *tack för det!* 5 *ta ifrån* 31 *ta ner* 29, 30 *ta på* 30, 31 *ta väck* 29, 30 *telefonbok* 11 *tillhopa* 47, 52 *Tjuvahälan* 24 *tocke* 52 *tofflor* 48 *tonart* 11 *trams* 9 *tramsa* 9, 11 *trappa* 47—50 *trappstege* 47, 48 *trettondagsafton*, *-dan* 13 *tro*, *tro de'* 48 *träcka* 52, 53 *träskor* 48 *trätöflor*, *tvunget* 48, 52 *tös* 48

U. B. 55 *utan*: *inte u.* 7, 8

va[d] 14—16, 49 *va* (= var, imperativ och imperf.) 15 *va[ra]* 14, 21 *valborgsmässoafton* 13, 55 *var* (indef. pron.) 4, 18, 49 *var* (pron.-adv.) 40, 49 *varefter*, *var-enda* 18 *varför* 16, 18, 52 *varje* 16, 18, 49 *varmed*, *varpå* 18 *vars en* (*ett*), *var sin* (*sina*, *sitt*) 4 *vart* (pron.-adv.) 40, 49 *va' sa'?* 14 *vilje*: *med v.* 16, 49 *visp[e]grädde* 21, 22 *Vrångabäck*, *-fälle*, *-mossen*, *Vrångabäck*, *Vrångsholmen*, *-älven* 25 *våning* 49—52 *väck* 5 *vägaval* 24 *värdig*, *världen* 10 *Västra härad* 27

ynka 51, 52 — *Zorn* 10 — *åka* 29, 39 *å nä!* 37 — *ä!* 37 *ännu* 36, 58 *äpplabuse*, *-skrov* 24 *äpplebuse*, *-kärna*, *-mos*, *-skalle*, *-skrabba* 22, 26 *ärtskidor* 51 — *Östra härad*, *Ö. kontrakt* 27.

Innehåll.

	Sid.
Inledning	1
Fonetiskt	10
(1) Allmänna fonetiska särdrag 10. (2) Grav och akut accent 11. (3) Tryckaccent 12. (4) Finalt <i>a</i> 13. (5) Om uttalet av vissa enstaka ord 16.	
Morfologiskt	18
(1) Substantiv 18. (2) Adjektiv och pronomina 19. (3) Verb 19.	
Till ordbildningen	21
(1) Bindevokalen <i>-e</i> 21. (2) Bindevokalen <i>-a-</i> 23.	
Syntaktiskt	26
(1) Substantivens slutartikel 26. (2) Oäkta sammansatta verb 28. (3) Ordföljden vid vissa adverb 35. (4) <i>I fñor våras</i> o. d. 36.	
Till ordförrådet	36
Avslutning	51
Några ord om tre syntaktiska frågor	55
1. <i>Där</i> 55. 2. <i>Att</i> 62. 3. <i>Som</i> 68.	
Register över svenska ord	70

KARL MARTIN NIELSEN

Omramning eller fri apposition i runeindskrifter.

I enkelte danske runeindskrifter findes den ejendommelighed, at der efter den afdødes navn følger et led i nominativ. Den første af disse, som behandles i DRM,¹ er Sønder Vissing I (I p. 73 ff.); Wimmer henfører det nominativiske led til subjektet uden nogen omtale af den usædvanlige ordstilling. Under behandlingen af Kolind-stenen omtales forholdet (smst. p. 137), fordi begge appositioner, baade den der hører til rejserens navn, og den der hører til den afdødes, er skilt fra hovedordene, og under Ferslev-stenen udtaler Wimmer (DRM II p. 166), at »lignende ordstilling kendes fra mange andre runeindskrifter (sml. f. eks. Kolind-stenen)». Nyker-stenens *drængr* vil Wimmer imidlertid ikke henføre til stenrejseren, fordi »*drængr* næppe vilde kunne bruges om faderen, der rejser stenen efter sønnen» (DRM III p. 303), det opfattes som subjekt i en ny sætning. Vester Marie-stenen VI er derimod rejst af broder efter broder, og dennes *drængr goþr* henfører Wimmer til stenrejseren: »*drængr góðr* må altså henføres til *asu aldi*, hvorpå der kun ganske undtagelsesvis findes eksempler, medens det sædvanlige og naturlige er, at dette og lignende tillæg bruges om den afdøde, til hvis minde stenen blev rejst, ikke om den, der rejste mindesmærket» (smst. p. 306); Wimmer formoder derfor, at »udtrykket *drinr kopr* om Asvalde ikke hidrører fra denne selv, men

---

¹ Der anvendes følgende forkortelser: *DR* Lis Jacobsen og Erik Moltke: Danmarks Runeindskrifter (1941—42), *DRM* Ludvig Wimmer: De danske runemindesmærker I—IV (1893—1908), *L J. G.* Liljegren: Run-Urkunder (1833), *Sö E.* Brate och *E. Wessén*: Södermanlands runinskrifter (1924—36), *U E.* Wessén och *Sv. Jansson*: Upplands runinskrifter (1940 ff.), *Ög E.* Brate: Östergötlands runinskrifter (1911—18), *Öl S.* Söderberg och *E. Brate*: Ölands runinskrifter (1900—06).

fra runeristeren, hvem Asvalde havde overladt at bestemme indskriftens form.»

I anmeldelsen af DRM III¹ foreslaar Magnus Olsen at knytte drinr koþr til den afdødes navn, idet han henviser til Nygaards Norrøn syntax (1905), hvor eksempler paa manglende kongruens anføres fra oldnordisk prosa, og i »Tillæg og rettelsler», DRM IV p. Lxxxix f. anfører Wimmer denne mulighed: »Ordene *drængr góðr* skal dog måske henføres ikke til subjektet i sætningen, men til objektet *Alfar bróður sínn*, som Magnus Olsen har foreslået.» Denne opfattelse anser Lis Jacobsen² for at være den »eneste rette for Hurup-Stenens Vedkommende» og finder heri et »Vidnesbyrd om, at den 'fri Apposition' fra gammel Tid var i Brug i Østnordisk saa vel som i Vestnordisk.»

Wimmer ændrede ikke sin opfattelse af de andre indskrifter, og i Lis Jacobsens Haandudgave (1914) findes det nominativiske led henført til stenrejsersens navn i 15 Sønder Vissing I, 35 Kolind, 32 Ferslev, men til den afdødes i 174 Vester Marie VI, 251 Hurup.

Det var de tre førstnævnte indskrifter, Hans Brix henviste til, da han i 1927 fremsatte den tanke, at *Danmarkar bot* paa Jelling I maaske skulde henføres til sætningens subjekt. Iflg. Brix opnaas der ved slutstillingen af appositionen »en monumental stilistisk Indramning af Udtrykket, idet Slutningen hæves i symmetrisk Højde med Begyndelsen»,³ og Lis Jacobsen udtaler som sin opfattelse, at selv om denne ordstilling ikke kendes fra »mange andre Runeindskrifter» (Wimmer), saa kendes den »fra tilstrækkelig mange Stene til, at man kan vide, at dette højst karakteristiske og kraftige stilistiske Virkemiddel har været yndet i en vis Periode, ligesom at det dengang har været Sæd at anvende det til Hæder for den, der rejste Stenen».⁴ Fænomenet fik navnet 'omramning'.⁵

Brix's forslag gav anledning til en ivrig diskussion, hvor modstridende synspunkter fremførtes baade med hensyn til det historiske

¹ Danske Studier 1906 p. 38 f.

² Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1913 p. 114. Hurup-stenen er fremdraget i 1910 efter afslutningen af Wimmers runeværk.

³ Gorm Konge p. 31 f.

⁴ Gorm Konge p. 16.

⁵ I andre indskrifter, som Brix ogsaa henviser til, staaer appositionen efter verbum + objekt, men før præpositionsleddet, som indeholder den afdødes navn; dette kaldes 'enkelt eller halv omramning'.

og det filologiske, en diskussion, som er blevet fortsat i de følgende aar.¹ Paa det filologiske omraade indtages yder-standpunkterne af Lis Jacobsen, der nu ogsaa henfører Vester Marie VI og Hurup til indskrifter med omramning,² og Axel Kock, der fuldstændig benægter omramningens eksistens.³

For at naa til klarhed over de to standpunkters mulighed og sandsynlighed maa man underkaste dem en prøvelse saa vel ud fra indskrifternes indholdsmæssige karakter som ud fra et syntaktisk synspunkt.

Det indholdsmæssige.

Omramning. Lis Jacobsen anfører i artiklen »Omramning», DR sp. 873 f. følgende eksempler som sikre:⁴

I. 145 Ferslev 1 *Toki satti sten þænsi æft Asta, sun sin, lutaris sun.*

Her viser selve indskriftens indhold, at *lutaris sun* hører til Toke, ikke til Aaste, idet denne ved appositionen *sun sin* betegnes som søn af Toke. At en indskrift meddeler, hvem stenrejseren er søn af, er ikke noget usædvanligt; i de danske runeindskrifter knyttes betegnelsen 'NN's søn' næsten lige saa hyppigt til stenrejserens navn som til den afdødes.⁵

II. 55 Sønder Vissing 1 *Tofa let gørwá kumbl, Mistiwis dottir, æft mopur sina, kona Haralds hins gopa Gorms sonaR.*

Indholdsmæssigt stemmer dette med, hvad vi kender fra andre indskrifter:⁶ 97 Aalum 4 er rejst af *Pyrwi, Wigots kona*, 230 Tryggevælde af *Ragnhildr, systir Ulfs*.

¹ Den vigtigste litteratur er anført i Jacobsen & Moltke DR (1942) sp. 72 ff., jf. sp. 873 f. Brix's og Lis Jacobsens indlæg er optrykt i Gorm Konge og Thyra hans Kone (1927), og sammesteds findes en fortegnelse over de da fremkomne modindlæg. Efter runeværkets afslutning er spørgsmaalet behandlet af Schütte i Danske Studier 1941 [1942] p. 103—12 og smst. 1943 [1944] p. 91—96, Orluf smst. 1942 [1943] p. 15—32, Regnar Knudsen i Festskrift til J. Sahlgren (1944) p. 163—72.

² Gorm Konge p. 99.

³ Arkiv för nordisk filologi XLIV (1928) p. 226—48.

⁴ Vester Marie VI er ikke medtaget, da der gives alternative tolkningsforslag, se DR 387 Vester Marie 5. Jf. ndf. p. 76 anm. 2, 85 anm. 2.

⁵ DR sp. 918.

⁶ DR sp. 919.

III. 108 Kolind *Tosti respi sten þænsi æft Tofa, æs warþ døpr østr, bropur sin, smiþr AswiþaR.*

Appositioner, der angiver, at en mand er i en andens tjeneste, kan dels være føjet til stenrejserens navn, dels til den afdødes:¹ 363 Sturkö er rejst af *skipari Gupis*, 218 Taagerup efter *Spærlu . . skipara ÆsbiarnaR næfs*, 1 Haddeby 1 er rejst af *ÞorulfR . . hembægi Swens*, 297 Hällestad 3 af *Æsbiorn, hembægi Toka*, 296 Hällestad 2 efter *Ærra*, om hvem det hedder *saR was hembægi Toka*.

IV. 150 Hurup *Þormoþr respi kumbl þæssi æftiR . . þur sin, goþr d[rængR].*

V. 372 Aaker 3 *Þorsten let hoggwa æftiR Swen, goþr þægn*.²

Udtrykkene *goþr drængR, þægn* findes i et betydeligt antal danske indskrifter, ca. 35; en gennemgang af de forekommende tilfælde³ viser, at bortset fra de to anførte indskrifter staar de i akkusativ, knyttede til den afdødes navn; der findes intet eksempel paa, at disse udtryk er knyttet umiddelbart til stenrejserens navn eller kun er skilt fra det ved verbum + objekt. I Västergötland, det eneste omraade uden for Danmark, hvor disse udtryk anvendes hyppigt, findes ca. 30 eksempler, alle staaende i akkusativ, knyttede til den afdødes navn. Det vil med andre ord sige, at der blandt de mange danske og västgötske indskrifter ikke findes et eneste sikkert eksempel paa, at *goþr drængR, þægn* kan anvendes om stenrejseren.⁴

Naar dertil kommer, at heller ikke andre udtryk af lignende art⁵ føjes til stenrejserens navn, er vi berettigede til at slutte, at anvendelsen af rosende epiteter om stenrejseren er fremmed for danske runeindskrifter. Der fremtræder saaledes i selve indskrifterne en afgørende forskel mellem appositioner, der betegner slægtskab eller tjenesteforhold, og saadanne, der indeholder en ros. De første kan knyttes

¹ DR sp. 919.

² Sammen med disse indskrifter hører efter Erik Moltkes tolkning 387 Vester Marie 5, se DR sp. 445, samt efter Lis Jacobsens tolkning 115†Randers 1 side A, se Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1940 p. 161.

³ DR sp. 920.

⁴ Dette forhold stemmer med det resultat, jeg ad anden vej er naaet til, at *þægn, drængR goþr* ikke som antaget af Jacobsen & Moltke DR betyder en 'velbyrdig hirdmand' (af højere og lavere rang); i saa fald maatte man vente, at disse udtryk i indskrifterne var ligestillede med betegnelser for slægtskab og tjenesteforhold.

⁵ DR sp. 920.

saa vel til stenrejserens som til den afdødes navn, de sidste kun til den afdødes.¹

Som støtte for den antagelse, at runeindskrifter kan indeholde en berømmelse over den, som har rejst stenen, har Lis Jacobsen anført nogle svenske runeindskrifter.² Men disse indskrifter har Gudmund Schütte i sin afhandling »Upsvenske Gravskrifters Skik»³ stillet i det rigtige lys, idet han paaviser, at indskrifter af denne art kun findes i et begrænset svensk omraade, og at de inden for dette forekommer i tilstrækkeligt antal til, at man kan bestemme selvforherligelsen som et specielt upsvensk træk.⁴ Schütte inddeler indskrifterne i saadanne, som en mand lader riste udelukkende til ære for sig selv, og saadanne, som vel er ristet til minde om en anden, men dog indeholder en forherligelse af stenrejseren. Sidestykker til den førstnævnte gruppe findes kun sparsomt i Danmark og udelukkende i egne, hvor det er rimeligt at regne med svensk paavirkning (Tillitse, Fjenneslev); Lis Jacobsen og Erik Moltke anser ligesom Schütte 212 Tillitse for at være svensk-paavirket og sætter ligeledes brobygningsstenen 238 Fjenneslev i

¹ Denne forskel er fremhævet af Johs. Steenstrup og Marius Kristensen. Steenstrup har i Berlingske Tidende 7/6 1927 indvendt mod Brix's tolkning af Jelling-indskriften, at de anførte paralleller er uanvendelige, idet appositionerne indeholder en oplysning om slægtsforhold eller stilling; denne opfattelse afvises af Lis Jacobsen, Gorm Konge p. 46 ff.: »om det sidste Led oplyser, at Stenrejseren var 'Danmarks Bod' eller 'Asveds Smed' eller 'Haralds Kone' — det er virkelig ganske uden Betydning for Sætningernes parallelle Konstruktion.» Marius Kristensen kritiserer i Højskolebladet 17/6 1927 Lis Jacobsens opfattelse: »hvordan 'Lotars søn' og 'Asvids smed' kan blive hædersnavne, forstår jeg ikke, men Lis Jacobsen gør dem ved hjælp af 'vel' og 'næppe' dertil» [Gorm Konge p. 16]. Marius Kristensens standpunkt er det samme som Steenstrups: »Vi har altså i ganske enkelte tilfælde en slægtskabs- eller standsangivelse stående sådan, som 'Danmarkar bot' her skulde stå, men ikke et eneste virkelig sidestykke, en ros over den, der rejser stenen, udtrykt i form af navnetillæg, stående bagefter den afdødes navn.» Uden at komme ind paa Marius Kristensens kritik hævder Lis Jacobsen, Gorm Konge p. 96, at udsagn, der betegner en mand som søn, broder, 'hjemfælle' af en anden, maa betragtes som hædrende.

² Gorm Konge p. 18, 49 f.

³ Festskrift til Finnur Jónsson (1928) p. 411—22.

⁴ Naar vi i en østgötsk indskrift finder rejseren benævnt *onidingr Biorn* Ög 217, maa dette sammenstilles med typens sporadiske forekomst paa dansk omraade, jf. ndf.

forbindelse med tilsvarende svenske indskrifter.¹ Svarende til den anden gruppe har vi i Danmark kun den store Jelling-sten.²

Blandt de udtryk, hvormed stenrejserne i disse svenske indskrifter forherliger sig selv, er ogsaa appositioner bestaaende af *gopr* + substantiv: *godiR drængiAR* L 745, *bondi godR* L 1005, *syniR algodiR* L 476 (U 208). Det viser sig saaledes, at brugen af disse udtryk om stenrejseren maa ses i sammenhæng med andre former for selvros; da disse ikke hører hjemme i danske indskrifter, taler det indholdsmæssige afgjort for, at de isolerede *gopr drængR*, *þægn* paa Hurup og Aaker 3 trods nominativsformen skal henføres til den afdødes navn.

Resultatet bliver da, at omramningen fra et indholdsmæssigt synspunkt er antagelig i tre af de anførte indskrifter, men usandsynlig i to.

Fri apposition. Axel Kock antager fri apposition i alle de tilfælde, hvor et led i nominativ følger efter den afdødes navn.³ Han slutter sig til Magnus Olsens tolkning af Vester Marie VI og Lis Jacobsens tidligere tolkning af Hurup-stenen og opfatter Kolind og Sønder Vissing I paa samme maade.

Indholdsmæssigt er der intet til hinder for Kocks opfattelse; Kolind faar saaledes samme indskriftopbygning som 218 Taagerup: *Østens syniR resþu sten þænsi æft Spærlu, broþur sin, skipara ÆsbiarnaR næfs*, med to appositioner knyttede til den dødes navn, en der angiver slægt-skabsforholdet til rejseren, og en der meddeler, i hvis tjeneste den døde har været. Til Sønder Vissing kan ikke nævnes nogen dansk parallel, men stene rejste efter kvinder er i det hele faatallige,⁴ og flertallet er rejst af ægtemænd; men at ægtemandens navn knyttes til den afdøde, kan der ikke indvendes noget imod. Det skulde efter denne tolkning være den afdøde, Mistivojs tidligere hustru, ikke hans datter Tove, der har været gift med kong Harald.⁵

¹ Selvrejserstene, DR sp. 990, Schütte l. c. p. 412, 417 f.

² Slutningen af verset paa 297 Hällestad 3 *þer Gorms Toka gingu næstiR* er et poetisk udtryk for, at de var Tokes hirdmænd.

³ Arkiv för nordisk filologi XLIV (1928) p. 226—48. Kock behandler ikke Aaker 3, idet Wimmer her læste *koþan trik*, se DRM III p. 247 ff., Haand-udgave 161 Bjælke.

⁴ DR sp. 917 f.

⁵ Dette afvises af Lis Jacobsen i Scandia IV (1931) p. 264: »Afgørende er det, at Kong Harald, efter de historiske Oplysninger vi har, er død omkring 985, og Fyrst Mistivoj nok har levet til omkr. 990, hvorfor Harald ikke godt kan have giftet sig med Mistivojs Enke.» Helt sikkert er det ikke, at Harald er

Vanskeligheden ved helt at bortforklare omramningen ligger i Ferslev-stenen, hvor omramningen netop antages af indholdsmæssige grunde. Kocks forklaring (l. c. p. 240 ff.) gaar ud paa, at ordet 'søn' i de to appositioner har forskellig betydning: »sin son [dvs. verklighe son] Aste — Lotars (foster-)son» eller »(kanske hällre): sin son [dvs. styvson] Aste — Lotars [verklighe] son.» Kock anfører forskellige uegentlige anvendelser af ordet 'søn', men har ingen eksempler paa, at det er brugt om fostersøn eller stedsøn; selv om man ikke kan afvise den mulighed, at en mand paa en runesten kunde bruge ordet 'søn' om en fostersøn eller stedsøn, saa maa det bestemt hævdes, at forekomsten af den følgende apposition 'Lotars søn' kræver en præcis formulering af den afdødes 'sønne'-forhold til stenrejseren.¹ Denne tolkning afvises med rette af Lis Jacobsen.²

Det syntaktiske.

Hvorledes stiller nu de to muligheder, omramningen og den frie apposition, sig for en syntaktisk betragtning? Paa forhaand maa begge anses for mulige, idet de begge kan tages som udtryk for appositionens relative uafhængighed af det ord, hvortil den hører.³ Denne selvstændighed maa have mulighed for at ytre sig baade ved, at appositionen kan staa i en anden kasus end hovedordet, og ved at den kan fjernes fra dette.

Omramningen. Brix og Lis Jacobsen kommer ikke nærmere ind paa den syntaktiske side af sagen, idet selve fænomenets eksistens

død først (se noterne smst.); men det væsentlige er dog, at man maa tage muligheden for skilsmisse i betragtning. Aldersforholdet kunde nok tale for Kocks forklaring, men naturligvis kan Harald have giftet sig med den meget yngre datter af Mistivoj.

¹ Sml. tre svenske indskrifter, ristede til minde om samme kvinde:

U 312 *Gunnarr, sunn Farulfs, let gera mærki fyr sial Iufurfastar, stiupu sinnaR, dottur HolmdisAR.*

U 313 *Gunnarr let haggva stœin œftiR Iufurfast, stiupu sina, ok Holmdis œftiR dottur sina.*

U 314 *Holmdis let gœra mærki at Iufurfast, dottur sina.*

Ordet *fostrsun* findes i en enkelt svensk indskrift U 204, det flertydige *fostri* i to svenske: Sö 97, U 163 og een dansk: 125 Dalbyover.

² Scandia IV p. 262.

³ Falk & Torp, Dansk-norskens syntax § 67.

betrages som givet ud fra de ovenfor anførte indskrifter samt saadanne, hvor appositionen er skilt fra hovedordet ved verbum + objekt. Selve ordstillingen maa ogsaa siges at stemme med den almene tendens til at sætte vigtigere eller mere omfattende led til sidst, som Behaghel har gjort opmærksom paa.¹

Erik Noreen finder en støtte for omramningen i den ældre germanske poesis variation.² Som eksempler fra den oldnordiske poesi anfører han bl. a.:

Sigurdarkviða in skamma strofe 4:

*Seggr inn suðræni   lagði sverð nøkkvit,
mæki málfán,   á meðal þeira.*

Atlakviða strofe 27:

*Rín skal ráða   rógmálmi skatna,
á svinn, áskunna   arfi Niðlunga.*

Hamðismál strofe 28:

*Af væri nú haufuð,   ef Erpr lifði,
bróðir okkarr inn bóðfrækni,   er vit á braut vógom
verr inn vígfrækni   — hvottomk at dísir —,
gumi inn gunnhelgi   — gørðomz at vígi —.*

»Att det här förefinns ett verkligt sammanhang med runstenarnas för oss egendomliga placering av apposition synes nästan ofrånkomligt», skriver Noreen, og hans sammenstilling af det sidste eksempel med Sønder Vissing ser unægtelig overbevisende ud.

Imidlertid er der paa to punkter en væsentlig forskel mellem variationen og omramningen. For det første er variationen af en »utpräglat poetisk (= icke-prosaisk) effekt» og forekommer fortrinsvis i heroisk digtning; men de paagældende danske indskrifter er alle prosaiske,³ og selv om runeindskrifterne ved deres stiliserede formulering kan siges

¹ Indogermanische Forschungen XXV (1909) p. 138: »Man wird also gerne das ans Ende rücken, was man wegen seiner Wichtigkeit dem Gedächtnis des Hörers besonders einprägen möchte, oder dasjenige, was wegen seines grösseren Umfangs an sich nicht so leicht vom Gedächtnis aufgenommen wird.»

² Nordisk tidskrift (Letterstedt) 1928 p. 216 f.

³ Wimmer ansaa Sønder Vissing I for versificeret, men Lis Jacobsen og Erik Moltke læser den med anden ordfølge.

at indtage en mellemstilling mellem den bundne og den ubundne stil, kan variationen derfor kun give en delvis støtte for omramningen. Ogsaa dens forekomst i svenske runeindskrifter er begrænset til de versificerede.¹

For det andet er variationen en gentagelse af et led, betegnet paa en ny maade, men saaledes at gentagelsen staar selvstændigt ved siden af den første betegnelse; omramningen giver derimod en, mere eller mindre, nødvendig udvidelse til det forudgaaende proprium og kan indholdsmæssigt ikke skilles fra de almindelige appositioner, der følger umiddelbart efter hovedordet. Noget egentligt parallelforhold kan der da næppe siges at bestaa mellem variationen og omramningen.

En væsentlig syntaktisk støtte for antagelsen af omramning giver derimod de indskrifter, hvor appositionen er skilt fra hovedordet ved verbum + objekt (halv omramning),² f. eks. *Asfriþr gærþi kumbl þösi, dottir Opinkors, æft Sigtryg kunung* 4 Haddeby 4 (Vedelspang II). Her kan der ikke være tvivl om, til hvilket ord appositionen hører, og i syntaktisk henseende er der ingen principiel forskel mellem adskillelse ved verbum + objekt og adskillelse ved disse led + et præpositionsled. Dette bestrides imidlertid af Kock:³ »skillnaden mellan de två inskrifterna [Vedelspang II og Jelling I] är mycket stor. Det är i runinskrifter (liksom i all skrift) fråga om begripligheten.» Men begripligheden er ikke noget afgørende syntaktisk kriterium;⁴ den skrivende skriver saaledes, at han kan vente at blive forstaaet, men vel at mærke ud fra situationen eller konteksten. Dette fremgaar tydeligt af moderne dansk, hvor appositionen kan sættes sidst i sætningen, naar man vil lægge et vist eftertryk paa den,⁵ og denne ordstilling anvendes, uanset om der mellem hovedordet og appositionen staar et ord, som denne grammatisk kunde knyttes til; i en sætning som »Han kom farende ind i stuen og overfusede hende med skældsord, det gale menneske», vil man snarest henføre appositionen

¹ F. eks. U 300 *Þyrwi let ræisa stæin æftir Halfdan, mærki mykit æftir mann goðan*. Se endvidere U 208, 225, Sö 88, 145, Ö1 39.

² Lis Jacobsen, Gorm Konge p. 98, DR sp. 874.

³ Arkiv för nordisk filologi XLIV (1928) p. 228.

⁴ Wimmer bemærker under omtalen af Kolind-stenen, DRM I p. 137, at hvis der havde staaet *sun* i stedet for *smiþr*, vilde der kunne opstaa misforstaaelse, »hvad dog ikke nødvendig vilde have medført en anden ordstilling».

⁵ Mikkelsen, Ordføjningslære § 231, 1.

til subjektet; ombyttes »det gale menneske» med »det stakkels væsen», hører appositionen derimod til objektet. I saadanne eksempler afgøres den grammatiske samhörighed ud fra sætningens indhold; men i andre tilfælde er dette ikke muligt; følgende sætning (Susanne i Berlingske Tidende 18/2 1944) er i sig selv tvetydig: »Om Søndagen er hun i Hillerød og besøge sin Kæreste, det Skind», og kun ud fra det foregaaende kan man se, at appositionen hører til objektet.

Imidlertid kan der paa anden maade være en forskel mellem den halve og den hele omramning; det er saaledes tvivlsomt, om de to ordstillingsformer har samme stilistiske valør, ja, det er vel et spørgsmaal, om den førstnævnte overhovedet har nogen udpræget stilistisk karakter;¹ den er snarest et udtryk for, at appositionen ikke behøver at følge umiddelbart efter hovedordet, altsaa en friere ordstilling, medens man maa regne med, at den fuldstændige omramning kan være et stilistisk virkemiddel.

Endvidere kan der tænkes at være forskel i usus, saaledes at den halve omramning har været almindeligere brugt end den fuldstændige, eller, hvis Kock har ret, saaledes at man har brugt den ene, men ikke den anden.²

¹ Efter den af Theodor Matthias, *Sprachleben und Sprachschäden*⁴ (1914) p. 431 formulerede regel for »satzrhythmus» skulde dens virkning endda være den modsatte af den fulde omramnings: »Im allgemeinen und namentlich innerhalb eines einfachen Satzes wird ein schöner Tonfall dadurch erzielt, dass das folgende Glied voller und gewichtiger ist als das vorhergehende oder bei einer drei- und mehrfachen Teilung das erste und noch mehr das letzte bedeutsamer als das oder die mittelsten.»

² Sikre eksempler paa hel omramning synes ikke at forekomme i svenske indskrifter. Lis Jacobsen, Gorm Konge p. 49 f. anfører Örby-indskriften: »Vigmund lod hugge Stenen til Minde om sig selv, den dygtigste af Mænd» som et »overmaade karakteristisk Eksempel, fordi det paa afgørende Maade viser Hensigten med Omramningen». Men heroverfor gør Kock, l. c. p. 246 f., gældende, at i egentlig forstand foreligger her ikke omramning, idet udsagnet »den dygtigste af Mænd» ikke afslutter indskriften; Kock opfatter leddet *slyiastr man a* som fri apposition til *sig self a n*. Otto von Friesen, som Kock henviser til, betragter udsagnet som en forkortet sætning »Han var blandt (alla) människor den konstförfarnaste» (*Upplands runstenar* 1907 p. 24, 1913 p. 40f.), og denne opfattelse maa anses for mulig (jf. p. 85 f.). En lignende usikkerhed gør sig gældende m. h. t. Sö 70: *Ketilhofdi ok Stenketill þeir ræistu stæin þansi at Sigketil, broður sinn, snialliR syniR Olofar*. Her kan appositionen høre til stenrejserne alene, saaledes at indskriften viser omramning, men det er ogsaa muligt at opfatte den som en forkortet sætning, saaledes at det rosende

Fri apposition. Som støtte for antagelsen af fri apposition i runeindskrifterne anfører Kock,¹ at denne kendes i sanskrit, keltisk, græsk, latin og tysk og saaledes er en almen foreteelse. Kock fremhæver, at den i tysk er forholdsvis sjælden i omhyggeligt bearbejdet prosa, hyppigere i mere skødesløst sprog, samtale, breve o. lign. Særlig vægt lægger Kock paa, at den findes i latinske indskrifter: »Härmed harmonierar det synnerligen väl, att denna syntaktiska konstruktion kan . . påvisas i flera danska inskrifter, ty runinskrifter hava ofta avfattats på ett enkelt, okonstlat sätt, och de närma sig ofta till det hvardagliga samtalsspråket» (l. c. p. 231). Kocks forklaring afvises af Lis Jacobsen,² dels ud fra Nygaards bestemmelse af forholdet (jf. ndf.), dels fordi hun finder Kocks karakteristik af indskrifternes sprog som hverdagssprog urigtig. Hvis den frie apposition var almindelig i mindre omhyggeligt sprog, var det imidlertid muligt, at en skødesløs eller mindre kyndig rister kunde komme for skade at anvende den. Men en betragtning af den oldnordiske prosa og de svenske runeindskrifter bestyrker ikke en saadan antagelse; der er i det foreliggende materiale intet, der tyder paa, at de nordiske oldsprog har anvendt fri apposition i mindre omhyggeligt bearbejdede skrifter.³

Det er derfor nødvendigt at undersøge, om Kocks formulering er rigtig og udtømmende. Kock bygger væsentlig paa eksemplerne i Pauls Deutsche Grammatik⁴, og hans opfattelse af forholdet stemmer væsentlig med den af Löfstedt, Syntactica I (1928) p. 10 formulerede, derimod ikke med Havers, som han ogsaa henviser til (jf. ndf.).

udsagn gælder saavel stenrejserne som den afdøde broder. Antagelsen af omramning paa Ól 28 forudsætter tolkningen *halfitran* = *alvitr, æn*, der maa anses for meget problematisk. Halv eller enkel omramning forekommer, men sjældent: Sö 101 (ndf. p. 87 amn. 5) og 106 (rejste over medlemmer af samme familie), jf. ogsaa 113 (maaske metrisk, jf. dog p. 395). Desuden forekommer den enkelte gange i risterformler: *Dorgaur ristí runar þessar*, *Fots arfi* U 308, *Lofi rest runar þessi*, *Judda sunr* Óg 64 (efter von Friesens læsning; Brate læser *sunu*, som knyttes til den afdødes navn). Formodentlig kan flere eksempler findes.

¹ Arkiv för nordisk filologi XLIV (1928) p. 229 f.

² Scandia IV (1931) p. 263 f.

³ Anvendelsen af fri apposition synes ogsaa at have været sjælden i ældre tysk, se Behaghel, Deutsche Syntax III (1928) p. 41.

⁴ Iflg. Behaghel, Deutsche Syntax III (1928) p. 41 findes fri apposition i nyhøjtysk sjældent ved ganske korte led, oftere ved mere omfangsrige, og navnlig naar en relativsætning slutter sig til appositionen.

Iflg. Nygaard, *Norrøn syntax* (1905) § 72 c, der betegner den frie apposition som en enkeltvis forekommende uregelmæssighed, findes den »navnlig naar app. ved mellemkommende ord er skilt fra hovedordet», og af Bemærkninger etc. til *Norrøn syntax*¹ fremgaar, at det især er mellemkommende relativsætninger, der bevirker den manglende kongruens. I de danske indskrifter, hvor man af indholdsmæssige grunde maa være tilbøjelig til at antage fri apposition, findes ikke saadanne mellemkommende led; derimod falder Kolind-stenen ind under dette forhold, her er der netop en relativsætning mellem hovedordet og appositionen.²

Falk & Torp, *Dansk-norskens syntax* (1900) p. 99 bestemmer forholdet anderledes: »Hvor appositionen antager større selvstændighed, kan den i oldnorsk sættes i nominativ (som forkortet sætning)».³

W. Havers, *Zur Syntax des Nominativs*,⁴ fremhæver betydningen af den forudgaaende pause: »Was die in der Lautsprache liegenden Bedingungen für unseren Nom. betrifft, so ist hier am wichtigsten die Pause vor der Apposition. Von ihrer Dauer hängt es ab, ob wir es mit einer lose oder fester angefügten Apposition zu tun haben, d. h. ob der regierende Kasus seinen Einfluss auf die Apposition ausdehnt oder nicht.»⁵

Disse bestemmelser træffer sikkert det væsentlige ved den frie apposition, og forholdene i oldnordisk kan betragtes som et specielt tilfælde af den almene regel. At den frie apposition i nordisk har kunnet forekomme under andre betingelser end i oldnordisk, hvor

¹ Videnskapselskapets Skrifter. II. Hist.-fil. Kl. 1916. No. 5.

² Et sikkert eks. herpaa giver den middelalderlige 347 N. Åsum.

³ Jf. Magnus Olsen i *Danske Studier* 1906 p. 38, Wimmer DRM IV, 2 (1908) p. xc, Lis Jacobsen, *Haandudgave* (1914) p. 162, 200, Johs. Løllesgaard, *Syntaktiske Studier* (1920) p. 31. Opfattelsen af den frie apposition som en forkortet sætning kritiseres af Kock l. c. p. 231. — Som ufuldstændig sætning opfatter Wessén brugen af nom. for akk. i *æftin brodur sinn*, *Dordr*, *Dialfa sun* U 200, tilsvarende U 350. Flere eksempler Noreen, *Altschwedische Grammatik* § 383 anm. 8, Kock i *Arkiv för nordisk filologi* XXXVIII (1922) p. 129, samt ÖI 16, Sö 73, 222. Her er det dog snarere tilbøjeligheden til at foretrække nominativ ved personbetegnelser, som kommer til udtryk, jf. Kock l. c. p. 130 f., Brøndum-Nielsen, *Gammeldansk Grammatik* III p. 260.

⁴ *Glotta* XVI (1927) p. 108 f.

⁵ Jf. ogsaa Behaghel, *Deutsche Syntax* III (1928) p. 42.

mellemliggende led medførte løsnelsen fra hovedordet,¹ viser nogle svenske runeindskrifter:²

U 57 *Sinarr ok Þorkell ok Viþastr letu ræisa stæin æftiR Biorn, faður si[nn, b]ondi goðr, byggji i Ulfsundi*

U 112 *Ragnvaldr let rista runaR æf[ti]R Fastvi, moður sina, Onæms dott[i]R,³ do i Æiði*

I disse indskrifter er det tilknytningen til det følgende, der har medført uafhængigheden af hovedordet.⁴

En interessant svensk indskrift har Orluf gjort opmærksom paa, den findes paa en nyfunden runesten fra Stora Ryttern, Västmanland.⁵ *Gudlefr sætte staf ok stena þessi æftiR Slagva, sun sinn, ændadr austr i karusm.* Her er det appositionens selvstændighed, markeret af en forudgaaende pause, der betinger anvendelsen af nominativ; det ligger nær at sammenstille med en konstruktion som *at sun sinn Biorn, vaR drepinn a Gotlandi* Sö 174.

Stora Ryttern er den indskrift, som kommer de danske nærmest, nogen absolut dækkende parallel til *goþr drængR, þægn* i nominativ efter et hovedord i akkusativ har jeg ikke fundet. Kock har betragtet indskrifterne ud fra den frie appositions forekomst i andre sprog og har derfor bestemt brugen paa en maade, som ikke stemmer med det nordiske materiale.

Spørgsmaalet maa da blive, om man med rimelighed kan antage, at der foreligger fri apposition i de tilfælde, hvor det indholdsmæssige afgørende talte for denne opfattelse: *goþr drængR* 150 Hurup, *goþr þægn* 372 Aaker 3. Forudsætningen er, at disse appositioner kan antages at have haft en større uafhængighed af hovedordet end f. eks. *faþur*,

¹ Dette kendes ogsaa i svenske runeindskrifter: Sö 11 (se p. 366), Sö 208, Sö 335.

² Tilsvarende 387 Vester Marie 5 efter Marius Kristensens tolkning, som tiltrædes af Lis Jacobsen, DR sp. 445; sandsynligvis ligeledes 389 Nyker, se DR sp. 448 anm. 3. Denne opfattelse af Nyker er først fremsat af Orluf, Gisningskritikken mod Thyre Danebod (1927) p. 63 f., jf. ogsaa Danske Studier 1942 p. 24 f.

³ Indskriftens *toþR* er sandsynligvis nominativ *dottiR*, ikke akkusativ *dottur*, med urigtigt *R*, jf. akk. *moþR* over for *efR*, *æftiR* (dog *r* for *ri* i *runar*).

⁴ Jf. samme virkning af en efterfølgende relativsætning i tysk, se Behaghel, Deutsche Syntax III p. 41.

⁵ Danske Studier 1942 p. 31 f. Jf. Sv. Jansson i Fornvännen 1942 p. 225 f., Västmanlands Fornminnesförenings Årsskrift 1940—41 p. 1 f.

broþur sin, og det maa efter mit skøn anses for muligt. Her maa erindres om, at indskriftprosa har en noget anden karakter end almindelig fortællende prosa, over for dennes jævne forløb staaer indskrifternes kortfattede, prægnante led, hvor det enkelte led faar større selvstændighed. De nævnte appositioner, der indholdsmæssigt er at sidestille med et selvstændigt udsagn (en sætning), kan meget vel have løsnet sig fra hovedordet og være forudgaaet af en pause, der har tilladt brugen af nominativ. I regelen er denne blevet hindret af sprogets grammatiske bygning.

Her kunde man muligvis inddrage de af Kock nævnte latinske indskrifter til sammenligning, specielt indskrifter med ganske bestemte appositioner, som angiver soldaters fædreland eller afstamning.¹ Men der er dels den forskel, at nominativ her er det almindelige, kongruens det sjældnere, dels den, at latin ogsaa ellers kender fri apposition.² Men trods dette kan der dog være tale om samme tendens: visse tillægs uafhængighed af hovedordet, markeret ved afvigende kasus.

Jelling-indskriften.

Henførelsen af *DanmarkaR bot* til Gorm er historisk begrundet: Traditionen om Thyres opførelse af Danevirke modsiges af de historiske kilder³ og betragtes som historieskrivernes forsøg paa at forklare Thyres tilnavn;⁴ det er følgelig lidet rimeligt, at Gorm skulde hædre sin hustru med et tilnavn, der fortæller, at det var hende, der bødede Danmark.⁵ Derimod er det et naturligt epithet til en konge, og Lis Jacobsen mener, at det sigter til en sejr over Gnupa, som omtales i den store Olafssaga.⁶

¹ Konjetzny i *Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik* XV (1908) p. 308 § 15, jf. W. Havers i *Glotta* XVI (1927) p. 106.

² Hyppigt i de afrikanske indskrifter, se J. B. Poukens, *Syntaxe des inscriptions latines d'Afrique*, *Le Musée Belge* XVI (1912) p. 169—71. Jf. Havers l. c. I de afrikanske indskrifter findes i det hele taget mange eksempler paa manglende kongruens, ogsaa f. eks. apposition i dativ knyttet til substantiv i genitiv, se Poukens l. c. p. 164.

³ Den har heller ikke kunnet bekræftes ved de foretagne udgravninger, selv om disse paa den anden side ikke udelukker, at Thyre kan have opført en del af volden, se Vilh. la Cour, *Schultz Danmarks Historie* I (1941) p. 466—68.

⁴ L. Weibull i *Historisk tidskrift för Skåneland* IV (1913) p. 384 f., *Scandia* I (1928) p. 191 f., jf. Lis Jacobsen, *Gorm Konge* p. 20 ff., DR sp. 76.

⁵ Brix, *Gorm Konge* p. 36 f., Lis Jacobsen smst. p. 19 f., 90, DR sp. 76.

⁶ Lis Jacobsen, *Gorm Konge* p. 25 ff., *Scandia* IV (1931) p. 266, DR sp. 77.

Som støtte for tolkningen anføres dels de indskrifter, der har omramning og saaledes hædrer stenrejseren, ikke den afdøde,¹ dels den store Jelling-stens forherligende ord om Harald.²

Den historiske begrundelse hænger snævert sammen med forstaaelsen af *DanmarkaR bot*, der opfattes som et udsagn om rigsvigtige bedrifter;³ den nye teoris tilhængere har frigjort sig fra Danevirke-hypotesen, men er blevet hængende i den misforstaaelse af tilnavnet, som er opstaaet ved dets tilknytning til Danevirke-traditionen. Den rigtige opfattelse af *DanmarkaR bot* finder vi hos Svend Aggesen, som gengiver det ved *Decus Dacie*, 'Danmarks pryd';⁴ tilnavnet giver følgelig ikke oplysning om rigsvigtige bedrifter, og der er intet til hinder for at knytte det til Thyre.

Men den mulighed bestaar dog, at det har været et rosende tillæg til Gorms navn, og det maa derfor prøves, hvilken støtte denne tolkning formelt og reelt finder i de behandlede indskrifter med omramning.

Af de 5 indskrifter, der af Lis Jacobsen anføres som sikre eksempler paa omramning, udgaar 108 Kolind, den hører til den kategori, hvor fri apposition er almindelig i oldnordisk (jf. ovf. p. 84). 150 Hurup og 372 Aaker 3 maa betragtes som usikre, idet indholdsmæssige grunde taler for, at her foreligger fri apposition, og dette ogsaa maa anses for formelt muligt (jf. ovf. p. 85 f). Tilbage er 55 Sønder Vissing 1 og 145 Ferslev 1.

En betingelse for at omramningen kan betragtes som et bevidst stilistisk virkemiddel, er at appositionen er flyttet fra den plads, hvor den ifølge almindelige ordstillingsregler og indskrifternes formulering hører hjemme, til sætningens slutning. Det vil sige, at Sønder Vissingstenens indskrift med normal ordstilling skulde lyde *Tofa, Mistiwis dottir, kona Haralds hins goða Gorms sonaR, let gørwá kumbl æft mopur sína*. Man kan ikke benægte, at indskriften kunde have den ordstilling, enkelte svenske indskrifter har ret omfattende led knyttet til rejsernavnet uden slutstilling;⁵ men man maa paa den anden side

¹ Brix, Gorm Konge p. 32, Lis Jacobsen smst. 15 ff.

² Brix, Gorm Konge p. 37, 57 f., Lis Jacobsen smst. p. 18, DR sp. 76.

³ Lis Jacobsen, Gorm Konge p. 89 f.

⁴ Se forf. i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1943 p. 159—67.

⁵ Sö 101 *Sigríðr gerði bro þessi, móðir Alríks, dottir Orms, fyr salu Holmgæis, faður Sigróðar, boanda síns*.

U 347 *Lifstæinn let gørwá sex til sialubotar ok sinni kunu Ingirun ok sinum sunnum Iarundr ok Nikulas ok Luðinn broaR*. (Forts. p. 88.)

regne med, at sprogets almindelige tendens til at sætte omfattende led til sidst har gjort sig gældende ved den valgte ordstilling. Hertil kommer, at selve rejserformlen utvivlsomt har udgjort en enhed, i hvilken man ikke gerne taalte alt for omfattende indskud; dette kan vanskeligt konstateres, fordi de færreste indskrifter indeholder længere oplysninger om rejseren, men de anførte svenske indskrifter virker i hvert fald som et brud paa den epigrafiske stil. Det eneste helt sikre eksempel paa, at en apposition er flyttet fra sin naturlige plads til sætningens slutning, bliver da Ferslev 1; men paa grundlag af denne ene indskrift kan man ikke opstille omramningen som en særlig ornamentel stil, og tanken om, at denne skulde have været særlig yndet i kongeslægten, maa opgives.

For Lis Jacobsen er de nævnte indskrifter ikke blot i formel henseende paralleller til Jelling-indskriften, men ogsaa reelt, idet hun betragter betegnelser for slægtskab (især NN's søn) og tjenesteforhold som hædrende tillæg.¹ Dette er et vigtigt punkt i argumentationen, idet antagelsen af selvros i Jelling-indskriften herved faar en forholdsvis bred basis; af indskrifter, der hædrer stenrejserne, faar Lis Jacobsen 5 med appositionen knyttet umiddelbart til subjektet, 4 med enkelt omramning, 5 à 6 med fuld omramning, hvortil kommer 5, hvor appositionen grammatisk kan knyttes til rejseren eller den døde, men af hvilke 2 à 3 af indre grunde maa henregnes til fuld omramning. Denne faar saaledes statistisk overvægt.

Som ovenfor vist modsiger indskrifterne selv denne opfattelse, de skelner ganske tydeligt mellem betegnelser for slægtskab og tjenesteforhold, ved hvilke der ingen forskel gøres paa rejseren og den døde, og de hædrende tillæg, der kun knyttes til den afdødes navn. Selv om man vilde fastholde, at de to indskrifter med *göpr drængR* og *þægn* viste omramning, vilde det være en saa sjælden undtagelse, at man intet kunde bygge paa dem. Hvis Jelling-indskriften er tvetydig, skal der meget vægtige grunde til at tolke den ud fra en parallellisering med sjældne undtagelser, som ikke er sikre.

U 166 *Gyi let ræisa* [ok] *Gudlaug æftir sun* [sinn], *miok nytan dræng, mærki þessa. Hann het Sigvastr.*

U 372 *Þorstæinn ok Þægn ok Sialfi*, *þeim het Gilla móðir, þeir letu retta stæin þenna æftir Sigvat, fadur sinn.*

Se ogsaa L 312 og U 307.

¹ Gorm Konge p. 96 ff.

Det eneste sted, et saadant grundlag kan søges, er i den store Jellingstens indskrift, hvis selvforherligelse er evident. Lis Jacobsen stiller de to indskrifter op ved siden af hinanden og parallelliserer dem led for led, hvilket kan se meget overbevisende ud;¹ men naar man kunde tage op til et halvt hundrede indskrifter og sammenstille dem med lille Jelling paa tilsvarende maade, til bevis paa at *Danmarkar bot* hører til Thyre, saa bliver den førstnævnte opstilling ikke et bevis, men blot et skematisk udtryk for, hvad der skulde bevises. Atter her er det opfattelsen af tilnavnet, der gør udslaget, »den, der bøder Danmark» parallelliseres med Haralds udsagn »som vandt sig al Danmark»;² det er grundlaget for parallelliseringen, men naar denne tolkning maa opgives, bortfalder den indholdsmæssige parallellisme mellem de to indskrifter.

Lis Jacobsen har ogsaa ment, at der bestod et stilistisk parallelforhold mellem de to Jelling-indskrifter.³ Dette kan der dog kun være tale om, hvis relativsætningen paa Haralds sten er anbragt anderledes, end den skulde være efter sprogets almindelige regler og indskrifternes formulering. Spørgsmaalet om relativsætningers anbringelse er behandlet af Paul Diderichsen,⁴ der opstiller følgende regel for Skaanske lov: »Hvis Relativsætningen er kortere (indeholder færre Ord) end den Del af Oversætningen, der følger efter Fællesleddet, inddrages den; i modsat Fald slutstilles den, hvorved der opstaar Distansstilling.» Relativsætningen i Jelling-indskriften indeholder 10 ord, »sætningsresten» 13 ord, det vil sige, at relativsætningen efter denne regel skulde være inddraget; nu maa det imidlertid bemærkes, at de af Diderichsen behandlede sætninger gennemgaaende er korte, og man kan derfor næppe drage sikre slutninger om behandlingen af meget lange sætninger; det er saaledes muligt, at længere relativsætninger ikke godt kunde inddrages.⁵ De i note 5 anførte eksempler viser i

¹ Scandia IV (1931) p. 265, DR sp. 76. Jf. ogsaa L. Weibull i Scandia I (1928) p. 199.

² Om Weibulls tolkning af *Danmarkar bot* og sammenstilling med Haralds selvforherligelse se forf. i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1943 p. 165 f.

³ Gorm Konge p. 91.

⁴ Sætningsbygningen i Skaanske Lov (1941) p. 142.

⁵ Herpaa kan maaske nogle af undtagelserne tyde, se note 424 Ba, f. eks. *þa ær þæn næst lohum at uita mœp tyltær epe, ær þapum uil uita til fælæhs.* Jf. ogsaa *þat vilda ek, at nesit þetta væri alt sáit hvert sumar, er út gengr i vatnit* Wimmer, Oldnordisk læsebog^s p. 54²⁹⁻³⁰.

al fald, at relativsætningen kunde skilles fra det ord, den hørte til, trods en lang »sætningsrest», saaledes at forholdet i Jelling-indskriften ikke behøver at betragtes som en afvigelse fra normal ordstilling. Men hvorledes dette nu forholder sig, maa man atter her tage hensyn til, at det drejer sig om en indskrift,¹ og forholdet bliver da det samme som ved Sønder Vissing. Mon nogen vil paastaa, at ordstillingen er en stilistisk finesse, og at indskriften med naturlig formulering skulde lyde *Haraldr kunungR, æs seR wan Danmørk alla ok Norwæg ok Dani gærpi kristna, þaþ gørwa kumbl þøsi æft Gorm, þapur sin, ok æft Þyrwi, moþur sina?*

Forholdet er snarest det, at naar rejseren, mod sædvane, vil give en længere meddelelse om sig selv, nødsages han af den epigrafiske stil til at anbringe den der, hvor saadanne meddelelser plejer at staa, naar de hører til den afdøde: sidst i indskriften. Saaledes betragtet bliver den usædvanlige formulering af Sønder Vissing og store Jelling et adækvat udtryk for det usædvanlige indhold. At der herved frembringes en stilistisk virkning, skal ikke nægtes; men i sin grund er ordstillingen udslag af den almindelige tendens til at anbringe mere omfattende led til sidst i forbindelse med den særlige indskriftstil.

Da de fyldigere tillæg i almindelighed hører til den afdøde, er det vanskeligt at dokumentere, at indskrifterne ikke gerne taaler længere indskud kilet ind i rejserformlen; men nogen støtte kan man dog maaske finde i de af Schütte samlede indskrifter, der forherliger stenrejseren.

De kortere tillæg knyttes direkte til rejsernavnet: *Gisl ok Ingimundr, godiR drængiaR* L 745, *bondi goðr Holmgautr* L 1005, men i andre tilfælde gentages rejser- eller risterformlen, de rosende udsagn knyttes til denne gentagelse og kommer saaledes til at staa i slutningen af indskriften: *Stæinn, Fastulfr, HæriulfR ræistu stæin þansi æftiR Gælf, þadur sinn, ok at Ulfvið, broður Gælf. Gærðu kuml snialliR syniR HolmlaugaR* Sö 88 (L 992); paa tilsvarende maade tolker Brate L 878 (Sö 155); *Ragnvaldr let rista runaR* etc. *RunaR rista let Ragnvaldr. VaR a Grikklandi, vas liðs forungi* U 112 (L 397).

¹ For øvrigt kan man, som dr. Diderichsen har fremhævet over for mig, ikke paa forhaand gaa ud fra, at de særlige balanceforhold i Skaanske lov ogsaa er bestemmede for relativsætningernes stilling i andre tekster.

Resultat.

Baade om omramningen og den frie apposition gælder det, at helt dækkende paralleller til indskrifterne savnes i den oldnordiske prosalitteratur. Man kan derfor ikke med Lis Jacobsen anse omramningen for sikker, fordi de forekommende tilfælde af fri apposition i oldnordisk ikke er parallelle, men paa den anden side kan disse eksempler heller ikke bruges til at bevise, at der foreligger fri apposition i indskrifterne, saaledes som Axel Kock har gjort. Denne »mangel» i den oldnordiske prosa kan skyldes forskellen mellem almindelig prosastil og den særlige indskriftstil; man kunde da vente at finde afgørende eksempler i de talrige svenske runeindskrifter, men ogsaa her skuffes man.

Der er følgelig ikke anden udvej tilbage end at underkaste de danske indskrifter en indgaaende indholdsmæssig og syntaktisk undersøgelse.

Det viser sig herved, at der kun findes to sikre eksempler paa omramning, og af dem kan ordstillingen i den ene skyldes, at det paa-gældende led er mere omfattende. Omramningen kan da ikke betegnes som en yndet stilfigur i vikingetiden, men maa betragtes som en meget sjælden undtagelse. Af indskrifter, der forherliger stenrejseren, findes, bortset fra den svenskpaavirkede 212 Tillitse, kun een: store Jelling. Da *DanmarkaR bot* maa tolkes 'Danmarks pryd', bestaar der ingen indholdsmæssig parallellisme mellem de to indskrifter. Til støtte for Brix's tolkning af Jelling-indskriften kan da kun anføres een formel parallel: Ferslev-indskriften, og een indskrift med selvforherligelse, men af en anden karakter: store Jelling.

Det kan ikke ligefrem bevises, at *DanmarkaR bot* hører til Thyre. Ligesom store Jelling indtager en særstilling ved at forherlige stenrejseren gennem omtale af hans bedrifter, saadan kunde lille Jelling være et enestaaende eksempel paa et rosende epitete knyttet til stenrejseren. Det er imidlertid ikke tilknytningen af *DanmarkaR bot* til Thyre, der kræver et bevis, men derimod henførelsen til Gorm. Men denne tolkning kan ikke siges at være bevist eller blot sandsynliggjort. Thi naar den historiske opfattelse af Gorms og Thyres betydning ikke er afgørende for forstaaelsen af indskriften, og naar hverken selvros eller omramning er væsentlige træk i danske indskrifter, men tværtimod yderst sjældne undtagelser (1 eks. af hver), saa maa konklusionen blive, at henførelsen af *DanmarkaR bot* til Thyre er den eneste velbegrundede tolkning, indholdsmæssigt og formelt i overensstemmelse med danske indskrifers praksis.

KARL GUSTAV LJUNGGREN

Fornsvenskt sammanfall av *hv*- och *v*-.

Bortfallet av *h* i förbindelsen *hv* börjar enligt gängse mening på allvar göra sig gällande på 1600-talet. Det är uppenbart, att det för många svenskar då inte längre föreligger någon skillnad mellan *hv*- och *v*-, men å andra sidan saknar vi inte heller vittnesbörd om att *h* alltjämt hörs på sina håll. Urban Hiärnes och Jesper Swedbergs bestämda påståenden, att *h* i *hvar*, *hvilken*, *hvem*, *hvete* osv. alltjämt höres, är väl bekanta och ofta framhållna¹ — båda betraktar uttalet med *v* som en förarglig nyhet. Hiärne menar, att »detta och annat meer kommer af de Stockholmske bländingar [dvs. blandbefolkningen i Stockholm], som så wäl här vthi, som i alt annat Swenska Språketz reenhet förderfwa; då deras wekliga och lama tunga sådan manlig stafwelse icke wäl kan utsäija». Wessén menar, att det är tvivelaktigt, om denna förklaring gäller just för övergången *hv* > *v* men framhåller dess giltighet i många andra fall.

En i viss mån avvikande uppfattning om tiden för *h*-bortfallets uppträdande möter hos A. Noreen. Enligt Aschw. Gr. § 312: 3 faller nämligen *h* framför konsonantiskt *i* och *u* i den yngre fornsvenskan »wenigstens in einigen dialekten». Reduktionen av förbindelsen *hv*-belyses med tre exempel: »Dipl. 1401 *waar* (1402 *warie*), Linc. 39 *was* st. *hwar* jeder, *hwas* scharf». Det visar sig vid närmare efterforskning, att de tre exemplen utgör hela det c. 1900 kända materialet — ytterligare fall förekommer icke i Sdw. 1. Numera kan dock ännu några fornsvenska fall utan *h* påvisas, varför en något utförligare utredning kan vara befogad.

De av Sdw. och Noreen kända *h*-lösa formerna av *hvar* varje föreligger i diplom: »jak lofuar ... thesso forscrepna articulos oc *waar*

¹ Senast hos E. Wessén, Svensk språkhistoria s. 108 f.

thera særdelis om sik stadhugha oc obrutlika at holda» SD NS 1: 17 (1401; Kisa) (jfr i samma brev *huilkins*); »lata sighia ena messo i *warie wiku*» ib. 147 (1402; Linköping) (jfr ett par rader längre ned: »i *huariom manadh*»). Ytterligare ett par fall ur diplom tillkommer nu: »... ok *ware* man skal fisskæ frijt vp vndher sith landh, thet han bewise kan som honom til høre, ok *ware* man skal bruke i skoghen swa mykit som han bewisa kan thet han haffwer i by» ib. 3: 577 (1480; Åbo) (jfr därst.: »*huore* the helst kwnne *ware*», »forbywdom wi *huariom manna*»); »ææ mædhan wj liffuom alle, eth *wart* epter annath» Reg. Eccl. Aboensis 192 (1386; Stockholm; avskrift) (jfr därst.: »j *hwario stangh*»; *huilkit*) — jfr. korr.-not s. 97.

Exemplet på *was* för *hwas* lyder: »badhe mz blidh ordh och *was*» Leg. 3: 287. Det förekommer i den av Nils Ragvaldsson översatta legenden om S:t Amalberga; strax förut står *huilka*.

Slutligen förekommer, som Söderwall registrerat i tillägget i bd 2, i Stockholms stads jordebok under åren 1462—1470 flera gånger *h-lös* form av pret. part. av verbet *hvälva*, t. ex. »en *walfften* kellare» 303 (1462), »en *wælfften* keller» 369 (1470) (*huilkan* ib.).

Emellertid belyses givetvis frågan om sammanfallet av *hv-* och *v-* också av eventuella former med *hv-* i stället för väntat *v-*. Även dylika fall är dock sällsynta.

Söderwall har 1: 537 upptagit ett substantiv *hwederum?*, vilket lämnas oöversatt. Ordet förekommer i Stockholms stads jordebok för 1468 (s. 343): »effther hennis döt skal fornempde Jon stynk haffue egha oc bruca forscrifne stenhush meth iiij (4) kellare ena gadebodh et intecta stenhush belægen offuan pa forscrifne kellare och nidhan fore et hwederwm two mælteboder et stegerhus». Det är knappast för djärvt att antaga, att med *hwederum* avses helt enkelt en vedbod; en dylik lokal kallas i Arboga tänkebok 1: 45 (1455) *weda rwm*, i Stockholms tänkebok 3: 452 (1499) *weda rwm*.

I det latinsk-svenska glossariet Cod. Ups. C 20 finner man s. 388: »orcestra tre boka stol, *hwarmanna säte* ok *hwarman*[!]». Utgivaren, E. Neuman, anmärker: »Möjligen missuppfattning av förlagans *war-manna säte*. Forcellini: Orchestra ... destinata fuit senatoribus ad spectandum. Schiller und Lübben: ... *wartman* (speculator). Diefenbach: Speculator ... schauwer, be-schauwer ... *wart-man*». *Hwarman* skulle sålunda kunna fattas som det annars i betydelsen 'väktare' kända *vardhman*; beträffande fornsvenskt konsonantbortfall i förbin-

delsen *rām* se A. Noreen, *Aschw. Gr.* § 308: 1. Genom ett inom klammer tillfogat utropstecken efter *hwarman* markerar utgivaren sin uppfattning, att här föreligger något som förefaller att vara på tok — signalen gäller tydligen uppgiften, att även ensamt *hwarman* motsvarar *orcestra*. Nu är det emellertid så, att lat. *orchestra* betecknar icke blott de för senatorerna reserverade främsta platserna på skådebanan utan även genom metonymi senatorerna, senaten. Jfr att man på svenska säger t. ex.: »*Parketten* förhöll sig lugn, men *galleriet* vrålade av förtjusning». Jag antar, att det är dylikt metonymiskt bruk, som återspeglas i att *orcestra* glosserats jämväl med *hwarman*.

Ytterligare ett fall med *hv-* för *v-* anträffas i C 20 s. 298: »*fulica ... vel fulex ... hwas tiäder*». Då *fulica* är det latinska namnet på sothönan, skall första leden i det fsv. fågelnamnet tydligen rätteligen vara *vass-'vass'*. I ytterligare ett par fall anträffas subst. *vass* med *hv-*. I Västmannalagens byggningsbalk, flock 16 (Hær six om awærcan a fiske watn) heter det på tal om skifte § 2: »Nu vill iac lutt min vita aff *hwassom* oc wærcom», och i Peder Månssons skrifter s. 636 (Bergsmanskunst) möter sammansättningen *rörhwas*.

Därmed har vi gått igenom listan på fall, som visar sammanblandning av *hv-* och *v-*, i det fornsvenska material, som för närvarande låter överblicka sig. Givetvis vittnar detta material om en viss osäkerhet i fråga om *hv-* och *v-*, men kan det också sägas visa, att *h* i yngre fornsvenskan fallit framför konsonantiskt *u* »åtminstone i några dialekter»? Följande synpunkter är härvid att beakta.

Förväxling av *hv-* och *v-* återspeglas tydligen ytterst sällan i skrift — under alla omständigheter är det observerade antalet fall ofantligt litet.

I de urkunder, som innehåller former med *v-* i stället för *hv-*, möter i omedelbar närhet fall med den normala förbindelsen *hv-*; ett par gånger är det fråga om samma ord.

Speciella omständigheter kan föreligga i de olika fallen. När pronomenet *hvar* i ett och samma brev möter med såväl *hv-* som *v-*, bör detta givetvis snarast tolkas som ett tecken på sammanfall, men detta sammanfall kan vara individuellt begränsat till skrivaren. Hade det haft någon större utbredning, är det förvånande, att inte några fler fall har anträffats, så ofta som ord som *hvar*, *hvat*, *hvilikin* m. fl. brukas. Nu har väl *h-*förslaget varit mer eller mindre utpräglat, och det vore tänkbart, att för en skrivare med föga utpräglat *h-*förslag

de talrika fallen med fullt riktigt *var* (former av verbum substantivum och 1. pers. poss. pronomen) kunnat utöva en viss attraktion redan innan förslaget försvunnit i förbindelsen.

Man har emellertid också att räkna med främmande skrivare. Det i Kisa utfärdade brevet innehåller i själva verket flera drag, som pekar mot en tyskfödd skrivare, t. ex. »fore thenna *skult*», *aldrich*, *arkt*, *lædukga*, pret. *lösadhe*, flitigt hypersvecistiskt bruk av *a* i ändelser: »Gwd hans siæl *hafwa*» *wara* för *ware*, »fore thetta *brejua*» osv. Det i Linköping 1402 utfärdade brevet handlar bl. a. om vallfärder till Tyskland men innehåller för övrigt inga påfallande språkdrag utöver det här ifrågakvarande. I det i Åbo 1420 utfärdade brevet, som har den besynnerliga formen *ware*, nom. sing. mask., finner man former som *lenga* (2 ggr), *wytnasbyrdh*, *strom*, »thera *inbwndan* wijkor».

I det i 1400-talsavskrift kända stockholmsbrevet av 1386 pekar just den förbindelse, i vilken den *h*-lösa formen möter, mot en främmande skrivare. Fallet: »ææ mædhan wj liffuom alle, *eth wart* epter annath» är ordhistoriskt intressant därigenom att vi här finner det ojämförligt äldsta exemplet på pronomenet *envar* 'var och en', vilket icke för övrigt har registrerats i fsv. Fsv. *enhver* (*ennor*) i Västgötalagen motsvarar ju isl. *einhverr* — 'var och en' brukar däremot i fsv. heta *hvar en* eller *hvar ok en*. Jfr Sdw. suppl. under *hvar* 3. Es. Tegnér säger sig i »Tyska inflytelser på svenskan» (Ur språkens värld 3 s. 268 f.) ha funnit det tidigaste beviset på ordets tillvaro i svenskan i Tiällmanns Grammatica suecana (1696), s. 199, där det säges »efter någras bruk» ersätta *var* och *en*.¹ Riktigt och uttömmande yttrar sig enligt Tegnér Jesper Swedberg i Schibboleth (1716), s. 170: »Samma-lunda bruka någre thetta tyska ordasettet: Som *en hvar wet*. *En hvar*, *ein jeder* lyder wel hos Tyskarna och the Danska; men intet hos oss, som förr *eij hafwe wetat af ett sådant maner at tala*. Vtan wi säije: som *hvar och en wet*».

Linköpingslegendariets *was* är yngre än de övriga med undantag för *rörhuas* hos Peder Månsson (se nedan); Nils Ragvaldsson, som uppgives ha översatt legenden kort före sin död, dog 1514, och belägget tillhör sålunda tidigast 1510-talet. Inverkan från subst. *vas* 'vass' är inte utesluten. Tillvaron av det nästan homonyma substantivet

¹ Till dessa »några» tycks Tiällmann själv höra: »*Enn huar* gunstig Läsare» 238.

kan ha förvillat skrivaren. Formen synes mig emellertid vara det minst diskutabla av de hithörande fallen.

Pret.-part.-formerna av *hvälvva* i Stockholms jordebok förekommer alla under den tid, då stadsskrivaren Nicolaus Hansson verkade, och denne uppgives uttryckligen ha infört notisen av år 1462 s. 303. Denne Nicolaus har tydligen icke varit svensk till börd — han anses ha varit tysk, men man skulle också kunna förmoda, att han var dansk. Var han tysk, förklaras de *h*-lösa formerna lätt under hänvisning till mlty. *welven*; var han dansk, kan man erinra om att *h* i danskan redan tidigt fallit framför *w* inom större delen av språkområdet (Brøndum-Nielsen, GdGr. § 382: 2), vilket även tar sig uttryck i omvända skrivningar: *hwet*, *hwercia* osv. Som en omvänd skrivning har man uppenbarligen att fatta Stockholms jordeboks *hwederwm*, som också tillhör Nicolaus Hanssons tid — obs. i samma mening formerna *gadebodh* och *stegerhus* ävensom den omvända skrivningen *døt*.

Ej heller *hwarman* i Cod. Ups. C 20 är något gott vittnesbörd om *h*-bortfall i svenskan. Man har ett bestämt intryck av att skrivaren — som så ofta annars — inte har haft klart för sig innebörden av det som han hade att kopiera och att han så på denna punkt uppsnyggat ett *war-* till *hvar-*; jfr Neumans ovan återgivna kommentar ävensom skrivningar av typen *swrdh* 'sur' s. 6.

Återstår så fallen med *h* av växtslagsnamnet *vass*. Ordet allittererar i Västmannalagen med *wærcm* — trots detta uppföres det i Schlyters ordbok endast under bokstaven *h*, och även Söderwall uppför med tvekan *hvas*, subst., som särskilt ord. Givetvis måste dessa *h*-former förklaras under hänvisning till adjektivet *hvas*, men de behöver inte nödvändigt antyda ett sammanfall i uttal med detta. Även innan *h* hade försvunnit, var säkerligen likheten i uttal mellan de två orden så stor, att de lätt associerades med varandra, och växtslagsnamnets uddljudande *v* kunde mycket väl av en något reflekterande skrivare fattas som beroende på vårdslöst uttal eller talspråklig utveckling över huvud, i vilket fall det låge nära till hands för honom att åstadkomma en hyperkorrekt form. Sammansättningen *hwas tiäder* möter i ett verk med så osäker ortografi som Cod. Ups. C 20, och Peder Månssons *rörhwas* föreligger i Bergsmanskonst, alltså ett av de verk, som icke är kända i författarens egenhändiga nedskrift utan först i avskrift från senare delen av 1500-talet.

Vi torde nu vara berättigade att draga slutsatsen, att övergången *hv- > v-* icke har påvisats i sådan utsträckning i fornsvenskan, att det är berättigat att tala om den såsom regelbundet genomförd i vissa dialekter. Däremot märkes helt sporadiska exempel på sammanfall, men det bör framhållas, att detta i stor utsträckning kan förklaras som en individuell osäkerhet hos skrivaren. Bortfallet av *h* kan således med ännu större visshet än tidigare skett förläggas till äldre nysvensk tid. Dessutom måste det här granskade fornsvenska materialet sägas styrka Urban Hiärnes påstående, att *h*-bortfallet från början hört hemma hos »bländingar» — dvs. till Sverige inflyttade, mer eller mindre försvenskade utlänningar och deras avkomlingar.

Korr.-not. Som professor E. Ekwall muntligen påpekat finns den möjligheten, att i exemplet s. 93 ur Reg. Eccl. Aboensis (*eth wart*) föreligger ett slags haplografi, vållad av det föregående *h*.

F. P. MAGOUN JR.

Nopðæs sweoster: »Need's» sisters.

An Old-English counting-down charm.

*nam ek upp rúnar, æpandi nam:
fell ek aþtr þadan.*

Háv. 139.

One of the more curious of the OE charms is Grendon's A9,¹ preserved in Brit. Mus. Ms. Harleian 584, p. 182^r; the language of this tenth-century Ms., though essentially West-Saxon, looks back in all probability to an earlier Anglian original.² The text is as follows:

Wið Cyrnel

Neozone wæran Nopðæs sweoster.

þa wurdon þa nyzone to VIII,

⁊ þa VIII to VII,

⁊ þa VII to VI,

⁊ þa VI to V,

⁊ þa V to IV,

⁊ þa IV to III,

⁊ þa III to II,

⁊ þa II to I,

⁊ þa I to nanum.

*Þis þe lib be cyrneles ⁊ scrofelles ⁊ weorces ⁊ æzhwylces yfeles. Sinz
Benedicite nyzon sibum.*³

¹ The numbering of this and other OE charms mentioned below follows Felix Grendon, ed., »Anglo-Saxon Charms», The Journal of American Folk-Lore, XXII (1909), 105—237; anastatically reprinted by G. Stechert, New York, 1930; on this reprint see Fr. Klaeber, Anglia Beiblatt, XLII (1931), 6—7.

² Günther Leonhardi, ed., Kleinere ags. Denkmäler, I (in R. P. Wülker, ed., »Bibliothek d. ags. Poesie», Vol. VI) (Hamburg, 1905), 158—59.

³ Text according to Leonhardi, pp. 147—48; arrangement according to Grendon, p. 170. For a tentative translation see p. 9, below.

The purpose of this charm, cast in the form of a counting »down and out» formula — a type not otherwise represented in OE — is to rid a patient of glandular swelling or scrofula. »Kernel» (OE *cyrnel*, m.n.) in a physiological sense survives dialectically to the present day; see NED under »kernel», sb.¹ §§ 4, 5, and EED, s.v., § 4. Scrofula (OE *scrōfel*, n.?) mentioned in l. 12, would seem to be a semi-learned synonym for the same condition (cp. NED under »scroffles», also under »scrofula»), as, indeed, may be »worm» (OE *weorm* m.) in the present context (cp. NED under »worm», sb., § 12 c — late and uncertain). But the charm seems to have been thought a good remedy for almost any pathological condition (*æzghwylc yfel*).

Contrary to Grendon (ad loc., p. 218), I do not think of this charm as a »command-formula» (idem, p. 115, § 4) and so do not regard it as comparable to OE charm A1 or A23; it is, rather, an example of sympathetic magic, whose efficacy, depending on an association of ideas (*similia similibus*), is here based on a process of reciting a descending numerical series or of »counting down — and out.» As the numbers are recited backwards from 9 to 1, and then to 0, so, analogically, the disease-demons, presumably lurking in the patient, may, as the numbers are uttered, be supposed to depart one by one from the seat of infection.

Charms constructed according to this general plan are not uncommon, especially in the Germanic world, though the earliest known to me is that preserved in the *Liber de Medicamentis* of Marcellus Empiricus or Burdigalensis (i.e., of Bordeaux) (ca. 400 A.D.). This latter, like OE A9, is directed against an infected gland and is to be recited just after sunset or just before sunrise:

*Novem glandulae sorores, octo glandulae sorores ... una glandula; novem fiunt glandulae, octo fiunt glandulae ... una fit glandula, nulla fit glandula.*¹

¹ Maximilian Niedermann, ed., *Marcelli de Medicamentis Liber* (»Corpus Medicorum Latinorum», Vol. V, Leipzig, 1916), p. 120 (Bk. XV, § 102). See also Richard Heim, »Incantamenta magica graeca latina» in A. Fleckeisen's *Jahrbücher f. classische Philologie*, 19. Supplementband (1893), 490—91. In Bk. xxiii, § 55 (ed. cit., p. 183) Marcellus offers a cure for pain in the spleen, calling for an irregularly decreasing dosage of garlic. But despite Heim (p. 490), I do not believe that this should be classified as a charm at all.

The resemblance of this Latin charm to OE A9 once led J. F. Payne to suggest Marcellus as a possible source of the OE,¹ but there are many others as close to A9, or closer, to be found nearer home. Thus, in his generous collection of Danish magic formulas, Ohrt lists a considerable number of charms of the sort which are deemed efficacious against warts (Nos. 511, 512), corns (No. 510), ring-worm (Nos. 546—61), and evil spirits which produce, inter alia, inflammation of the udder in cows (Nos. 566—71).² The following is typical:

*Ringorm haver de Brødre ni. Ni bad te otte ... to bad én, én bad te ingen.*³

In the Danish charms 9 is a favorite beginning number for the descending series, though 7 and 12 are also used. An Icelandic charm to rid the tongue of a blain or pustule (*bóla á tunguna*) requires counting seven times over from 1 up to 20 and then back from 20 down to 1; the blain will be gone in the morning.⁴ To alleviate toothache a Norwegian charm prescribes writing the following with blood from the teeth:

Elim otte, Elim syv ... Elim et

and the word *Olilip* nine times.⁵ Two German charms show this same motif. The first, from Bohemia, is against worms:

*Der heilige Petrus liegt im Grabe; 9 Würmer hat er bei sich, 8 Würmer hat er bei sich ... keinen Wurm hat er bei sich.*⁶

The second, similar in structure, offers a remedy for a cataract or film over the eye (*pterygium*):

¹ The Fitz-Patrick Lectures for 1903 — English Medicine in the Anglo-Saxon Times (Oxford, 1904), p. 136. On Marcellus and his sources see Pauly-Wissowa edd., Real-Encyclopädie d. classisch. Altertumswissenschaft, XXVIII, col. 1498—1503 (Marcellus, No. 59).

² Ferd. Ohrt, Danmarks Trylleformler, I (Copenhagen, 1917), 278—89 passim; II (Copenhagen, 1921), 45—46 (Nos. 1189—90).

³ Ohrt, op. cit., I, 284 (No. 546).

⁴ Jón Árnason, ed., Íslenzkar Þjóðsögur og æfintýri, II (Leipzig, 1874), 553; German translation of the same in Felix Liebrecht, Zur Volkskunde: alte u. neue Aufsätze (Heilbronn, 1879), pp. 370—71, § 22.

⁵ Kr. Østberg, Svartboka (Oslo, [1925]), p. 78, § 30.

⁶ Adolf Wuttke, E. H. Meyer, ed., Der deutsche Volksaberglaube d. Gegenwart (3d ed., Berlin, 1900), p. 172, § 231 (at end).

*Geht die heilige Maria durch das Land,
 Hat 9 Felle in ihrer Hand;
 Hat sie nicht 9, so hat sie 8; hat sie nicht
 8, so hat sie 7 ...
 Hat sie nicht 1, so hat sie keins.¹*

I conclude this small illustrative collection of the counting-down formulas with the oft-quoted charm from Cornwall (England) against a tetter (i.e., any pustular herpiform skin-eruption, Germ. *Zittermal*). Here a command-formula is combined with a descending series of numbers:

*Tetter, tetter, thou hast nine brothers.
 God bless the flesh and preserve the bone;
 Perish, thou Tetter, and be thou gone.
 In the name, ...
 Tetter, tetter, thou hast no brother ...²*

As a final word on the structure and function of OE charm A9 and other similar charms noted above, I should like to comment briefly on the following statement made by Grendon (*ed. cit.*, p. 127):

»... it [A9] was singularly appropriate to the ceremony of casting lots; and it will be readily admitted that, without a single change, this Anglo-Saxon charm could be used by modern English children for counting out.»

In the first place A9 — similarly others of the same general type — was not, so far as I know, used or intended for lot-casting; its whole point rests on the principle of *similia similibus*, as remarked above. Furthermore, it should be observed that all counting-out rhymes, used in children's games seem to operate on a system of *ascending*, *not descending*, number-sequence; these tend to be on the order of:

*One two buckle my shoe,
 Three four open the door, etc.*

Similarly in German:

*Eins zwei Polizei,
 Drei vier Offizier, etc.³*

¹ Eugen Fehrle, *Zauber u. Segen* (Jena, 1926), p. 60.

² Fragmentarily quoted by Robert Hunt, *Popular Romances of the West of England*; or, the Drolls, Traditions and Superstitions of Old Cornwall (3d ed., London 1881, and later printings), p. 414.

³ For an assortment of counting-out rhymes, mainly German and English,

In other words, OE A9 must be regarded as belonging to a category of descending number formulas, quite distinct from counting-out rhymes and closely allied to a considerable number of Germanic magic formulas, whose essential purpose is to diminish (an ailment) to zero.

The chief problem connected with OE A9 lies, however, not so much in determining the purpose or the theory of its operation, as in getting at the meaning and significance of the phrase *Nopðæs sweoster* of the opening line. Grendon (ed. cit., p. 218), more or less following Payne,¹ assumes that *Nopðe* is a demon and suggests that »the name may be a corrupt form of a word which originally designated the scrofulous glands which the charm is to cure.» Such a statement is difficult to deny outright, but it does not seem to me the most likely answer. At all events no really similar word (including Payne's suggested Lat. *nōdus*) is known and, as I have tried to point out above, the very theory on which Grendon's interpretation rests — namely, that a demon is being directly exorcised or banned — strikes me as improbable. In some earlier notes on the OE charms² I proposed tentatively — and, I fear, on purely formal grounds — that *Nopðæs* might represent a masc. personal name *Nōþþ, perhaps a hypocorism for *Nōþ-here*, -*wine*, or the like, but I should no longer wish to support this suggestion. One might pertinently ask, for example, why should

---

which illustrate the points made above, see inter alia: F. M. Böhme, *Deutsches Kinderlied u. Kinderspiel* (Leipzig, 1897), pp. 389—412 (Nos. 1725—1870); H. C. Bolton, *The Counting-out Rhymes of Children* (London, 1888), pp. 63—101; *Handwörterbuch d. deutsch. Aberglaubens*, under »Zahlen» (in fascicle not yet issued); J. B. Ker, *Essay on the Archaeology of our ... Nursery Rhymes* (Andover, Engl., 1840), I, 308; Maria Kühn, ed., *Macht auf das Tor! Alte deutsche Kinderlieder*, etc. (Düsseldorf, [1910]), pp. 138—43 (»Abzählreime«); Joh. Lewalter, *Deutsches Kinderlied u. Kinderspiel ... in Kassel* (Kassel, 1911), p. 57; Wm. W. Newell, *Games and Songs of American Children* (enlarged ed., New York, 1903), ch. xiv (»Rhymes for counting-out«), pp. 194—203; K. J. Simrock, *Das deutsche Kinderbuch. Altherkömmlische Reime ...* (3d ed., Basel, 1879), pp. 198—218 (Nos. 810—894).

¹ Op. cit., p. 136, n. 1, where Payne suggests that the source-word may be Lat. *nodus* (in the sense of a »node» or lump on the bone or joint), which would, at some stage in the transmission of the charm, have been substituted for *glandula(e)* of Marcellus's charm, quoted p. 2, above.

² »Zu den æ. Zaubersprüchen», *Herrig's Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen*, CLXXI (1897), 24 (ad loc.).

an ordinary personal name be thus introduced in a charm?¹ Nor can one do much of anything with the OE sb. *nōþ* f. »daring», »boldness».

What I should now like to propose is an identification of *Nopðæs* with the Scandinavian name of the *n*-rune, e.g., Old West Norse *naud̄(r)*, f. *i*-st.² »need, distress, servitude», corresponding etymologically, also in sense and in its use as a rune-name, to OE *nīed*, *nȳd*, likewise f. *i*-st.³ The vocalism of *Nopðæs* can be reconciled with that of OWN *naud̄(r)* without especial difficulty, if it is viewed, as I think it should be, as an East Norse, specifically Danish form: OWN *au* = OEN *ou* > in Danish ca. 1050 *ø*.⁴ In words loaned into OE this OEN sound appears inter alia as *ō*, e.g., ODan *øre* (OWN *aurar*, pl. of *eyrir* m. »ounce of silver», i.e., one eighth of a mark > OE *ōra*.⁵ Accordingly, if ON *naud̄(r)* should appear in OE or Anglo-Danish, *nōþ* would be the expected form. This is precisely what one does find in one of two somewhat Anglicized versions (ca. 1000 A.D.) of the Danish futhorc in Brit. Mus. Ms. Cotton Galba A. ii, unfortunately completely destroyed in a bindery fire in 1867.⁶ Since ON *naud̄* is fem. (g. sg. *naud̄ar*), the masc.-neut. g. sg. ending *-æs* of OE *Nopæs* needs a word of comment. Either a change in gender of the Scandinavian word has taken place (in England?), or, as is perhaps more likely, the *-s* is due — e.g., through mishearing in the course of dictation — to the initial *s*- of the immediately following *sweoster*. Thus, an earlier reading may well have been *Nōþe sweoster*. The *æ* in the ending stands for *e*.

¹ Mention of a priest Garmund in charm A16 against cattle-stealing (Grendon, p. 180) is not parallel.

² See, e.g., the Norwegian and Icelandic rune-poems in Bruce Dickins, *Runic and Heroic Poems of the Old Teutonic Peoples* (Cambridge, 1915), pp. 26, 30; or Helmut Arntz, *Handbuch d. Runenkunde* (Halle, 1933), pp. 119, 121. The rare unlauded form *neyd̄* is not used as a rune-name.

³ Dickins, op. cit., p. 14; Arntz, op. cit., p. 114. The rarer ununlauded *néad* is not used as a rune-name. See further NED under »need» sb.

⁴ See Adolf Noreen, *Altschwedische Grammatik* (Halle, 1904), p. 78, § 81, 1 (»Zu *ou* ...»); Erik Björkman, *Scandinavian Loan-Words in Middle English*, Pt. 1 (Halle, 1900), p. 63.

⁵ Björkman, op. cit., p. 68; Karl Luik, *Historische Grammatik d. englisch. Sprache*, I (Leipzig, 1921), 388, § 2; NED under »ora»¹.

⁶ Runes and names reproduced by Runólfur Jónas, *Grammaticae islandicae*, p. 4, Plate VI, sect. 4. ll. 6—7, published in George Hickes, *Linguarum Veterum Septentrionalium Thesaurus*, Vol. I, Pt. 3 (Oxford, 1703). Modern scholars

If the Old-Danish name of the *n*-rune is here intended, the question then arises as to the significance or appropriateness of its use in the present connection. Who are *Nōþ*'s sisters? Why should *Nōþ* have been chosen at all to head the descending series of numbers? The answer is, I think, to be found in the numerical position¹ of the *n*-rune in the older futhorc. This is No. 10: *fuþarkgw: hn ...* This No. 10 position is the same in ON as in OE,² and thus ON *Nauð* (and OE *nȳd*) may be thought of as standing at the head of a series of 9 («sister»-)runes. Counting backwards from *n* — and the structure of the charm demands that one count backward — *h* is No. 9, *w* is No. 8 ... *f* is No. 1; below *f* is «nothing» (OE *nān* = 0, zero) and thus we diminish to zero, where there are no more runic «sisters» and where, if the charm has been effective, the malady has been cured.³

Yet even if *Nod* here is the ON rune-name *Nauð* and even if it is agreed that the numbers 9 to 1 («sisters» corresponding to the runes *h* to *f* which precede *n* in the futhorc), one may still properly ask why *Nod* was selected as the starting point of the series in the charm. In rune-magic *Nauð* is, to be sure, a powerful rune as evidenced from older times in the Eddic *Sigrdrífomál*, stz. 7:

á horni skal þær rísta ok á handar baki
*ok merkja á nagli Nauð.*⁴

---

seem without exception to have taken this material from Jónas, e.g., Theodor v. Grienberger, *Arkiv f. nordisk Filologi*, XIV (1898), 106—07; Sophus Bugge and Magnus Olsen, *Norges Indskrifter med de ældre Runer — Inledning* (Oslo, 1905—13), pp. 40—41; Arntz, *op. cit.*, p. 106; and others.

¹ In historical times at least the runes did not possess, as did the Greek and Gothic letters, numerical values.

² See Otto v. Friesen, *Runorna* («Nordisk Kultur», Vol. VI, Stockholm, 1933), pp. 40, 62; Arntz, *op. cit.*, pp. 96, 133 (various tables). I make, of course, the obvious and natural assumption that the charm was constructed when the older rune-series (with *n* as No. 10, vs. the younger where *n* is No. 9) was still in use or at least remembered.

³ Since the OE and Scandinavian runes did not have number values, it may reasonably be asked whether the author of the charm, or, more important, his hearers, would naturally have thought of *Nod* as the 10th rune; most of us, for example, do not think of *j* as the 10th letter of the alphabet. But it must not be forgotten that the futhorc was conveniently divided into 3 «octads» (ON *œttir*, in later times apperceived as «families»).

⁴ Cp. Arntz, *op. cit.*, pp. 239, 269.

The rune-name combined with the number 9 (*níu nǫpir*) also occurs in the late eleventh-century amulet of Sigtuna (Sweden), where *níu nǫpir* in the sense of »9 tribulations» or the like is used in an exorcism against a disease demon.¹ Or, in a sixteenth-century Icelandic work on black magic in a charm to do away with flatulence of the bowels (»Fret rúner»):

*Rist æg þier Otte ausse Naudir Nije possa dretten.*²

So, too, comes much later an Icelandic charm to win a woman's love (*kvennagaldur*):

*Risti eg þer
Ása átta,
Naupir níu, etc.*³

But there are several powerful runes, e.g., *t*, *þ*, and others, and I do not believe that the magic qualities of *Nauð* were important in determining its choice for use in OE charm A9. More important than the name *Nōð* (*Nauð*) is, I imagine, the number; for 9 was a favorite magic number in Germanic antiquity⁴ and was much used

¹ In purpose the Sigtuna amulet is quite different from the present OE charm. On the former see most recently Ivar Lindquist, »Trolldomsrunorna från Sigtuna», Fornvännen: Meddelanden från K. Vitterhets Historie o. Antikvitets Akademien, XXXI (1936), 29—46 (with German summary), a reference for which I am greatly obliged to Professor K. G. Ljunggren of Lund University.

² Natan Lindqvist, ed., En isländsk Svartkonstbok från 1500-talet (Uppsala, 1921), p. 72 and n. 3, p. 73 (Swedish translation).

³ Jón Árnason, op. cit., I, 449; this and the above are noted by Arntz, op. cit., p. 236.

⁴ On the number 9 in Germanic antiquity see esp. Handwörterbuch d. deutschen Aberglaubens under »Zahlen, B 9», also under »neunerlei»; Joh. Hoops, ed., Reallexikon d. german. Altertumskunde under »Neunzahl» (art. by Eugen Mogk); and Sigurd Agrell, »Runornas Talmystik o. dess antika Förebild», Skrifter utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund, VI (Lund, 1927), 70—71; idem, Senantik Mysterireligion o. nordisk Runmagi (Stockholm, 1931), pp. 204—06. Quite different in structure, yet emphasizing the number 9 is the famous Old-Low-German *gang út, nesso, mid nigon nessiklinon*, etc, whose relevance here was noted long ago by Marie Brie, »Der german., insbesondere der englische Zauberspruch», Mitteilungen d. schlesischen Gesellschaft f. Volkskunde, VIII, 2 (Breslau, 1906), 17.

According to Agrell's »upark»-theory, *n* would originally have occupied position-number 9, but whether Agrell's theory of the origin of the futhorc is

in various counting-down charms noticed above. The number 9, the number of *Nop*'s sisters, is, then, in my opinion, the true starting point of the charm. The rune-name *Nop* was, on the other hand, chosen, I think, because of the happy chance that it both alliterates with 9 (OE *neozone*, ON *níu*) and that it stands in position 10 in the futhorc, thus making possible the arithmetical device used here.¹

As for the source or original home of charm A9, much may be said for the Danelaw region. As noted p. 1, n. 2, above, the language of the Ms. speaks for an Anglian original of the OE text, as does the Scandinavian loan-word *Nōþ*, if, as I have persuaded myself, we really have here an Old-Danish form of ON *Naud(r)*. The charm may, indeed, have first existed in Scandinavian: *Við bólgin kirtil*. Whether ODan *Nōð* was recognized by the English author or translator as a doublet to OE *Nýd* is a question we perhaps cannot answer. Like many foreign words, Irish, Hebrew, Aramaic, and what not, found in the OE charms, *Nōþ* may have been taken on faith, so to speak, as a magic word of powerful though obscure significance.

I conclude with a tentative translation of the OE text:

»Against Kernel.

Nine were *Nōþ*'s (*Naud*'s, *Need*'s) sisters:
 Then the nine turned to eight,
 And then eight to seven,
 And then seven to six,
 And then six to five,
 And then five to four,
 And then four to three,
 And then three to two,
 And then two to one,
 And then one to none (0).

This (is) healing magic for thee in the case of kernel and scrofula and worm and(, indeed, in the case of) any sort of malady. (Additionally,) chant (the) *Benedicite* nine times.»

right or wrong, this can play no role here, since 10 is obviously the only position-number for *n*, on the basis of which the charm can be sensibly interpreted.

¹ *purs—porn* alliterates with its own position-number »3«, but *Naud—Nýd* is unique in affording the particular alliterating possibility made use of in the OE charm A9.

Recensioner.

Peter Skautrup: Det danske Sprogs Historie. I. Fra Guldhornene til Jyske Lov. Kbh. 1944. [IX + 352 S.]

Den endelige Vurdering af Professor Skautrups »Det danske Sprogs Historie» maa udsættes til 2. og 3. Bind foreligger af dette store Værk; for det kan ikke nægtes at Professor Skautrup har den sværeste Del tilbage. Men hvis de følgende Bind kommer til at staa paa Højde med det første, vil dansk og nordisk Sprogvidenskab faa et ypperligt Værk, der vil komme til at staa sammen med Marius Kristensen »Kort over de danske Folkemål», Johs. Brøndum-Nielsen »Gammeldansk Grammatik», det nye Runeværk ved Lis Jacobsen og Erik Moltke, »Danmarks gamle Personnavne» ved Marius Kristensen, Gunnar Knudsen og Rikard Hornby og »Ordbog over det danske Sprog» — for at nævne nogle nyere Arbejder inden for dansk Filologi.

Peter Skautrup har i sin Fremstilling prøvet at tjene to Formaal, dels at skrive for den videnskabelige Verden og dels at skrive for den alment interesserede Læser; han skriver i sit Forord: Ønsket om at give fremstillingen en saadan form, at bogen ikke blot i nogen grad kunde tilfredsstille den fagligt orienterede læser, men ogsaa den læser, der møder uden særlige forudsætninger, har tillige mangan gang bragt pennen til tøven og tødsomme forsøg til at finde udtryk, der kunde godtages af alle parter (p. IX). Gennemgaaende synes jeg at Skautrup har løst denne ret vanskelige Opgave paa en tiltalende og smuk Maade. Bogen er klart skrevet, vel disponeret, og visse Afsnit er helt fængslende Læsning; det gælder især Afsnittene om Ordforraadet, hvor det er lykkedes Skautrup at faa Ordene sat ind i en levende, kulturhistorisk Ramme paa en glimrende Maade. Man mærker tydeligt, at Skautrup har interesseret sig særligt for Ordforraadet og dets Afspejlinger af de kulturhistoriske Forhold (jf. hans Bog om et Hardsysselsmaals Ordforraad). Overhovedet gælder det at Bogens største Værdi ligger i Sammensvejsningen af det sproglige og det kulturhistoriske; der er Perspektiv i Skautrups Fremstilling, Hori-

Der er brugt følgende Forkortelser: *ANF* = Arkiv f. nordisk filologi. *APhS* = Acta Philologica Scandinavica. *DR* = Danmarks Runeindskrifter. Ved Lis Jacobsen og Erik Moltke under Medvirkning af Anders Bæksted og Karl Martin Nielsen. Text. 1942. *GG* = Johs. Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik. I—III. 1928—1935.

sonten vides ud. Dette fremhæves f. Eks. af Svend Aakjær i hans meget anerkendende Anmeldelse.¹

Stednavnene er indfældet i Fremstillingen efter de kronologiske Forhold (Bebyggelsestyper etc.), og Redegørelsen for dem er overskuelig og lærerig. Det ligger hele Tiden Skautrup paa Hjerte at klare Forholdet mellem Sproget og Samfundet og finde ind til de Kræfter der ligger bagved. »Sprogets ydre og indre historie bliver således et væsentligt led i folkets historie» (Forordet p. VIII).

En Række Kapitler har næsten skrevet sig selv; det har været Forfatterens Opgave at samle og sigte og give en sammenhængende Behandling af kendte Ting. Runedansk og ældre Middeldansk er de stærkest gennemarbejdede Omraader inden for dansk Sproghistorie. Skautrup skriver med Rette i sit Forord: Nærværende værk vilde ikke kunne være skrevet, om der ikke i vort århundrede havde fundet en omfattende og grundlæggende kildeudgivelse sted såvel som en videnskabelig bearbejdelse af visse centrale sprogområder. Her tænkes paa udgaver af runeindskrifter, landskabslove, diplomer og breve, reformationstidens forfattere osv., på værker som Ordbog over det danske sprog, Johs. Brøndum-Nielsens Gammeldansk Grammatik og mange andre forskeres betydende arbejder (p. VIII). Det er dette der har gjort Opgaven taknemmelig og relativ let i første Bind; men det forringer jo ikke den fortræffelige Indsats, som Forfatteren — der har haft Hjælp af to Medarbejdere: mag. art. Karl Martin Nielsen og cand. mag. Aage Nielsen — har gjort.

I det følgende skal jeg knytte en Række Bemærkninger til Skautrups Værk; de er ikke alle lige væsentlige, men jeg vil ikke tilbageholde smaa kritiske Randnoter, som kan tjene til at vise den Interesse hvormed Anmelderen har givet sig i Kast med Skautrups Sprog-historie. I en stort anlagt Fremstilling skal Smaatingene jo ogsaa være rigtige. Til Slut skal jeg fremhæve det som jeg anser for det afgørende. Desuden kan der blive Lejlighed til at tilføje de nyeste Litteraturhenvisninger.

p. 6. For Nordisk og Germansk bruges Betegnelsen *Gottonsk* (skabt af Gudmund Schütte). Jeg synes man uden Skade kan fastholde Germansk og Nordgermansk; dette bliver vel nærmest en Smagssag.

p. 9. Som Eksempel paa Verners Lov (*nn* : *nd*) anføres mda. Infinitiv *finnæ* : Participium *fundinn*; efter GG har Glda. kun den analogiske Form *funnæt*.² Runedansk har *funtin* (419 Canterbury) og Navnet *Fundinn* (*futin* 29 Bække 1).

Som Eksempler inden for den svage Verbalbøjning, Præteritum paa *d* og *t* nævnes: *badede*, *lagde* og *kørte*; der havde det sikkert været bedre at nævne oldnord. eller glda. Former, da *kørte* jo har oprindeligt *ø* (oldnord. *keyrði*). Sml. Skautrup p. 132f.

¹ Se »Sprog og Kultur» XIII (1944) p. 32ff.

² GG II p. 4.

p. 23. Her omtales Indskriften paa Guldhornet fra Gallehus: *holtijar* (eller *holtingar*?).¹ DR vedkender sig kun *holtijar*, Wolfgang Krause skriver lakonisk: Eine Lesung *ng* kommt nicht in Frage.²

p. 24. Lindholmen-Amulettens Indskrift *ek erilar sa wilagar hateka* oversættes efter DR (Nr. 261): Jeg Erilen, den trolddomskyndige hedder jeg. En anden Opfattelse er fremsat for ikke saa længe siden af den svenske Forsker Gustaf Lindblad, hvorefter *sa* skal opfattes som = den som.³

p. 35. Tomstad-Stenens *warur* gengives som *wor* i Vikingetidens Sprogform; bør være *worr* (med *-rr* > *-rr*).

p. 44 f. Om Synkopen skriver Skautrup: Og reduktionen af de svage stavelser tør man vel tro — om end det kun kan blive en gisning — er blevet fremskyndet ved den stærke folkeexpansion, det stærkere samkvem, folkevandringer, intimere handelsforbindelser, rejser osv., som i århundrederne forud havde fundet sted, og som i disse århundreder til dels fortsatte. — Ja, det kan kun blive en Gisning. Jeg er ikke sikker paa, at denne Gisning træffer det rette.

p. 47. Som Eksempel paa *a*-Brydning nævnes *eka* paa Lindholmen-Amuletten > oldda. *iak*. Lindholmen (se ovenfor) har *ek* og *-ka*, den fulde Form *eka* findes kun paa Söderköping-Stenen;⁴ her kunde *iak* paa Gørlev-Stenen være nævnt (DR 239).

p. 48. Som Modsætning mellem østdansk brudt Form og vestdansk ikke-brudt Form anføres: måske ældre jysk *gørthæ* over for østdansk *giorthæ*. Jeg tillader mig at henvise til en Afhandling »Til Verbet *gøre*'s Udviklingshistorie»,⁵ hvor jeg mener at have godtgjort, at vi som antaget af Otto von Friesen⁶ — ikke har *u*-Brydning i Formen *giorthæ*.

p. 49. Som Eksempel paa Tab af *h* i Indlyd anføres *worahto* (Tune) : *wurte* (Tjurkø), *fahido* (Einang) : *fapi* (Helnæs-Stenen); i *worahto* har vi Assimilasjon af *ht* > *tt* (og *rtt* > *rt*).

p. 49 f. Om Overgangen *b̄, ð, ʒ* > *b, d, g* skriver Skautrup: *b̄, ð, ʒ* bliver i forlyd senest i 700-tallet til lukkelyd. Vi kan vel slutte dette også deraf, at vi i det yngre runealfabet har fælles runetegn for stemt (*b, d, g*) og ustemte lukkelyd (*p, t, k*); til *dohtrix* (Tune, som egentlig skal læses *ðohtrix*), døtre, svarer *tutir*, d. v. s. *döttir* (Sdr. Vissing-Stenen). — Vi møder det samme Ræsonnement i GG § 231; men det

¹ Se ogsaa GG § 429, 1: *holtijar* (*holtijar*). Under Omtalen af Suffikset *-unga, -inga* hedder det: muligvis i Gallehus-Hornets *holtijar* (§ 430 Anm. 2); men *holtijar* § 435, 1. Seip har i »Norsk språkhistorie» (1931): *holtija* n(el. *holtingar*) p. 14, 20.

² Wolfgang Krause »Runeninschriften im älteren Futhark» (1937) p. 506.

³ Gustaf Lindblad »Relativ satsfögen i de nordiska fornspråken» (1943) p. 41 f. (jæg den Eril, som hedder ...).

⁴ Jf. DR Sp. 645 (under *eka*).

⁵ Vil fremkomme i APhS XVII (1945).

⁶ I Afhandlingen »Sv. *göra*» (»Nysvenska studier» XVI (1934) p. 123 ff.).

er kun Runen t (: Runen þ) der viser noget. For da Runen k betyder *k, g, ʒ* siger den ikke noget om en Overgang i Forlyd af *ʒ > g*. Den Runerister der skulde riste f. Eks. *goði* var pisket til at riste *kupj*; han har kun haft *k*-Runen til sin Raadighed.

p. 58. Under *ē*-Verber nævnes — som almindeligt — *sige*. Efter Mezger er det et oprindeligt *ja*-Verbum¹ (jf. vestnord. *segr* og gljysk *sæghær* med Støttevokal).

p. 59. Det hedder her, at Suffikset *-leikr* i Dansk kun er bevaret i *Vejrlig*; vi har ogsaa *Bolig*.²

p. 64. Her nævnes — hvad der er den almindelige Opfattelse — at *Faar* indgaar i *Færæerne*. Det er dog tvivlsomt om dette er primært.³

p. 69. Her anføres *mog* Søn (vestnord. *mogr*, Dativ *magiu* Stentofen); der kunde være tilføjet 114 Rimsø Dativ *maki* = *mægi*.

p. 88. Skautrup opponerer mod den Antagelse, at de dialektale Særforhold i Syddansk (som Stødløshed) skulde have deres Grund i Folkeblandning. Skautrup skriver: Hvad vi her træffer af sprogligt fællesskab med svensk, er ikke nyudviklinger grundet på et svensk folkeindslag, men dels bevarede ældre sprogtræk, dels betydeligt senere paralleludviklinger. Derimod er der nok en del overensstemmelser i ordforråd, men sådanne forudsætter ikke nødvendigvis en sprogblandning, men blot folkesamkvem. Og det vil være sikrere at lade det bero derved. Den svenske indvandring til Hedeby har kun været en fåtallig overklassekoloni, som ikke satte dybere sproglige spor, — blandt andet fordi den sprogligt ikke skilte sig nævneværdigt fra de danske! — Dette er sikkert den rimeligste Opfattelse. Hesselmans Hedeby-Nordisk⁴ finder nok ikke Naade for Skautrups Øjne.

p. 111 f. Skautrup mener — aabenbart i Modsætning til Kr. Hald⁵ — at man har overvurderet Betydningen af den angelsaksiske Sprogpaavirkning paa Møntprægernavnene: Diftonger som *-ei-* og *-ou-*, nominativ på *-a* i svage substantiver, og lignende udanske former kan være lært og overtaget fra angelsaksisk mønt-ortografi!

p. 120. Om Ordet *Viking's* etymologiske Forhold kan der nu henvises til Askebergs betydningsfulde og interessante Undersøgelse.⁶

p. 121 f. Det er et staaende Problem hvordan Reduktionen af 24-Tegns Runealfabetet skal forklares. Skautrup skriver: Denne

¹ Mezger ANF LV (1940) p. 209ff.

² Sml. GG § 145, 2.

³ Se f. Eks. Chr. Matras i »Nordisk Kultur» V (1939) om de færøske Stednavne p. 53 efter A. W. Brøgger »Den norske bosetning på Shetland-Orknøene» (1930) p. 31ff. (vi skulde have en Omdannelse af et oprindeligt keltisk Ord).

⁴ Se Hesselman i »Ordgeografi och språkhistoria» (1936) p. 127ff. (Afhandlingen: Några nynordiska dialektformer och vikingatidens historia). Jf. hertil min Afhandling »Digrafen *ia* paa danske Runestene» (ANF LIV (1939) p. 45ff.).

⁵ I »Studier tilegnede Verner Dahlerup» (1934) p. 182ff.

⁶ Fritz Askeberg »Norden och kontinenten i gammal tid» (1944) p. 114. Askeberg synes at have løst Problemet om Betydningen af Ordet *Viking*.

mærkelig formindskelse af lydtegnenes antal får vi vel aldrig fuld forklaring på og videre om den voldsomme Reduktion: Dette forstår man ikke, hvis omdannelsen af alfabetet har taget sigte på en blot i nogen grad rationelt præget tegnække. Man nødes da til at gisne på, at den nye futhark er dannet på et så tidligt tidspunkt, at de nye omlydsvokaler endnu ikke opfattedes som selvstændige enheder i systemet, og endvidere at futharken, ganske som den ældre, væsentlig har været beregnet for magien, men at den så — engang taget i brug — senere anvendes også som egentlig meddelelsskrift. — Er dette rigtigt? Den Lyd der er opstaaet ved *u-* og *w-*Omlyd af *a* gengives med *au* og ikke med *a* (f. Eks. *saulua* paa Glavendrup-Stenen og *kauruan* paa Sædinge-Stenen), der fra Begyndelsen rummede *a* og *i-*Omlyd heraf (*æ*).

K. G. Ljunggren har efter Magnus Olsen¹ foreslaaet følgende om det yngre Runealfabet: Är det den rimligaste uppfattningen, att den 16 typiga, från fonetisk synpunkt mycket bristfälliga runraden kommit till i oavbruten kontinuitet med det ojämförligt bättre 24-typiga runalfabetet? Är det icke i grund och botten mera tilltalande att antaga, att det yngre alfabetet, som i varje fall icke från vår synpunkt är någon förbättring av det äldre, skapats av folk, som i någon mån mist kontinuiteten med det äldre alfabetet men försökt — och lyckats att reda sig ändå? ... Det kan därför förefalla, som om vägande skäl också skulle kunna dragas fram för att den nya runraden från början kommit till i en miljö, där kunskapen om det äldre alfabetet var bristfällig. Att en dylik miljö även kunnat finnas i västra Norge är väl icke otänkbart.² Det forekommer mig icke paa nogen Maade sandsynligt, at Folk med manglende Runekundskab skulde have været i Stand til at skabe et brugbart — om end yderst groft — Alfabet; tyder to *a*-Tegn og to *r*-Tegn paa dette?

Skautrups Forslag staaer i afgjort Modsætning til Anders Bæksteds Opfattelse. Bæksted skriver i sin Runebog: Det ser ud til, at denne nyskabelse er begyndt som en naturlig udvikling, men at en stabilisering saa er fastsat efter et nøje gennemtænkt system. Man maa engang i det ottende aarhundrede paa en eller anden maade ligefrem have besluttet, at fra nu af skulde runerækken være saadan.³ Dette forekommer — foreløbigt — at være det rimeligste. Det er et Spørgsmaal om Reduktionen har noget at gøre med Magi eller ikke. Trnkas fonologiske Forsøg paa en Løsning af Problemet⁴ kan man vist roligt lade ligge.

p. 128. Efter den almindelige Opfattelse⁵ regner Skautrup med, at

¹ Magnus Olsens Afhandling om Setre-Kammen (i Bergens Museums Årbok. Hist.-antikv. r. 1933, 2).

² ANF LIII (1937) p. 294f.

³ Anders Bæksted »Runerne. Deres Historie og Brug» (1943) p. 47.

⁴ Trnka i »Travaux du cercle linguistique de Prague» VIII (1939) p. 292ff. (der henvises hertil).

⁵ GG § 172. DR Sp. 853f.

vi har Monoftongering paa Gørlev-Stenen: *risþi stin* (det ældste runedanske Eksempel). Jeg skal ikke her diskutere Gørlev-Stenens Former nærmere, men tillade mig at henvise til en Afhandling om den mærkelige og interessante Indskrift paa Gørlev-Stenen.¹ Min Opfattelse er den, at *risþi stin* ikke viser Monoftongering, men skal tolkes *raisþi stain*; Risteren har — formodentlig i magisk Øjemed — udeladt *a*-Runen i begge Ordene.

p. 132. Til Eksemplerne *let* og *ret*, glda. *læt*, *ræt*, kan føjes *træt*, som efter Marius Kristensen gaar tilbage til et **prētr* (der har opslugt *thrōtt(ær)*).²

Som Eksempel paa Overgangen (*ð >*) *p > t* nævnes fra Runedansk *raisþi*: *raisti*, *resti*. Uheldigere Eksempel kunde ikke anføres, da vi her — som Brøndum-Nielsen har paavist det³ — har en Overgang af *d > t* efter stemt *s* ved lang Vokal, sml. glda. *rēsðæ* svarende til *liūsðæ*, *lāsðæ* (men vestnord. *reisti*, *lýsti*, *leysti*). Det kan nævnes at 371 Åker 2 (hos Wimmer Møllegaard) har *resdu* med stungen *t*-Rune.⁴

p. 133. Her behandles Indskud af *d* mellem *nn* og *r*, *ll* og *r*. Fra Runedansk anføres *sturimatr > stýrimandr* (1 Haddeby 1, tidligere Hedeby) og *lanmitr = lan(d)mcædr* (314 Lund 1, tidligere Lundagård), men ikke *sutruia = sundrswēa* (217 Sædinge). Skautrup synes her at følge Lis Jacobsen, der tolker Ordet som Særsvær (jf. vestnord. *sundr*);⁵ denne Opfattelse er uantagelig.⁶ Brøndum-Nielsen regner med, at Indskuddet har været fællesdansk, men er trængt tilbage i Vestdansk.⁷ Skautrup skriver: i håndskriftsproget er *d*-indskud det almindelige (hvorimod det næppe nogensinde har tilhørt vestdansk, d. v. s. fynsk-jysk, talesprog, idet vi ikke i de herhenhørende ord får den vokalforlængelse, som ellers indtræder foran (opr.) *nd* og *ld*, sml. subst. *sand*, jy. *sá n*,⁸ med adj. *sand*, jy. *sa n*). Dette synes at være et Bevis for manglende *d*-Indskud i Jysk. Da Jyske Lov har den almindelige Form *andræ* (*andær*) og *ældræ* (*ældær*) og det ene Harpe-streng-Haandskrift har Præsensformer som *faldær*, *wældær*, *forwíndær*⁸ maa vi aabenbart regne med østdansk Paavirkning. Formen *stýrimandr* maa utvivlsomt tilskrives en østdansk Runerister — sml. Skautrup p. 88 om det indgaaende Samkvem mellem Sønderjylland, de sydlige danske Øer og Sverige.

Fra Tale- og Skriftsproget anføres *andre*, *mindre*, *indre*, *søndre*, *Forældre*, *ældre*, fra Skrift alene *Tænder*, *myldre* og Præsensformer

¹ Vil fremkomme i »Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed» 1945.

² »Folkemål og sproghistorie» (1933) p. 188.

³ Se f. Eks. GG § 297 Anm. 2. DR Sp. 698 (under resa).

⁴ DR Sp. 425 Anm. 4.

⁵ DR Sp. 718 Anm. 1 (med Henvisninger).

⁶ Se min Anmeldelse af det nye Runeværk i »Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed» 1943 p. 114.

⁷ GG § 350. Derimod hedder det i GG § 2, 4: Dette Indskud er dog næppe fællesdansk (nærmest østdansk).

⁸ GG II p. 272.

som *brænder, finder*. Formen *myldre* bør udgaa, da vi sikkert skal udgaa fra et ældre *myrle*; *d* har ikke nogen egentlig Hjemmel i dette Ord.¹ Det kan diskuteres om Former som *Tænder, Kinder*,² *brænder, vinder, finder* og *falder* har Indskud af *d* i Skrift, da vi her har Mulighed for omvendte Skrivemaader (*nn : nd, ll : ld*³); hvor Støttevokalen kommer til faar vi den almindelige Assimilation, jf. rigsdansk *andre* med *d* over for *Tænder* uden *d*.

Svarende til GG § 349 nævnes *gamblæ, timbær* Tømmer, *kombær* som Eksempler paa (øst)dansk-svensk Indskud af *b* mellem *m* og *l, m* og *r*. Men *timbær* bør udgaa, da vi har en fællesnord. Form med *b*: vestnord. *timbr*, glsvensk *timbær* (sml. oldengelsk og oldsaksisk *timber*, gotisk *timbrjan : timrjan*).⁴

p. 135. Glavendrup-Stenens *uia* (Gen. Pl.) gengives i et Bøjningsmønster (neut. *a*-St.) *wēa* ligesom i DR (Normaltransskription og Glossar har *we*). Da Dansk foretrækker *wi*-Formen — sml. *Wibærg, Othenswi* — skal der rimeligvis læses *wīa*.⁵

p. 158. Om *Fælled*, glda. *fælath* hedder det, at sidste Led maaske er et forsvundet fællesgottonsk Ord, vestnord. *láš* Land. I Litteraturhensvisningerne henvises til Axel Lindqvist,⁶ der har givet vægtige Grunde for, at sidste Led er vestnord. *leið* Vej (saa vi har haft Udviklingen *ai > ā*). Svend Aakjær skriver i sin Anmeldelse af Skautrups Sproghistorie: Jeg mener dog, det er langt sandsynligere, at Ordet indeholder Ordet *leið* »Gang» med tidlig Reduktion som i *herath*.⁷ Aakjær henviser dog ikke til Axel Lindqvist.

p. 219. Her tales om en nyudviklet Støttevokal (i Stedet for nyudviklet Vokal eller Støttevokal).

p. 230 f. Som Eksempler paa bevaret *t* (for ventet *d*) i Skriftsproget nævnes: *at* (: *ad*), *det* og Artiklen i Neut. *-et* (*Huset* etc.). Hertil kan føjes Typen Perf. Partc. af stærke Verber og *ō*-Verber: *fundet, baaret, elsket* etc. samt Eksemplerne: *hvilket, noget, andet, eget, lidet, meget*.

p. 236. Som Eksempel paa Forlængelse i aaben Stavelse nævnes bl. a. *witæ* vide (i Eriks og Valdemars Lov);⁸ Eksemplet nævnes sammen med Ord som *dale, fare, skære*. Men Eksemplet *witæ* er ikke saa godt, da vi her har langt *i* for langt *e*, sml. *leve, Sele, Sene, grebet* etc. < *lifæ, silæ, sinæ, gripæt* etc. Ordet *vide* kan have langt *i* fra *witæ* bevise eller fra Typen *bitæ, bēt*.⁹

¹ Se om Ordet Brøndum-Nielsen i Artikelserien »Fra Sprogets Verden» (»Nationaltidende (Kbh.)» 9/2 1943).

² GG III p. 161.

³ GG § 341.

⁴ GG § 261.

⁵ GG har *uia* *o*: *wēa* (?) § 101.

⁶ Meijerbergs arkiv f. svensk ordforskning IV (1941) p. 156 ff.

⁷ »Sprog og Kultur» XIII (1944) p. 135.

⁸ GG § 191, 1. Skautrup nævner: *leve, greben, megen, eder* (men hverken i Skrift eller Tale *vide*) p. 247.

⁹ GG § 159, 1.

p. 243 f. Skautrup har her en meget lærerig Redegørelse for Stødets Oprindelse og Udbredelse (p. 238—244). Skautrup skriver om Betingelserne for Stødets Indtræden (lang Vokal, lang stemt Konsonant eller Konsonantgruppe i Akcent 1 Ord): Disse betingelser for stødets indtræden har man atter anvendt til bestemmelse af tidspunktet for stødets opkomst. Men her har forskerne ofte ræsonneret for meget ud fra skrivebordet. Når man således har hævdet, at stødet må være yngre end indlånet af hovedmængden af middelnedertyske låneord, fordi vi i disse finder stød, har dette ingen beviskraft, eftersom stødet éngang indlemmet i systemet vil virke analogt i formkategorier, som svarer til de hjemlige ordgrupper med stød. Derimod er det vel sandsynligt, at stødet ikke kan være ældre end den ældste fase i klusilsvækkelsen $p, t, k > b, d, g$. Former som *akr, ager, otr, odder*, kan ikke have været modtagelige for stød, før k og t er blevet stemte lyd: *agr, odr*, men i denne stilling indtræder begyndende svækkelse sikkert ekstra tidligt, vel i første halvdel af 1100-tallet. Videre er det blevet anført, at stødet skulde være yngre end assimilationen af $tn > nn$ i fx. *watn > wann*, vand, hvis fuldstændige gennemførelse vel kan sættes til ca. 1200 (s. 253). Men dette er næppe nødvendigt. Udviklingen *watn > wann* må have gennemløbet klusilsvækkelsens trin: *watn* (eventuelt *waðn*) $>$ *wann* og giver altså samme tidsgrænse som de foregående eksempler. Vi kan da rimeligvis sætte stødets fremkomst til samme tid som de omtalte svækkelser, d. v. s. 1100-tallet.

Brøndum-Nielsen regner med, at Stødet er kommet ret sent i Gamlemeldansk, efter Optagelsen af Hovedmassen af de nedertyske Laaneord, efter Assimilationen i *watn*, efter Udviklingen af stemt Lyd i *Ager, Odder*.¹ Skautrup har Ret i, at Formkategorierne har virket analogiserende. Der er ikke — saavidt jeg kan skønne — noget i Vejen for, at vi har haft Stød i Dansk, mens vi endnu havde *watn, ak(æ)r, ot(æ)r*; Ordene er siden hen blevet stødmotagelige (sml. (f. Eks. *mann* med *nn*). I *Ager* har vi jo Stød paa Vokalen (her kort Vokal $>$ lang, der giver Stød-Mulighed), og i *Odder* har vi Stød paa langt d , Udviklingen er $t > d > \delta > \delta\delta$ som i *Fødder, Rødder* og *Edder*.²

p. 244. I Former som *gaghæn (gaghin)* Gavn, *dyghæn* Døgn, *hauuæn* Havn fra ca. 1300, hvor vi har Støttevokal foran n , kan denne, efter Skautrup, maaske være et Udtryk for Stødet; Skriveren har villet give Udtryk for den ny Stemmetilgang (til n) efter et Stemmelukke. Forklaringen forekommer sandsynlig; i denne Type har Dansk ikke bevaret Støttevokalen men har Diftong. En ældre Form er f. Eks. *Vagen* fra 1230. Hermed skulde Stødet altsaa være udtrykt i Skrift omkring 1200.

p. 245 f. Forfatteren diskuterer her Grunden til Vokalforlængelsen foran *rth, ri, nd, ld* etc. Han tænker sig at Vokalforlængelsen svarer

¹ GG I p. 84.

² Sml. GG §§ 197, 2 og 418.

til en vis Reduktion af Konsonantforbindelsen, men maa paa den anden Side indrømme, at vi faar Forlængelsen foran *ld*, *nd* men ikke *ll*, *nn*. Skautrup skriver: Måske har der i visse forb. også foreligget en kvalitativ ændring af vokalen, som kan have medvirket til forlængelsen. — Dette er blevet diskuteret af Marius Kristensen,¹ som der ikke henvises til i denne Forbindelse. Marius Kristensen mener, at *a* foran *rth* (jf. *rt*) — hvor Forlængelsen er tidligst og mest udbredt² — kvalitativt er faldet sammen med langt *a* og regner med at Vokalens kvalitative Ændring er det primære og Forlængelsen det sekundære. Dette Forslag er meget tiltalende. Marius Kristensen tænker sig noget lignende ved *ld*. Ved de andre Forbindelser ligger det ikke saa lige til.

p. 246. Skautrup opererer — som GG³ — med Forkortelse af *a* i *laghær* (vestnord. *lâgr*), hvor vi har nyudviklet Diftong (der er op-hævet i rigsdansk *lav*). Men da glda. *magh* (vestnord. *mâgr*) er blevet til *Maag* (i yngre Middeldansk findes f. Eks. *now*) ventede man ikke *lav* men *lov* svarende til f. Eks. Præt. Pl. *sâghæ* > *sowe*, *saaghe* de saa (svensk *sågo*). Ordet *Maag* er først blevet litterært efter Overgangen *ā* > *ǣ* (modsat et Ord som *As*, vestnord. *áss*). Dette betyder at der kræves en Særforklaring til Adjektivet *lav*. Jeg tillader mig at henvise til min Behandling af Ordet,⁴ der overalt i Dansk forudsætter *ā* > *ǣ*; jeg regner med, at Ordet er bestemt af Neutrum *lāght* > *lāwt*, *lāwt* med Forkortelse af *ā*.

p. 247 f. behandler Lydlukning. Efter GG⁵ har vi Lukning af *æ* > *i* i *Alminding*, *almindelig*, *ingen* og *ikke*. Da vi i moderne Dansk her har *e* i Udtalen (modsat Ord som *Kilde*, *Ild*, *Bidsel*, *hulse*, *gispe* o. a.), gaar jeg ud fra, at Brøndum-Nielsen regner med en senere Lydaabning af *i*. Skautrup er inde paa den samme Tanke, han skriver: men i talesproget nu atter med lydåbning. — Man kunde tænke sig en anden Mulighed: *i* blev indført i Skriften for at markere et *e* (idet *i* > *e* ved den almindelige glda. Lydaabning); paa tilsvarende Maade blev *hoggæ* skrevet *hugge* for at markere et lukket *o* og *ynke* etc. med *y* for at udtrykke lukket *ø* (ældre *ønke*). Begge Forklaringer er vel tænkelige.

Skautrup sidestiller mda. *kwinna* (vestnord. *kvenna* Gen. Pl.) og mda. *alminning*; men *kwinna* er den eneste Form i ældre Middeldansk, mens vi finder *almænnning* og *almænnælik* i Glda.⁶ Brøndum-Nielsen regner med førlitterær Lydlukning ved *nn* i *kwenna*⁷ efter Axel Kock. Jeg er tilbøjelig til at slutte mig til Noreen, hvorefter *kwenna* < **kwe-*

¹ »Folkemål og sproghistorie» (1933) p. 208.

² GG § 189.

³ GG §§ 197, 3 og 309, 2.

⁴ APhS VIII (1933) p. 69 ff.

⁵ GG § 146.

⁶ GG § 146, 1.

⁷ GG § 144, 1.

nanō (jf. gotisk *qinono*) og *kwinna* < *kwenna (med fællesgerm. Overgang af *e* til *i* ved *nn*).¹

I Overensstemmelse med GG opfattes *give* (vestnord. *gefa*) og *gide* (vestnord. *geta*) som opstaaet ved Lydlukning ved *g*.² Kronologien drøftes ikke nærmere. Her som andre Steder i Skautrups Sproghistorie gælder det, at Fremstillingen, hvor Lydfænomener og Bøjningsforhold behandles, kan blive noget summarisk, og de kronologiske Forhold bliver ikke helt klare. Dette er selvfølgelig uden Betydning for den bredere Fremstilling, men kan nu og da drille Sprogmanden; Haandbogs-Brugeren bliver ladet i Stikken. Udviklingen i glda. *giwæ*, *gitæ* er førletterær. Brøndum-Nielsen nævner den Mulighed, at Lydlukningen af *e* til *i* egentlig kun har hørt hjemme i Former med *i* i den følgende Stavelse, men anvender ikke Navnet *i*-Omlyd (af *e* til *i*). Da Sjællands Brakteat 2 (DR Br. Nr. 61) har *gibu auja* synes dette at tale for *i*-Omlyd; vi har aabenbart her at gøre med analogisk *i* efter 2. og 3. Person Præsens *gibir *gibiþ (< *gebir *gebip).³ Muligvis har en senere Lydlukning begunstiget *i*-Formens Fremtrængen i Dansk.

Om Omlydsvokalen *ø* foran *gg* hedder det, at den er blevet lukket til *u* (nu udtalt *o*) i *hugge* og *Dug*. Her har den jyske Udtale af *Dug* med *o* spillet Skautrup et lille Puds; den normale rigsdanske Udtale af *Dug* er med *u*.⁴

p. 251. Blandt Eksempler med Støttevokal nævnes *Sorrig*, *Borre* (< *borrih* < *borgh*), *-balle* (< *bal(l)igh*, *bal(l)ugh* < *balgh*), *arrig* < *arg*.⁵ Nu er *Sorrig* (og *sorrigfuld*) og *Borrig* arkaiserende Former, mens *arrig* er den almindelige Form og *arg* den højtidelige, poetiske. Der kan ikke være Tvivl om, at *arrig* (med Stød) maa skyldes Tilslutning til *-ig*-Adjektiverne⁶ — der under nedertysk Paavirkning — fortrængte *-ug*-Formerne.

p. 254. Som Eksempel paa Svind i Trekonsonantgruppe anføres bl. a. *Verden*, mda. *wærceldæn*; bedre var det vel her at nævne Formen *wærlid(æn)* med Synkope og Sammenstød af Konsonanter. Synkopen af *æ* i dette Ord⁷ er sikkert med Torp og Falk foregaaet i den bestemte Form (Artiklen vokser fast til Ordet) med Trykforholdet ' × ' .⁸

p. 255 f. Disse Sider er meget vigtige. Her samles de Lydforhold

¹ Noreen »Altisl. Grammatik»⁴ § 162, 1. Jf. GG § 490 Anm. 1, der nævner Noreens Opfattelse, men ikke tager Stilling til den.

² GG § 144, 2.

³ Noreen »Altisl. Grammatik» § 63, 3. Wolfgang Krause »Runeninschriften im älteren Futhark» (1937) Nr. 36. Krause skriver: *gibu* med *i* for *e* vel efter *gibir *gibið (p. 477). Formen er ikke omtalt i GG § 77 (om *i*-Omlyd af *e* til *i*).

⁴ »Ordbog over det danske Sprog» har [*dug*] men anfører [*dog*] som en lidet brugelig Form (III (1921) Sp. 1084).

⁵ Se ogsaa GG § 222.

⁶ Se ogsaa Aage Hansen »Stødet i Dansk» (i Hist.-filol. Meddelelser XXXIX, 1943) p. 17.

⁷ GG § 219, 2.

⁸ Torp og Falk »Dansk-norskens lydhistorie» (1898) p. 173.

sammen, der er konstituerende for Dansk. Efter Skautrups Opfattelse er det Akcentforholdet som er det bestemmende. Den middeldanske Akcentforskydning (p. 224ff.) mener Skautrup er den eneste nødvendige og tilstrækkelige Forudsætning for Infortissvækkelsen (p. 225ff.), Klusilsvækkelsen (p. 228ff.), Spirantsvækkelsen (p. 232ff.), Vokalforlængelsen i aaben Stavelse (p. 236ff.), forskellige Konsonantforlængelser (p. 237f.) samt Stødets (p. 238f.) og Støttevokaler's Udvikling (p. 250f.).

Dette er Skautrups Kongstanke,¹ at disse Ændringer, der virker gennem hele Sprogsystemet, har deres Forudsætning i den forstærkede Akcent paa Rodstavelsen (i Almindelighed første Stavelse), som gør følgende Stavelse svagere (vi har en Kompensation, den tabte Kraftenhed overføres til Ordets Dominans-Stavelse). Da en Diskussion i Enkeltheder af denne overordentlig værdifulde Teori vil føre alt for vidt i denne Anmeldelse, maa jeg nøjes med et Par foreløbige Antydninger. Der kan vist ikke være Tvivl om, at Skautrup har ramt noget centralt, noget for hele Systemet afgørende. Men kan og skal hans Synspunkt gennemføres paa alle de nævnte Lydændringer? Kan det være rigtigt? Er det sandsynligt? Nu Klusilsvækkelsen. Skautrup regner med at *tapa, mata, taka* fra en oprindelig Trykfordeling 3—2 gaar over til 4—1, og det vil da være vanskeligt at fastholde en ustemt skarp Lukkelyd i eller ved Overgangen til den tryksvage Stavelse (og tilsvarende Enstavelsesord i Talen ved Overgang fra et trykstærkere til et tryksvagere Ord); den stemte Tone fra foregaaende Vokal føres videre under Artikulationen af Lukkelyden og gør denne stemt (p. 228).

Men nu Skaansk, hvor Infortisvokalen ikke uden videre svækkes. Og nu ved Overgang fra et Ord til et andet, der ikke begynder med Vokal (f. Eks. *thak* Tag + Konsonant). Er alle Enstavelsesordene bestemt af de tilsvarende Former med to Stavelser? Det er jo saadan, at Klusilsvækkelsen af *p, t, k* er ældre i Indlyd end i Udlyd (*løpe* : *løp*, *fat* : *fatæn*, *thak* : *thakæt* etc.). Og nu Spirantsvækkelsen (Ændringen af *z* til *j* eller Svind). Er Udviklingen i Ord som *dagh*, *skogh*, *wægh*, *fegh*, *degh* etc. betinget af Formerne med to Stavelser (Pl. *daghæ*, *skoghæ*, *wæghæ* etc.). Som det ses er det hele ikke saa lige til, og Spørgsmaalet fortjener en nærmere Overvejelse.

Paa p. 256 opstilles et Tidsskema, hvor Skautrup rykker en Del betydningsfulde Lydændringer ret langt tilbage i Tiden. Klusilsvækkelsens første Stadium (*p, t, k* > *b, d, g*), Spirantsvækkelsen, Infortissvækkelsen sættes til ca. 1100. Skautrup ræsonnerer saaledes ved sin Behandling af Klusilerne: Det går dog ikke an at slutte, at først når de svækkede former er nogenlunde almindelige i skriftoverleveringen, har svækkelsen været nogenlunde almindelig i talesproget.

¹ Se Skautrups Afhandling »Hvorledes dansken blev til» (i »Festskrift til Jöran Sahlgren» 1944 p. 483—486).

Man må tværtimod slutte, at første gang et eksempel på svækkelse registreres i skriftsproget, har den været realiseret og hørligt mærkbar i talesproget, medens skriftsproget i øvrigt traditionelt forsætter med de gamle former (p. 228f.).

Men hvordan nu med Klusilsvækkelsen i de gamle Haandskrifter af Jyske Lov? Brøndum-Nielsen har paavist, at vi ikke har Klusilsvækkelse før ca. 1400.¹ Hvorfor er *p, t, k* ikke blevet skrevet *b, d, g*, naar f. Eks. de tryksvage Vokaler *a, i, u* er blevet til *æ*? Tiden for Svækkelsen skulde være den samme. En Række af Skautrups Dateringer synes at være i Strid med de Resultater, som Brøndum-Nielsen er kommet til i »Gammeldansk Grammatik». Det lyder meget besnærende med det første Udtryk for en Lydændring (etc.), men her maa det undersøges, om vi har at gøre med en Form, der viser særlig tidlig Udvikling (f. Eks. *nokræ > nogræ : nokær*).² Lad os se paa *p*. Overgangen *p > t* dateres til 1200—1250. Lægebogen AM 187, 8, som har en Række Nyudviklinger (Klusilsvækkelse, Spirantsvækkelse, Lydaabning *i > e, u > o, y > ø, ia > iæ, io > iø*, Runding *waxæ > woxæ, litit > lit* etc.) har ikke Eksempler paa *th > t* (men Former som *thorn, thorsdagh, thærskæl, thwa, thiøct* etc.). Ser det ikke mærkeligt ud. Hvorfor Skriftræditiøn her, men ikke i de øvrige Tilfælde, naar Skriferen synes at være saa »fremskridtsvenlig».

Gennemgaaende tror jeg Skautrups Dateringer er for tidlige. En Drøftelse i Enkeltheder maa opsættes til en samlet Behandling af hele Dateringsforholdet.

p. 264. Under Diftongering (*ē > ie* etc.) hedder det: i rigsmålet er optaget formen *hjem* (men den mulighed foreligger dog, at det er *h*, som foran en fortunevokal er blevet udviklet til *hj*). — Ordet *Hjem* (*hjemme*) staar isoleret i Rigsdansk; det er det eneste *hē*-Ord, der har faaet *hj-* (: *hel, Hen, hed, Hede* etc.). Marius Kristensen (hvis Behandling af Ordet der henvises til) kan ikke komme til Rette med dette Ord; han kritiserer Brøndum-Nielsens Opfattelse, at Diftongeringen skulde være særlig tidlig i dette Ord. Jeg tror ikke *Hjem* er optaget fra Jysk; vi har rimeligvis en Palatalisering (jf. *k-*, *g-* foran Fortunevokal), der har holdt sig i dette Ord.³

p. 273. Til Eksemplerne paa bevarede Bøjningsformer af Talordene kan føjes *pri* (Nom. Mask.) i Skaanske Lov (runedansk **ÞRIÞ**).⁴

Som Eksempler paa Præt. 3. Person Pl. i de stærke Verber nævnes f. Eks. **rithæ, *buthæ, bāro, *kōmæ, gaūæ, vāræ, tōkæ*. Her skulde

¹ GG II p. 87.

² GG II p. 77.

³ GG § 186, 1. Marius Kristensen »Folkemål og sproghistorie» (1933) p. 71. I Eriks sjællandske Lov findes *hiēlt* (II, 38), i Valdemars sjællandske Lov *hiēl* (II, 44). Brøndum-Nielsen regner med, at vi har Ordet *hel* (vestnord. *heill*), se GG § 186 Anm. 1. Marius Kristensen mener, at vi i Eriks Lov slet ikke har Ordet *hel*, men et Ord med oprindeligt *ia*.

⁴ Jf. GG II p. 357 (se Skaanske Lov VII, 11).

det nok have været muligt at finde flere Former paa *-u* (*-o*); saadanne har vi i skaanske Tekster, jeg nævner: *wāro*, *tōco* (i Skaaningestrofen) *kōmo*.¹

p. 274. Her omtales *i*-Omlyden i de stærke Verbers Præsens Sg. i Sønderjysk; som første Eksempel anføres [*hæ'r*] har, der dog er svagt.

Skautrup skriver videre: I pluralis er de gamle endelser i 1. og 2. person (*-um*, *-ið*) opgivet uden for skånsk. — Jeg kender ikke Eksempler fra Gammeldansk paa *-ið* (Præsens Pl. 2. Person) og *-uð* (Præteritum Pl. 2. Person) svarende til Oldnordisk. Dette Forhold er ikke fremdraget i GG, i Indledningen, hvor forskellige Verbalformer anføres.²

Formerne *scalt* og *wilt* (2. Person) henføres til de præterito-præsensiske Verber; dette gælder jo kun for *scalt* (*wilt* analogisk efter *scalt*).

p. 292. Om Forstavelsen *æm-* i *æmgoth*(*ær*) etc. hedder det: udviklet i trykssvag stilling af *iafn* lige. Det havde været rigtigere at skrive: af **æbna-*, da *iafn* formodentlig kun kan give *jævn*.³

Formen *for(e)viūtha* vil Skautrup snarest — som det er almindeligt — opfatte som en Laaneform. Denne Opfattelse gaar imod Ture Johannisson, som der henvises til.⁴

Som det ses er mine Bemærkninger til Skautrups Værk væsentlig af lydhistorisk Art; dette er ikke saa underligt, da Anmelderen har »Gammeldansk Grammatik» i Ryggen. Gennem en Række Aar har jeg anvendt Brøndum-Nielsens Grammatik i min Undervisning, og jeg har derved faaet Lejlighed til at betragte de lydige Fænomener under nye Synsvinkler. Afgørende for Skautrups første Del er, om man vil følge ham i hans Teori om Akcentforskydningens enestaaende Betydning for en Række betydningsfulde Lydændringer. Og vil man følge Skautrup i hans tidligere Dateringer?

Litteraturhenvisningerne (p. 309—336) er udarbejdet af mag. art. Karl Martin Nielsen; de synes at være udarbejdet med stor Grundighed. Jeg har et Par Tilføjelser at gøre. Under de vigtigste Hjælpe-midler til Studiet af dansk Sprog kunde under Dialekter være nævnt Brøndum-Nielsen »Dialekter og Dialektforskning» (1927). Hvad angaar Bibliografi kunde der ogsaa være henvist til Bibliografierne i »Acta Philologica Scandinavica» og »Arkiv för nordisk filologi».

p. 7. Her henvises til T. E. Karsten »Germanerne» (1925). Der burde ogsaa være henvist til den tyske Udgave (der er en Udvidelse af den svenske) »Die Germanen. Eine Einführung in die Geschichte ihrer Sprache und Kultur» (1928) i »Grundriss d. germ. Phil.».

¹ »Danske Sprogtekster» II p. 26, 28.

² GG § 3, 2.

³ Jf. GG §§ 96 og 136.

⁴ Ture Johannisson »Verbal och postverbal partikelkomposition i de german-ska språken» (1939) p. 193 ff.

p. 7 ff. Her skulde vel ogsaa R. Loewe »Germanische Sprachwissenschaft» (1918, 3. Udg.) være nævnt (der er henvist til den p. 15f.) og H. Hirt »Handbuch des Urgermanischen» I—III (1931—1934).

p. 30. Om Runerne. Her skulde ogsaa være henvist til Arnold Nordlings Afhandling »Runskriftens ursprung» (ANF LIII (1937) p. 233—284).

p. 34. Om *R*. Her mangler en Henvisning til T. E. Karsten »Var det äldsta urnord. runspråket samgermanskt?» (i »Festskrift til Finnur Jónsson» (1928) p. 307ff.). Der er henvist til denne Afhandling p. 15f.

p. 248. Om Runding og Afrunding. Her kunde være henvist til Marius Kristensen »Folkemål og sproghistorie» (1933) p. 161 ff. med en lang og vigtig Diskussion (og til Brøndum-Nielsen APHS IV p. 186ff.).

Til sidst skal jeg føje nogle nye Henvisninger til (Henvisninger som Karl Martin Nielsen i Almindelighed har været afskaaret fra at faa med). Jeg har allerede nævnt Fritz Askebergs værdifulde og fængslende Værk.

p. 22. Om Laaneord i Finsk og Lappisk. Her kan tilføjes T. E. Karsten »Finnar och germaner» (1943) i Tidsskriftet »Folkmålsstudier IX—X».

p. 30 f. Om Runernes Oprindelse. I Drøftelserne af dette Spørgsmaal er der kommet et nyt Indlæg i Fritz Askebergs Bog »Norden och kontinenten i gammal tid» (1944) p. 38ff. Der er meget der synes at tale for, at det saa ofte debatterede Spørgsmaal her har faaet sin endegyldige Løsning, der for saa vidt er en Triumf for Tilhængerne af Otto von Friesens Teori fra dette Aarhundredes Begyndelse.

p. 50. Om Assimilation af *mp* > *pp*, *nk* > *kk*, *nt* > *tt* se nu den grundige og betydningsfulde Behandling af Lennart Moberg i »Om de nordiska nasalassimilationerna *mp* > *pp*, *nt* > *tt*, *nk* > *kk*» (1944) med principiel Diskussion i Indledningen og Slutningen.

p. 222. Om *l*- og *n*-Lydene. Se nu ogsaa Valter Janssons Afhandling »Palataliserade dentaler i nordiska språk» (i »Festskrift till Jöran Sahlgren» (1944) p. 447ff.).

København Januar 1945.

HARRY ANDERSEN.

Korrekturnote. John Svenssons Afhandling »Diftongering med palatalt förslag i de nordiska språken» (1944), der bl. a. søger at paavise, at den almindelige Opfattelse af Brydningen er urigtig, har jeg først lært at kende, efter at min Anmeldelse var gaaet i Trykken. Jeg henviser til Assar Janzéns Vurdering (ANF LIX (1944) p. 221 ff.).

Lage Hulthén, *Studier i jämförande nunordisk syntax* (Göteborgs Högskolas årsskrift L 1944: 3). Göteborg 1944. XXIV + 285 s.

Hulthéns avhandling avser »en syntaktisk jämförelse mellan nutida svenska, danska och norskt riksmål, framför allt för att belysa olikheterna mellan språken». Endast i det avsnitt, som behandlar subjektet och den opersonliga konstruktionen, har jämförelsen utsträckts till nuisländskan. Sitt material har förf. till största delen fått genom att jämföra dels danska och norska skönlitterära originalarbeten med deras översättningar till svenska, dels svenska originalarbeten med deras danska och norska översättningar. Metoden har praktiserats tidigare. Den har naturligtvis inte bara fördelar utan erbjuder också vissa risker, något som förf. inte varit blind för. Till nackdelarna hör, att en översättning sällan blir helt likvärdig med originalet. »Vackra översättningar, liksom vackra fruar, äro icke just alltid de trognaste», konstaterar Esaias Tegnér i ett brev till Brinkman 1825.

Efter ett inledande avsnitt, där förf. redogör för sin inställning till vissa metodiska och allmänt principiella frågor, följa två stora kapitel, Substantiv och pronomem (s. 32—124) och Verb (s. 125—263). De återstående tjugo sidorna innehålla ett par korta kapitel om adverb och prepositioner. På några ställen hänvisar förf. till de otryckta kapitlen: Artiklar, Ordföljd, Meningsbildning och Analytisk och syntetisk konstruktion. Det är säkerligen ingen som förebrår H., att han inte har tagit med dessa avsnitt. Skulle man önska något annorlunda i detta avseende, vore det snarare, att förf. hade valt ett något mindre parti (t. ex. verbets syntax) och behandlat det grundligare. Då hade han också haft möjlighet att tillämpa statistiska metoder. Man saknar faktiskt ibland mera bestämda frekvensuppgifter, men som undersökningen nu är upplagd, vore det orimligt att komma med några krav i den vägen.

Man kan gott säga, att ämnet inbjuder till en synkronisk behandling, och en renodlad sådan metod har förf. också sökt genomföra, oftast med mycket lyckat resultat. Metoden befriar honom från skyldigheten att ta ställning till frågor som röra t. ex. en viss konstruktionstyps uppkomst, och det må vara hänt. En smula störande är dock, att man ganska ofta får referat av andra forskares åsikter rörande ett visst problem men intet besked om förf:s egen ståndpunkt. I sin uppfattning av förhållandet mellan synkroni och diakroni visar Hulthén stor måttfullhet och en tydlig strävan att göra rättvisa åt båda betraktelsesätten. Han vill inte bestrida, »att en kombination av på synkronisk och på diakronisk väg kunna resultat kan ge en fylligare och allsidigare bild av den språkliga verkligheten än en enbart synkronisk metod» (s. 22). Icke desto mindre anstränger han sig påtagligt och med nästan hundra procentig framgång att undvika allt som smakar av diakroni. Helt har han dock icke lyckats rensa ut den gamla surdegen.

Beträffande finl. exempel av typen *Där är sump på botten, och dit skall komma cikoria också* anmärker H. (s. 56), att Bergroth inte talar om, huruvida användningen av *där, dit* är en fennicism. Den saken borde vara likgiltig för förf. Den intresserar emellertid i högsta grad den inte enbart synkroniskt inställde läsaren, som tvärtom är tacksam varje gång H. tar med Bergroths uppgift, att en viss konstruktion beror på inflytande från finskan (eller att den inte gör det).

Någon gång visar det sig alldeles nödvändigt att anlägga en diakronisk synpunkt. Svenskan och norska riksmålet [= rm.] kunna som bekant vulgärt eller dialektalt använda *han* eller *-n* för *honom*: *Jag har sett han (sett'n) flera gånger*. »I detta fall är . . den med den nutida grundformen identiska formen i själva verket en rest av den gamla ackusativen *hann*» (s. 100). Här kommer ett synkroniskt betraktelsesätt ohjälpligt till korta, och förf. har också tagit konsekvenserna, fast det innebär ett avsteg från den princip han förbundit sig att följa.

Den norska och danska typen *han Olav* definieras s. 89 på följande sätt: »I. Ett pronomen förtydligas senare genom ett substantiviskt uttryck. . . a) Det förtydligande ordet följer omedelbart efter pronomenet». S. 90 heter det om samma konstruktion: »Det norska och danska talspråket, framför allt norska dialekter och landsmålet, tillägger ofta omedelbart framför ett person- eller släktnamn (sällan framför annat personbetecknande substantiv) motsvarande personliga pronomen». I första fallet är det alltså pronominet som är det primära: det »förtydligas senare genom ett substantiviskt uttryck». I andra fallet är det substantiviska uttrycket det centrala: framför det placeras ofta ett pronomen. Den första beskrivningen går ut från en diakronisk syn på företeelsen, den senare från en synkronisk. Det råder väl ingen tvekan om att det är den sista som bör få gälla, inte bara för konsekvensens skull. I förbindelsen *Han Olav* är egennamnet utan tvekan det dominerande i föreställningen. *Han* är ett fullständigt underordnat led; det framgår inte minst av att det kan förkortas till *'n*. Man kan säga, att *han ('n)* här fungerar som ett slags bestämd artikel framför personnamn o. d.

Ett fullt berättigat krav från synkronikerna är att en språkhistoriker måste vara väl förtrogen med det nutida språket för att kunna bedöma företeelser under äldre skeden på ett riktigt sätt. Å andra sidan torde det vara uppenbart, att en synkroniker, som inte fullständigt behärskar den historiska grammatiken, löper en viss risk att begå misstag, när han från sin synpunkt jämför två besläktade språk. Under diskussionen av de da. (rm.) konstruktionstyperna *Han er kommen* och *Han er kommet*¹ anmärker Hulthén (s. 226), att den förra är den vanliga

¹ H. kallar både *kommet* och (med tvekan) *kommen* för halvsupinum. Däremot föreligger enligt hans terminologi halvparticip i satsen da. *Tyven er endnu ikke fundet*. Skillnaden mellan halvsupinum och halvparticip är

vid starka verb i tyskan (*Er ist gekommen*). Den senare däremot »är på tyska den vanliga av svaga, icke-durativa verb: *Er ist gereist!*» Här har författaren råkat ut för en minst sagt fatal sammanblandning av två helt olika saker. Det kan inte gärna vara hans mening, att da., rm. *kommet* skall betraktas som en svagt bildad form. I själva verket motsvaras ju dess slutljudande *-t* av *-s* i tyskan.

I ett par fall har man anledning undra, om H. haft klart för sig, att det intransitiva *resa* (*bort*) och det transitiva *resa* (*upp ngt*) jämte deras danska motsvarigheter äro helt olika verb. Man läser s. 226: »Medan *Han er rejst* har halvsupinum, har *Statuen er rejst* halvparticip». Eftersom halvsupinum bara finns vid intransitiva verb, är det i första fallet otvivelaktigt fråga om det intransitiva *rejse* (< mlt. *reisen*), i det senare föreligger det transitiva *rejse* (motsvarande fvn. *reisa*). I annat sammanhang jämför H. på samma sätt sv. *Han har rest*—*Stenen är rest* (s. 223 not 1). S. 199 diskuteras betydelseskilnaden mellan sv. *har köpts* och *är köpt* jämte deras danska och norska motsvarigheter. Så tillägger förf.: »I den mån tanken på resultatet helt dominerar: *Han er rejst*, kan man ej tala om passivum». Den danska satsen skall väl betyda 'Han har rest (sin väg)' (=sydsv. *Han är rest*). Men då är det inte längre fråga om ett transitivt verb utan om det intransitiva *rejse*. Att man här inte kan tala om passivum beror inte på att resultatet är det dominerande utan på att de intransitiva verbens perf. particip (i den mån de existera) ha aktiv betydelse. Om förf. har känt till, att det i dessa fall är tal om två helt olika verb, måste sammanställningen betecknas som en högst omotiverad ordlek.

I kapitlet om substantiv och pronomen behandlas de båda ordklasserna först ur satsdelssynpunkt, därefter ur kasussynpunkt. Här efter följer ett avsnitt betitlat Särskilt om pronomina. Indelningsgrunden är alltså — här som på så många andra ställen i avhandlingen — icke enhetlig, något som emellertid icke kan läggas förf. ensam till last. Det gäller för flertalet synkroniska undersökningar och sammanhänger med att det nya betraktelsesättet ännu inte förmått ersätta den utdömda gamla metoden att beskriva språket med någon annan och bättre.

Det nyssnämnda kapitlet inledes av en ganska utförlig diskussion om subjektet och den opersonliga konstruktionen (s. 32—73). H. bygger på R. Ljunggrens och Wallins framställningar och intar en förmedlande ståndpunkt mellan båda. Med stor omsorg diskuterar han särskilt gränssfallen mellan de olika kategorierna. Liksom tidigare Westman och A. Noreen anser han (mot R. Ljunggren), att icke blott där utan även här i vissa fall kan fungera som formellt subjekt i

att den förra formen har aktiv, den senare passiv betydelse. Men samma skillnad råder i svenskan mellan *kommen* och *funnen*, som dock båda betecknas som perf. particip (även av Hulthén, s. 225). Under dessa förhållanden borde en gemensam beteckning kunna användas för *kommet* (*kommen*) och *fundet* (*funnen*). Ragnar Ljunggrens term oböjt particip förefaller lämpligast.

svenskan.¹ I motsats till isländskan göra sv., da. och rm. obetydligt bruk av den opersonliga konstruktionen. Mest sällsynt tycks den vara i sv. Sålunda har da. (och rm.) ofta opersonlig konstruktion med *der* (*det*) som formellt subjekt, när sv. har personlig konstruktion (*Der er bare stilheden tilbage—Endast tystnaden är kvar*).

I översikten om kasus behandlas praktiskt taget endast de personliga pronomina. Da. och rm. ha som bekant ofta objektsform av dessa, när sv. har grundform (*Det är mig; Han er ældre end mig; Spise ved samme bord som henne; Kjære dig!*).

Hälften av den specialgranskning, som H. ägnar pronomina (s. 101—124), omfattar tilltalsorden. Här råder som bekant en djupgående olikhet mellan svenskan och de närmaste systerspråken. Frågan har ju för svenskans vidkommande diskuterats flitigt de senaste åren. De iakttagelser som H. gjort visa, att språkbruket på flera punkter är på glid. Hans översikt av ställningen just nu är därför särskilt välkommen.²

Beträffande possessivpronominas frekvens har H. funnit, att dylika pronomen användas mest i da., minst i rm. Sv. intar en mellanställning (sv. *Morbror drog fram sin klokka—rm. Morbror trakk frem klokken*).

Det stora kapitlet om verbet (s. 125—263) med underrubrikerna Tempus, Modus, Aktionssätt, Aktivum och passivum osv. rymmer också en stor mängd iakttagelser gjorda av förf. själv vid sidan av det myckna han fått direkt från handböckerna. När han konstaterar, att sv. oftare än da. och rm. har preteritum med nutidsbetydelse (sv. *Här var det—da. Her er det*), hade han kunnat hänvisa till Kjederqvists förträffliga utredning Ett fall av preteritum i stället för presens i svenskan (1898), som innehåller alla de av Beckman, Wellander och Hulthén framförda synpunkterna på frågan.³ Att da. icke sällan har perfektum som motsvarighet till imperfektum i sv. påpekar förf., men han »har ej lyckats fastställa de närmare betingelser under vilka skillnaden framträder» (s. 131). Motsättningen beror på att det da. (men icke det sv.) perfektum kan fungera som berättande tempus (da. *Indtil da har jeg bevæget mig frit omkring—sv. Dessförinnan rörde jag mig fritt omkring*). Da. följer här tyskan, medan sv. överensstämmer med engelskan.

I jämförelsesatser inleda av *som* (*om*) har sv. ofta pluskvamperfektum som motsvarighet till imperfektum i da. och rm. (sv. *Fru B.*

¹ Till i stort sett samma resultat kommer Alf Lombard i sin undersökning Sv. svenska och uppsvenska, ANF 60 s. 59f. (1945).

² Uppgiften att sv. kan använda »det singulara *Er* i . . nedsättande betydelse» (s. 113) är enligt min mening felaktig. Det enda exempel som ges är nära hundraårigt — via SAOB hämtat från August Blanche: *Ni är då ingen klädesfabrikör heller, er bedragare* (1847).

³ H. har en egen alternativ förklaring, som går ut på att »den talande ställer sig på den närmaste framtidens ståndpunkt när satsen utsäges» (s. 128). Hur förf. tänkt sig den saken är svårt att säga.

skrek som om hon haft en kniv i sig—da. . . som om hun havde en Kniv i Halsen). Rm. har också i övrigt ofta imperfektum som motsvarighet till sv. pluskvamperfektum. I de flesta av dessa fall kan också sv. använda enkelt tempus, påpekar H., men uttryckssättet verkar då vardagligt. Man kunde tillägga, att det enbart sv. bruket att utelämna hjälpverbet i bisats (där skillnaden mest framträder) underlättat skriftspråkets genomförande av pluskvamperfektum — ordantalet blev ju inte större.

Som modala hjälpverb betraktar H. i anslutning till Lindroth sådana verb som »utan egen fullbetydelse, bara på olika sätt modifierar satsverbets innebörd» (s. 137). I exv. *Jag vill (måste) resa nu* representerar däremot den finita formen ett huvudverb. Hjälpverb för att beteckna aktionssätt föreligger i *När han fick se mig*.¹

Den mest framträdande skillnaden mellan de nordiska språken i fråga om sätten att beteckna modus är att sv. såsom mera konservativ gör ett rikligare bruk av de särskilda optativformerna än da. och rm. (sv. *Ja, det vore bäst, om du finge dö först*—rm. *Ja, best var det om du fick dø først*).

Bland »omskrivningar med övervägande modal betydelse» behandlas verbet *få* i ett par olika betydelser. Vad förf. kallar typ 1 föreligger i sv. *Jag fick inte uträttat vad jag skulle; När jag får läst boken, ska jag skicka dig den; Han fick rest sig i en förfärlig fart*. Typen är provinsiell i sv. men mycket allmän i da. och rm. Enligt min mening betecknar *få* här i första hand aktionssätt, icke modala eller temporala förhållanden. Konstruktionen har resultativ betydelse, är alltså utpräglat icke-durativ. Ur den betydelsen kunna både de temporala och de modala nyanserna förklaras. Att da. *faar* sålunda ofta betecknar framtid i hithörande förbindelser är bara vad man kunde vänta — det är typiskt för det icke-durativa aktionssättet, såsom förf. påpekar s. 126. Likaså är det vanligt, att icke-durativa verb ha den 'kan'-betydelse, som H. avser med orden: »Förutom åt det modala [vilket är detta?] och det temporala ger detta *få* ibland uttryck åt den med verksamheten förbundna ansträngningen; t. ex. i vardagligt sv. *Han fick rest sig i en fart*, där *fick rest sig* är ett försvagat *lyckades resa sig*» (s. 150).

Ett helt annat *få* föreligger enligt Hulthén i sv. *Låt mig få följa dig hem! Hon måste upp på kammaren för att få vara ensam; Hon fick ligga länge innan hon blev varm om fötterna*. Här är *få* huvudverb med egenbetydelsen 'få tillåtelse; få tillfälle; måste (få lov att)'. Denna typ kallar H. typ 2. Vardagligt skall detta *få* kunna följas av supinum i stället för infinitiv: *Hon fick talat ut med honom*.² För min uppfattning

¹ Enligt förf. skulle detta också vara fallet i *Han blev röd* (s. 138), *få syn på, få reda på* (s. 182). Dessa uppgifter ha väl kommit med av förbiseende; här saknas ju huvudverb.

² Det andra exempel, som H. anför i detta sammanhang, är tvetydigt: *Att hon hade fått talat ut med honom i kväll var en befrielse*. Här föreligger

kan denna sats icke skiljas från den tidigare omnämnda typen *Han fick rest sig i en förfärlig fart, Han fick avhjälpst felet*. Det är med andra ord fråga om typ 1. *Få* av typ 2 kan i sv. riksspråk — det gäller alla stilarter — följas endast av infinitiv (naturligtvis med undantag av fall innehållande dubbelsupinum). Detsamma gäller även da. och rm.; de undantag som faktiskt förekomma här måste betecknas som språkfel. När nu da. *De joer saa hurtigt, at Gerda ikke fik seet det høie Herskab* motsvaras av ett sv. . . *att Gerda icke fick se det höga herrskapet* (s. 159), har danskan typ 1, svenskan typ 2. Emellertid är skillnaden mellan 'lyckas, uppnå, hinna' (= *få* i typ 1) och 'få tillfälle' (= *få* i typ 2) här som i så många andra fall härfin. I samma mån som skillnaden är mera märkbar, måste översättningen sägas vara inadekvat.

I sin principiella uppfattning av aktionssätt och aspekt — syntaxens kanske allra besvärligaste kategorier — visar Hulthén sunt omdöme och en klar blick för det väsentliga. Han räknar sålunda endast med aktionssätt (med huvudindelningen durativt och icke-durativt). På denna punkt råda inga mera djupgående skillnader mellan de behandlade språken; som förf. påpekar, äro flera av de redovisade olikheterna snarare av lexikalisk än syntaktisk art.

I fråga om passivens beteckning konstateras en tilltagande frekvens för omskrivningarna. Sv. visar sig här liksom i så många andra avseenden vara mera konservativ än da. och rm. genom att göra större bruk av *s*-formen. Sv. är sålunda ensam om att använda *s*-form av supinum med passiv betydelse (sv. *Ett kamratskap som provats under många års strävan*—da. . . *som er blevet prøvet* . .).¹ Ofta motsvaras härvidt passivt pluskvamperfektum i sv. av *være* + (oböjt) particip i da. och rm. (sv. *Arvet hade förbrukats*—da., rm. *Arven var opbrugt*).

En markerad olikhet mellan sv. å ena sidan, da. och rm. å den andra är just i vår generation på väg att upphävas genom att det finita verbets kongruensböjning i sv. börjar försvinna. Hulthén ger en sammanfattning av läget utan att tillföra diskussionen några nya synpunkter av större betydelse.

I ett annat fall, sorterande under verbets syntax, avlägsnar sig da. mer och mer från sv. och rm., nämligen i fråga om valet av hjälpverb vid de intransitiva s. k. övergångsverben. Da. har mer och mer övergått att använda *være* i dessa fall², medan sv. i allt större utsträckning

nämligen antingen typ 1 (dvs. ungefär = 'Att hon hade uppnått att . .') eller typ 2 ingående i dubbelsupinum (= 'Att hon hade fått [tillåtelse resp. tillfälle att] . .'). I praktiken är skillnaden mellan dessa båda tolkningar tämligen obetydlig.

¹ Hulthén talar här om *s*-form av halvsupinum med passiv betydelse (s. 193). Men något sådant existerar icke redan av den anledningen, att halvsupinum enligt förf:s definition bildas endast till intransitiva verb och alltså har aktiv betydelse, se ovan s. 2 not 1.

² Såsom handböckerna upplysa om, har bruket av *være* utvidgats t. o. m. in på de transitiva verbens område: *Han er naaet de halvhundrede*.

genomfört *hava*. Också i rm. pågår just nu en utveckling mot ökad användning av *ha*. H. citerar Westerns uppgift, att *ha* är särskilt vanligt i hypotetiska satser, men tillägger, att påståendet icke bekräftas »av materialet från Moberg» (dvs. rm.-översättningen av Vilhelm Mobergs Sömnlös). Westerns iakttagelse är emellertid fullt riktig, och ett mycket stort antal exempel hade kunnat hämtas ur den övriga av förf. excerperade litteraturen.

Ett typiskt sv. stildrag utan motsvarighet i modern da. och rm. är utelämnandet av hjälpverbet *hava* i bisatser. Däremot saknas ofta både *hava* och *vara* som hjälpverb mellan finit verb och supinumform i alla de tre språken — mest i rm. (*Da måtte vi vært forelsket i hverandre*). I det senare fallet ha vi att göra med en urgammal samnordisk företeelse, i det förra är det fråga om direkt efterbildning av tyskt språkbruk, uppkommen i nysvensk tid. Hulthéns strävan att undvika diakroniska synpunkter avhåller honom från att nämna detta.

I åtskilliga fall kunna da. och rm. ha infinitivkonstruktion, medan sv. har en form som är samordnad med föregående finita verb eller supinum. H. redovisar följande typer: *Han var inde at (og) købe; Han blev staaende og (at) lytte; Vær saa god at komme indenfor; Man bestiller ikke andet end at spise; Prale gjorde de*. I samband med behandlingen av infinitiven visas utförligt, att infinitivmärket *at(t)*, å är betydligt vanligare i da. och rm. än i sv.

Också i fråga om fast och lös sammansättning vid skiljbart sammansatta verb kan en påtaglig skillnad mellan sv. å ena sidan, da. och rm. å den andra konstateras; de senare språken ha lös sammansättning i större utsträckning. Tydligast framträder olikheten i perf. participet, där sv. praktiskt taget alltid har fast sammansättning¹ (sv. *Rollerna äro ombytta*—da. *Rollerne er byttet om*). Också da. och rm. kunna dock i fall som dessa ha fast sammansättning. Att den omtalade skillnaden är minst markerad i supinum vill H. förklara med att sv. här har fler fall av lös sammansättning än i presens, imperfektum och infinitiv, medan da. och rm. behandla alla dessa former ungefär likartat. Den senare delen av tesen bevisar H. inte alls, beträffande den förra yttrar han: »I skrift kan t. ex. möjligen förekomma *En hund bortsprang* ..., men ej gärna *En hund har bortsprungit*» (s. 258). Det är riktigt, att den förra formuleringen låter mera bekant än den senare; den förekommer nämligen inte så sällan i annonsspråket. Men att också typen *En hund har bortsprungit* faktiskt förekommer påpekar H. själv i detta sammanhang. I t. ex. en officiell kungörelse kunde man mycket väl vänta att finna: *Hundar, som bortsprungit* ... Det kan sålunda inte anses bevisat, att lös sammansättning i sv. är särskilt vanlig i supinum. Å andra sidan är det rimligt, att supinum i da. och

¹ Hulthén påpekar (s. 259), att undantagen mest påträffas i sydsvenskars språk. Se utom a. st. citerad litteratur Alf Lombards tidigare nämnda undersökning s. 29f.

rm. visar relativt talrika fall av fast sammansättning; det beror på inflytande från participet, som faktiskt ofta är fast sammansatt (jfr Mikkelsen s. 374, Western s. 383). Enligt min mening bör alltså förf:s i och för sig riktiga iakttagelse rörande behandlingen av de tre språkens supinumformer i första hand förklaras så, att da. och rm. ha relativt fler fall av fast sammansättning här — inte så, att sv. har ovanligt många av lös.

Den axplockning, som här företagits, ger en mycket ofullständig bild av stoffrikedomen i Hulthéns avhandling. Det ligger i sakens natur, att förf. inte haft tillfälle göra så många upptäckter av större format. Sitt nästan överväldigande stora fält har han emellertid bearbetat med stor skicklighet, och på flera punkter har han gjort iakttagelser av bestående värde. Under alla förhållanden fyller undersökningen väl sin uppgift att vara »en . . förberedelse för det jämförande diakroniska studiet av de nordiska språkens syntax», som förf. lite för blygsamt uttrycker sig. Därutöver kommer boken att bli ett outhärligt hjälpmedel för både svenska, danska och norska forskare, när det t. ex. gäller utredningar om språkliga påverkningar hos en författare från ett annat nordiskt språk än hans modersmål. Också stilforskningen kommer den att göra goda tjänster. En ovanligt detaljerad innehållsförteckning och talrika korshänvisningar ersätta ganska väl det stickordsregister, som man annars gärna hade velat se i en avhandling av denna typ.

Lund.

TURE JOHANNISSON.

Helge Gullberg: Berättarkonst och stil i Per Hallströms prosa. Gradualavhandling. Göteborg 1939. XX + 446 s. jämte handskriftsfaksimiler och tabeller.

Begreppet »stil» har ännu inte fått någon vedertagen definition. Därav följer att den språkvetenskapliga disciplinen stilistik, som behandlar just stilen, inte heller fått någon fast avgränsning. De flesta använder termen »stil» såsom beteckning för litterärt eller konstnärligt uttryckssätt. I litterärt och språkligt avseende kommer då stilen i viss grad att stå i motsättning mot språket, som dock är bärare av de stilistiska egenheterna.

Gullberg hävdar i sin avhandling om Per Hallströms prosastil, att termens omfattning delvis är beroende av det material man arbetar med». Man kan göra invändningar mot denna uppfattning, men dess principiella riktighet kan nog inte bestridas. Hans eget arbete inom stilistiken har gjort honom benägen att ge stilbegreppet en »rätt vid tolkning». Han avgränsar den språkvetenskapliga termen »stil» såsom

»det för en viss individ, grupp av diktare eller tid egenartade bruket av språket såsom konstnärligt uttrycksmedel». Men han gör ett tillägg, som i hög grad vidgar begreppet omfattning. Han säger att han inom begreppet stil innesluter »allt som talar till vårt estetiska sinne, i den mån det tar sig uttryck i en särpräglad språkform». Här står G. i en medveten motsättning mot många andra stilistiker, som med »stil» åsyftar vad han själv kallar »stilen i inskränkt mening, som sysslar med mera avgränsade stildrag». För G. griper stilistiken över i andra vetenskapsgrenars områden, t. ex. på idéhistoriens, litteraturhistoriens och sociologins marker. Den kommer att beröra mycke sådant som överhuvud har med mänskligt liv och tänkande att göra. Det är sålunda ett synnerligen stort forskningsgebit G. ger åt den stilistiska vetenskapen, så vidsträckt att berättarkonsten blir en underavdelning under stilen.

Man kan undra om det verkligen är klokt att åt en vetenskap som ännu är i vardande, vars metodik och terminologi ännu inte fått fasthet, ge ett så stort arbetsfält. Det synes mig ändamålsenligare att tillsvidare avgränsa ett snävare forskningsområde, nämligen det som G. avser med »stil i inskränkt mening», och därinom fördjupa betraktelsesättet och skärpa metoderna. Accepterar man G:s vida stilbegrepp, måste emellertid erkännas, att han allsidigt och förtjänstfullt löst sin stora och ingalunda lätta uppgift.

Med någon förvåning erfar man att G., trots det att han inom begreppet »stil» innesluter allt språkligt »som talar till vårt estetiska sinne», anser estetiska värdeomdömen vara av mindre vikt i en stilistisk undersökning. Han finner sin uppgift vara att psykologiskt tolka Hallströms stil, sätta den i samband med hans diktarpersonlighet, och vidare att »karakterisera Hallströms skrivsätt i allmänhet». Naturligtvis berör stilistiken på intimaste sätt diktarpersonligheten och »det i konstverket levande inre», som G. säger sig vilja försöka förstå. Men frågan är om man kan komma åt detta utan att lägga estetiska synpunkter på sitt material. Enligt min mening torde nog estetik vara nödvändig för en allsidig stilforskning, men den skall vara gripbar och förstaelig. Det knappa utrymme som ges häråt i förevarande avhandling beror till en del på dess författares ytterst berömvärda strävan att så mycke som möjligt hålla sin undersökning på ett objektivt plan. Detta är utan tvivel bättre än att, såsom stundom skett, hemfalla åt ett ofruktbart och subjektivt, mer eller mindre svamlande estetiserande. Gullbergs läggning är den nyktra språkvetenskapsmannens, och hans arbete är rikt på goda detaljiakttagelser, som sedan lägges till grund för synteser. Han visar en objektivt sund analys, framställd i en enkel och klar form. Hans arbete är den svenska stilistikens hittills största och grundligaste arbete, prägladt av en gedigen kvalitet. Bakom dess tillblivelse ligger ett hängivet och troget arbete, en djup inlevelse i Hallströms författarskap och diktarpersonlighet. Excerperingsarbetet har haft en enorm omfatt-

ning. I fråga om metodisk fasthet och objektiv grundlighet skiljer sig denna avhandling fördelaktigt från det mesta som hittills publicerats inom svensk stilforskning.

Ett kapitel ägnas åt den litterära bakgrunden till Hallströms författarskap. Detta parti tillhör inte avhandlingens starkaste, men är naturligtvis av värde för den följande framställningen. I ett annat avsnitt utredes diktarens inställning till verkligheten, och här belyses även motiv-, person-, miljö- och naturskildringens utformning i hans prosadiktning. I en väl genomförd undersökning av kompositionen i Hallströms noveller, diktarens finaste uttrycksform, ger Gullberg synpunkter av stor betydelse inte bara för novellistiken utan för berättande framställning överhuvud. — Avhandlingens tyngdpunkt är med rätta förlagd till det språkliga. De typiska dragen i Hallströms språkbehandling får vart och ett sin speciella utredning, belyst med talrika citat, vilket gör att läsaren på varje punkt konfronteras med materialet till G:s bevisföring och kan kontrollera hans slutsatser med den egna uppfattningen. Ständiga sidoblickar i litteraturen, framför allt jämförelser med andra av samtidens stora prosaister, är ägnade att ge relief åt Hallströms särdrag.

Den språkliga utredningen är disponerad på samma sätt som tidigare undersökningar av samma art. Den är komponerad utifrån, efter grammatiska kategorier. Om en sådan komposition kan sägas, att den är ganska okänslig, och därför blott i viss mån återspeglar diktarpersonligheten. Vidare är det ofta svårt att dra synteser av det splitttrade materialet, något som Gullberg också i ett resignerat tonfall konstaterar. Men denna metod har också sina förtjänster: den ger säkra upplysningar om yttre påverkan på en författares språk, och den är relativt bekväm. Enligt min mening är emellertid tiden nu mogen för ett dristigt försök att komponera en stilistisk undersökning inifrån, att utgå från diktarens psyke och språkliga intentioner. Vilka språkliga uttrycksmedel har diktaren använt för ett visst syfte? Vilka språkmedel får ge uttryck åt en viss känslöstämning? Hur skapas en lugn, berättande framställning, och hur sker en mera affektbetonad skildring? Osv. Detta vore ett djärvt och originellt grepp inom svensk stilistik. Villigt skall erkännas att detta kompositionssätt är ytterst krävande. Säkerligen får stilistikern, innan han lägger fram sin undersökning på detta sätt, själv först arbeta igenom materialet efter den »gamla» metoden. Först sedan hans analys av diktaren är fullbordad, kan han vända på kappan och börja inifrån.

Beträffande just Hallström skulle den »inre» metoden utan tvivel ha visat sig speciellt tacksam, framför allt med tanke på de av Gullberg och andra påpekade märkliga kontrasterna i Hallströms stil. Dessa torde få sökas i någon slags kluvenhet eller dubbelhet i diktarens väsen, även om man har ögonen öppna för det viktiga faktum att ett och samma syfte kan vinnas med kontrasterande stilmedel. Hos Hallström är den nämnda egenarten så påtaglig och så konstitutiv för

hans väsen, att man, då man finner ett drag i hans stil, faktiskt väntar sig att finna dess motsats. Och man finner den också oftast. Den grammatiska kompositionen ger ingen klar uppfattning om denna djupa tvedelning. Erkännas skall dock, att Gullberg i sammanfattningen i slutet av avhandlingen givit en utmärkt syntes av de många detaljerna och sammanställt många av kontrasterna. Slutkapitlet ger en utomordentligt god bild av Hallströms psyke och stil, och det är i sin koncentrerade och klara form ett litet mästerverk av språklig analys. Detta synes mig också vara en borgen för att ett försök att utgå ifrån diktarpersonligheten vid kompositionen av en stilistisk undersökning är genomförbart. Med denna metod torde också kunna vinnas den inte oviktiga fördelen av koncentration och korthet. Man behöver inte ta med annat än sådant som återspeglar säregna drag hos diktaren. En god del av den förberedande excerperingen når förvisso därigenom inte utanför författarens skrivbordslåda, men i det avseendet intar de stilistiska undersökningarna ingen särställning.

Att behandla en levande författares språk och stil har såväl påtagliga fördelar som förrädiska nackdelar och vådor. Å ena sidan är det naturligtvis av yttersta vikt att kunna komma i direkt kontakt med diktaren och lära känna hans psyke och levnadsförhållanden. I Gullbergs avhandling bär i synnerhet det litteraturhistoriska kapitlet spår av de samtal och den brevväxling som ägt rum mellan Hallström och Gullberg. Påståendena om Hallströms ungdomsläsning och intryck av andra diktare har i regel inte behövt ges bara möjlighetens eller sannolikhetens prägel, utan framställningen grundas till stor del på Hallströms egna faktiska uppgifter. Å andra sidan har den personliga bekantskapen med och vördnaden för Hallström ibland uppenbarligen hindrat Gullberg att ur sitt material dra sådana slutsatser som kunde innebära något skenbart ofördelaktigt eller förringande för diktaren. G:s stilistiska och estetiska värdeomdömen om diktaren är nästan uteslutande uppskattande och berömande; uttalanden i negativ riktning är mycke sällsynta. Balansen i kritiken kan bli lidande på att undersökningen rör en levande diktare.

Gullberg påpekar många överensstämmelser i motivval, komposition, språk o. d. mellan Hallström och den något äldre danske författaren och språkkonstnären J. P. Jacobsen, och framhåller att denne måste ha haft stor betydelse för den svenske novellisten och hans utveckling. Det visar sig att så gott som samtliga de för Hallström utmärkande konstitutionella egenheterna, liksom många mindre särdrag, återfinnes i Jacobsens språk, och där ofta ännu påtagligare och starkare utbildade. Intrycket av överensstämmelse mellan den svenske och den danske diktarens stilistiska egenheter blir faktiskt ännu djupare och bestämdare om man jämför större likartade prosapartier av dem båda. Här kan man tala om en likhet som går från huvuddrag till detalj. Detta kan naturligtvis inte bero på tillfällig-

heter, utan måste ha sin grund i en verkligen djupgående påverkan av Jacobsen på Hallström. Sannolikt är denna åtminstone delvis omedveten för Hallström, ty den måste förutsätta en ovanligt intim kongenialitet i själsliv och diktartertemperament mellan de båda författarna. Gullbergs framställning visar de osedvanligt stora likheterna under de olika grammatiska momenten, men han underlåter att i det sammanfattande slutkapitlet dra konsekvenserna av sin evidenta, om än genom avhandlingens disposition splittrade bevisföring. Han framhåller nästan i förbigående att Jacobsen haft »ett visst inflytande» på Hallström. Här hade man väntat ett helt annat uttryckssätt.

Något nytt, och sannolikt för de allra flesta läsare frapperande, i denna avhandling är en tes som G. ofta starkt hävdar, nämligen att Hallströms prosa bygger på talspråket, att den vilar på talspråklig grund. För mig är, även sedan jag ingående studerat Gullbergs argumentering, helhetsintrycket av Hallströms prosa, att den är exklusiv och stiliserat effektsökande, och därför ganska otillgänglig för en bredare publik. Jag medger dock att G:s framställning på vissa punkter gjort mig benägen att i en del till synes stiliserade drag i stället se anknytning till talspråket. Olikheten mellan G:s mening och den gängse uppfattningen beror till stor del på att den förres åsikt framvuxit genom en ingående analys av och långvarig inlevelse i Hallströms språk, under det att andra bygger på det första intrycket. Detta senare får inte förbises. Det är den spontana inställningen till en diktare alster som för det ojämförligt största flertalet av läsarna blir det bestående. Och en diktare måste arbeta med läsekretsens spontana reaktion för ögonen, om han skall bli läsbar.

Ett enormt arbete har Gullberg nedlagt på statistiska undersökningar av olika språkföreteelsers förekomst hos Hallström och andra med honom jämförda diktare. Statistisk metod är såsom en form av stilistisk analys naturligtvis alltför själlöst mekanisk, och ofta ägnad att göra våld på det andliga i språket. Så har dock inte G. förfarit. Han vill blott med det statistiska materialet belysa och verifiera de på andra vägar vunna resultaten. Och då saknar naturligtvis metoden ingalunda berättigande, även om nyttan knappast motsvarar de kolossala mödor som arbetet kostat.

Av stort värde för användbarheten av avhandlingen är det sakregister som bifogas i slutet. Man skulle ytterligare velat ha ett personregister, vilket bl. a. skulle ha möjliggjort för läsaren att lätt finna de partier där Hallström konfronteras med andra diktare. Detta hade underlättat bokens utnyttjande för t. ex. modersmålslärare, för vilka den torde bli av oskattbart värde vid gymnasieundervisningen i stilistik.

Det är inte möjligt att här gå in på detaljspörsmål rörande Gullbergs ytterst nyttiga och insiktsfulla undersökning. Den inbjuder annars till diskussion av många enskildheter, där författaren alltid ger en objektiv och pålitlig vägledning. De här gjorda inläggen är delvis att

betrakta som bidrag till den ännu långt ifrån avslutade diskussionen om stilforskningens mål och medel. Avhandlingens förtjänster framträder bäst vid ett fördjupat studium av den. Läsarens omdöme måste bli, att G. riktat den svenska stilistiken med en av dess allra viktigaste och sundaste undersökningar, vilken vuxit ut till att få karaktären av en diktarmonografi.

Lund.

ASSAR JANZÉN.

Elias Wessén, Svensk språkhistoria. II. Ordbildningslära. Stockholm 1943. 113 ss. Filologiska föreningen vid Stockholms högskola.

Professor Elias Wessén har lagt ned ett synnerligen lovvärt arbete på att skapa tidsenliga, i första hand för akademisk undervisning avpassade läroböcker i nordiska språk och därmed på ett lyckligt sätt fyllt mången lucka. Här kan erinras om 'De nordiska språken' (1941, 2. uppl. 1944), en förträfflig ersättare för Adolf Noreens välkända lilla skrift med samma titel, 'Våra folkmål' (1935; jfr rec. av G. Hedström i denna tidskrift band 54), och framför allt om 'Svensk språkhistoria I. Ljudlära och formlära' (1941, 2. uppl. 1945; se rec. av V. Jansson i Namn och bygd 30). Härmed har vi äntligen fått en efterlängtd ersättare för K. F. Söderwalls klassiska men sedan länge endast i mycket begränsad omfattning användbara och dessutom alltför svårtillgängliga 'Hufvudepokerna af svenska språkets utbildning' (1870).

1943 kom en andra del av språkhistorien med undertiteln 'Ordbildningslära'. Den språkhistoriska undervisningen måste nödvändigtvis börja med ljud- och formlära. Åtskilliga andra grenar har emellertid rättmätiga krav på att inte bli förbisedda i den akademiska undervisningen, men det är nog tyvärr så, att såväl ordbildningsläran som syntaxen ofta nog har kommit väl mycket i skymundan i den grundläggande undervisningen. Den svenska ordbildningslärans vida fält är väl långt ifrån slutplöjt, men icke desto mindre har ju väsentliga delar, framför allt av den nominala ordbildningsläran, redan för länge sedan utretts — jag erinrar om arbeten av bl. a. G. Cederschiöld, E. Hellquist, E. Olson, Fr. Tamm — varför det även ur denna synpunkt är högst önskvärt med en sammanfattande översikt.

Det är sålunda tydligt, att Wesséns ordbildningslära fyller ett behov, och den fyller detta behov på det hela taget mycket väl, även om man kanske har en starkare känsla än i förf:s tidigare läroböcker av att ett endast relativt lätt bearbetat föreläsnings- eller kursmanuskript ligger till grund. Detta har bl. a. medfört någon ojämnhet i framställningen — i vissa partier får vi endast snabbteckningar, medan vi i andra möter mera kärleksfullt utarbetade framställningar.

Av praktiska skäl har, säger förf., exemplen ofta givits i isländsk form, vilket emellertid medför, att åtskilliga exempel lämnas, som icke har någon (bevarad) svensk motsvarighet. Boken behandlar i stort sett endast den nominala ordbildningen — i kapitlet om sammansättning behandlas dock även verbalsammansättningen — varför man får livligt hoppas, att förf. fortsätter med återstående ordklasser, i första hand verben, i en följande del. Lejonparten av framställningen, bortåt 100 av bokens 111 textsidor, ägnas åt avledning och sammansättning. I tre stora kapitel behandlas de nordiska fornspråkens avledning och sammansättning, ordbildning med i fornsvenskan inlånade avledningsändelser och ordbildning med latinskt eller romanskt ursprung; de två senare kapitlen är avgjort fylligare än det första. I en kortfattad inledning redogöres helt summariskt för andra ordbildningsprinciper än avledning och sammansättning, såsom hypokorism, ljudhärkning, ljudsymbolism, ellipser och besläktade stympningar, s. k. korta avledningar (*släp* och *slit*), övergång från en ordklass till en annan m. m. Anm. hade gärna sett, att detta intressanta och viktiga parti hade gjorts något fylligare och att ytterligare en eller annan princip av betydelse för ordbildningen hade berörts, t. ex. eufemism (i den mån denna har följder för formbildningen), reduktion (under ellips), pleomorfism och felanalys (som *öde*, *drott*, *ni*). Annars är det givetvis ofta en smaksak vad som skall tas med eller utelämnas i ett arbete som detta. Anm. tillåter sig emellertid att här meddela några randanteckningar, som kanske kan vara till någon nytta vid iordningställandet av nästa upplaga, som man får hoppas snart blir erforderlig.

Påståendet s. 7, att »i barnspråket försiggår en rätt ymnig nyskapelse av ord (*pa-pa*, *töff-töff* o. s. v.), till dess att den alldeles överflyglas av barnets strävan att lära sig de äldres ord och uttryck, d. v. s. att acceptera det traditionella språkets ordförråd» håller givetvis i regel streck men gäller inte reservationslöst, eftersom vi också i viss utsträckning har att räkna med att nybildningar i barnspråk godtages i de vuxnas språk, t. ex. ljudhärmande bildningar av typen *vovve*, kortnamn av typen *Bojan* — en plats för sig intar typen *pappa*, *mamma*, där man med Jespersen kan fatta formen som barnets skapelse men betydelsen som de vuxnas verk.

Bland exempel på ljudsymboliska bildningar nämnes s. 8 *tissla*, *tassla*, *smaska*, *sluddra*, *braka*, *knaka* m. fl., vilka snarast hör hemma i gruppen direkt ljudhärmande bildningar. Fasta gränser mellan ljudhärkning och ljudsymbolik (i trängre mening) är emellertid som bekant ofta svåra att draga.

De på s. 9 behandlade kortorden och initialorden skulle kanske kunna grupperas något överskådligare, förslagsvis i a) ellips av någon sammansättningsled, *dricks*, *daler*, *brand(vakts)kår* (reduktion), b) stympning: enkel, som i *rek*, *oms*, eller mera komplicerad, som i *gengas*, *stins*, *komintern* (ursprungligen ofta rent grafiska förkortningar),

c) initialord: med »bokstavsuttal», som i *J.O.*, *S.J.*, eller »hoplästa», som i *Asea*, *Epa*.

Bland exempel på substantivering av adjektiv nämnes s. 11 bl. a. *grund*, *lugn*, *hög*: endast det neutrala, ej det ursprungligen maskulina, *grund* torde här komma i fråga, *hög* är omstritt, och *lugn* representerar väl en grupp, som förf. icke exemplifierar, nämligen adjektiverade substantiv. *Gula* nämnes jämte *unge*, *halva* m. fl. som exempel på substantivering av adjektiv i svag form men bör snarare med J. Sahlgren i Studier tillagnade Esaias Tegnér (1918) fattas som ett slags ellips (< *det gula av ägget*). Andra fall av ordklassbyte, som kanske kunde ha varit värda att exemplifieras i detta lilla avsnitt, är substantiverade infinitiver som *di*, *dricka*, och imperativiska substantivbildningar som *skymundan*, *svängom*.

Uppgiften s. 16, att i de fyra första avljudsklasserna rotstavelsens sonant reducerats eller bortfallit i pret. pl. och part., varvid i stället den följande konsonanten fått sonantisk funktion, håller, som ju också framgår av det följande, inte streck i fråga om pret. pl. av fjärde klassen.

Exemplen s. 17 på avljudsväxlingar enligt femte klassen (*gefa*: *giöf*, *gipt*, *gæfr* etc.) är uppställda på ett sätt, som kan vilseleda en mindre erfaren läsare, eftersom han med stöd av *lida*: *leid*, f., *bera*: *burr*, m. osv. i de övriga exempelgrupperna kan få den uppfattningen, att *giöf* och *gipt* representerar annat avljudsstadium än *gefa*.

Man hade gärna sett, att även *u*- och *n*-stammar hade varit företrädda bland exemplen s. 19 på olika urgermanska och urnordiska avledningssuffix, liksom att uppgiften därstädes, att maskulina *i*-stammar har abstrakt betydelse, hade kompletterats med tanke på bildningar av typerna *gestr*, *vinr*, *salr*.

Grundbetydelsen hos personbeteckningar med suffixet *-ia* är enligt s. 21 'hörande till'. Försiktigare vore att tillfoga 'försedd med' och 'sammanhängande med' med tanke på de anförda exemplen *hirðir*: *hiðræ*, *fylkir*: *folk*, *hialmr*: *hialmr*.

S. 24 nämnes nysv. *tomte* bland exempel på denominativa personbeteckningar av *-an*-stamstyp — ordet är emellertid ett specialfall, om den gängse, väl underbyggda uppfattningen är riktig, att det egentligen är en ellipsbildning av *tomtegubbe*.

Ett exempel på svårigheterna att åstadkomma en gruppering av *n*-stammarna, när hänsyn samtidigt skall tagas till bildning och betydelse, erbjuder på s. 25 grupp e) av denominativa bildningar, vilken bland hithörande djurnamn också upptager fall som *kråka*, *trana*, *fluga* m. fl. icke denominativa. En annan onöjaktighet i dispositionen möter s. 26, där de nysvenska bär- och fruktnamnen på *-on* (*hallon* osv.) behandlas i en anmärkning till grupp C av *an*-, *ön*-stammarna: Bildningar till verb.

Uppgiften s. 29, att till *gislan* intet grundord finnes belagt, är knappast riktig, om man tar hänsyn till isl. *gisla*, fsv. *ogisladher*.

S. 32 och 72 framhålles *handlande* såsom undantaget, som bekräftar

regeln, att *-ande* brukas i personbeteckningar för att utmärka ett mera tillfälligt förehavande, medan ord på *-are* innebär en mera stadigvarande, yrkesmässig verksamhet. Ett annat undantag är *resande* = *handelsresande*.

S. 34 uppföres fall som *vaxtr* (jämte fsv. *växt*), *old* under urn. *-di-*, ieur. *-ti-*stammar. Eftersom suffixet *-du-*, *-tu-* behandlas på följande sida, hade det varit önskvärt med någon kommentar.

Det heter i den korta framställningen s. 38f. av adjektivsuffixet urn. *-uhta-*, isl. *-ótttr*, att suffixet förekommer »numera blott i det arkaisierande *stackot*». Det kunde ha antytts, att suffixet alltjämt har starkt fotfäste i folkmålen i södra och västra Sverige (*broged*, *brogete* osv.). I fortsättningen framhålles, att suffixet ännu är levande i norskan; detsamma gäller danskan (*broget*, *kroget* osv.).

Adjektivsuffixet urn. *-iska-* säges s. 39 bilda adjektiv med ett par begränsade betydelser: a) angivande härstamning, b) angivande en moralisk egenskap (*trylskr*, *heimskr* osv.). Det är med tanke på bildningar som *löpsk*, *bitsk*, *glömsk*, *glupsk* knappast skäl att alltför mycket trycka på »moralisk».

Bland suffix, som uppkommit genom att en efterled i sammanställning har förlorat sin självständiga betydelse, nämnes s. 45 och 47 isl. *-rönn*, dock utan att någon etymologi antydes. Efter P. Naerts utredning av detta suffix utvecklingshistoria i band 57 av denna tidskrift (utkommet efter W:s bok) torde det vara tydligt, att suffixet icke hör till denna grupp.

Suffixet isl. *-samr* uppgives s. 47 betyda 'överensstämmande med, förenad med' — bättre omskrivningar än den förstnämnda är 'böjd för' och 'kännetecknad av', särskilt med tanke på de svenska fallen med verbalt grundord (*pratsam*, *tacksam* o. d.).

Spättekekaka i stället för *spettekaka* s. 54 är väl tryckfel, låt vara ett sådant med språkhistoriska perspektiv: man jämföre det på stockholmska restaurangmatsedlar vanliga *spetta* för *spätta*.

I framställningen av olika slags nominal sammansättningar s. 50—57 hade anm. gärna sett, att några rader hade ägnats även dvandvatypen (*blågul*, *dövstum* etc.).

Beträffande det s. 61 not 2 berörda problemet rörande sambandet mellan got. *dis-* och lat. *dis-*, ty. *zer-* kan hänvisas till T. Johannisson, Verbal och postverbal partikelkomposition i de germanska språken s. 290—293.

Adjektiv, avledda med den från högtyskan stammande ändelsen *-mässig* får enligt s. 95 betydelsen 'karakteristisk för' — tilläggas kan 'i överensstämmelse med', t. ex. *regel-*, *plan-*, *förståndsmässig*.

Det är en livlig och kanske inte helt ogrundad förhoppning, att professor Wessén skall fortsätta sin värdefulla framställning av den svenska språkhistorien med nya delar, i första hand behandlande återstående delar av ordbildningsläran samt syntaxen.

Paul Diderichsen, Sætningsbygningen i skaanske Lov. Fremstillet som Grundlag for en rationel dansk Syntaks. København. 1941.

Ingensinde er videnskabsmanden så begejstret og fuld af planer som når han skriver sin disputats. Et langt liv synes at ligge for ham, og løfter om store arbejder flyder ham let i pennen. Deraf de mange disputatser med bindtal I, der må leve hele deres liv som enkemænd. Det er altid forfriskende at møde et sådant gå-på-humør hos den unge forsker, kun sørgeligt at livet altfor ofte gør sit bedste for at knægte det.

I det ydre som i det indre er Paul Diderichsens afhandling (med ovennævnte titel) en rigtig disputats, også derved at den indeholder et langt program for forfatterens fremtidige forskning: »det er Hensigten at lade den Undersøgelse, der her foreligger, være Grundstenen i en Række sammenlignende Totalbeskrivelser af typiske Enkeltværker inden for de vigtigste (geografiske, kronologiske og stilistiske) Omraader af dansk Litteratur» (side 6).

Den foreliggende undersøgelse er altså bind I af det planlagte storværk, men klog af andres skade har P. D. strøget ettallet.

Der er noget galt eller unøjagtigt ved titlen, eftersom det jo ikke er den syntaktiske status i Skånske Lov, således som P. D. fremstiller den, men selve de prøvede principper og de ved undersøgelsen vundne resultater der skal danne grundlaget for fremstillingen af en såkaldt rationel (ordet er epidemisk i nyere lingvistisk litteratur) syntaks.

Det er som sagt en rigtig disputats, også derved at den fremsætter en række teser, som man jo skulde i gamle dage. Og så er den så lærd at den sprutter som en varm kakkelovn. Det hvirvler én om ørerne med lærde fremmedord, af hvilke en hel del er karakteristiske for den nye skole i lingvistikken (diskrepans, irrelevant, immanent, topisk, global). Det er ikke det store publikum forfatteren er ude efter, men de få udvalgte der forstår at goutere bidder som: »Adleddet betegner eksplicit en Akcidens» (97), »imponderabile Nuancer m. H. t. Pointering, Emfase, Kontrast, Ekspressivitet» (11). Et ord som skødesløshed finder ikke nåde for forfatterens øjne. Det skal hedde Incurie (92; side 76: Inkurie). Der tales om sætninger med »svævende Intention» (89; side 84 — ved en incurie — skrevet Intension). Side 79 optræder en type »abundant», og om vægtprincippet hedder det et andet sted at dets egentlige »ratio» er ganske uopklaret. Og man kunde fortsætte med at citere i én uendelighed. Når P. D. skriver *Verbum infinitum* og *Pronomen reflexivum* (i stedet for de fordanskede adjektiver som selv vore største sprogforskere har kunnet bruge), véd han ikke af at han sætter alle pedantiske ortograferes tanker i voldsom arbejde med problemet om substantiverne i disse forbindelser bør skrives med stort eller lille.

Den der er kritisk indstillet overfor sprogvidenskabens hidtidige resultater, måtte strengt taget begynde med at undersøge alle de

størrelser og kategorier han har brug for ved sit arbejde. Poul Møllers licentiat har vist os hvad denne fremgangsmåde — eller tilbagegangsmåde — kan føre til. I stedet nøjes P. D. med at mærke de størrelser og termini der endnu ikke har været for revolutionstribunalets domstol. Ingen bog jeg kender, er så vrimlende fuld af gåseøjne som denne, og de betyder bl. a.: begrebet tvivlsomt! betegnelsen muligvis misvisende! her har vi gammel slendrian! bedes opfattet på en særlig (men hvilken?) måde! At »objekt« står i gåseøjne siger så meget som: jeg har dig i kikkerten, lille ven! pas på, en dag falder fatters hammer! Her er et fyldigt materiale til en studie over de forskellige anvendelser og betydninger af citationstegn.

Som mange andre værker af den nyeste, filosofisk prægede lingvistik opererer også Diderichsens arbejde med afgrænsninger og definitioner der er gjort så rummelige at det danske sprog savner ord der er tilstrækkelig abstrakte til dette brug. Deres rummelighed og abstraktion gør at det er vanskeligt at påpege misbrug af dem, og det kan ikke nægtes at de undertiden fører læseren op i luftsfærer hvor der synes gemenlig at herske tåge.

Nå, alt dette er jo ydre ting. Indholdet er førsteklases, men dets tilegnelse besværliggøres i høj grad af de nævnte ydre forhold, og det er synd: hinc illæ lacrymæ!

Om forfatterens principper er kun godt at sige; forudsætningen for dem er den nye strømning i lingvistikken, fra Saussure over Pragerskolen til Viggo Brøndal; men kun sjældent overtages principper og resultater råt, dertil er forfatteren for kritisk en begavelse: de revideres eller modificeres, næsten altid til det bedre. Det er naturligt at en mand af den nye skole må gøre front mod den foregående periodes mænd, men det er ikke nødvendigt at tale dem så hårdt til som P. D. undertiden gør; man må jo ikke glemme at deres indsats i sprogvidenskaben vel er den største der er gjort af nogen generation indenfor vort område, og at den nye retning ikke naturnødvendigt er det sidste stadium i videnskabens udviklingshistorie.

Nu er Diderichsens arbejde ikke — som så mange af de senere års arbejder på det strukturelle (Hjalmar Lindroth: systemologiske) område — af rent systematisk natur, men en af de sjældne anvendelser af de nye principper og synspunkter på en beskrivelse af en foreliggende sprogtilstand. Her forsøges ikke blot en ordning af stoffet efter mere almene synspunkter, her underkastes også detalierne en grundig undersøgelse, og endelig går forfatteren aldeles ikke af vejen for diakroniske udredninger når tingene indbyder til det.

Hvad selve stoffet angår, Skånske Lov (efter codex runicus), så er det ikke ideelt til at danne grundstenen i den planlagte bygning. Teksten er af forholdsvis ringe omfang, handler om noget specielt juridisk og er som følge deraf snæver m. h. t. ord og ordbrug. Dertil kommer at den (ligesom moderne lovsprog) sikkert slæber rundt på mange arkaismer, og da det jo ikke er grundteksten vi har, kan vi

ikke vide i hvilken grad denne er bevaret og på hvilke punkter den er moderniseret under afskrivningen. Man må altså hele tiden holde den mulighed åben at de fundne resultater kun gælder for juridiske tekster fra tiden, og at på den anden side typer som ikke er fundne, kan have eksisteret i tidens andre stilarter. Alt dette er P. D. naturligvis fuldt på det rene med og på vagt overfor. Manglerne søges op-hævede ved at der holdes udvig til andre tekster fra vor ældste periode og til oldsvensk og oldislandsk; dog har dette sammenlignende arbejde været hæmmet ved manglen på specialundersøgelser.

Det er først og fremmest ordstillingen (ledstillingen) i sætningen der er emnet for Diderichsens arbejde. Ved analysen af sætningen bruges en tredeling i indleder-, aktual- og indholdsfelt (og tilsvarende led); det er en ulempe at disse felter ikke nærmere defineres og af-grænses. Som ved flere andre nye størrelser overlades det til læseren at leve sig sammen med dem og efterhånden blive klar over deres natur.

Nu må man ikke tro at denne tredeling af sætningen er som at skære en pølse i tre stykker og kalde disse for-, mellem- og endestykket. Det topiske er ikke det eneste der karakteriserer de tre felter og de led der udfylder dem. Indlederfeltet er, foruden at være det første, karakteriseret ved at indeholde et led der betegner en genstand eller situation som basis eller udgangspunkt for sætningen; det er det eneste felt hvori man kan anbringe led af enhver type, og hvor ledstillingen derfor er helt fri. Aktualfeltet er sætningens centrale del og her finder man normalt det finite verbum samt subjektet (og visse adverbialer). Indholdsfeltet endelig indeholder det infinite verbum (hvis et sådant findes) og bestemmelserne til sætningsverbet — indholdsfelt og ind-holdsled er dog uheldige benævnelser der kolliderer med den gangse sprogbrug hvorefter sætningsindholdet er noget mere. Der findes, såvidt jeg kan se, ingen sproglige kendetegn der angiver skellene mellem disse tre felter. Det eneste gennemgående forhold ved af-grænsningen er det topiske, men det kan ikke anvendes uden videre, da indlederfeltet kan stå tomt (fx. i spørgende og bydende sætninger). Begreberne indhold og aktualisering er så ubestemte at de vanskelig kan bruges som nøgle ved analysen i de tilsvarende led. Trods disse pædagogiske svagheder er tredelingen en meget værdifuld opfindelse, blot må man altså holde sig for øje at felterne (leddene) ikke er enheder af samme art som sætninger og sætningsled (i almindelig forstand), ikke nyopdagede sproglige størrelser, men en ren praktisk foranstaltning, et tremasket net der lægges ned over sætningen under analysen.

Ved anvendelsen af dette apparat ser man tydeligt hvordan de enkelte led indenfor samme felt holder sammen, når der af en eller anden grund sker en forskydning af dem, og man kan danne sig et hurtigt overblik over sætningens bygning; det er dog ikke gjort med at have apparatet, man må øve sig i at aflæse dets registreringer rigtigt, thi altid kan et aktualled eller indholdsled sættes i indleder-

feltet, når de får karakter af »udgangsbasis», så det hele er ikke så simpelt som man kunde tro.

Sætningsbygningen som en side af syntaksen omfatter ifølge Fourquet (L'Ordre des Éléments de la Phrase en Germanique Ancient. 1938. 6): 1° sætningernes orden indenfor perioden (storsætningen). 2° leddenes orden indenfor sætningen og 3° ordenes orden indenfor leddet. Alle disse ting undersøges af P. D., men han koncentrerer sig om 2°, og det er jo herved analysen i felter kommer til anvendelse. Forfatteren har ikke prøvet om denne analyse eller en lignende kunde anvendes på hele perioden (storsætningen), der jo i mange henseender er opbygget på en med den enkelte sætning analog måde; det kunde dog være interessant at vide om forsøget har været gjort.

Diderichsens bog er fuld af fine analyser der vidner om et usædvanligt sprogøre. Analysen søges altid ført til bunds. Først behandles hovedmassen af eksemplerne på et fænomen, så de sjældnere og tilsidst de enkeltstående der ikke altid vil makke ret. Det er et vidnesbyrd om P. D.s videnskabelige utrættelighed og usvigelighed at selv disse enere får en grundig behandling, selv om resultatet ikke altid svarer til anstrengelserne, som når de må affærdiges som afskriverfejl, misforståelser eller noget der kaldes »Stilflygtighed» (151).

I de historiske udredninger må P. D. ganske vist ofte give op på halvvejen, men i betragtning af deres mængde og vanskelighed er der ikke noget mærkeligt i det. Skulde man beklage sig over noget, måtte det være at de fænomener der er temmelig enestående eller karakteristiske for teksten, heller ikke altid bliver færdigbehandlede. Dette gælder f. eks. den absolute konstruktion af typen *at manni ulytum*. Om denne hedder det side 92 at den muligvis er kalkeret efter latinsk forbillede, side 93 siges at det er uvist i hvilken grad man tør regne med sådanne forbilleder, og i den afsluttende karakteristik endelig hedder det at der ikke er påvist en eneste latinisme som ikke er forenelig med ældre nordisk sprogbrug. Det bliver man jo ikke meget klog af. Her havde det været velgørende med en undersøgelse der én gang for alle kunde afgøre det gamle stridsspørgsmål.

Der er så meget at glædes over i P. D.s arbejde at man ikke ved hvor man skal begynde: den konsekvente gennemførelse af samme principper på store og små ting; de klare udredninger både af egne resultater og de resultater andre er kommet til, men har tydet urigtigt; den minutøse gennemgang af stoffet, og hans koldblodige afvisning af alle gætterier og projektioner tilbage til ældre forhold. Han går med rette imod den tanke at der i ordstillingen skulde kunne opstilles et system svarende til og af samme fasthed som kasussystemet, og han fremhæver tydeligt forskellen mellem ordstillingstyper og morfemer. Han vil ikke anerkende *brød* som subjekt i *der blev bagt brød*, hvad der vil støde mange, men kun kan glæde den der som anmelderen (i Sætningen og dens led. 52, forresten med samme eksempel) har brudt en lanse for det samme. Han bruger ikke det rent rytmiske,

men derimod i høj grad leddenes vægt (ikke blot voluminøst, men også indholdsmæssigt) til forklaring af ordstillingen — hvad man i høj grad må bifalde. Kun en enkelt gang forlader han det almindelige princip at forklare stillingen ud fra leddenes indhold og vægt til fordel for en rytmisk (eller rytmisk-logisk) forklaring (101). Jeg kan ikke se rettere end at de to principper er uforenelige (i hvert fald inden for samme usus), og at det rytmiske (altså nærmest et slags bekvemmelighedshensyn) kun kan komme til at spille nogen rolle i tilfælde hvor vi uden betydningsforskel har to ordstillingsvarianter.

Det kan naturligvis ikke undgås at der er punkter, hvor man ikke er enig med forfatteren eller hvor der kan påvises mangler, men inden jeg går over til en drøftelse af nogle af disse, vil jeg gerne slå fast at det ikke er betydelige ting det her drejer sig om.

Side 28 anføres stedet *Æn kumær thet swa at thet* (varianter: *thær og the*) *æræ mangæ mæn at særæ en man* som »vistnok det ældste danske Eks.» på sætningskløvning. Men forudsætningen herfor er at »særæ» er præs. pl., og det er mere nærliggende at opfatte »at særæ» som infinitiv (: »at det (der) er mange mænd til (eller: om) at såre en mand»). Jfr. note 20a.

Side 29: her nævnes det (også i min Bestemt og ubestemt Substantiv, side 65 omtalte) forhold at sætninger med *det* som såkaldt formelt subjekt kan udskifte dette ord med *der*, når der tilføjes (indføjes) en stedsbetegnelse. Derefter hedder det: »Udtryk som *det er Nat / det tordner* kan normalt ikke have *der*, fordi de vanskeligt kan tænkes lokaliseret.» Begrundelsen er ikke rigtig. Der er ikke spor vanskelighed ved at lokalisere dem: *det er nat i Barcelona* (revuvisé); *det tordner ude over Amager*. De faste impersonelle udtryk som de nævnte har *det* som et nødvendigt komplement der aldrig kan undværes eller udskiftes — hvad grunden så end er.

Side 48: »Kongruensbøjningen ved Fælleskønssubj.»: der er ingen grund til at fortie at vi også har kongruensbøjning ved alle substantiver i flertal.

Side 105 siges det at af to adled til et overled står det tungeste efter dette. Eksemplerne viser at det i reglen er rent logiske eller konventionelle forhold der bestemmer rækkefølgen (*førstæ før andru, en før tue, andrum før þriþiæ, dahs før natæ, kunungs før ærkebiskops* osv).

Samme side bruges »Underled» i en anvendelse der ikke svarer til den Jespersenske, fx. kaldes *annæt* underled i *annæt fæ manz*; det bør påtales fordi P. D. ellers bruger rangsbetegnelserne (overled, adled) i overensstemmelse med Jespersen.

Side 110 nævnes de ejendommelige forbindelser med *þær* + følgende præposition: *þær af, þær til* og »distant» (som det hedder): *at han scal haræ þær siæx mannæ witni til*. Om disse siges: »En acceptabel syntaktisk Analyse foreligger ikke.» Hvad der menes hermed, står mig ikke klart. Forbindelserne synes ikke så vanskelige at klare. De

findes som bekendt også ved *her* (*hertil* svarende til *til dette*) og *hvor* (*hvortil* svarende til: *til hvilket*), ikke blot i nordisk, men også i de andre germanske sprog (i ældre tid også, ligesom i det citerede olddanske tilfælde, »distant«): *dazu* (ældre: *darzu*) svarende til *zu dem*, *thereto* svarende til *to that*; *hierzu*, *worauf*: *zu diesem*, *auf welchem*, *hereafter*, *whereabout*: *after this*, *about which*. Vi har overalt forbindelser med stedsadverbier og følgende præposition, svarende til og konkurrerende med forbindelser af præposition + pronomen. Der kan vist ikke være tvivl om at vi her egentlig har med forbindelser af to adverbier at gøre (sml. dansk *dernede*, *heroppe*), af hvilke det sidste tjener til at præcisere eller nærmere afgrænse det første, som er temmelig omfattende og ubestemt af betydning. Da adverbier og præpositioner i en lang række tilfælde var formelt identiske og de to ord knyttedes tæt sammen (som en art sammensætning, juxtaposition), kunde forbindelsen også opfattes som et postpositionsled og bruges som et sådant, hvorefter nye dannelser kunde skabes. Betydningsovergangen kan illustreres ved et oldnordisk eksempel som følgende (fra Fritzner): *Apulia . . . ligger ok þar nær*, egentlig: der(,) i nærheden > nær derved, nær ved det allerede nævnte sted. Hverken m. h. t. ordstilling eller genesis synes da disse forbindelser at volde vanskeligheder.

Side 119 nævnes sætninger af typen *huat* (vn.: *hvært*) *han ær hældær . . . ællær . . .*, hvorom der siges at »Indlederens syntaktiske Funktion synes at falde uden for de almindeligt anerkendte Sætningsleds Definition (den siges ofte at staa som eller at »være» en Konjunktion)». Jeg synes ingen grund der er til at give op overfor denne konstruktion, og at rubricere *huat* (vn.: *hvært*) som konjunktion i denne forbindelse beror på en misforståelse af sammenhængen. Ordet er det samme som det er i andre forbindelser, nemlig et pronomen og har her sammenfattende og foregribende funktion. Ordret betyder sætningen: hvad (hvilket) han er snarere (snarest): dette eller hint. At dette er den rette analyse, fremgår af paralleltilfældene med *både*, *enten* og *hverken*. Her spiser grammatikkerne en også af med etiketten konjunktion eller siger at ordene danner en slags sammensatte (»distant») konjunktioner med det følgende *og*, *eller*. Ordene er dog stadig pronominer og har samme sammenfattende og foregribende funktion som *huat* ovenfor. En sætning som *han er både dygtig og flittig* betyder altså ordret: han er begge disse to ting: dygtig og flittig. Konjunktionen er alene *og*; at konstruktionen ikke mere »føles» således og at der for moderne sprogbevidsthed består en forbindelse mellem *både* og *og*, berettiger formentlig ikke til at lade *både* skifte ordklasse. Det samme gælder altså *enten* og *hverken* (=én, henholdsvis: ingen, af følgende (to) ting, dele osv.).

Side 159. I det 15 årh. bliver *som* dominerende som relativ partikel. Heri ser forfatteren en påvirkning fra svensk, gennem birgittinerlitteraturen. Da de svenske indslag i denne litteratur, mig bekendt, ellers ikke har sat varige spor i vort sprog, er det usandsynligt at

dansk på et så vigtigt felt som dette skulde være påvirket af søstersproget, især da der vistnok ikke er noget i vejen for at forklare udviklingen på tilfredsstillende måde udfrå hjemlige forudsætninger.

Alt dette er som sagt småting.

— Det er et stort anlagt arbejde P. D. her er begyndt på, og man må ønske at han får lejlighed til at fuldføre det. Opgaven er ikke ligetil, men det er også løsningen af de vanskeligste problemer forfatteren stiller mod. Det han er ude efter, er storvildt: en fastsættelse af hvad der indenfor sætningsbygningen er karakteristisk for al slags dansk, på alle steder og til alle tider. Begyndelsen af dette arbejde, som den foreligger i undersøgelsen over Skånske Lov, spænder forventningerne højt. Det er ikke nok at sige at P. D. her har præsteret et dygtigt arbejde — man må sige: et meget dygtigt.

København i april 1945.

AAGE HANSEN.

Tilføjelse til 'Om a : æ i Runedansk'.

I min Undersøgelse 'Om a : æ i Runedansk' (ANF 58: 122ff.) regner jeg med den Mulighed, at vi kan have haft Dobbeltformer *pann* og *penn*, *pannsi* og *pennsi* betinget ved Aflyd, og jeg nævner videre den Mulighed, at runedansk **þansi** (**pansi**) kan have *i*-Omlyd (p. 123). Formen bliver indkredset; men det kan bevises, at **þansi** ikke kan repræsentere en Aflydsform med *e* (: *a*, sml. vestnord. *pann*). Hvis vi havde en Aflydsform *pennsi* (jf. vestnord. *pann* : *pens*) maatte den i de ældste Indskrifter være ristet **þinsi** med *i*-Runen; men en Form **þinsi** findes først i yngre Tid (220 Sønder Kirkeby). Hvis **þansi** betyder *þænnsi* < *pennsi*, nødes man til at antage en meget tidlig Lydaabning af *e* til *æ* (runisk *i* > *a*) i dette Ord, og det er der ikke noget som helst der tyder paa. 209 Glavendrup-Stenen (fra Før-Jelling-Tiden) har **þansi** (og **pansi**) : *is* = *es*, *ipa* = *eða*. De ældste Eksempler paa Lydaabning af *e* til *æ* har vi ved foranstaaende *w* og efterfølgende *r* (og *l*); Glavendrup-Stenen har: *haiþuiarþan* = *hæiðwærðan*, *uar* = *wær* og *uarþi* = *wærði* (jf. GG § 161 og DR Sp. 845). Paa Glavendrup-Stenens Tid kan *i*-Runen ikke betyde *æ* (jf. min Afhandling p. 126).

Den Mulighed at **þansi** kan læses *þænnsi* med *i*-Omlyd maa stadig holdes aaben. Men alt taler for, at **þansi** skal læses *pannsi* med *a* (sml. vestnord. *pann*). Vi har haft en fællesnord. Form med *a*.

København Januar 1945.

HARRY ANDERSEN.

ERIK NOREEN

Några urnordiska inskrifter.

1.

Veblungsnes- och By-inskrifterna i Norge börjar

MIRIFY

I bägge fallen följer ett mansnamn. Man har transkriberat detta dels *eirilār* (så von Friesen, Rø-stenen 1924, s. 74ff. och ännu Nordisk kultur 6 1933, s. 25f., 43, ehuru då med någon tvekan), dels *ēk irilār* (så först Ad. Noreen, Altisländische Grammatik⁴ 1923, s. 57, 375; se vidare t. ex. W. Krause, Runeninschriften im älteren Futhark 1937, s. 67).

Att den senare läsningen är den riktiga framgår redan av följande. Det vore en egendomlig slump om runan **M** skulle ha den f. ö. okända formen **M** på två ställen där man väntar **M**◀. Man väntar nämligen absolut *ek*. Ordet *erilār*, som senare men redan i urnordisk tid bör bli *irilār*, uppträder eljest blott i sammanställning med *ek* 'jag': *ek erilār* Kragehul, Lindholmen, Järsberg.

Men saken är numera efter fyndet av Bratsberginskriften (1937) evident. Här läses nämligen

MIRIF

vilket omöjligt kan betyda annat än *ēkerilār*. Se Magnus Olsen, Viking 1, s. 61ff. (1937).

Bratsberg ger som M. Olsen påpekar klaven till en riktigare uppfattning av Åskatorps- och Väsbybrakteaterna: i deras identiska text är **MIRIFY ēirilār** att uppfatta som fel¹ för ***MIRIFY ēkerilār**, och med denna runföljd börjar den cirkelformiga inskriften.

¹ »det [er ikke] en kyndig og omhyggelig runemester som har formet dennes [o: brakteatens] runer i stemplet hvormed gjenstanden er præget» (a. a. s. 69).

Brakteaternas text bör sålunda troligen vara
ek erilar fahidu uuilald uuigar.¹

Då **uuigar** bör vara ett mansnamn (jfr nedan s. 4) kan man säga att här föreligger ett urnordiskt exempel på den av Hans Brix påvisade »omramningstekniken» (APhSc 2, s. 110ff.).

2.

Dubbelskrivning av runor är mot systemet och ytterst sällsynt i tolkbara inskrifter;² med de 2 + 3 **u**-runorna i Äskatorps- och Väsby-inskrifterna måste det vara en särskild historia. Genom M. Olsens och min uppfattning av **ēerilar** på dessa inskrifter har vi undanröjt ett dylikt fall. Om ett skenbart fall av dubbelristning på Kjølevik-stenen (**haaiwido**) se nedan s. 3f.

Svarteborgsmedaljongens **ssigadur** kan enligt min mening icke räknas till plausibelt tolkade inskrifter. Den från Bugge stammande uppfattningen att runföljden vore att tolka som ett i och för sig acceptabelt mansnamn *Sigihapur är äventyrlig av tre skäl.

För det första är skrivningen med två s i början av ordet oväntad. Utgående från detta faktum har Axel Kock, Ark. f. nord. fil. 38, s. 159ff. föreslagit att fatta det första s som förkortning för *skribade 'skrev'. Det är förvånande att denna lösa gissning utan något som helst sannolikhetsvärde har befunnits värdig att upptas hos Ad. Noreen, Aisl. Gr.⁴ s. 388. — von Friesen, Rø-stenen s. 99 skriver <**s**>**sigadur**. Han betraktar sålunda **ss** såsom en »felskrivning».

För det andra: v. Friesens försök a. st. att tolka **sig-** i st. f. **sigih-** innebär endast en svag möjlighet till förklaring.

Slutligen: **-(h)adur** för **-hapur** är betänkligt och kan icke försvaras genom hänvisning till Kjølevik **hadulaikar** (se nedan avd. 7). Jfr däremot **hapuwolafn** Stentoften, **hapuwulafn** Istaby.

3.

Genom påvisandet av binderunan **ēk** framgår det att en runa kan delvis inskrivas i en annan för att bilda binderuna. Det var tvivel på detta som kom v. Friesen att i det längsta ställa sig avvisande

¹ Efter förnyad granskning av originalen (Statens hist. museum) vidhåller jag denna läsning (APhSc 1, s. 151ff.) såsom den sannolikaste. Annorlunda E. Moltke, Viking 2, s. 117 (1938), dens., Arkiv 56, s. 111 (1942), Jacobsen-Moltke, Danmarks Runeindskrifter, sp. 540f. (1942).

² Annorlunda förhåller det sig som bekant med trollrunor.

mot läsningen $\widehat{ek}$ irilar (By, Veblungsnes).¹ Men saken synes vara klar.

Här måste då ställas frågan: kan en runa helt inskrivas i en annan? Jag menar att svaret bör bli ja.

4.

De fall i vårt relativt säkert tolkade material där en runa synes vara överhoppad är följande:

a) Järsberg HITM hite för haite. I själva verket är här ingalunda en hel runa överhoppad. Förbindelsen *ha* skrives f. ö. på stenen H (två gånger). Skrivfelet inskränker sig till att de två kännestreck som skulle göra *h* till $\widehat{ha}$ är uteglömda.

b) Lindholmen HFTM hateka för haiteka. Alla försök att försvara den faktiskt föreliggande formen har strandat.

c) Tune MFMNT $\widehat{dalidun}$ är troligen trots Seip, No. tidsskr. f. sprogvid. 3, s. 21ff. (jfr även Krause, a. a. s. 539) att uppfatta som $\widehat{dailidun}$, pret. av det vanliga verbet *deila*, sv. *dela* o. s. v. Jfr A. Western, No. tidsskr. f. sprogv. 4, s. 287ff., Marstrander, ib. s. 307ff.

d) Amle HFMFY haiwidar² uppfattas allmänt och med rätta som pret. part. av ett verb *hlaiwjan 'gravlägga', avlett av det *hlaiwa* 'grav' som föreligger på Bø-stenen, got. *hlaiw*,³ alltså = **hlaiwidar**.

e) Kjølevik HFMFX är pret. av samma verb, alltså = **hlaiwido**.⁴

f) Kjølevik HFXNTFY hagustadar är enligt allas mening samma ord (namn) som fvn. *haukstaldr*, ty. *hagestolz* och följaktligen att uppfatta som **hagustaldar**.

Resultat: utom fallet a) som är ett i och för sig lättbegripligt »skrivfel» får samtliga fall av utelämnad runa sin förklaring om vi antar att en runa kan helt inskrivas i en annan:

b) i **hateka** är **a** = $\widehat{ai}$ (resp. **t** = $\widehat{it}$);

c) i $\widehat{dalidun}$ är **l** = $\widehat{il}$;

d) i **haiwidar** är **a** = $\widehat{ia}$;

e) i **haaiwido** är **aa** = $\widehat{aa}$ (eller $\widehat{aa}$); jfr Tune **-halaiban**, d. v. s. *-hlaiban*;

¹ v. Friesen, Rö-stenen s. 15; jfr Marstrander, Norsk tidsskr. for sprogvid. 3, s. 223.

² Troligen icke (trots Marstrander, No. tidsskr. 3, s. 32) $\widehat{hlaiwidar}$. Se Krause, a. a. s. 574.

³ Möjligen även i förleden i sv. *le-*, *lä-katt* (se Hellquist, Et. Ordb.).

⁴ Ett i äldre litteratur (t. ex. A. Noreen, Aisl. Gr. s. 381) uppträdande alternativt läsningsförslag $\widehat{hlaiwido}$ avvisas numera.

f) i **hagustadar** är **ad** = **ald**.

Man kan naturligtvis säga att allt detta är »skrivfel» av en psykiskt lättbegriplig typ: när ristaren i t. ex. det sista fallet har kommit till runan 7: **ƒ** har han för sig att han (även) har ristat **ƒ**, men fallen är så många att det synes metodiskt riktigare att anta en medveten princip. Jag erinrar om att en runa (principiellt) icke dubbeltecknas. Det kan vara ren ortografisk primitivitet (jfr t. ex. Agneta Horns stavning) men kan väl så bra ses som en yttring av vår antagna grafiska princip.

5.

Den uppställda hypotesen skulle givetvis vinna i sannolikhet därest den kunde hjälpa oss att komma till rätta med ett eller annat av de många cruces som de urnordiska inskrifterna erbjuder.

Jag stannar först inför amuletten från Lindholmen:

M<MRIFFYHPIFFXYHFTM<F¹
ekerilarsawilagarhateka.

Den mest gängse tolkningen 'jag »erilen» den konstfärdige (trollkunnige) heter (kallas) jag' faller oåterkalleligen på konstruktionen *sa* + starkt böjt adjektiv.² Det är lika omöjligt som nsv. **den gammal mannen*, ty. *der guter Wein. En skarpsinnig tolkning av G. Lindblad (a. a. s. 42f.) 'jag den »eril» som kallas **wilagar** (mansn.)³ är säkerligen möjlig, men resultatet avviker från den vanliga schablonen som är »*ek erilar N. N.*». Ur stilistisk synpunkt bäst är v. Friesens tveksamt framställda förslag (Rö-stenen s. 81, 98): »Skulle icke möjligen **sawilagar** kunna vara en skrivning för ett vanligt tvåledat namn: *saiwi-lauzar?*» Jag anser att denna möjlighet genom vad som ovan har anförts har vunnit i hög grad i sannolikhet. Förra leden kan uppfattas som **saiwi-** och beträffande **-lagar** för **-laugar** kan erinras om svårigheten att vid ljudanalys skilja ett *u* och ett *z* efter bakre vokal (jfr danska *dou, douz, doz* 'dock' o. s. v.).⁴

¹ Resten är trollrunor.

² G. Lindblad, *Relativ satsfogning i de nordiska fornspråken* 1943, s. 42.

³ En likartad tolkning redan 1937 av M. Olsen, a. a. s. 71, not 5.

⁴ I detta sammanhang må en anmärkning finna plats angående Skåäng

HFRGIFMNXFY

Den sjunde runan ***F** har trotsat alla tolkningsförsök. Det rimligaste torde vara

6.

Vi har redan sett att i Kjøllevikinskriften två omöjliga former får sin förklaring genom min läsningshypotes. Där återstår den mystiska formen **hadulaikar** (ovan s. 2). Om **a** kan stå för **ai** kan läsningen bli **haidulaikar**, svarande mot ett fvn. **Heidleikr* (även **Höðleikr* är obestyrkt). Jämte stammen **haid(r)a-* har det existerat ett **haidu-*, som föreligger klart och tydligt i got. *haidus*. De två eller tre stammarna är sedan länge tydligen hopblandade med varandra. Det är ingenting som hindrar att detta *haidu-* här uppträder som namnelement. Jfr vidare Fick-Torp, Wortschatz s. 64.

7.

Beträffande den ytterst omskrivna och fortfarande dunkla Mjöebroinskriften har forskningen enat sig om att **frawaradar** måste vara ett mansnamn i nom., som brukar sägas motsvara ett fvn. **Fráráðr*. Förleden är emellertid onordisk (v. Friesen, a. a. s. 73) och även säkra vgerm. exempel på *Fraya-* saknas (ib. s. 87). Vad man väntar sig är *Frayja-*, svarande mot fvn. namn på *Frey-*. Det är sålunda med våra utgångspunkter frestande att uppfatta formen som **frawiaradar**. För skrivningen med **w** jfr Tanum **þrawijan** = *þrawjan* enligt von Friesens evidenta tolkning (a. a. s. 129ff.).

8.

Ett par rent negativa resultat må även antecknas.

Våra handböcker lär att kontraktionen *aih > āh* kan studeras i de urnordiska inskrifterna. Den senaste behandlingen av denna fråga finner man hos L. Moberg, Om de nordiska nasalassimilationerna etc. 1944, s. 200f. Denne framhåller att Rösteningen, daterad till förra hälften av 400-talet, har **fahido** för **faihido**. »Dock måste man — som v. Friesen framhållit — räkna med en viss svårighet att särskilja fonemen *faihido* och *fāhido*. Rö **fahido** skulle kunna vara 'en mindre nøyaktig skrivning för ett faktiskt uttal *faihido*, föranledd av *h*-ljudets *i*-halt på grund av det efter *h* följande *i*' (v. Friesen, Rösteningen, s. 34). Rösteningenens **fahido** bör således icke tillmätas alltför stor betydelse för dateringen av den allmänna övergången *aih > āh*.» Något längre fram

---

att det är en överkorsad felristad stav. **eu** torde stå för **au** varigenom vi kommer fram till urn. **harijalaugar*, direkt motsvarande det välkända fvn. mansnamnet *Herlaugr*.

heter det: »Det synes mig, att inskriftsmaterialet och andra omständigheter berättiga till följande slutsats: kontraktionen *aih* > *āh* har fullbordats någon gång under 500-talet.»

Av rent runografiska skäl bör varken Rö **fahido** eller Åsum och St. Noleby **fahi** (pres.) tillmätas något som helst bevisvärde i kontraktionsfrågan.

Icke heller visar Strøm (ca. 625?) **wate** = fvn. *váti* (konj.) något beträffande synkope och omljud,¹ då **wate** kan stå för **watie**.

---

¹ A. Noreen, Aisl. Gr.⁴ § 153: 2, 66 anm. 1.

PIERRE NAERT

Några västnordiska ord av roten ie. *er(ə)dh-

Den ie. roten *er(ə)dh- — själv sannolikt en utvidgning av *er- 'sätta sig i rörelse' — betyder 'växa; (vara) hög' (se Walde, Vergl. Wb. der idg. Spr. I, s. 148, resp. 136). Det finnes anledning förmoda, att den i de nordiska språken är bättre representerad än man hittills anat.

En självklar utlöpare av den är nyisl. dial. (Austur-Skaftafellssýsla; — endast där?) *arða* f. 'ojämnhet, knöl; »spec. om et ganske lille Horn, som lige stikker udenfor Ulden (paa et Faar)»' (Bl.) — ordet tyckes inte vara belagt i fvn. —, varav *örðóttur* 'ojämn' och *örðulaus* 'slät, (om sjön) spegelblank'.

En erkänd utvidgning av denna stam är fvn. *ørðugr* (med biformerna *ørðigr*, *ardigr*) 'ställd på ända, upprätt; sträng, hård; aggressiv; svår att tåla eller göra', nyisl. *örðugur*, i stort sett det samma dock vanligast i betydelsen 'svår, besvärlig', = fär. *ørðugur* [øøróvør] 'besvärlig', också 'besvärlig att gå på, brant', en betydelse, som dock kanske inte är ursprunglig utan har uppkommit genom sammanblandning med *ørutur* [øørótór] (-*utur* < -*óttur*) 'svindlande, som vållar svindel', av *ørur* 'yr, drabbad av svindel'.¹ — Att, som Kluge (Nom. Stammbild.³, § 206) gör, sätta »an. *ørþugr* 'steil' = lat. *arduus*» utan kommentar, är litet förhastat. **ard-* förutsätter nämligen närmast ett ie. **ordh-* (eller **ærdh-*), men en grupp *-rdh-* bör ge *-rb-* i lat. (jfr fvn. *ord*: lat. *uerbum*). Om nu *-d-*et i *arduus* ändå kan förklaras ur *-dh-* — genom ansättande av en grundform med vokal mellan *-r-* och *-dh-* som Sommer menar (Handb. der lat. Laut- u. Formenlehre²⁻³, s. 178) [däremot Walde, Vergl. Wb. I (1930), s. 148, som dock Lat. etym.

¹ En formell kontamination av bägge orden synes i alla fall föreligga i *ørðutur* (M. A. Jacobsen og Chr. Matras, Færøsk-dansk Ordbog, s. 459^a), för övrigt blott en grafi, eftersom ordet uttalas precis på samma sätt som *ørutur*.

Wb.³ I (1938), s. 65, synes vara böjd att acceptera Sommers förklaring] (föga troligt: jfr *acerbus* och *morbus*, som svårligen kunna vara annat än ie. *acridhos, resp. *morodhos, där mellanvokalen, tidigt synkope-rad, ej hindrat övergången till *b*) eller på något annat sätt, exv. genom att antaga dissimilerande inflytande av *u*-et i avlednings-suffixet [enligt muntligt förslag av fil. lic. C. Fontaine; mot detta antagande jfr dock *lumbus* < *londhuos (Sommer, o. c., s. 224)]¹ — är ett problem för sig. Saken är för osäker för att man utan vidare skall kunna jämställa *arduus* med vårt nordiska ord. — Outredd är emellertid — såvitt jag har mig bekant — ordets närmaste bildningshistoria. Själva roten **e/ard-* kan inte gärna ha legat till grund för bildningen: suffixet *-za-* var som bekant endast sällan primärt suffix (se Torp i Gamalnorsk ordbok, § 39f.). Att ordet kunde vara avlett av ett substantiv synes mig inte mycket troligt heller. Det kunde nämligen av semantiska skäl svårligen ha varit något annat än ett substantiv betecknande ett konkret föremål i stil med det ovan anförda *arda*, och för att en avledning av ett dylikt substantiv skulle kunna få en betydelse 'upprest', måste avledningssuffixet betyda 'som har grundordets karaktär', med andra ord det måste motsvara sv. *-aktig*. Men nu är suffixet *-za-* endast ytterst sparsamt betygat i denna betydelse i fråga om avledningar av konkreta substantiv. Av alla hos Torp (§ 40) uppräknade postsubstantiviska adjektiv på *-ugr* bildade på konkreter har jag funnit endast ett, där suffixet har denna innebörd: *lidugr* 'ledig', dvs. 'som har karaktären av en ledgång'; i alla de andra betyder det 'full av' (är alltså = *-öttr*, som det ej sällan växlar med), ex. *grösuqr* 'gräsbevuxen', *laufuqr* 'lövklädd', *leiruqr* 'lerig', *molduqr* 'full av mull', *sauruqr* 'smutsig', *smiöruqr* 'smetig', *snæuqr* 'full av snö', *sqnduqr* 'sandig', osv. ...² och samma övervikt råder i de övriga germanska dialekterna. Hade *qrduqr* bildats på ett substantiv, med betydelse ungefär 'förhöjning, knöl, kulle', skulle det alltså högst

¹ Lån från galliskan enligt ett antagande av Kretschmer anses väl nu av alla som uteslutet.

² Vid adjektiv avledda av abstrakter är denna betydelse också den vanligaste. Den andra betydelsen är dock bättre representerad där än i förra fallet, ex. *naudugr* bl. a. 'påtvingad', dvs. 'som har karaktären av tvång', alltså ej 'full av tvång', *syndugr* 'syndig' ej endast om människor utan också om handlingar [exv. *Speculum regale* (Chr:a-ed. 1848), s. 95, v. l. 7]. Dessutom finnes det där flera svårtydda fall, t. ex. *burduqr* 'högboren'.

sannolikt ha betytt 'full av förhöjningar, knölar, kullar; ojämn (jfr. *örðóttur* s. 1)', men det gör det som bekant inte. Går det då bättre med ett adjektiv? — Betydligt. Det finnes som känt i germanskan så väl som i de övriga ie. dialekterna ett stort antal exempel på ordpar enkelt adjektiv: *-za-* utvidgning av samma adjektiv. I allmänhet hade båda termerna åtminstone delvis samma betydelse: jfr fvn. *kunnr* : *kunnigr*, fht. *rēht* : *rihtīg*, gr. 'ορφανός : 'ορφανικός 'föräldralös', osv. ... [se Kluge, *l. c.* (obs! ej alla hans exempel rätta)]. Jag anser det alltså som den mest acceptabla lösningen att ansätta ett **ard(?)*-adj. 'upprest', till vilket *ørðugr* bildats som en synonym *-za-*utvidgning, och som sedan trängts undan av denna nya, fylligare form.

Fär. *ørga*. Till denna utvidgade stam *ørðug-* har man bildat ett flertal avledningar, varvid är att märka, att bindevokalen *-u-* synkoperas varvid *-ð-* kommer att stå mellan två (eller flera) konsonanter och kan falla bort (om detta, mycket vanliga, bortfall av mellankonsonantiskt *ð*, se A. Noreen, *Aisl. Gr.*⁴, § 291, 3). Vi ha således fått: fvn. *ør(ð)ga* 'vända uppåt, lyfta upp', ännu nyisl. (se Bl.), fvn. *ørglask* 'resa sig på ända, hänemot den uppräta ställningen'.

Till dessa avledningar måste även fär. *ørga* f. 'stejl Skraaning af Marken, stejl Bjergside' (Jacobsen-Matras, *o. c.*, Tilføjelser og Rettelser, s. 469^b) föras.

Fisl. *erði*. I Grettis saga, kap. L; s. 161 i Íslenzk fornrit, heter det: *høfðu svá lúizk árarnar, at Grettir hristi þær í sundr á bordinu. ... Grettir þreif erði tvau, er lágu í skipinu, ok rak borur stórar á bordstokkunum ok reri svá sterkliga, at brakði í hverju tré.* Ordet *erði*, n. (jfr *tvau*), är inte belagt annorstädes i forn�itteraturen. Dess betydelse är emellertid ganska klar: det måste beteckna något slags grövre stång eller stake, som en kraftig karl i nödfall kan använda till att ro med. Detta så mycket mer som det är uppenbart identiskt med nisl. *erði* n. 'stipes, lignum rude, materies remi, et Stykke Træ, som skal bruges til Aarer' (Björn Halldórsson), '1. (*árafni*) et Stykke Træ, som bruges til at lave en Aare af. — 2. (*ár*) Aare. — 3. a. (*þungur bjálki*) tungt og uformeligt Stykke Træ, is. en svær Bjælke; ogs. brugt om en svær el. tung Genstand overhovedet. — b. som Forled i Sms. for at betegne n-t meget tungt og svært: *erðisband* ... — 4. Masse' (Bl.) (Jfr Ísl. fornrit, *l. c.* not). Fritznerns tydning: *erði* = *elri* (?) (dvs. 'al') kan alltså

strykas, än så länge åtminstone i den mån den vill vara en översättning. Vad skulle algrenar eller -stammar i Grettis båt att göra? På Island har — enligt muntligt meddelande av dr Áskell Löve — alen bevisligen inte funnits sedan landnamstiden,¹ och att islänningarna skulle ha importerat alvirke eller tagit vara på drivande sådant för att använda det till att göra båtredskap är alldeles otänkbart:¹ åror, båtstakar (*forkar*) eller skaft till båtshakar (*bátshakar*) ha aldrig gjorts av al,² det sköraste och lättast ruttnande av alla trädslag. I Altnordisches Seewesen har Hj. Falk, som omnämner många trädslag som råmaterial till båtfabrikation, naturligtvis inte en enda gång alen.

Angående ordets etymologi ha flera förslag framställts; inget av dem kan emellertid antagas. Gudbr. Vigfússon förklarar kort och gott: »*erði* akin to *arðr*.» Det är naturligtvis alldeles förfelat. I *arðr* 'plog' hör slut-*r*-et till stammen och en -*ija*-avledning av denna stam skulle givit *erðri.³ Dessutom har man svårt att se det semantiska sambandet. Att anta en -*ija*-avledning av en stam på -*p(ð)*- bildad på själva roten *ar- 'plöja' går inte så bra heller. Vad hade denna stam då betytt? — En äldre avledning av roten *er- 'sätta sig i rörelse' synes icke kunna försvaras heller.

Nu till Fritznér. Vi ha ovan sett, att den av honom ponerade likheten: *erði* = *elri* (?) måste vara förfelad såsom översättning. Såsom förslag till etymologi är den inte mycket mera värd. Han jämför den fisl. formen med fno. *erði*, i *erðiker* n. ἄπαξ DN II: 2, nr 561²⁰ (från år 1399), och ett flertal aberrande fno. former för »al», särskilt ur godslistorna i »Munkaliv»: *ellri* 174¹⁶, 207²⁰; 176¹⁵ i samma namn som *eldir* 176⁸ (jfr 186²⁶, 188²⁰, 189¹⁵); *edrin* 174^{11, 12, 25}; *oðrin* 184⁸. Sammanhanget i DN är följande: *herra Oghmunder skal æigha* (södra *Dufn*, ett gods på Onsøy i Råda sogn i Borgesyssel i Östfold fylke i Norge) *ok frialsligha fylgia hedan i fra. nider fra æik þeiræ gamblo. sæm gamalt ændamærki var gardanna millum. nordha gardhen ok sudra*

¹ Ingen fornskrift påstår det heller, — åtminstone av beläggen hos Fritznér att döma.

² Knappast vapenskaft heller. Karlamagnús sagas uppgift (ed. Unger, Chr:a 1860, s. 196 nedan): *spiót, svá seigt ok hart, at eigi kunni at brotna, segisk at skaptit væri af þeim víði er þlr kallask* beror naturligtvis på ett missförstånd. Den visar bara, att författaren, ehuru norrman, inte hade något klart begrepp om alsläktet.

³ En ev. utveckling *erðri > *erðri > *erði* är alltför äventyrlig för att kunna övervägas på allvar.

gardhen a Dufn. ok sua auster efter bakka brunenne sæm gamul ækra syntezst per sæm meer sættum nider æin stiaka. ok badhom at per skulde nider grauazst vm morghenen efter þriir mærkis stæinar. sæm loghbook visar ok sua nider at æinom storum stæine iardfastum ok nider vm æit litit æærði kær. ok sua nider j sioon ok alt auster mæder bakka brunenne osv. ... Som Fritzner påpekar måste *-ker* nog vara = *kiçrr* m., *kiarr* n. 'snårskog, särsk. sådan som växer på vattensjuk mark'. Då kan *erði* svårligen beteckna stora träd, och Fritzners tolkning av ordet som 'al' passar mycket bra; jfr *Ölrekærr*(e dat.), Biskop Eysteins jordebog, ed. Huitfeldt, Chr:a 1879, s. 349²⁹. Med hänsyn till den allt större formväxling, som ordet för »al» med tiden uppvisar i norskan (se Torp, Nynorsk etym. ordb., art. *Older* och *Ôre: oldr, ordr, ordre, ôr, ør, orr, ær, æra, erre, err, osv.*), är det t. o. m. så gott som säkert, att det verkligen är en form av *elri* o. dyl. Men de ljudutvecklingar: konsonantinskott, -bortfall och metates, som Fritzner laborerar med för att förklara formens uppkomst: *elri* > *eldri > *edri > *erði*, gälla för fno. (och fön.), icke för fisl. (se A. Noreen, Aisl. Gr.⁴, §§ 440, 297 Anm. 1), eller äro problematiska (Noreen, § 313 ff.). Vårt isländska ord måste alltså vara något annat, även om en semantisk utveckling 'al' > 'alstam' > 'trädstam', på det allösa Island, ej vore alldeles otänkbar.

Hj. Falk [Altnordisches Seewesen (Wörter und Sachen IV), s. 70] förklarar helt kort: *verði* ... vielleicht für *ærði, zu *ár*. En förkortning *ærði > *erði* är naturligtvis i och för sig ingenting omöjligt — om konsonantförbindelsen uppstått genom synkope (Noreen, § 127). En bildning urg.-urn. **air-iph(ð)ijq* är givetvis inte omöjlig heller, jfr fvn. *skóði* n. 'skodon; läder (alltså material) till skor' < urg.-urn. **skōh-iph(ð)ijq* [el. **skōhi-þ(ð)ijq*]. Men en dylik bildning bör ha varit genomskinlig för envar, vilket gör förkortningen mindre sannolik. Om man bortser från de i övrigt mycket formväxlande pronomina, har förkortningen som bekant segrat endast i etymologiskt isolerade ord som *hestr, eldr* o. dyl.; i alla andra fall äro de förkortade formerna mer eller mindre sällsynta biformer, ofta fno.; i nisl. ha de flesta försvunnit (ex. hos Noreen, l. c.). Dessutom förutsätter den nisl. betydelsen 'tung bjälke i allmänhet' en, om ordet från början varit sjöterm, visst inte självfallen betydelseutvidgning.

Finnes det nu någon möjlighet att uppställa en mera tillfredsställande etymologi? — Mest frestande skulle naturligtvis vara att

återföra ordet till den problematiska ie. roten **ardh-* 'stång' (se Walde, Vergl. Wb. I, s. 84) och häri se en bekräftelse på denna rots existens, men de ord, som i övrigt synas tala för denna existens, äro för få och tillhöra språk, som ligga nordiskan för fjärran (armeniskan, litauiskan), för att det skall vara räddligt att falla för frestelsen. Låt oss då se, om vi inte kunna finna anknytningar på närmare håll.

erdi förutsätter urn. **erdiija* eller **ardiija*, dessa urg. *id.* eller **erpiija*, resp. **arpiija*; roten i dessa i sin tur ie. **erdh-* eller **ert-*. Någon självständig rot ie. **ert-* finnes inte, och en *-t*-utvidgning av **er-* tyckes inte kunna ge någon betydelse, ur vilken *erdis* betydelse kunde ha utvecklats sig (jfr ovan). Återstår **erdh-*. Här känna vi igen vårt **er(ə)dh-*. **er(ə)dh-* har bland annat givit upphov till lat. *arbor* (< *arbōs*, en gammal *es*-stam, se ordböckerna). Det är till denna rot och till denna betydelse jag skulle vilja återföra vårt *erdi*. Jag antar, att det en gång i tiden på germansk botten funnits en motsvarighet till lat. *arbor*, ett ord, vars form vi kunna symbolisera så: **e/_ard(?)*- (trädnamn kunna som bekant vara bildade med mångskiftande formantia) och som har betytt 'träd' (i allmänhet eller av något särskilt slag) eller 'trädstam', eller båda delarna samtidigt. Att detta ord försvunnit behöver inte vara så märkligt; det hade nog rivaler i **bazmaz* ~ **baymaz* och **treuqa*. Till detta ord antar jag, att man bildat en *-ija*-avledning med betydelsen 'trädstam såsom råmaterial, timmer, virke'. Suffixet *-ija-* var ju som bekant specialiserat på att bilda avledningar av trädnamn. Vid sidan av den vanligaste kollektiva betydelsen, som dessa avledningar — väl då med prefigerat *za-* — hade, kunde de även ha betydelsen 'timmer, virke av trädslaget i fråga', ex. fvn. *eiki* n. 'ektimmer' till *eik* f. 'ek'; jfr sv. dial. *ene*, *grane*, 'envirke, enträ', resp. 'granvirke, granträ', det förra i de flesta fall och det senare alltid *-e* (< *-ija*)-avledning av grundordet (se senast härom Gösta Bergman, ANF LVI, s. 181 f.). Det är denna användning av suffixet, som skulle föreligga här. Nu vet jag naturligtvis, att trädnamn och ord för träd i största allmänhet äro två skilda saker: vi ha *eiki*, *ene*, osv. men vi ha inga ord, som gå tillbaka på ett **bazmiija* eller ett **treuija*! Den mest tillfredsställande hypotesen vore därför kanske att anta, att det här supponerade **e/_ard(?)*- betecknat något särskilt trädslag, exv. ett sådant, vars virke användes till att göra bjälkar och åror [att lat. *arbor* betyder 'träd' utgör intet hinder; man går utan svårighet från denna betydelse till den förra och vice versa,

vilket gör, att den ursprungliga betydelsen kan ha varit vilkendera som helst: betydelseutvecklingen 'särskilt trädslag' > 'träd' är väl betygd med germ. *treṽa = sv. *trä(d)* < 'ek', eller 'gran, fura' (?) (se de etym. ordb. samt speciellt Hirt, IF I, s. 478) och från 'träd' till 'särskilt trädslag' kommer man genom en vanlig betydelseinskränkning identisk med den, som föreligger i *fisk* = torsk eller andra fiskarter, beroende på vilken fiskart som är den vanligaste i var och en av vederbörande trakter (Sandfeld, Sprogvidenskaben, s. 119) — en betydelseutveckling, som kanske faktiskt föreligger i *fura* och dess släktingar (se bl. a. Feist, Vergl. Wb. der got. Spr.³, s. 138^b); *erði* skulle då från början ha betecknat virket av detta trädslag och sedan fått en allmännare betydelse. Stadiet 'trädstam, virke' skulle sedan ha följts av en specialisering till betydelserna 'bjälke, material till en åra, åra'. Denna betydelsespecialisering är mindre oväntad än den av Falks etymologi förutsatta betydelseutvidgningen; man jämföre nämligen gr. *δόρυ* 'trädstam, spjut'.

Fvn. *erðr* ~ *reðr*. Det nyss behandlade ordet är kanske inte det enda, som bör föranleda oss att för roten *e/ard- i germanskan restituera en betydelse 'träd'. — Fvn. *reðr* n., = nno. *rer*, da. dial. *rær*, *rør*, sv. dial. *rär*, betyder 'penis'. Dess etymologi är hittills outredd. Nu finnes ett synonymt ord, *erðr* n., belagt en gång, hos Sneglu-Halli (mitten av 1000-talet). Det är uppenbart, att båda orden äro identiska.¹ Erik Noreen (Studier i fornvästnordisk diktning II, s. 61 ff.) förklarar sistnämnda ord som en eufemistisk metates av det förra, alltså *reðr* > *erðr*. Om det är så, är det förvånande att denna eufemism gjort så liten lycka, att den är belagd endast en gång. De övriga eufemismerna av samma typ ha som bekant haft större framgång: *rass* exv. har i isländskan så småningom fullständigt utkonkurrerat *ars* (Bl.), och redan före tiden för de första litterära dokumenten hade *freta* på västnordisk botten undanträngt **ferta(n)*, de övriga germanska språkens grundform. E. Noreen säger själv (o. c., s. 64): »Eufemismer ha som känt stor förmåga att sprida sig, beroende på att de i allmänhet fylla ett känt behov». Dessutom är *erðr* inte någon sen form (jfr ovan). Redan av dessa skäl vore det alltså mera rådligt att betrakta *reðr* som en eufemistisk avlösare av ett ursprungligt *erðr*. Dessutom

¹ En ytterligare synonym, *hreðr* n., beror på sammanblandning med *hreðiar* f. pl. 'scrotum' (jfr Hellquist, Sv. etym. ordb., art. *rär*).

skulle vi på detta sätt vinna en acceptabel etymologi av ordet. *erdr* förutsätter urn. **erđraq*, germ. **erđraq* eller **erpraq*. Om vi väljer **erđraq*, kunna vi häri se en *-ra*-avledning av vår rot germ. **e/a^rđ-* eller av något ord av denna rot. Mest sannolik är nog en substantivisk avledning av typen gr. ἄσπος, ἄσπα 'spets', till roten **ak-* 'spets(ig)', en bildning som vid sin sida kunde ha haft en, sedermera försvunnen, adjektivisk sådan: **erđraz*, *-riz* eller *-ruz*, jfr gr. ἄσπος 'spetsig'; även i germanskan äro nämligen substantiv på ie. *-ro-*, särskilt neutrala, ej sällan substantiverade adjektiv (Torp, Gamalno. ordb., § 31). Adjektivet skulle ha betytt 'upprest, uppstickande' [jfr det ovan (s. 3) supponerade adj. **arđ(?)*- med samma betydelse], substantivet 'upprest, uppstickande föremål' > 'penis'. Hur naturlig denna betydelseutveckling (resp. benämning) än är, tyckes den egendomligt nog inte ha så många paralleller, åtminstone i svenska. Docent Assar Janzén, som jag har tillfrågat, har, i den stora samlingen av »sviniosa» från Göteborg som han själv gjort och som är förvarad på Landsmålsarkivet därstädes, inte kunnat finna någon enda. Några stycken finnes det dock, exv. *styvern*, som jag har fått av docent Janzén tidigare, och *spetsen*, som jag själv hört. Jfr ord för »bakdel» som gr. ὄπισθος och det ovan omtalade (fht. *ars*), fvn. *ars*, *rass*, samtliga *-es*-utvidgningar av **er-* 'förhöjning', och ett ord för »svans» som fir. *err* av samma ursprung.

Men man skulle också kunna tänka sig, att denna bildning skett i närmare semantisk anknytning till det ovan supponerade **e/a^rđ(?)*- 'trääd'. Att ord för »penis» ytterst ofta äro ord för »stock, påle, stång, stake» eller avledningar härav, veta alla (en lång lista över dylika i de ie. språken finnes hos J. Scheftelowitz, IF XXXIII, s. 142f.), men de synas även kunna vara ord för »trääd», exv. find. *vrkšās* 'trääd, penis' (enligt Scheftelowitz, s. 142; betydelsen 'penis' är inte upptagen i de ordböcker, som jag har haft tillgång till, men det är kanske inte så märkvärdigt: ordet hör ju till de »förbjudna orden»!).

F. P. MAGOUN JR.

Some Additions to Blöndal's Íslenzk-Dönsk Orðabók: Linguistic terms.

»Icelandic is very rich indeed in words, and it is quite likely that there are some two hundred thousand in the language. It has been roughly estimated that there are about one hundred and fifty thousand words in Sigfús Blöndal's dictionary, and no doubt many thousands, probably tens of thousands, are not listed there. Furthermore, new words are, so to speak, being formed every day, old words are changing meaning or dropping out, and new words are taking their place.» So writes Alexander Jóhannesson in his attractive and instructive little book *Hugur og tunga* (Reykjavík, 1926, pp. 16—17). The author might have added that many words of the classical period are for specific reasons, often, to be sure, historical or scientific, being revived from time to time. This ability of the language to draw freely on its own past, often its quite remote past, recently struck me forcefully while reading *Vikingarnir á Hálogalandi*, an Icelandic translation (1892) of Henrik Ibsen's *Hærmændene på Helgeland* by Indridi Einarsson and E. Ó. Brím. In a word, a rich and flexible vocabulary, substantially Old Germanic,¹ continues in its basic strength and versatility to meet the demands of new ideas, new inventions, and thus is carrying on a tradition apparently firmly established in the earliest literary records of the Germanic people.² This use of native resources is no puristic folly when such a tradition is living and real; it is, rather, an intelligent and, in Icelandic at least, an essentially successful attempt to create a requisite technical or semi-technical vocabulary which will be more or less immediately meaningful to the native speaker and which demands of him no knowledge of a foreign idiom. The technical-learned vocabulary of Iceland has, in

¹ See Jóhannesson, *op. cit.*, p. 22, for approximate statistics on loan-words in the older language.

² For a general survey see Fr. Kluge, *Nominale Stammbildungslehre d. altgerman. Dialekte* (3d ed., Halle, 1926) esp. pp. 56—86 («Abstraktbildungen»), and for the Gothic material in particular M. H. Jellinek, *Gesch. d. got. Sprache* (Berlin, 1926), pp. 163—200.

fact, remained a people's vocabulary, as was that of ancient Greece — somewhat less so was the learned language of ancient Rome with its penchant for Graecisms.

For the foreigner, however, for whom after all no real linguistic concessions are, or should be, made, the Icelandic vocabulary is, by virtue of its systematic avoidance of so-called »international» words and the like (cp. the exceptional *aoristus*, below), uncommonly difficult, and not least so in the sphere of linguistics. In this field Blöndal's monumental dictionary is not weak, yet many linguistic terms and phrases are missing. In the following list I have brought together some 300 items not occurring in Blöndal, collected from the following works: J. J. Smári, *Íslensk setningafræði* (Rvík, 1920) and *Íslensk málfræði* (Rvík, 1923); Alexander Jóhannesson, *Frumnorræn málfræði* (Rvík, 1920),¹ *Íslensk tunga í fornöld* (Rvík, 1923—24), *Hugur og tunga* (Rvík, 1926); and B. K. Þórólfsson, *Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15. öld ...* (Rvík, 1925). The examination of certain other works, not at present accessible to me, would almost certainly have been rewarding, but the following list may, I hope, serve not only to reveal more fully the wealth of Icelandic terminology but also in a purely practical way may aid students of Icelandic and encourage the reading of the excerpted works.

Spellings and alphabetization are given according to Blöndal; an asterisk (*) denotes items entered in Blöndal but whose linguistic meaning or application is not indicated.²

A

- adalsamstafa*, f., main, accented syllable
- að-setning*, f., »að»-clause
- afleiðingarsetning*, f., consecutive, result clause
- afleiðingartenging*, f., consecutive conjunction
- afturbeygður*, ppl. a., reflexive
- afturskeyttur*, ppl. a., enclitic, suffixed
- áhersluatkvæði*, n., accented syllable
- áherslubreyting*, f., shift of accent
- áherslubroddur*, m., peak of accent
- áhersluflutningur*, m., shift of accent
- áhersluleysi*, n., lack of accent, of stress, unstress
- áherslútil*, a., lightly accented
- áherslulögmál*, n., law of accent
- áhersluskifting*, f., shift of accent
- áherslusterkur*, a., strongly accented

¹ More familiar in the slightly adapted German version: *Grammatik d. ur-nordischen Runeninschriften*, Heidelberg, 1923.

² I am grateful to Professor Stefán Einarsson of the Johns Hopkins University for several improvements in the rendering of certain Icelandic words.

áhersluveikur a., weakly accented
áhersluþungi, m., accentual weight, stress
alþýðumál, n., popular speech
alþýðustíll, m., popular style
andardráttaráhersla, f., expiratory accent
andhljóð, n., breath-sound (cp. Germ. Hauchlaut), aspirate
andyrði, n., adversative conjunction
andlagsúmsögn, f., predicate objekt
aoristus, Lat. m. aorist
árnafn, n., river-name
athafnarmynd, f., active voice
*athöfn, f., (verbal) aspect, action
atvikseignarfall, n., adverbial genitive
atvikslegur, adverbial
atviksviðurlag, n., adverbial, circumstantial apposition
atviksþolfall, n., adverbial accusative
aukaáhersla, f., secondary accent, stress
aukafrumlag, n., pleonastic subject
aukahljóð, n., parasitic, intrusive sound or vowel
aukasamstafa, f., secondary syllable

B

beinn, a., direct, in *bein ræða*, f., direct discourse
beygingarjöfnun, f., inflectional levelling
bendifornafn, n., demonstrative pronoun
byrjunarathöfn, n., inchoative aspect
*blandaður, ppl. a., mixed (of inflectional types)
bókstafsnafn, n., *bókstafanöfn*, pl., letter-name(s)
*breytilegur, a., movable (of accent, esp. of IE accent)
*brottfall, n., syncope, omission

D

deilitala, f., distributive numeral

E

*efstur (see Blöndal *efri*), a., superlative, in *efsta stig*, n., superlative degree (in adj. inflection)
eignarfornafnsmynd, f., possessive pronominal form
*einkvæður, a., monosyllabic
einsatkvæðisorð, n., monosyllable
eintýpptur, ppl. a., one-peaked (of accent), acute (cp. Germ. eingipflig)
endurtekníngarathöfn, f., iterative aspect

F

- fallord*, n., inflected (case-)word, e.g., nouns and adjectives
fast, av., in combination *fast samsettur*, ppl. a., inseparable (of prefixes)
fleirfaldstala, f., multiplicative (numeral)
forliður, m., prefix, first element (in a compound)
fornafnsbeyging, f., pronominal inflection
framgómhljóð, n., prepalatal
framskeyttur, ppl. a., proclitic
fram-, pref., proto-, primitive (germ. ur-), with the names of peoples, languages, and language-adjectives, e.g., *frumnorrænn*, *frumgermanskur*; cp. Blöndal *frummál*, n.
frumlagsvanur, a., subjectless, lacking grammatical subject
frændsemisnafn, n., noun of relationship
fullkominunarathöfn, f., instantaneous, or instantaneous-perfective, aspect
fullnaðarathöfn, f., perfective aspect
fullnaðartíð, f., perfect (tense)
*færsla, f., transference, shift, metathesis

G

- gagnskiftismerking*, f., reciprocal sense
gagnstæðistenging, f., adversative conjunction
gjörmynd (*germynd*), f., active voice
gjör-(ger)-myndarmerking, f., active meaning
gjör-(ger)-myndarsetning, f., active sentence
gómhljóðvarp, n., palatal umlaut
gómkveda, v., palatalize
gómmyndun, f., palatalization
gómmæltur, ppl. a., palatalized, palatal

H

- hálfhljóð*, n., semivowel
hálfpraddaður, ppl. a., half-, semi-voiced
*hardur, a., unvoiced, hard (of a consonant)
háttaratviksord, n., adverb of manner
*herðast, v., become unvoiced, hard (of a consonant)
hjálparsögn, f., auxiliary verb
hlíðarmynd, f., by-form, side-form
hljóðbrigðasamband, n., ablaut relationship
hljóðdvalarlögmál, n., law of quantity
hljóðdvöl, f., quantity
hljóðfírring, f., dissimilation
hljóðfræðilegur, a., phonetic
hljóðfærsla, f., sound-shift, as in *germönsk* —, *fornháþýsk* —

hljóðgervingur, m., onomatopoeia
hljóðlög, n. pl., sound-law
hljóðlög má, n., sound-law
hljóðrýring, f., sound-reduction
hljóðskifta, v., ablaut
hljóðsprenging, f., sound explosion, explosive element
hljóðstafasamræming, f., vowel-harmony, -assimilation
*hljóðvarp, n.: *hljóðvarps-e*, etc., umlaut-*e*, etc.
hljóðvarpstími, m., umlaut-period, -time
hljóðvarpsvaldur, m., cause of umlaut
hljóðveiklun, f., phonetic weakening, sound-reduction
hljóðhreyfing, f., (musical) tone-, stress-shift, -movement
hljóðm kvæður, a., voiced, sonant
hluttaksorðsviðskeyti, n., participial suffix
hreyfingarsögn, f., verb of motion
*hreinn, a., pure (with reference to declension types, as *hreinn ja-stofn*, etc.)
hvarfstig, n., disappearing grade (in ablaut); cp. Germ. Schwundstufe
hvorugkendir, ppl. a., neuter
hvorugkynsmynd, f., neuter form

I—Y

innra andlag, n., cognate object, accusative; cp. *ytra andlag*
innskot, n., epenthesis, intrusion
innskots-t, etc., epenthetic, intrusive *t*, etc.
ytra andlag, n., non-cognate object; cp. *innra andlag*

J

*jåtandi, pr. pl. a., affirmative (of adverbs)

K

*karlkendir, ppl. a., masculine
kennimynd, f., principal part (of a verb)
*kynjaður, ppl. a., marked by, showing gender (of personal pronouns);
 cp. Germ. geschlechtig
klofningar-tvíhljóð, n., diphthong due to breaking
klofningarvaldur, m., cause of breaking
klofningstvíhljóð, n., diphthong due to breaking
*kvenkendir, ppl. a., feminine

L

langstofn, m., long stem
lánsorð, n., loan-word

- *laust, av., in combination *laust samsettur*, ppl. a., separable (of prefixes, compounds)
lengdarbreyting, f., quantitative change
líðin framtíð, f., past, less vivid future
líðin páframtíð, f., past future perfect
linhljóð, n., liquid (consonant)
 *linur, a., soft, liquid
lýsingalegur, a., adjectival
lýsingarorðsbeyging, f., adjective inflection
lýsingareignarfall, n., adjectival genitive
lýsingarmynd, f., adjective-, adjectival form
lýsingarviðurlag, n., adjectival apposition
lýsiord, n., adjective
 *lokadur, ppl. a., close, closed (of sounds, syllables)
lokasamstafa, f., final syllable, ultima
lokasjerhljóð, n., final vowel
lokastafur, m., final letter
lokatenging, f., final conjunction

M

- málfræðiregla*, f., grammatical, linguistic rule
midatkvæði, n., medial syllable
miðmál, n., language of the «Middle» period, especially Middle Icelandic
miðsamstafa, f., medial syllable
miðstigsmynd, f., comparative form
millihljóð, n., intermediate sound
millitannmæltur, ppl. a., interdental
 *myndun, f., articulation (of a sound)
myndunarháttur, m., mode of articulation
myndunarstaður, m., position of articulation
 *mjúkur, a., soft, voiced

N

- nafnbeyging*, f., noun-declension
nafnyrði, n., nominal word, word used as a noun
nafnordlegur, a., nominal, substantival
nefkevða, v., nasalize
neitunarending, f., negative suffix
nýmynda, v., make a new formation, neologize
 *nýmyndun, f., neologism
núningshljóð, n., fricative, spirant
nútiðarmál, n., language of the «Modern» or «New» period, especially Modern Icelandic

O

- óávirkur*, a., intransitive
óbeinn, a., indirect, in *óbein ræða*, f., indirect discourse
ógómkveðinn, ppl. a., unpalatalized
óhljómkveður, a., unvoiced, voiceless
ókynjaður, ppl. a., lacking, not showing gender (of personal pronouns);
 cp. Germ. ungeschlechtig
ónefkveðinn, ppl. a., unnasalized
óraddaður, ppl. a., unvoiced, voiceless
orðflokkur, m., word-group, -category
orðmyndun, f., word-formation
orðrakningarfræði, n., etymology
orðsambönd, n. pl., phrases, words in context
orðstofn, m., word-stem
orsakaatviksord, n., causal adverb
orsakatenging, f., causal conjunction
orsakasetning, f., causal clause
ósamandreginn, ppl. a., uncontracted
ósamdreginn, ppl. a., uncontracted

P

- persónunafn*, n., personal name

R

- *reikull*, a., variable, movable (of IE accent)
*rót, f., root (of a word)
rótaratkveði, n., root-, radical syllable
rótarsamstafa, f., root-, radical syllable
rótskyldur, a., radically related, related in word-root; Germ. wurzel-
 verwandt

S

- sagnorðsbeyging*, f., conjugation
samanburðarsetning, f., comparative clause
samanburðartenging, f., comparative conjunction
sambandsord, n., connective
*samdreginn, ppl. a., contract, contracted
samhlidandi, pr. pl. a., coordinating
samhljóðasamband, n., consonant-combination
samhljóðsedli, n., consonantal quality
samhljóðsstofn, m., consonant-stem (declensional type)
*samkvæmur, a., tautosyllabic
*samlagast, v., level out, assimilate
*samlögun, f., leveling, assimilation

- samlögunaráhrif*, n. pl., assimilative influence
sammyndun, f., analogy
*samræmi, n., agreement, concord, analogy
samræming, f., harmonizing, leveling
samræmislögmál, n., law of analogy
samræmismynd, f., analogical formation
*samsetning, f., (word) composition, compounding
samsetningarliður, m., compositional element
*samsettur, ppl. a., compound, compounded
samtengingarliður, m., conjunctive, coordinating element
setningafræði, f., syntax
setningafræðilegur, a., syntactical
setningarhlutur, m., syntactical element
setningarliður, m., syntactical element
setningarlag, n., sentence-melody
setningarlagfræði, f., (Eduard Siever's) »Schallanalyse«
sjereinkenni, n., special characteristic
sjerhljóðsgildi, n., vocalic, vowel-value
*sjerstæður, a., absolute, independent (of art. *hinn*)
sjerstætt sviptifall, n., ablative absolute
sjerstætt þágufall, n., dative absolute
sjerstök tilvísunarsetning, f., characteristic relative clause
skáldastíll, m., poetic style
skildagamálsgrein, f., conditional clause
skildagatíð, f., conditional (tense)
skilyrðisetning, f., conditional clause, protasis
skilyrðistenging, f., conditional conjunction
smækkunarord, n., diminutive
sníkjuhljóð, n., svarabhakti, parasitic, intrusive vowel, sound
spurnaraukasetning, f., subordinate interrogative clause
spurnarsetning, f., interrogative sentence
spurnartenging, f., interrogative conjunction
staðarnafn, n., place-name
stafavíxlun, f., metathesis
stafríma, v., alliterate
*sterkur, a., strong (of declension)
*stig, n., degree (of adjectival comparison)
stigatviksord, n., adverb capable of comparison
*stýra, v., govern (grammatically)
stýriord, n., preposition
*styttast, v., be shortened, contracted
styttningarátt, f., direction of shortening
*stjórna, v., govern (grammatically)
stofnending, f., stem-ending
stofnhluti, m., stem-element
stofnmynd, f., stem-form

studlun, f., alliteration
stuttstofn, m., short stem
sundurorð, n., disjunctive, adversative conjunctive
sviftifall, n., ablative case
*söguleg nútíð, f., historical present
söngáhersla, f., musical accent

T

*tannbergs-n, n., alveolar *n*
tannblásturhljóð, n., dental spirant
tannhljóðsviðskeyti, n., dental suffix
tannmæltur, ppl. a., dental
tannvarablásturshljóð, n., labio-dental spirant
tannvarahljóð, n., labio-dental
tannvaramæltur, ppl. a., labio-dental
tegundarheiti, n., generic term, name
tengiarukasetning, f., subordinate conjunctive clause
tengiorð, n., copulative conjunction
tíðarforskeyti, n., temporal prefix, augment
tíðarsetning, f., temporal clause
tilgangstenging, f., final conjunction
tímaatviksorð, n., temporal adverb, adverb of time
tímabólfall, n., accusative of (extent of) time
tölfall, n., instrumental
*tota, f., point (phonetic)
totumyndaður, ppl. a., with point-articulation
tugaráttala, f., ordinal decade
tugatala, f., cardinal decade
tungubrodds-l, n., tongue-point *l*
tvíbroddaður, ppl. a., circumflexed
*tvímynd, f., doublet
tvípunktur, m., umlaut-mark, a double dot (¨)
tvítyptur, ppl. a., circumflexed, binal
tvívaramæltur, ppl. a., bilabial
tvöfalda(st), v., (be) geminate(d), reduplicate(d)
*tvöfaldur, a., geminate, double (especially of consonants)
*tvöföldun, f., reduplication
tvöföldunarsamstafa, f., reduplicating syllable
tvöföldunarsögn, f., reduplicating verb
tökuorð, n., loan-word
töluatviksorð, n., numeral adverb
töluþýsingaorð, n., numeral adjective, e.g., multiplicative
tölunafnorð, n., numeral

U

- undirskipandi*, pr. pl. a., subordinating
undirtenging, f., subordination
uppbótarlenging, f., compensatory lengthening
uppgómhljóð, n., palatal
upphrópun, f., interjection
*ureldast, v., become archaic

V

- varablásturhljóð*, n., labial spirant
varamyndadur, ppl. a., labialized, labial
varamæltur, ppl. a., labial, labialized
*varanlegur, a., imperfective, durative (of verbal aspect)
*veikur, a., weak (of declension)
*verknadur, m., (verbal) action
Verner'slögmál, n., Verner's Law
*viðbót, f., epenthesis
*viðskeyttur greinir, m., suffixed article
viðtengingarháttur, m., subjunctive mood
viðurkenningartenging, f., concessive conjunction
viðurkenningarsetning, f., concessive clause

Y, see I

Þ

- þáforntíð*, f., pluperfect
þáframtíð, f., future perfect
*þagufall mismunarins, n., dative of difference
þálíðinn, ppl. a., pluperfect
þá-núlegur, a., preterite present
þáskildagatíð, f., perfect conditional
þátíðar-nútidarsögn, f., preterite-present verb
þátíðarviðskeyti, n., preterite suffix
*þiggjandi, m., indirect object
þyshljóð, n., stops and spirants (Germ. Geräuschlaute)
þolandi, m., direct object
*þolfall með nafnhætti, n., (subject) accusative with the infinitive
þolmyndarmerking f., passive meaning
þolmyndarsetning, f., passive sentence
þróunarlögmál, n., law of development

ASSAR JANZÉN

Revel, rävel.

1. Fsv. *muldrævil*.

Söderwall behandlar det fsv. ordet *muldrævil* på följande sätt: »[Fårömålet *mullrevel*, m. bolsterstock under golf, hvarpå bräderna spikas; se Rietz s. 427] syll, nedersta stocken i ett trähus? *för lätinna skuldh nidhir bögdhis muldræfuillin* (contignatio; *muldræfuillin* beror väl på felaktig öfvers.) *ok thakit* MP 2: 244.»¹

Rietz ger på det citerade stället just den översättning från Fårö som anges inom hakparentesen. — I Gotl. ordb. översattes det nutida gotl. *mullrävel* med 'golf-ri, -bjelke (lös eller fastmurad), med sten under på jorden (Fårö); . . som ligger på jorden (lös) och ej går in i muren (Bunge), grundvalsstock som *tildi* [dvs. tiljan] ligger tvärs öfver (Fårö). — Gustavson Gutamålet 1: 74 anför *muldrævil* 'lös golvbjelke, lagd på jorden' från Fårö.

Bunge socken ligger på nordspetsen av det gotländska fastlandet vid Fårösund. Jag har hos ordet *mullrävel* ingenstädes annars kunnat finna betydelsen 'stock på jorden i husfot'; jfr dock det enkla *rävel* nedan. Den tycks vara begränsad till Fårön och allra nordligaste Gotland.

Söderwall har försett sin översättning med ett frågetecken, och det med rätta. Lat. *contignatio* översattes av Georges Ordb. med 'die Beibalkung = Überbalkung, d. i. konkret = das Dachgebälk, das Sparrwerk'. — I Lat.-sv. gloss. efter Cod. Ups. C 20 s. 144 (Sv. Fornskr.-sällsk. saml.) översattes *contignatio* med 'sparrsammonfögilse',² dvs. 'sparrverk'.

¹ Efter Söderwall översätter ODSpr under *I Reve* fsv. *muldrævil* med 'syldtræ'.

² Handskriften har *-sammonfögilse*; dittografisk felskrivning, ss. utgivaren, E. Neuman, anmärker.

I postillecitatet tycks det också vara fråga om någon del av taket. Detta blir ännu klarare, om man lite utförligare rådfrågar källan. På tal om själsliga sjukdomar yttras där: *Fiärdhe [sjukdomen] är lätin af hulke scrifuat är For lätinna skuldh nidhir bögdhis muldräfwillin oc thakit hulkit godha gärninga vpbygninga tekna oc husit drypir for handanna siukdom ... Oc suasom drupit vtköre mannin v huseno Sua vtköra ond huxilse oc astundilse oc dyäfwilsins frestilse oidhna människio til manghra handa synde.* — Alltså: Om man slarvar med »muldräffuillin», droppar väta in i huset och gör det obeboeligt.

Textstället hänför sig till Pred. 10: 18, som i Vulgata lyder: *In pigritiis humiliabitur contignatio, et in infirmitate manuum perstillabit domus.* — Den grekiska bibeltexten använder *δοκός* 'takbjälke' ('*Ἐν ὀκνηταῖς ταπειωθήσεται ἡ δόκωσις, ...*). Den svenska bibelöversättningen 1541 har: *Ty för lätin skul förfalla bielkanar | och för försumeligha hender skul | warder huwet drypande;* och 1917: *Genom lättja förfalla husets bjälkar, och genom försumlighet dryper det in i huset.*

Fsv. *muldräffuil* har inte betytt 'contignatio, sparrverk, bjälklag el. dyl.' Ordet träffas i yngsta fsv. flera gånger i andra delen i de av Collin utgivna handlingarna rörande Helga Lekamens Gille.¹ Eftersom skrivningarna har betydelse för etymologin, anför jag samtliga belägg: *muldhräffleahakar* 1509 (s. 13), *muldräfflahakar* 1512 (s. 36), *mulwrefflar* 1516 (s. 47), *mulwrefflahakar* 1519 (s. 104), *mulwrefflana*, *eth* [par] *mulwreffles hackar*, *en mulreffwes hacka* 1526 (s. 138). I kommentaren översättes *muldrävlar* med »stockar som kvarhålla torven på taken', och *muldrävlahakar* med 'hakar varmed nämnda stockar fästas'.²

Från nysvensk tid är ordet i SAOB:s samlingar, delvis med sidiformen *mullrävla*, f., förtecknat från följande källor: *mullrefflor* 1557 Arkkliräkningar (hdskr. i Krigsarkivet); *mullræfflar* 1564 Sthlms stads tänkeb. ²⁴/₄; *mullräflor* 1719 Inventarier för Fresta kyrka (hdskr. i Landsarkivet, Uppsala); *mullräflar* Dokument rör. de äldre pappersbruken i Sv., s. 95 (i handlingar från 1773).

Dessa äldre belägg ger ingen upplysning om ordets betydelse. I ett par av källorna kan man av sammanhanget förstå att det har något med hustak att göra.

Bättre besked kan hämtas ur Vetensk.-akad:s handl. 26: 49 (1765),

¹ Kungl. Bibl. Handl. Bil. Ny följd 2: 2, s. 3.

² Professor Ljunggren har fäst min uppmärksamhet på att ordtydningarna är gjorda av Lidén (anonymt).

där A. Modeer om läggning av torvtak yttrar: »[Ovanpå nävern] lägges torfven, hvilken nederst hvilat mot mullräflen.»¹

Fullständig översättning träffas i ett par ordböcker: Möller Tysk o. svensk, samt svensk o. tysk ordb. (1790) anför under *refvel* ordet *mullrefvel* med översättningen »ein eingezachtes Brett, zur Haltung der Rasen auf den Rasendächern». — Weste Svenskt o. fransyskt lex. (1809), översätter *mullrefvel* med 'Larmier d'une couverture de gazon; c. à d. Planche crenelée par en bas, qui règne le long de la couverture, pour laisser passer l'eau qui en découle, et pour en arreter la terre'.

Ordet *mullrävel* (-*rävla* o. d.) är känt även från sv. dialekter, där det dock numera tycks föra en tynande tillvaro.

G. Ericsson anför från Sörmland² *mull-revlä*, f. (jämte *mullrev*, m., varom nedan) 'på undre sidan tandad träribba, fastspikad längs efter takfoten, för att qvarhålla torfven på tak'.

Från Öland redovisar Lindroth Öl. folk. 1: 217, 444 bl. a. *mùl-gréval*, m. 'bräda som vid takets nederkant håller torven uppe' (ombildat i anslutning till *gräva*, anf. arb. 217 not 2), *mùl-révla* (-*vl-?*).³ Bodorff Folkspr. på Öland, s. 55 har *mullgräver*, vars sista -*r* synes Lindroth tvivelaktigt.

Ordet kan ännu i dag i kulturhistoriskt fackspråk användas med syftning på äldre förhållanden. Så yttrar Ola Bannbers i Rig 1929, s. 191 om en avbildning av den s k. Karl XI:s stuga i Älvdalen, Dalarna, att taket är felaktigt, »i det att det saknar mullrevel».

Fsv. *muldrävil* åsyftar, liksom ä. nysv. och sv. dial. *mullrävel* (-*revel*, -*rävla* o. d.) den (för genomsläppande av vatten) ofta på undersidan urnaggade stång eller stock (planka, ribba) som (medelst takkrokar eller på annat sätt) anbragtes längs foten av torvtak ovanpå nävern för att hålla kvar torven på taket.

För den svenske postilleförfattaren var takkonstruktion med »contignatio» kanske inte känd. Även om han kanske själv visste besked, måste han räkna med sitt publikum, den svenska allmogen under medeltiden. Han överflyttade de utländska förhållandena till inhemskt svenska, och använde som bild torvtaket. En av de vikti-

¹ Formen -*räflen* förutsätter här inte en svag biform -*räfle*, ty på samma ställe träffas *näfren* av *näfver*.

² G. Ericsson Ordlista ur Åkers och Öster-Rekarne hds folkspr. (Bidr. t. Södermanl:s äldre kulturhist. 3: 65).

³ Så s. 217; på s. 444 står *rävla* (-*l-?*).

gaste detaljerna av detta var »mullräveln». Var denna av dåligt virke eller illa fäst, gled torven och nävern isär. Det bildades håligheter i taket, och vid nederbörd droppade vatten in i huset. Jfr följande citat ur Prostbok för Tveta härad 1729, s. 16 (Växjö domkap:s arkiv), där det med *mullrävel* likabetydande ordet *mullås* (varom se nedan) användes: »Prästegårdz Byggningen börjar tämmeligen till Taken at förfalla, så at mullåserna äro förråtnade och falla ifrån Taket, huar på inte annat kan följja än dropp och röta på byggningen.» En undermåligt anbragt »mullrävel» hade alltså samma beklagliga följd som ett slarvigt sammanfogat sparrverk. Postilleförfattaren har på ett utmärkt sätt gjort bibeltexten begriplig och åskådlig för svensk allmoge under medeltiden.

I det följande ämnar jag diskutera ursprunget till senare leden *rävel*, fsv. *rävil*. Det är viktigt att redan dessförinnan om möjligt ha klarlagt dess betydelse. En god uppfattning härav kan vinnas genom en undersökning av andra benämningar på »mullräveln», och försöka fastställa benämningsgrunden.

I Danmark och sydligaste Sverige, liksom på kontinenten, har sedan gammalt brukats en annan takläggningsteknik än i större delen av Skandinavien. Även materialet till taktäckningen är av andra slag. Vanligen användes halm, säv o. d., men inte jord. Sådan taktäckning behövde inte hindras att glida ned av en stång el. dyl. vid takfoten, utan fästes på annat sätt. I sydligaste Skandinavien träffas heller inte någon motsvarighet till »mullräveln». Men i Halland, Småland och på Öland tar den nordiska byggnadskulturen vid. Man byggde där ryggåsstugor med torvtak. Från och med dessa landskap och norrut finns också överallt i Norden, utom på Island, benämningar på den stång som håller torven uppe. Nedan ges en kort översikt över sådana termer, vilken på intet sätt är fullständig. Men den torde räcka för det här aktuella behovet.

1. Förleden är *mull*:

a) *mullås*, m.: Ordet är gott belagt i SAOB:s samlingar, i flertalet fall från småländska och halländska källor. Äldsta belägget är från 1681 ur Visitationsprotokoll från Kulltorp (Växjö Domkap:s arkiv), s. 322. Från Förlanda sn i Halland uppger A. Berglund i Hall. bygdekultur 60 (1925) uttalet *mòlås*. Lindroth Öl. folkm. 1: 444 förtecknar *mùlås* från Stenåsa sn på Öland. Hedström Sydsmål. folkm. 1: 332

anför från södra Småland *mùlou*s, och Wigforss SHF 298 *mùlèusana*, best. pl., från Breareds sn. Ordet träffas även i kulturhistorisk facklitteratur.¹

Senare leden är *ås* i den fornspråkliga betydelsen 'bjälke'.

b) **mullrev**, m., -*reva*, f.: *mull-rev*, m., G. Ericsson anf. arb. 3: 65 från Sörml., Rietz 427 från Närke; *mullrefvor*, pl., Wäsström i Tal hållna i Vetensk.-akad. vid præsidi nedläggande 1774, s. 13, *mùlrèvor*, f. pl., Lindroth anf. arb. 1: 444 från Öland; grundformen ansätter L. ss. *mùld-rìva. — Hos Brauner Tankar vid skötseln och nyttan af boskap och fjäderfå (1756), s. 79 träffas det enkla ordet *Refvor*, pl., i samma betydelse.

Senare leden ser ut att vara samma ord som resp. en feminin sidobildning till fvn. *rifr*, m. 'vävbom' (Fritzner), no. dial. *riv* (*reev*, *ræv*, *røv*), m. 'Vindebom, Valse; især i en Væverstol' (Aasen), sv. dial. *rev*, m. 'vävbom' (Rietz, Ericsson anf. arb.).² Detta *-rev(a)* är säkerl. en ombildning av *-rævel*; se närmare nedan.

c) **mullrå**, f.: Herwegh Ordb. öfver västmanlandsm., Rietz från Västm. och Närke (uppfört även under *rå*, s. 546). Äldsta belägget i SAOB:s samlingar är från 1778 (Noraskogs arkiv 4: 438).

Senare leden är samma ord som fvn. *rå*, f. 'stång' (Fritzner), fsv. *rā*, m. och f. 'stång' (Sdw), sv. dial. *rå*, f. 'stång' (Rietz).

d) **mullribba**, f.: Rietz från Småland. — Senare leden är *ribba*, f. 'lång, smal bräda, läkt'.

e) **mullraft**, m.: *mòlraft*, Lerdals sn på Dal, GIOD. — Senare leden är samma ord som fvn. *raptr*, m. 'stock, taksparre' (Fritzner), no. dial. *raft*, m. 'smal stock, sparre, takbjälke' (Aasen), sv. dial. *raft*, m. 'taksparre' (Rietz).

f) **mullband**, n.: Bodorff Folkspr. på Öland 55, *mùlbán* Lindroth anf. arb. 1: 444 från Persnäs sn på Öland.

För senare leden jfr nysv. *band* 'horisontellt liggande bjälke som sammanbinder uppstående bjälkar, översta timmerlager (i res- och korsvirkeshus); bindbjälke' (SAOB B sp. 211).

¹ En felaktig översättning ger Möller anf. arb. (1790, 1807): 'die auf den mit Birkenrinden belegten Brettern des Dachs gebrachte Erde oder Rasen.'

² Den vanliga formen i nutida sv. dial. är *reve*, m. (Rietz, Ericsson anf. arb., Kalén, Sundén, Hesselman Korta vok., s. 68, m. fl.). Äldsta belägg i SAOB:s samlingar: *refwe* 1640 Linc.

2. Förleden är **torv**:

a) **torvval**, m.: fornno. *torfvölr*, Fritzner (cit. från Gulatingslagen och DN 1: 477), V. Gudmundsson Privatbol. på Island 11, 152 (1889), Dietrichsen-Munthe Die Holzbaukunst Norwegens 103 (1893), no. dial. *torv(v)ol*, *torvaal*, Aasen, Gudmundsson anf. arb. 152 och cit. litt.; jfr fornno. *torfvala*, no. dial. *torvvola* 'förse (ett tak) med »torvval»' (DN 1: 352, Aasen); nordboh. *tørv-vål*, *tørvål* o. d., Nilén Ordb. öfver sörbygdsm., GIOD.

Senare leden är fvn. *völr*, m. 'rund käpp, runt trästycke' (Fritzner), no. dial. *vol* (*vøl* o. d.) 'rund stock, vals' (Aasen), fsv. *val*, m. 'cylindriskt trästycke, liten stång' (Sdw).

b) **torvhald**, m.: no. dial. *torvhald*, *torvald*, Aasen,¹ färöiska *torfhald*, Fær. Ant. 423f., nordboh. *tørvhål* o. d., m. och f., GIOD.² — Senare leden torde vara en ombildning av *-val* i anslutning till verbet *hålla*, fvn., färöiska och no. dial. *halda*. Om vokalismen i nordboh. se Lindberg, Skeem., s. 180.

3. Förleden är **bjur** (varom se SAOB B sp. 2928):

bjurås, m., -ässja f.: *bjur-ås*, Hyllén-Cavallius Vär. o. vird. 2: 174; från Smål. och Västergötl. anför SAOB också betydelsen 'spira som på hus af äldre konstruktion ligger i husets längdriktning över taksparrarna o. som uppbär taktäckningsmaterialet, halm l. torf'. Samma betydelse anföres av Rietz 520.

Om *-ås* se *mullås* ovan; *-ässja* är en *iön*-avledning av *ås*.

Såsom framgår av denna översikt, är senare leden i sammansättningar med betydelsen 'taksconing på torvtak' normalt ett ord med betydelsen 'bjälke, stock, stång, ribba'. Namngivningsprincipen är så enhetlig, att man med stor visshet kan förutsätta samma betydelse för senare leden i *mullrävel*.

Sedan det blivit klart att senare leden i *mullrävel* betyder 'bjälke, stång', är det uppenbart att ordet, såsom också allmänt antages, är identiskt eller nära besläktat med följande ordformer:

nysv. *räfvel*, m. 'eine ungeschnittene Latte, ein Sleth, lange dünne

¹ Ordet har lånats in i no.-lapska dial., varom se Andr. M. Hansen i Det no. geogr. Selsk:s Aarb. 17: 186 och cit. litt.

² Ordet översättes i en uppteckning från Bottna sn: 'trästång som låg under halmnen nere vid takskägget.'

Bäume, die wie Latten gebraucht werden' (Möller Schwed.-deutsch. Wb 1808);¹

sv. dial., Sörml. *rævil* 'vävbom' (Hesselman Korta vok. 68);² Värml. *rävvel*, m. koll. 'störar till taktäckning eller golvbeläggning' (A. Noreen Ordb. öfver Fryksdalsm. 142), *rävle*, n. 'provisoriskt golv (av stockar som underlag för rågstack med timrade väggar)' (A. T. Byberg i Fataburen 1928, s. 173); Gotl. *rævil*, *ræval*, *ræval*, m. 'lös golvbjälke, lagd på jorden' (Gustavson Gutam. 73f.);

finl.-sv. och estl.-sv. *rævækt*, m. estl.-sv. *rævæt*, m. 'golvbjälke; tvärbjälke under bro', även i sammansättningen *golv-rävel* (Vendell, Wessman);

no. dial. *revle* (*rævle*, *ravle*), n. 'golv i uthus av (lösa) plankor el. oftare stänger' (jfr värml. *rävle* ovan), sydöstno. dial. *rævling*, m. 'sparre' (Ross);

färöiska *revil*, m. 'Liste, smalt og aflangt Stykke Træ, som ved Husopførelse lægges uden paa en Sammenfalsning (Fjælesammenfalsning)' (Jacobsen-Matras Færøsk-dansk Ordb.);³

shetl. *revel* 'hurdle work on a fence' (Jakobsen An etym. dict. of the norn language in Shetl.);

ä. da. *rævle* 'stötterne ved et skib under bygning' (Kalkar);

bornh. *rævil*, m. 'Revle, Trælist' (Espersen Bornh. Ordb.); om andra danska former se nedan.

Här föreligger uppenbarligen ett fsv. och fda. **rævil*, fvn. **refill*, m. 'stock, stång, ribba', identiskt med senare leden i fsv. *muldrævil*.

2. *Rävel*, *revel* i tidigare etymologiska sammanställningar.

I det följande referatet av tidigare åsikter om ursprunget av orden *rävel*, *revel* beröres en delvis svårutredd härva av besläktade och obesläktade ord, som figurerat i olika forskares utredningar. Referatet kommer i någon mån att lida av upprepningar, enär flera personer

¹ Ordet översattes även med 'ein Rief, eine Bank, Sandbank', varom se nedan.

² Sörml. *rævil*, som anföres från Sela, föres av Hesselman felaktigt till *rëve* 'vävbom'. Ordet måste ha gammalt æ; jfr t. ex. *trævan* (< *trivin*) 'driftig o. d.' från samma ort.

³ Ordet översattes även med 'Strimmel'. Detta är emellertid egentligen ett annat ord; se nedan.

visar sig ha samma mening på en punkt, men går i sär på andra. Framställningen kunde möjligen ha blivit något kortare, om samma åsikter om en och samma sak hade sammanställts, men detta arrangemang hade samtidigt gjort materialet splittrat och svåröverskådligt. Jag har därför valt att låta varje forskares mening stå för sig själv. Därav framgår också klart i vad avseende olika meningar bryta sig mot varandra.

Det värml. *rä'vvek*, med oursprunglig accent, sammanställs av A. Noreen Ordb. öfver Fryksdalsm. 142 med isl. *ræfr*, n. 'tak, röste'. Detta avböjes av Lindroth Öl. folkm. 1: 217 n. 2, som i stället ansluter till finl.-sv. *rävel*, *rävle* 'golvbjälke', no. dial. *revle*, n. 'golv i uthus av lösa stänger', färöiska *revil* 'list av trä' och även till isl. *refill*, m., som enligt Fritzner betyder 'langt Stykke Tøi i samme Skikkelse, som da det kom fra Vævstolen, og hvori det særligen brugtes til dermed invendig at behænge Vægge eller paa anden Maade pryde et Hus'.¹ Det ö. *mullreva* återför Lindroth på s. 444 däremot på *-riva*, f., liksom Hesselman Korta vok. s. 46 i det mellansv. *mullrev* ser ett *riv*, m.

Torp hos Fick Wb 3: 337 uppfattar det isl. *refill* såsom samhörigt med holl. och östfris. *rafel* 'Faser, ausgezupter Faden eines Gewebes' och såsom avledning av fvn. *rafr*, m. 'tørret Strimmel af Kveitens eller Helleflyndrens yderste og fedeste Dele nærmest Finnerne, tildels ogsaa tilligemed disse' och hörande till den ieu. roten *rep-* 'riva, slita'. Om *rävel* i betydelsen 'stock, stång' säges intet.

Falk-Torp Wb. finner da. *revle*, ä. da. *revel*, *reble* 'tvärträ' vara identiskt med det likbetydande mlt. *revel*. Såsom germ. grundform ansättes **rebila-*, vilket uppfattas såsom dimin. till da. *ribbe* (< ieu. **rebhio-*) till den ieu. roten **rebh-* 'betäcka' och etymologiskt identiskt med da. *revle*, sv. *revel* 'rev i sjön'. Härifrån skiljes da. *revle* 'skogsstrimma', da. dial. *revel*, fvn. *refill*, no. dial. *revel*, *revle* 'tygremsa, strimla', holl. *rafel*, östfris. *rafel*, *räfel* 'fiber, tråd', vilka ord menas vara dimin. till ett ord motsvarande no. dial. *rave*, m. 'klut, (lång) remsa' och fvn. *rafr* 'strimla av flundrekött',² hörande till ieu. **rep-* 'slita'.

¹ Det isl. *refill* uppföres av Holmboe Det no. Sprogs vesentligste Ordforraad (1852) under *reifa*, v. 'svepa'(!).

² En avledning till detta *rafr* är det sv. *räfling*, *rafling* som nämnes hos Hagdahl Kokkonsten 302 (1879): »Torkade stycken deraf [dvs. av hälleflundra] kallas 'räfling' och 'rafling'.»

I Ordb. over det Da. Spr. uppföres tre subst. *revle*. Ett av dem översattes med 'liste ell. bræt, der fastgøres (sømmes, skrues ell. grates) paa tværs af brædder, som skal sammenføjes til en flade'; i jyll. 'essing; ræling'. Detta ord, som i äldre tid skrevs *reffle*, *reble*, *reffuel*, *ræffuel*, sammanställles med sv. dial. *revel* 'räcke på bro', *rävel*, *rävla* 'golvbjälke', no. dial. *revle* 'golv av lösa stänger', *rivle* 'löstliggande planka i logbro', mlt. *revel* 'trälist', och anses vara avledning av da. och sv. *rev*, fvn. *rif*, n. 'revben', i da. även i bet. 'stycke av oxens ryggekött'. Hur den äldre skriftformen *ræffuel* skall förenas med denna etymologi, lämnas oavgjort. Ett annat da. *revle*, i ä. nyda. skrivet *reffle*, *reffuel*, i fda. *reffuel*, har betydelsen 'rev'; numera i sht: 'langstrækt sandbanke, der løber parallelt med (ell. strækker sig ud fra) en kyst', förr även 'tange; odde'. Ordet jämföres med sv. *revel*, och säges höra till da. och sv. *rev*, fvn. *rif*, n. 'rev i sjön', vilket antages vara samma ord som *rev* 'revben'. Det tredje da. *revel* slutligen, som förr skrivits även *ribbel*, betyder bl. a. 'langt og smalt stykke tøj'; även: 'strimmel papir', 'hvad der danner ell. har form af en strimmel ell. stribe, strimmel; en strimmel jord; langstrakt, aasagtig forhøjning av sand, grus ell. sten'; förr även 'afskaaren strimmel af helleflynder ved finnerne'. Ordet sammanställles med no. dial. *ripel*, *repel* '(skogs)strimla', shetl. *ripel*, *repel* 'strimla (av hälleflundra)'. Det säges vara en avledning av en sidoförm no. dial. *ripa* 'avriva', sv. *repa* till verbet *rive* 'riva', men ha sammanblandats med fvn. *refill*, no. dial. *revel*, *revle* 'strimla, tygremsa', dimin. till no. dial. *rave* 'klut, remsa', varmed *rav* 'till mat beredda fenor av hälleflundra' anses möjligen besläktat.

Torp Ordb. anser fvn. *refill*, no. dial. *revle*, m. 'strimla, stycke av en väv' vara samhörigt med no. dial. *revle*, n. 'golv av lösa stänger i uthus', sv. dial. *rävel*, *rävla*, m. 'golvbjälke', färöiska *revil*, bornh. *räwl* 'trälist', jyll. *revel* (*røwl*) 'reling på båt', och dimin. till no. dial. *rave*, m. '(lång) klut', hörande till den ieu. roten **rep-* 'riva'. Hit föres också sydöstno. *rævling*, m. 'sparre'. Ett par no. former med *i* i stammen är värda intresse, nämligen *rivle*, m. 'rundhult, löst liggande planka i logbro', vilket av Torp förklaras blott genom hänvisning till *revle* och *rivil* 'litet tunt torrt träd', vilket senare anses vara dimin. till *rive*, m. 'remsa', närbesläktat med bl. a. sv. *reva*, sbst. 'skåra, rispa'. Tolkningen av *rivle* är sålunda föga upplysande, då ju *revle* och *rivil* föras till helt olika ordrötter.

I Vårt språk 3: 187 anser A. Noreen *mullrefvel* och *sandrefvel* återgå på ett fsv. **rivil*, som han identifierar med det nyssnämnda no. *rivil*. Men han uppfattar äldre sv. former med -ä- (fsv. *muldrævil*, ä. sv. *räffuel* 'sandrevel' o. d.) och fvn. *refill* 'tygremsa' såsom hörande till ett annat ord, som vore avlett av fvn. *rafr* 'strimma av flundrekött', no. dial. *rave* 'trasa, jordremsa'; även fris. och holl. *rafel* 'fiber, tråd' föres hit.

Emil Olson Appell. subst. 254 anser fsv. *rævil* i *muldrævil* sannolikt vara lånat av mlt. *revel* (< **rebila*, innehållande stammen i **riðia-*, fsv. *rif* 'revben', mlt. *ribbe* 'ribba' m. m.).

Karsten Österbottn. ortn. 69, Svensk bygd i Österbotten 2: 409 för en del finlandssv. skärnamn, *Reveln rævln*, *Revlarna rævtn*, *Bredreveln*, *Gräsreveln*, *Långreveln* etc. till sv. *revel*, som han menar utgå från urg. **rebila-*. Till grund för detta ligger urg. **rebia-*, i fvn. *rif*, n. 'rev' osv. Hur ä-vokalen skall förstås, lämnas oavgjort.

Om ett sydvästvästgötskt gårdnamn *Rävelås rævås*, *rävås* (skrivet *Refflås* 1546, *Refflaas* 1550, *Räf(f)lås* o. d. 1567—1725) yttras i OGB 1: 29: »F. leden i detta flerstädes förekommande namn är trol. väsentl. samma ord som rsp. *revel*, men åtm. i förevarande fall kan ordet icke åsyfta sand el. grus, utan måste beteckna den (dock ej särdeles utpräglade) bergås på vilken gården ligger. Ordets äldsta bet., som finnes t. ex. i fvnord. *refill*, m., är 'strimma, strimla, smal rand'. Ett vittnesbörd om ordets tidigare förekomst i dessa trakter är *Rävel rævæl* som namn på ett näs i Askim hd och sn.» Det alternativa uttalet med *a* av *Rävelås* förklaras vara »ett exempel på samma i v. Sverige här och var förekommande öppna uttal av *æ* i viss ställning, som också anträffas i ordet *räv*». Stamvokalen *e* i *revel* säges kunna bero på inflytande från *rev*, n. — I OGB 3: 212 tolkas det nyssnämnda *Rävel* (här riktigt givet i uppslagsformen *Räveln*) och ett på tre ställen i samma härad (Askims hd) förekommande *Rävelås(en)*, uttalat *rævæt-*, *rævæt-*, genom hänvisning till Bd 1: 29.

I SOÄ 1. 2: 14 anföres ett västg. *rävel*, m. och f. 'rad av stenar, stenhop, stenig ås', föreliggande i ortnamnen *Räveln*, *Rävlan* (uttalat *rævta*) och *Rävelåsen*. En ängslägenhet i Toarps sn, Ås hd, i centrala Vgtl., benämnes *Ravlekärr*. Uttalet *ræfæsún* är enligt SOÄ 14: 134 beroende på felaktig utläsning av sådana skriftformer i jordeböcker som *Raflekärr*, *-kjerr* 1795—1877, *Raffe-* 1825. Förra leden säges vara dialektordet (*sten*)*ravel* 'rad av stenar, stenhop'. Detta *ravel*

måste vara identiskt med det nyssnämnda *rävel*, och uttalet bero på den i centrala västgötamål normala öppningen $a > a$ mellan r och v ; jfr dels nyss citerade yttrande i OGB 1: 29, dels att *räv* enligt Götling Västergötl. folkm. 2, kartan nr 59 (jfr 1: 253) i samma härad, dock numera inte i Toarps socken, uttalas $ræv$.

Rävlingarna rævlinganə, namn på åkermark och berg på Koön vid Marstrand, anses i OGB 5: 242 innehålla ett **rävling(e)*, m. 'strimma, smal rand', avlett av fvn. *refill* '(tyg)remsa', men det säges vara ovisst, om namnet från början åsyftar åkerstrimlor eller de markerade remnor som finns i ett bredvidliggande berg. Det senare alternativet förefaller mest troligt.

I detta sammanhang kan i förbigående nämnas några svenska ortnamn som synes innehålla här diskuterat ordmaterial, hämtade ur Sv. ortförteckning (1939): *Rävelod*, Dannäs sn, Jkpgs län, *Rävelsön*, Enångers sn, Gävl. län, *Rävelåsen*, Ådals-Lidens sn, Vnrl. län, *Rävla*, Höreda sn, Jkpgs län, *Rävling*, St. Kils sn, Vrml. län, *Rävlinge*, Skärstads sn, Jkpgs län.¹

Några norska ortnamn anses innehålla fvn. *refill* 'lång (tyg)remsa', nämligen två *Revlen*, best. sg. (NG 14: 51, 16: 143) och två *Revlan*, best. pl. (NG 14: 50, 15: 69).

Ett fvn. **riflingr*, m., förmodas föreligga i tre namn *Revling*, i två fall med medeltida skrivning *Rifl-*, i ett *Røvlingen* och ett *Revlingsvolden* (NG 2: 5, 3: 15, 4. 1: 132, 153, 4. 2: 275). I Bd 2: 5 hålles för möjligt att *Revlingen* såsom namn på holmar är samma ord. Det supponerade **riflingr* anses vara avlett av fvn. *refill*, m.

För gårdnamnet *Revlinge* i Tystberga sn, Sdml. (skrivet *Riflinge* 1377 SRP nr 1262), utgår Hellquist Ortn. på -inge 241 från ett fsv. *Riflinge* eller *Riflinger*, men han håller för möjligt att det inte är *refill* som ligger till grund, utan sv. *rev*, isl. *rif* 'långsträckt, från land utgående grund i vatten'.

Om fvn. **riflingr* skulle vara avlett av *refill*, skulle antingen stamstavelens vokal vara ett ursprungligt germ. *e*, eller man finge förutsätta ett »dubbelt» *i*-omljud, först $a > e$ i *refill*, sedan $e > i$ i **riflingr*. Intetdera alternativet är möjligt. Hellquists förslag torde träffa det rätta. — Uttalet av de norska namnen på -ling varierar: *ræv-*, *ræv-*, *rèv-*, *røv-*. Det är möjligt att utgångsformen inte är densamma för

¹ Om ursprunget till det sistnämnda namnet säger sig Hellquist Ortn. på -inge 241 inte ha någon bestämd mening.

alla namnen. Uttalet med *æ* nödvändiggör måhända antagandet av ett fvn. **reflingr*, vilket måste förutsättas för det bohuslänska *Rävlingarna* ovan. Ett närmare bedömande av de norska uttalsformerna skulle förutsätta en grundlig undersökning av de norska dialekter där namnen förekomma. Men eftersom resultatet ändock inte skulle inverka på huvudresonemanget i denna undersökning, har jag avstått därifrån.

Vid behandlingen av en dialektisk övergång $\bar{e} > \bar{æ}$ i ä. nysv. yttrar A. Kock Sv. Ljudhist. 1: 159f.: »Något ovisst är kanske, om nsv. *rēvel*, *sandrēvel* : ä. nsv. *sandräfwel* Linc., (ännu *räfwel* hos Lind 1749, Linné Gothl. resa 169, Sahlstedt 1773 med hänvisning till *sandrefwel*) hör hit. Ordet, som etymologiskt sammanhänger med isl. *rif* 'rev' skulle möjligen även kunna hava utgått från ett äldre **reifill* : pl. *ræiflar* > *ræflar* (med akc. 1).» Kocks senare antagande innebär att pluralen av ordet skulle ha en starkare dominans än singularen, vilket torde vara oriktigt. Sammanhang med *rif* är, såsom nedan visas, omöjligt.

Hellqvist² menar sv. och da. *revel* 'sandrevel' vara dimin. till *rev* i samma betydelse. Men han observerar äldre svenska former med *-ä-*, och nämner A. Noreens ovan citerade uttalande i Vårt spr. 3: 187, att *rävel* snarast är ett annat ord, motsvarande isl. *refill* '(tyg)remsa' och avlett av *rafr* 'strimla av flundrekött'. Slutligen lämnar han den möjligheten öppen, att även *revel* kan förbindas med det isl. *refill*, om man, såsom gjorts i OGB 1: 29, vågar förklara *e*'et såsom beroende på inverkan från *rev*, n.

Gustavson Gutam. 73f. anför gotl. *rävel*, *rävul* (även ingående i ett ortnamn) och sammansättningen *mullrävel*, båda orden med betydelsen 'lös golvbjälke, lagd på jorden' och yttrar: »De genomgående *ä*-formerna tala givetvis för Noreens sammanställning av ätm. det sistnämnda ordet med isl. *refell*, *remsa*, särskilt som *ä*-former förekomma även i fsv. och ä. nysv.»

3. Etymologi.

På intet av de nu citerade ställena har frågan om släktskapsförhållandena mellan de olika orden fått en riktig lösning. Som en allmän anmärkning kan sägas, att man alltför litet beaktat skillnaden i betydelserna. Det fsv. *rævil* 'stång, bjälke', ingående även i *muld-*

rævil, måste enligt min mening skiljas från isl. *refill* 'lång (tyg)remsa' med dess senare avläggare, t. ex. no. och da. dial. *revle* 'strimla, remsa (av något slag)'. Jag finner det onödigt att i detalj bemöta de ovan refererade sammanställningarna. Mina invändningar mot olika onöjaktigheter och felaktigheter torde framgå av min egen lösning av problemen i det följande.

Det fsv. *rævil* 'stång, bjälke' anser jag vara besläktat med sv. dial. *raft(e)*, m., *rafta*, f., som av Rietz översattes med: 1. 'sparre hvarpå taket i en stugbyggnad hvilar'. 2. 'stänger att vid taktäckning lägga under halmtak, och hvarpå halmen lägges och fastbindes med spröt och vidja'. 3. 'takved, långa smala trän, som brukas till halmtak och hänga öfver ryggåsen jämnlöpande med sparrarne'. 4. 'lång käpp, tjockt spö'; vidare med *raft*, m. 'läkt, sparre, takbjälke, den översta stocken i långväggen', *rafte*, m. 'ett av långträna i en slädbotten', fvn. *raptr* 'stock, taksparre', da. *raft(e)* 'lång, smäcker trästång, taksparre', da. dial. (jyll.) *rafte* 'lång stång', ags. *ræfter*, m. 'taksparre', mlt. *rafter*, *rachter*, m. 'liten balk, taksparre'. Man kan utgå från en nord. grundform **rafta-*, m., och en västgerm. **raftra-*, m. Så tycks Torp och Hellquist göra, eftersom de betrakta de nord. och vgerm. orden såsom närbesläktade. Detta torde också vara det mest naturliga och sannolika. Men det är inte omöjligt att, såsom Torp hos Fick Wb 3: 338 gör, förutsätta ett gemensamt germ. **raftra-*, som ombildats i nord. Hur som helst är orden enligt gängse mening avledda av en enklare germ. stam *raf-*, som träffas i fht. *rafo* 'bjälke, sparre', mht. *räve*, *räve*, m., nht. dial. *rafe* 'taksparre' (med kort och lång vokal), schweiz. *raf*, *räfeⁿ*, *räfeⁿ*, m. och f. (se t. ex. Schweiz. Idiotikon 6, sp. 634ff., Torp, Hellquist). Till denna stam utgör enligt min mening fsv. *rævil* 'stång, bjälke' och mlt. *revel* 'Deckleiste der Holztafelung'¹ en utvidgning med *-ila-* i diminutiv funktion. Det germ. *raf-* (återspeglande ett ieu. **rəp-*, reduktionsstadium av en rot *rēp-*) 'stock' o. d. Långstadiet, i detta fall lika med normalstadiet, träffas dels i de nyssnämnda långvokaliska formerna i tyska dialekter, dels i fvn. *ráf*, *ráfr*, *rjáfr*, *räfte*, n. 'takverk' (se V. Gudmundsson Privatboligen på Island i Sagatiden, s. 106), no. dial. *raav*, n. 'hustak', med avledningen *ræve*, n. 'takvinkel, rum under ryggåsen i hus', enl. Torp hos Fick Wb 3: 338 utgående från en *s*-stam urg. **rēfaz-*, **rēfiz-*. Ordet är säkerl. en kollektiv beteckning för spjälverket i taket.

¹ Lübben Mittelniederdeutsches Wb.

Obesläktade med dessa ord med betydelsen 'stång, sparre' är isl. *refill* '(tyg)remsa', no. dial. *revle*, færöiska *revil*, jyll. *revl* 'strimla, stycke av en väv', enligt allmänt antagande dimin. till ord som motsvarar fvn. *rafr*, no. dial. *rav*, m. 'strimla av flundrekött', no. dial. *rave*, m. 'klut, (lång) tygremsa'. Med *l*-formans träffas också holl. *ravel* 'fiber'. Grundbetydelsen hos dessa ord är 'avrivet stycke', och de höra till den ieu. roten *rep-* 'riva' i t. ex. lat. *rapere* 'slita, hastigt gripa', flat. *ap-repti* 'fatta, gripa'; se Walde-P. 2: 369f. och cit. litt.

Betydelsen hos ordet *rævil* 'stång, bjälke' har på olika sätt specialiserats, t. ex. till att åsyfta 'golvbjälke, tvärträ, broräcke, reling o. d. '; om terrängbetecknande användning se nedan. Ordets form har förändrats genom ombildning till annan stamklass och genom inverkan från ord med snarlik form och betydelse. Det saknade inom ordförrådet förankringar hos påtagliga släktingar, under det att det fanns en del för språkmedvetandet dominanta ord som kunde attrahera. I första hand har representanter för ordstammen *riv-*, i sig själv av flerfaldigt ursprung, influerat. På grund härav har uppstått den i vissa dialekter numera förekommande formen *revel* (åtminstone i Skåne även *rövel* med labialiserad vokal), av Rietz översatt med 'list som sammanhåller hopfogade bräder; ledstång (på en bro)'.

Senare leden i *mullrevel*, där många dialekter dock ännu har uttal med *æ*, har uppstått av samma anledning. De dialektala formerna *mullrev*, *-reva* är enligt min mening inte ursprungliga bildningar till stammen *riv-*, såsom Hesselman och Lindroth menar, utan ombildade efter andra, strax nedan nämnda ord, möjligen först sedan senare leden fått formen *-revel* med *e*-ljud. Intressant är den tidiga formen *mulreffwes hacka* 1526 (se s. 170 ovan) vid sidan av *mulreffflana* och *mulbräffles hackar* av samme skrivare. Stavningen med *-ffw-* utesluter möjligheten att *l* uteglömts genom felskrivning.

Bland attraherande ord tänker man i första hand på sådana som sv. dial. *rev*, *reve*, no. dial. *riv*, fvn. *rifr*, m. 'bom i väv' och sv. dial. *rev*, n. 'post eller karm kring dörr och fönster'; se Hesselman Korta vok. 46, 68 och jfr för det sistnämnda ordet C. Stål Byggnadsk. (1834), s. 285: »Svärd eller Ref, äro mindre timmer, som vid fönster eller dörröppningar insparas i stockändarne för att hålla durkarne rätt öfver varandra.» Ordet är belagt redan i Variarum rerum vocabula 1579 C 8 a: *Postis. Dörträ, reff*. I Sörmland och Småland har även detta

ord kallats *rävel* (*revel*); se dels s. 175 ovan, dels Hylltén-Cavallius Vär. och vird. 2: 125: »Ingången [till huset] . . bestod av en låg timrad dörr, sammanhållen av tvär-träd som fingo namn av *reflar*.» — I sådana uppsvenska mål där *i* blivit *a* har naturligtvis kontakten mellan *rävel* och *riv* underlättats.

Vad som orsakat den i vissa dialekter förekommande formen (*mull-*) *reva*, är mera ovisst. På grund av skillnaden i betydelserna kan *reva*, f. 'rispa' eller 'växtranka' knappast ha haft mycke att betyda.

Vidare kan man nog våga räkna med påverkan från *ripil* (till sv. *repa* osv., alltså till roten **reib-* 'riva, slita'). I no. mål finns *ripel*, *repel* 'strimla' väl belagt. Betydelsen 'liten smal stam' hos detta ord torde ha uppstått genom inverkan från *refill* 'stång'. Att *ripil* funnits även på svenskt område, framgår av det hos Westman upptagna finl.-sv. *ripil* i den sekundära betydelsen 'stackare' (jfr betydelsen 'lång smal person' i no. dial.) och det sannolikt av ett fsv. *ripil avledda sv. dial. (Sdml.) *reppling* 'avskuret stycke kött' (Rietz).

Dessutom kan *rävel* 'stång' åtminstone i kustmål ha påverkats av *revel* i betydelsen 'bank i sjön', om *æ* där har ersatts av *e* tidigare än i det förstnämnda ordet. — Om *rev* 'revben' spelat någon roll, är på grund av den differenta betydelsen ovisst.

Ombildningen *revel* till *revle* med bibehållet maskulint genus tillhör en i nordiska dialekter överhuvud ytterst vanlig och normal typ av flexionsförändring; se därom Janzén Subst. i boh. 202ff. och cit. litt.

Det no. *rivil* 'smalt och torrt litet träd', av Ross anført från Vestfold, Hedmark och Østerdal, anses av Torp vara dimin. till *rive*, m. 'avriven klut, strimla' och alltså hörande till verbet *riva*. Dit föres också (med hänvisning även till no. dial. *revle*) *rivle*, m. 'rundhult, lös plankan i logbro', av Ross uppgivet såsom uttalat med *i*, i Sogn, Hallingdal och Valdres med *i* och *ē*. För mig står det alldeles klart att *rivil* är en tilljämning av *refill*. Av *rivil* har så, med utgångspunkt i synkoperade former, uppstått *rivle*, m., liksom av *revel* uppkommit *revle*, m. De norska mål det gäller har alla tilljämning. Jfr från Hallingdal och Valdres *hitil* < *ketill*, *tifin* < *tekinn* (Ross No. bygdemål i Skrifter utg. af Vidensk.-Selsk. i Christiania 1907, Hist.-filos. Kl. No 5, s. 17), från Hedmark *drigi*, *dri(j)i* < *dregit*, *itil* < *eitill* (Därs. s. 59), från Vestfold *iti* < *etit*, *jiti* < *getit* (Därs. 1908 No 3, s. 5), från Sogn *hådlør*, *hè-*, *hè-* < *hellir* (Larsen Sognemålene, s. 123f.).

Betydelsen hos ordet *rävel* 'strimla, remsa' har, liksom hos *rävel*

'stång', på olika sätt specialiserats. I fornisl. och i vissa senare norrll. dialekter har det kommit att åsyfta speciellt 'tygremsa, smalt tygstycke'. Betydelsen 'strimma av hälleflundrekött' har motsvarighet redan i det enkla ordet *rav* (se s. 182). Det träffas även i terrängbetecknande användning avseende 'markremsa av ett eller annat slag', t. ex. i danskan 'jord- eller skogsstrimla' (jfr betydelsen 'skogstrimla' hos no. dial. *rive*), i nordsv. mål 'sankt bälte i myr- eller mossmark'. C. Mellander anför i Bot. not. 1883, s. 216 från Åsele: »Räfler = sankta ställen i myrar», och Alb. Nilsson Därs. 1899, s. 128 från Lappl.: »flarkerna eller reflarna, d. v. s. de sankta starrkärr- eller starrmossbältena». — Från Mora i Dalarna anför Levander Dalm. 1: 118 ett *rävel*, m. (uttalat *rëvil* med halvöppet *e*-ljud) i betydelsen 'liten reva', vilken väl måste ha uppkommit genom anslutning till subst. *reva* (och verbet *riva*).

Ordet *revel* 'bank i sjön' föres vanligen till *rev*, fvnord. *riv*, n. Men detta måste vara oriktigt. Något *rivil* är inte anträffat i de nord. fornspråken; det fda. *reffuel* är intet bevis för tillvaron därav. En genomgång av SAOB:s excerpter visar otvetydigt på en fsv. ursprungsform *rævil*.

Beläggen på det enkla ordet *rävel* 'bank i sjön' grupperar sig till tiden på följande sätt:

Skrivningar med *æ, ä*: 1541, 1697 (: *räflor*, pl.), 1726, 1734, 1749, 1751, 1754, 1757, 1758, 1773, 1808.

Skrivningar med *e*: 1681, 1692, 1697, 1709, c. 1712, 1719, 1767, 1796. Under 1800-talet träffas *-ä-* blott en gång, annars *-e-*.

Sammansättningen *sandrevel* skrives med *æ, ä*: 1526, 1639, 1640, c. 1662, 1667, 1674, 1681, 1732, 1739, 1740, 1745, 1774, 1769,

och med *e* (delvis i pl. på *-or*): 1639, 1658, 1675, 1681, 1682, 1706, 1708, 1715, 1725, 1740, 1746, 1747, 1752, 1758, 1769, 1778, 1787. Under 1800-talet förekommer blott *-e-*.

De olika skrivningarna med *ä* och *e* av båda orden tillsammans fördelar sig på följande sätt:

	<i>æ, ä</i>	<i>e</i>
1500—1550	2	—
1551—1600	—	—
1601—1650	2	1
1651—1700	5	7

	æ, ä	e
1701—1750	7	10
1751—1800	7	7
1800-talet	—	c. 20

Av tabblån framgår, trots de relativt fåtaliga beläggen, att *revel* 'bank i sjön' från början innehåller æ, men att denna vokalism så småningom utträngdes av e, som till slut blev allenaarådande. Omöjligt är inte att de äldsta beläggen med e åsyftar uttal med æ. Detta är under alla förhållanden fallet med en del senare skrivningar, varför statistiken är missvisande till nackdel för -ä-. Moberg Försök till en lärobok för nybegynnare i allm. och sv. gram. (1815) upplyser på s. 124: »Vokalen e tecknas . . I de ord där ljudet ä, fastan brukat på vissa orter, vid det renare uttalet öfvergått till slutit e. Bland sådana ord äro: . . *refvel*.» Svedbom Inl. till sv. språkläran (1824) upptar på s. 20 *refvel* bland sådana ord där »ä med långt uttal» tecknas med bokstaven e. 1500-talsformerna med e av *muldævel* avse sannolikt uttal med ä. Det finns ingen anledning att tro att förhållandet varit annorlunda i danskan, även om skriftformerna där inte skulle ge samma klara besked. Den naturliga förklaringen till e-vokalens successiva utträngande av æ är utan tvivel den som redan antagits i OGB I: 29, nämligen inverkan av ordet *rev*, även förekommande i sammansättningen *sandrev*, tidigast belagt hos Spegel Gudz Werk och Huila 89 (1685). Sedan stavningen med e stadgats, har i riksspråket e genom läsuttal blivit allenaarådande. På 1600-talet träffas även kompromissformer åt andra hållet, nämligen så att *rev* skrives med ä genom inverkan från *rävel*. Jag har ur SAOB:s samlingar antecknat *Sande-Räfwor* Spegel anf. arb. 94, *sandräfwar* Saml. av instructioner rör. den civila förvaltn. i Sv. och Finnl. 1: 281 (1688). Det är belysande att Weste Sv. och fr. lex. (1807) och Möller Schwedisch-deutsches Wb (1808) har *räfvel* men *sandrefvel*. Det sammansatta ordet har tydligen lättare rönt inverkan från (*sand*)*rev* än det enkla. — Det sydhalländska *revla*, pl. 'revlar' är enligt Wigforss SHF 110 inlånat med e efter diftongeringen av *ē*.

Så återstår frågan vilket ord som är utgångspunkt för *rævel* i betydelsen 'bank i sjön'. Man kan här knappast a priori ge något bestämt företräde åt någotdera alternativet. En *sandrev* kan tänkas ha benämnts efter likheten med en stång eller bjälke lika väl som

den, såsom vanligen antagits, kan ha karakteriserats såsom en remsa eller strimla. Det sannolikaste är dock att likheten hos ett rev med en bjälke eller ås utgjort grundvalen för benämningen. Detta blir sannolikt därav att det *rävel* som ingår i de namn på bergåsar som nämnts på s. 178 f. utan tvivel är det som betyder 'stång, bjälke'; jfr att *ås* 'stock, bjälke' säkerligen är samma ord som *ås* 'bergsrygg'. Upplysande är också att konstatera hur Broman Glysisvallur 1: 30 (1726) översätter *ås*: »lat. *monticulus, collis in longitudinem porrectus, Lång Backa, hög räfwel, Sandås*», och att i en handling från 1667 i Växjö domkapitels arkiv nr 276 nämnes *Sandräfwel* såsom likbetydande med Sandbacke. *Sten-* eller *sandrevel* kan naturligtvis åsyfta en formation såväl på land som i sjön.

Det är sålunda enligt min mening oriktigt att i de ovan citerade ortnamnstolkningarna räkna med isl. *refill* 'tygremsa', eftersom namnen åsyftar åsar. I andra fall, då markstrimlor utan upphöjd karaktär är benämnda med *rävel*, föreligger naturligtvis betydelsen 'strimla'. Det bohuslänska *Rävlingarna*, som i OGB 5: 242 säges åsyfta remnor i ett berg eller, mera osannolikt, markstrimlor (se s. 179), kunde måhända tänkas åsyfta upphöjningarna mellan remnorna, och i så fall höra till *rävel* 'stock'.

En något specialiserad betydelse 'rad av stenar, stenhop' finner vi i Vgtl. (s. 178). Ordet betecknar egentligen en åsaktig förhöjning av vad slag som helst, men har här kommit att avse särskilt en sådan som består av stenar.¹

*   *
*
*
*

I fornisl. träffas *refill* i ytterligare en del användningar: *blödrefill* 'svärdspets'; *tannrefill* (näppeligen, såsom Hægstad och Heggstad-Torp tveksamt antar, egentligen *-rifill*) 'rasp med inhuggna tänder(?)' (annan betydelse hos Fritzner²); *Refill*, dels namn på Regins svärd, dels hundnamn; *fjardrefill* 'skepp(?)' i Haldórr ókristnis Eiríksflokkur

¹ Skulle det estniska stadsnamnet *Reval*, fi. *Rääveli*, höra hit, vilket hävdas av Karsten, blir såväl den finska formen som äldre svenska former (*Ræfle biscopsdöme* 1335, *räflisker, räwelisker* 1404, 1409) förstaeliga, vilket näppeligen vore fallet om ursprunget, såsom Karsten förmodar, skulle vara *rifill* < *rebila-; se närmare Karsten Germ.-fenn. Lehnwortstud., s. 215, Finnar och germaner, s. 465. Hellquist Etym. ordb.² anser dock stadsnamnets nordiska ursprung vara ytterst ovisst.

(så i Arnam. saml. 310 quarto; andra handskrifter har *-mjvíls*, vilket, sannolikt oriktigt upptagits av F. Jónsson No.-isl. skjaldedigtn. m. fl.); *refilstigar*, m. pl. 'villoväg(ar)' (av Fritzner felaktigt fört till *refill* 'tygstycke'). Om dessa delvis dunkla ords ursprung och betydelse har uttalats skiftande meningar. Här torde föreligga ytterligare ett par ord *refill*, vilka tills vidare endast med föga säkerhet kan föras till samma rot som *refill* 'strimla'. De kan med fördel lämnas utanför den här förda diskussionen.

Jag antyder blott, att *refill* i *blód-*, *tannrefill* kanske är formellt identiskt med *refill* 'strimla', egentligen 'avrivet stycke', men med suffixet *-ila* i instrumentell användning; betydelsen alltså 'något varmed man river eller sliter'. Roten *rep-* tycks dock närmast betyda 'riva eller slita bort eller till sig' (se t. ex. Walde-P. och cit. litt.), och den annars tilltalande etymologin (jfr t. ex. svärddnamnet *Sníðill* och appellativet *sníðill* 'skära' till *sníða*, v. 'skära') blir måhända därför något oviss. Det med *refill* i *tannrefill* likbetydande och till samma rot hörande no. dial. *ravl*, m. 'skavjärn' torde dock något minska eventuella betänkligheter mot mitt tolkningsförslag.¹

Den av F. Jónsson i No.-isl. skjaldedigtn. vanställda strofen av Haldórr blir lätt begriplig, om man i stället tolkar den i enlighet med E. A. Kocks principer i Notationes norrønæ och håller sig till den bästa handskriftens *fjarð-refill* 'den som ristar (en skåra) i fjorden, dvs. skepp'. *Fjarðmjvíll*, innehållande en blott här förekommande biform till *mýll*, *mýill*, skulle betyda 'fjordklump, dvs. berg', en ganska osannolik bildning.

Det ännu i nyisl. kvarlevande *refilstigar*, pl. 'villoväg(ar)' är jag böjd att sammanställa med no. dial. *ravla*, v., i betydelsen 'tumle avsted', hörande till *rava*, v. 'løpe sanseløst avsted'. Dessa ord föres av Torp tveksamt till roten *rep-* 'slita bort'.

¹ En på orimliga förslag hos äldre lexikografer fotad diskussion om dessa ord föres av Kahle i ANF 14: 153.

JOHN SVENSSON

Hesselmans nya omljudsteori.

Bengt Hesselman har varit den store impulsgivaren i de senaste decenniernas nordistik. Hans metoder och hans sätt att gripa sig an problemen ha satt djupa spår i en följd av avhandlingar, främst sådana som författats av hans egna lärjungar. Begreppet notavhandling, liktydigt med en avhandling som byggts upp kring ett uppslag framkastat i en not i en avhandling eller uppsats av Hesselman, bär vittne om vad hans uppslagsrikedom har betytt. Och inte minst betydelse har han haft som förespråkare för metoden att behandla språkhistoriska problem under dialektologisk synvinkel. För allt detta står en hel generation nordister i tacksamhetsskuld till Hesselman.

Man kan gott våga säga, att Hesselman skulle ha förnekat sig själv, om han inte i sitt senaste arbete, »Omljud och brytning i de nordiska språken», hade tillfört omljudsdebatten en hel del nya, friska synpunkter. Tyvärr har han emellertid här märkbart klavbundits av den traditionella uppfattningen och av sitt tidigare ställningstagande till problemen. Detta har gjort, att det nya som han kommer med — jag tänker särskilt på tilljämningsparallellen — inte gett de positiva resultat som man kunde vänta.

Redan tidigt kom Hesselman in på brytningsproblemen. Det är nu över 30 år sedan hans arbete »Om brytningen» kom ut (Väsnordiska studier I, 1912). Till en del är visserligen detta verk en kritik mot Axel Kocks utformning av brytningsläran (striden gällde den gången den uteblivna brytningen i de kortstaviga orden), men i det stora hela hade Kock och Hesselman samma grunduppfattning om brytningens fonetiska karaktär. Båda uppfattade den som en epentesföreteelse.

När Hesselman nu åter tagit upp omljuds- och brytningsfrågan till behandling, står brytningen fortfarande i centrum för hans intresse (*a*-omljudet har behandlats på 5 sidor, *i*-omljudet på 21, medan bryt-

ningen fått 57 sidor på sin lott; *u*-omljudet har endast behandlats i den principiella inledningen, s. 15ff.). Liksom i det tidigare arbetet har han den fonetiska förklaringen gemensam med Kock, men kritiserar i övrigt starkt Kocks utformning av omljuds- och brytningsläran. Det gäller denna gång förutom de kortstaviga ordens brytningsförhållanden också Kocks berömda periodindelning. Det nya som tillkommer är framförallt, att omljud och brytning principiellt jämföras med den dialektala tilljämningen.¹

I sina huvuddrag ter sig Hesselmans omljuds- och brytningsteori på följande sätt.

»Omljud, brytning och tilljämning äro regressiva vokaliska fjärrassimilationer. Assimilationstendensen gjorde sig gällande i urnordisk tid och är verksam in i nutiden» (s. 103). Omljud och tilljämning äro alltså samma företeelse; skillnaden är väsentligen en tidsskillnad. »Omljudsförloppet upphör icke med den litterära epokens begynnelse. Det fortsätter, såsom 'tilljämning', under hela medeltiden och i vissa dialekter in i nyaste tid» (s. 12). Tilljämningen kallas också för »det yngre, fortsatta omljudet» (s. 7). Brytningen är i sin tur endast ett specialfall av omljudet-tilljämningen. I rubriken (s. 46) kallas den »*A*- och *u*-omljudet av kort *e*. 'Brytningen.'» Och företeelsen beskrives på följande sätt: »Detta omljud är principiellt av samma slag som *i*-omljudet och de övriga omljudsarterna: en regressiv assimilation mellan en ändelsevokal och vokalen i stamstavelsen. Det skiljer sig genom att slutresultatet i historisk nordiska blir en diftong» (s. 46). »Anledningen till att just *e* har diftongerats och icke andra vokaler vid vokalassimilationen måste ligga i någon särskild egenskap hos *e*-ljudet» (67f.).

Förutsättningen för denna fjärrassimilation, omljudet, är enligt Hesselman, att ändelsevokalen är »skarpt» eller »klart» eller »distinkt» artikulerad. »Alla dessa företeelser, omljud, brytning och tilljämning, äro i grunden av samma natur och förutsättningen för deras inträdande är alltid och överallt en och densamma: den assimilerade, påverkade vokalen står i förstaveln eller någon av förstavelserna i en enkel,

¹ Tanken att omljud och tilljämning äro parallella företeelser är inte alldeles ny. Särskilt har tilljämningen framställts som ett slags omljud (se t. ex. Geijer, Tillj., s. 43); mindre vanligt är, att omljudet förklaras som en tilljänningsprocess. Janzén har emellertid gjort gällande, att *a*-omljudet på *i* är en mycket tidig form av partiell tilljämning (Arkiv 59, s. 240).

två- eller flerstavig språktakt, som i en följande stavelse innehåller en skarpt (klart) artikulerad vokal» (s. 2). Det finns intet direkt samband mellan omljud och synkope. »Omljudet har gått före synkopen och inträtt oberoende av den» (s. 5).

Framställningen av omljudsprocessens förlopp är något svävande. I de allmänna resonemangen talar Hesselman ofta om regressiv fjärrassimilation utan att närmare precisera, vilken effekt denna assimilation har på stamvokalen. Vanligen skymtar dock i bakgrunden epentesteorien (termen får här och i det följande beteckna varje teori, enligt vilken grundvokalen får ett efterslag som är identiskt eller åtminstone »harmonierande» med ändelsevokalen). »Man har börjat vänja sig att uttala vokalerna med *i*-färg, *u*-färg eller *a*-färg alltefter den vokal som skall komma sist . . , t. ex. plur. **ba^urnu* i stället för *barnu. (*U*-färgen kan beröra hela vokalen eller blott en del av den.)» (s. 9). »Ansättandet av ett glidljud som ett förstadium i omljudsprocessen är enligt min mening rimligt nog, åtminstone som ett alternativ i vissa fall» (s. 4). »Det är icke omöjligt att också det vanliga samnordiska *i*-omljudet av t. ex. *a* > *ä* eller *u*-omljudet av *a* > *ø* genomgått ett . . tidigare (kort)diftongstadium» (s. 67). I vissa partier av framställningen uttalar sig Hesselman mera bestämt för epentesteorien. Han anför t. o. m. litterärt belagda diftongformer som bevis för teoriens riktighet, t. ex. (s. 4) »*heifuir* eller *hæifuir*, . . med kortdiftong visande ett begynnande omljud». Klarast framträder (av naturliga skäl) anslutningen till epentesteorien vid redogörelsen för brytningsdiftongens uppkomst. »Troligen har *ë* i *herta-*, *mëku-* allra först blivit en fallande diftong med ett kort betonat *e* följt av en svagare vokal som redan från början harmonierade med *a*, *u* i ändelsen: *e^v*, *e^s* eller dylikt» (s. 70). På ett annat ställe (s. 57) tecknas det primära stadiet av *a*-brytningsdiftongen *e^a* eller *e^v*.

Denna kortdiftong kontraheras senare vid egentligt omljud (och tilljämning) till en monoftong. »Vi få . . som en etapp i utvecklingen en 'kortdiftong', *aⁱ* eller *a^u* l. dyl., som senare kontraheras till *ä* (*e*) eller '*ä*' (*ø*)» (s. 4). Vid brytningen bevaras den diftongiska karaktären.

Omljudet har verkat i såväl kort som lång stavelse (om förutsättningarna i övrigt varit förhanden). Då t. ex. *i*-omljudet har uteblivit i sådana ordformer som *stað*, *katlar*, *valða*, beror detta på »omljuds-växling». Den omljudsverkande ändelsevokalen har övergått från *i* till *e*, och vi ha därför fått *e*-omljud i stället för *i*-omljud. *I*-omljudets

utvecklingsgång framställes (s. 13) på följande sätt. »Resultatet . . [av omljudet blir först] *ga'stir : sta'di : ka'tilr*». Därefter inträder synkope »tidigare efter lång stavelse . . än efter (en) kort stavelse. Nästa steg alltså: *ga'str : sta'di : ka'tilr*». I *ga'str* (med fallet *i*) och *ka'tilr* (med bevarat *i*) sker normal vidareutveckling av omljudet, med kontraktion av *a* till *e* (jfr ovan). Men i *sta'di*, *ka'tilr* och *va'lidä* försvagas *i*, »i absolut slutljud och i öppen mellanstavelse», till ett *e*-ljud. »Den nya svagtonsvokalen ansluter sig naturligt till *i* i språket redan förut existerande *e* i ändelser. . . Kombinationen av ett *i*-färgat *a* i stammen och ett *e* i ändelsen är i övrigt främmande för språket, som alltigenom är byggt på harmoni mellan närstående vokaler: *sta'de*, *ka'telär* bli *stade*, *katelär* genom omljudsväxling: 'e-omljud' i stället för *i*-omljud. Därefter insätter synkopen av kort obetonat *e* efter kort stavelse. Resultatet blir *gestr*, *démä : stad*, *katlar*, *valda : gestir*, *ketill*». Omljudsväxling innebär icke att assimilationstendensen upphör, endast att den omljudsverkande vokalen ändrat kvalitet och därmed ger assimileringsprocessen en annan riktning. »Med denna förklaring blir 'omljudets uteblivande' i *stad*, *katlar*, *valda* en följd av att assimilationstendensen alltjämt var levande i språket, icke att den hade avstannat under en 'omljudslös mellanperiod'». Detta betyder, att Kocks periodindelning (med ett äldre och ett yngre *i*-omljud skilda av en omljudslös mellanperiod) avskaffas.

»I sluten stavelse stod *i* kvar som *i*-ljud. . . Härav förklaras omljudet i isl. adv. *betr* **ba'tir*. . . Det s. k. *iR*-omljudet blir överflödigt» (s. 13).

»Troligen bevarades också det *i*, som uppstått genom sonantering av *j* (*ǰ*) efter synkope av en följande vokal: isl. *net* < **na'ti* — till skillnad från *stade — < **na'ti(a)*» (s. 13f.). Detta förklarar, varför *j*-omljudet är undantagslöst (jfr s. 44).

Brytning inträder i såväl långstaviga som kortstaviga ord, med samma tendens över hela det nordiska området. Då de västnordiska språken ha *e* i de gamla kortstaviga orden av typen *ef*, *fet*, beror detta på omljudsväxling. I ett **fe^ata* har ändelsens *a* försvagats till ett »obestämt *e*- eller *ä*-ljud». »Den nya ändelsevokalen *a harmonierar icke med stammens *e^a*, som assimileras av *a till ett kanske monoftongiskt *e*, eller, påverkat av *a, icke förmår stabilisera sig till *ia*; detta *e*, som alltså icke kan bli *ia*, har ingenting annat att anknyta till än språkets vanliga *e*-ljud» (s. 57). I östnordiska språk få vi emellertid brytning (*fjät* osv.). »Den olika utvecklingen i östn. kan förstås på

flera sätt t. ex. så att *e* framför *a* i östn. aldrig blivit lika starkt *a*-färgat och därför utan hinder av *a kunde gå vidare och stabilisera sig till *iä* (ev. därefter, sedan *a fallit, fortsätta till *ia*)» (s. 57).

Den uteblivna brytningen i *bera*, *eta*, *feta*, *meta* etc. förklarar Hesselman väsentligen på samma sätt som i VästnSt. (utjämning i paradigmat, svagtonsutveckling).

Undantag från brytnings- och omljudsreglerna förklaras i stor utsträckning som resultat av analogisk utjämning.

Vid genomgång av Hesselmans framställning av omljuds- och brytningsläran frapperas man av, att det nya tillskottet, tilljämningsmaterialet, spelat en så pass obetydlig roll. Många ha säkerligen med mig omedelbart tilltalats av tanken att söka förklara omljudet med hjälp av tilljämnningen (åtminstone för mitt vidkommande dock med den reservationen, att jag inte hänför brytningen till omljudet). Man har emellertid en känsla av att tilljämningsföreteelserna visserligen användas som allmänt belysande paralleller vid lämpliga tillfällen, särskilt i den principiella inledningen, men att de sen, vid detaljutformningen av omljudsreglerna (enligt Hesselman äro tilljämning och omljud principiellt samma sak), liksom kommit bort.

Att så har skett beror till en del på det metodiska tillvägagångssättet vid undersökningen.

Metoden.

I sina tidigare språkhistoriska arbeten har Hesselman med stor framgång (och närmast som föregångsman i svensk språkvetenskap) använt metoden att låta paralleller från det levande språket, särskilt från de moderna dialekterna, belysa äldre ljudutvecklingar. Genom åtskilliga yttranden har han velat markera, att han även i sin omljudsframställning gått tillväga på samma sätt. »De fornnordiska omljuds- och brytningsföreteelserna ställas i samband med tilljämnningen i nyare dialekter» (s. 103). »Framställningen bygger i första hand på de nyare dialekterna och talspråken . . ortnamnen och det väl kända fornisländska språkmaterialet» (s. 103). »Motsättningen mellan *gestr* : *ack*. *stad* : *ketill* bör förklaras med ledning av den bättre kända utvecklingen i de nyare nordiska dialekterna» (s. 12). Han kritiserar (s. 11) »lösningar [av omljudsproblemet], som . . laborera med osanno-

lika eller obevisliga analogibildningar eller aksentverkningar eller m. l. m. mysteriösa stavelsedelningar, vilka icke kunna stödjas av säkra iakttagelser från yngre, bättre kontrollerbar språkutveckling.»

Den yngre, bättre kontrollerbara språkutvecklingen bland de tre (omljud, brytning, tilljämning) som Hesselman sammanför under den gemensamma beteckningen omljud, är tilljämningen. Alla tre äro fonetiskt att uppfatta som samma slags regressiva assimilation, och »assimilationstendensen . . är [som tilljämning] verksam in i nutiden» (s. 103). Man väntar sig därför onekligen, att Hesselman, när det gäller att närmare precisera, hur denna assimilationsprocess försiggått, i första hand skall vända sig till tilljämningsmaterialet, överhuvudtaget att han först skall framlägga alla tillgängliga fakta angående tilljämningen och de regler som denna ljudföreteelse följer. Eftersom »alla dessa företeelser, omljud, brytning och tilljämning . . i grunden [äro] av samma natur och förutsättningen för deras inträdande alltid . . och överallt [är] en och densamma» (s. 2), så måste tilljämnings fonetiska förklaring och dess allmänna regler ha giltighet även för de andra båda »omljuden». Men Hesselman går den motsatta vägen. Om vi undanta modifikationen »skarpt artikulerade ändelsevokaler» som förutsättning för omljudet, bygger han så gott som genomgående sina regler och sin redogörelse för den fonetiska processen på (*i*-)omljuds- och brytningsmaterial. Utöver vad som nämnes i den allmänna inledningen om tilljämningen som ett omljud får tilljämningen i mycket ringa grad tjäna till belysning av omljudet i övrigt. Tilljämningsparallellen får aldrig tillfälle att grundligt genomsyra omljudsdiskussionen.

Detta är visserligen huvudsakligen en rent metodisk anmärkning. Men den berör också undersökningens resultat på ett mera direkt sätt. Den nya omljudsteori som Hesselman framställer och som är avsedd att gälla alla de tre omljudsföreteelserna blir genom detta förfaringsätt ensidig. Den är fortfarande uppgjord med tanke på omljudet och (framförallt) brytningen, och den förefaller (som jag i fortsättningen skall visa) på många punkter stämma rätt dåligt överens med vad vi veta om tilljämningen. Den faktiskt föreliggande motsättningen till tilljämningsmaterialet lämnas i regel oförklarad. De nya omljudsreglerna konfronteras inte med detta material.

Förutsättningarna.

Som jag tidigare antytt, har Hesselman i ett avseende, åtminstone vad terminologien beträffar, utgått från tilljämningen. Enligt Hesselman är förutsättningen för allt omljud, som förut är nämnt, »alltid och överallt en och densamma: den assimilerade, påverkade vokalen står i förstavelser eller någon av förstavelserna i en enkel, två- eller flerstavig språktakt, som i en följande stavelse innehåller en skarpt (klart) artikulerad vokal» (s. 2).

Termen »skarpt artikulerad vokal» är fonetiskt oklar. Hesselman har väsentligen nöjt sig med att fixera den negativt. »Bestämningen 'skarpt (klart) artikulerad' utesluter från assimilationerna redan från början den slappt artikulerade eller grumliga s. k. svarabhaktivokalen, som i nordiska språk delvis tidigt nog utvecklats ur *r* (*l* och *n*) i slutljud efter konsonant: vanl. *ə* (också *e*, *æ*, *v*, *u*, *ɜ* etc.), ex. *dragør*» (s. 2). På nästa sida talas om de »klart artikulerade *a*, *i* och *u*», och på ett annat ställe (s. 57) antydes, att *a* är ett dylikt »distinkt» artikulerat ljud i motsats till *ä*.

Hesselman har fått termen från Amund B. Larsen (se Hesselman, Sveam., s. 46, not 1), som — i likhet med Herman Geijer — använder den i ett speciellt fall i tilljämningsdiskussionen. Som bevis på att ändelsevokalen, icke stamvokalen, vid tiden för tilljämningen haft huvudtrycket, anför han att ändelsevokalen oftare är skarpere artikulerad än stamvokalen. »Denne ligevægt . . [i tilljämningsord] har vistnok for ikke ret længe siden været overvægt på sidste stavelse, det viser sig derpå, at når bægge stavelers vokaler er av samme art (som de i regelen er), så er 2den stavelers vokal ofte skarpere artikuleret end 1stes, f. eks. *jørå* (gjøre), *rvi* (præt. ptc. revet)» (Larsen i *Norvegia* 2, s. 14). Geijer har gjort samma iakttagelse. »En tendens finns . . — som dock endast stundom gör sig gällande — att låta *å*-ljudet [vid tilljämning *å—ä*] i ändelsen bli något 'skarpere artikuleret' än i stamstavelsen» (Geijer, *Tillj.*,¹ s. 21). Men detta har ju ingenting att göra med Hesselmans antagande, att en skarpt artikulerad ändelsevokal är förutsättningen för tilljämningen (och annat omljud). För det första har termen hos Larsen och Geijer knappast någon absolut fixerad betydelse. Den användes vid jämförelse mellan olika ljud i ett

¹ SvLandsm. B 18.

speciellt fall. För det andra har ingen av de båda forskarna antagit, att denna skarpere artikulation skulle vara förutsättningen för tilljämningen, utan en följd av (och ett bevis på) de speciella accentförhållanden som framkallat den. Båda betona, att det är accentförhållandena som närmast äro anledningen till tilljämningens uppkomst: »Om tiljævningen maa man . . . [i motsats till fallet vid omljud] som regel anta, at dens betingelse ialfald oprindelig var likevægt» (Larsen, Vokalharm.¹, s. 14). »Den regressiva tilljämningen innebär ett fullföljande av de utvecklingstendenser, som funnits immanenta i vokalbalansens förutsättning, nämligen i jämviktsakcenten, ock den står i tydligt ock direkt beroende av dylik akcent. . . Den regressiva tilljämningen kan alltså betraktas som ett sentida omljud, värkat av kvarstående, förhållandevis starktonig ändelsevokal ock hemmahörande företrädesvis i sådana dialekter, vilka hållit sig mera oberörda av en allmän akcenttillbakadragning» (Geijer, Tillj., s. 43f.).

Hesselmans tes, att alla de olika omljudsföreteelserna ha som grundförutsättning en skarpt artikulerad ändelsevokal, är alltså ett obevisat påstående, som strider mot den vanliga uppfattningen av tilljämningens natur; och den är inte heller lätt att förena med sådana tilljämningsexempel som *løve*, *leva*, *løse*, *läsa*, *støve*, *stege* (se Geijer, Tillj., s. 7f.).

Hesselmans hypotes om de skarpt artikulerade ändelsevokalerna som omljudsförutsättning är ett försök till en kompromiss mellan den gamla omljudsläran (enligt vilken endast en svagt betonad ändelsevokal framkallade omljud) och den yngre tilljämningläran (enligt vilken tilljämning förutsatte minst jämviktsaccent). Men även omljudsförhållandena förefalla svåra att förklara med denna tes. Enligt Hesselman har omljudet börjat före synkope men inte varit färdigutbildat förrän efter synkope (jfr vad som ovan sagts om omljudsväxlingen). I allmänhet antar man väl, att synkoperingen (åtminstone vanligen) är en konsekvens av ändelsernas försvagning. Detta har inte heller Hesselman förnekat. Men han menar att »tidigare ha de nordiska ändelsevokalerna, troligen också de som synkoperas, varit distinkt artikulerade» (s. 57). Försvagningen berörde alltså inte kvaliteten; ett *a* föll som ett skarpt artikulerat *a*, ett *i* som *i*, ett *u* som *u*. I vad mån detta är fonetiskt rimligt eller icke, vågar jag inte

---

¹ Kristiania Videnskapsselsk. Forh. 1913, nr 7.

uttala mig om. Men nog förefaller det en smula märkligt, att vokalerna skulle förbli oförsvagade efter lång stavelse (i ett *ga'stir* föll *i* utan försvagning) men försvagas efter kort (ett *sta'di* gick före synkope till *sta'de*).

Det stora kruxet för denna tes är emellertid, att försvagningsprodukterna $e < i$ och $a < a$ kunde framkalla omljud vid omljudsväxling. Som jag förut framhållit, är Hesselman mån om att understryka, att det omljud som inträder vid omljudsväxlingen principiellt är av samma art som annat omljud. Det är en fortsättning av den vanliga assimilationsprocessen. Men det är med hänsyn till satsen om de skarpt artikulerade vokalerna såsom grundförutsättning för omljudet rätt märkligt, att svagtonsvokalen $e < i$ i t. ex. *sta'de* och det e — $ä$ -ljud som utgör försvagningsprodukten av a i t. ex. *fe'ta* skall kunna framkalla ett vanligt omljud. Det är också påfallande, att a -omljudet på u kan framkallas av äldre $\bar{e}$ och $\check{e} > i$ (s. 20). Antingen måste begreppet skarpt artikulerad vokal ha en mycket egendomlig avgränsning (om vilken avhandlingen lämnar läsaren i okunnighet) — för att bl. a. rymma just dessa, men inte andra, försvagningsprodukter — eller också stämmer inte den mycket starkt understrukna regeln, att »förutsättningen . . alltid och överallt [är] en och densamma . . en skarpt (klart) artikulerad vokal».

Beträffande förutsättningarna för omljudet säger Hesselman vidare: »För det nordiska omljudet har det ingen omedelbar betydelse, om den stavelse som innehåller den påverkade vokalen är lång eller kort. Såväl det äldre omljudet som det yngre, 'tilljämningen', inträder i båda fallen — i fall eljest förutsättningarna äro för handen» (s. 3). Satsen är kanske en nödvändig följsats av Hesselmans allmänna omljudsteori, men den stämmer inte med materialet. För omljudets vidkommande föreligger i vissa fall en rätt markerad olikhet i kort- och långstaviga ord (vid i -omljudet och brytningen), men denna faktiska motsättning har fått sin förklaring i teorien om omljudsväxling i de kortstaviga orden, och satsens giltighet står och faller med denna teori. Däremot är läsaren lämnad att på egen hand söka fundera ut, hur satsen skall förstås med avseende på tilljämningen. Även om det är sant, att det i speciella fall — som förklarats rätt olika; se t. ex. Amund B. Larsen, *Vokalh.*, s. 18 — förekommer, att ett slags tilljämningsprocess inträder också i långstaviga ord (jfr s. 18), så är dock termen tilljämning normalt knuten till vokalförändringar

i de kortstaviga orden i förbindelser med (som följd av) jämviktsaccent (eller ändelsebetoning) och vokalbalans. Mot tilljämningen i de kortstaviga orden svara ofta helt andra vokalutvecklingar i de långstaviga. De utpräglade tilljämningsmålen jämtskan och tröndermålen ha apokope (med cirkumflex) i de långstaviga orden (se Geijer, Tillj.). Det är möjligt, att Hesselman har menat, att förutsättningarna för tilljämning endast mera sällan föreligga i de långstaviga orden eller att vi i dessa ord fått någon utveckling som (i likhet med omljudsväxlingen) avbrutit en påbörjad assimilationsprocess eller något dylikt. Men om han har menat det så, har satsen oavsiktligt fått en vilseledande formulering; den skymmer för den oinitierade läsaren undan en av de mest markanta motsättningarna mellan omljud — som inträder både i långstaviga och kortstaviga ord, i vissa fall konsekventast i de långstaviga — och tilljämning, som normalt endast inträder i kortstaviga ord. Motsättningen är påfallande, genomgående klart belagd i materialet och fonetiskt väsentlig. Det förefaller därför alldeles orimligt att uppställa en teori, som hävdar, att dessa båda företeelser fonetiskt äro av samma natur, utan att ta hänsyn till denna motsättning.

Omljudsprocessens förlopp.

Hesselmans fonetiska förklaring till omljudet är, som förut har nämnts, närmast en variant av den gamla epentesteorien. Genom *i*-omljud blir *a* tidigast »ett svagt *i*-färgat *a* eller en kortdiftong; ljudet kan tecknas *aⁱ*» (s. 13); genom *a*-omljud (brytning) utvecklas ett kort *e* till *e^a* eller *e^o* (s. 57). Liksom alla fonetiska förklaringar i språkhistoriska framställningar är detta en hypotes, som knappast kan bevisas, men väl, med paralleller o. d., göras mer eller mindre sannolik. Med ett par exempel hämtade från de moderna dialekterna och ett par från det tidiga litterära materialet söker Hesselman visa, att såväl tilljämning som annat omljud (åtminstone stundom) lett till diftongering. »Vid det nyare nordiska omljudet: tilljämningen, har i ett av de mest utpräglade tilljämningsområdena, Jämtland, urspr. *ī* — möjligen över *e* — diftongerats framför *a* och *u* i ändelsen: *stjāga*, *sjāga* o. d. m. 'stege' *stiga, *tjānar* m. 'hård ved, tjur' *pinarr, *sjūnu* f. 'sena' *sinu» (s. 66f.). Bland de fåtaliga exemplen på denna

jämtska diftongering som Geijer räknar upp (Tillj., s. 25f.) finns det emellertid ett ord som Hesselman inte tar med, nämligen *fæn*, sena (material till sentråd). Ordet är enstavigt; det motsvaras av nor. dial. *sin*. Normalt skulle det utvecklas till *sæn* eller *sæn* l. dyl. Här ha vi alltså en liknande diftongering i samma mål i ord utan något *a* eller *u* i ändelsen. Skillnaden mellan *fæn* o. d. och *funu* är den, att den senare diftongkomponentens kvalitet i den tvåstaviga typen reglerats genom tilljämning, medan *fæn* representerar den s. a. s. normala utvecklingen. Diftongeringen bör ses i belysning av liknande diftongering av *i* på andra håll, t. ex. i danska dial. *siel*, sele, pl. *sjeller*, åländskt *sienå*, sena, *stiega*, stöge; det är sannolikt, att utvecklingen förutsätter en viss öppning av det gamla *i*-ljudet; se min avhandling Diftongering med palatalt förslag,¹ s. 123, 120 och s. 152 anm. 3. Något bevis på att tilljämningen gett upphov till diftonger (och alltså stöd för epentesteorien) utgöra dessa exempel icke.

Dessutom anför Hesselman några medeltida skrivformer med *æi*, *ei* för äldre *e*, *æ* och *au* för äldre *ø*; diftongerna ha enligt Hesselman uppkommit genom något slags omljud eller tilljämning. I medeltida norska handskrifter har Hesselman av ordet *har* funnit sådana former som *heifuir*, *hæifuir*, enligt Hesselmans mening »med kortdiftong visande ett begynnande omljud och framgånet ur *hæfir*» (s. 4); dessa diftongformer utveckla sig sedan till *hivir* skrivet *hifuir*, och vidare till den i dialekterna brukliga formen *hì* eller *hî*; ett *slæigit* (belagt som medeltida skrivform) är mellanstadiet till dialekternas *slîji* och *slî* (s. 4f.). »I stora delar av Norge ha *ä* och *ö* under medeltiden övergått till (kort)diftonger, skrivna *æi* och *øy*, framför *i* i ändelsen, likaså *ø* till en (kort)diftong skr. *au* framför *u*, såsom visas av talrika skrivformer t. ex. i RB . . : i *Klæippi*, *aa Næisino* . . i *Laudum* . . *faudor siin* . . ; senare ha dessa kortdiftonger dels i enstaka fall bevarats till nutiden som normaldiftonger, dels som andra kortdiftonger förenklats till *ä*, *ö*, *o* (dial. *ð*, *ʒ*), dels slutligen framför kvarstående *i* och *u* undergått fullständig assimilation till *i*, *y*, *u*» (s. 67).

Huruvida dessa diftongformer (i den mån de verkligen representera ett diftonguttal, inte bara äro skrivformer, t. ex. *au* för *ø*) verkligen varit beroende av ett *i* eller *u* i följande stavelse, därom vågar jag inte ha någon mening. Vad vi däremot kunna veta är, att *i* (*j*) och *u*

¹ I fortsättningen citerad Dift.

(*w*) äro synnerligen vanliga som diftongeringselement just vid de ifråga-varande vokalerna; de uppträda i vissa ställningar i dialekterna, oftast då vokalen står framför vissa konsonantförbindelser. Bland de talrika parallellerna skall jag bara nämna fornisl. *leingi*, länge, smål. *vænna*, vända, isl. utv. $\text{æ} > \text{ai}$ och $\bar{a} > \text{au}$. Det fordras för det första en något mera bindande bevisning än den Hesselman presterat och för det andra annat diftongmaterial än sådant som har diftonger av den vanligaste efterslagstypen (med *i* och *u* som andra komponent) för att bevisa, att ändelsevokalerna på en föregående vokal förmått åstadkomma ett efterslag identiskt eller harmonierande med ändelsevokalen.

De stöd som Hesselman anfört för sin formulering av epentesteorien äro alla svaga. Om det nu är så som Hesselman menar, att tilljämningen också är en epentesföreteelse, borde det varit möjligt att i stället för dessa tämligen intetsägande diftongexempel leta fram åtskilligt mera övertygande diftongformer från mål, där denna assimilationsprocess fortfarande är levande och där vi böra ha möjlighet att se det första utvecklingsstadiet i processen. Detta faktum, att de moderna tilljämningsdialekterna inte ha kunnat erbjuda några dylika exempel, att detta diftongstadium alltså inte föreligger någonstades i tilljämningsmålen, talar enligt min mening kraftigt emot epentesteorien.

Omljudsväxling.

En integrerande del av Hesselmans nya omljudsteori utgör teorien om omljudsväxling. Den har tillkommit som ersättning för Kocks gamla teori om olika omljudsperioder, med en särskild omljudslös mellanperiod vid *i*-omljudet. »Hypotesen om en omljudslös mellanperiod vid *i*-omljudet . . synes svår att förena med insikten i språkutvecklingens dock i det hela likformiga och jämnt fortskridande förlopp» (s. 4). Enligt Hesselman »är omljudet . . ett enhetligt och sammanhängande förlopp» (s. 12); assimilationsprocessen avbröts icke av någon omljudslös mellanperiod; men det inträffade ibland, att den omljudsverkande vokalen ändrade kvalitet och att assimilationen som en följd härav ändrade riktning; då *sta^tdi* blev *sta^tde*, fingo vi *e*-omljud i stället för *i*-omljud. Såvitt jag kan se, stämmer denna teori knappast med omljudsteorien i övrigt. För det första framkallas

detta omljud av en »försvagningsprodukt», och jag har förut påpekat att detta får anses stå i strid med själva huvudvillkoret för omljudets inträdande, en »skarpt artikulerad vokal». För det andra har omljudet betecknats som en assimilationsprocess. Men när ett *e* i *sta'de* hindrar den påbörjade utvecklingen av ett *a*ⁱ, lika med ett *a* som är på väg att utvecklas mot ett *e—ä*-ljud, och tvingar utvecklingen i motsatt riktning, tillbaka till ett *a*-ljud, är jag mera benägen att kalla detta differentiering, »repulsion», än assimilation. Teorien om omljudsväxling är en otillfredsställande lösning till frågan om det uteblivna omljudet resp. den uteblivna brytningen i vissa kortstaviga ord.

Brytningen. Epentesdiftongens differentiering.

Brytningen är enligt Hesselman ett specialfall av omljudet, en regressiv assimilation liksom de andra omljudsföreteelserna. Brytningsdiftongen har utvecklats av en epentesdiftong uppkommen ur kort *e*. Svårigheten är bara att förklara, varför denna epentesdiftong ibland kontraheras (vid det egentliga omljudet), ibland förblir diftong (vid omljud på *e*, brytningen). »Anledningen till att just *e* har diftongerats och icke andra vokaler vid vokalassimilationen måste ligga i någon särskild egenskap hos *e*-ljudet» (s. 67f.). Vilken denna särskilda egenskap hos *e* skulle vara, få vi endast antydningssvis besked om. »Därvid kan erinras om att också inom yngre nordisk vokalutveckling endast *e*, men icke andra vokaler, har diftongerats i t. ex. (större delen av) Uppland — här i någon mån också *ö* —, vissa nordsvenska dialekter t. ex. Delsbomålet, och målen i NÖTrondh. . . På andra håll har *e* jämte *o* (delvis *ö*) diftongerats t. ex. i Jylland — som annars icke är något i högre grad diftongerande område» (s. 68). Om Hesselman med denna kortfattade antydan verkligen vill göra gällande, att *e* skulle ha en större allmän diftongeringsstendens än andra vokaler (och att detta i sin tur skulle gynna bevarandet av epentesdiftongen vid brytningen) har man anledning att ställa sig frågande. Det är mycket vanskligt att göra någon allmän jämförelse rörande diftongeringsfrekvensen vid olika vokaler. Olika dialekter diftongera olika vokaler. I många mål är det framförallt de spetsiga vokalerna, särskilt *i* och *u*, som diftongeras. Om det bara kommer an på vilka vokaler som diftongeras mest, kunde brytningen lika gärna ha träffat *i* och *u* som *e*

(i samtliga fall ha vi omljud). Det torde vara mycket svårt att den vägen finna något svar på frågan, varför epentesdiftongen bevaras som diftong endast vid omljud på *e*, brytning.

Hesselman räknar (mer eller mindre konsekvent) med att allt omljud (inklusive tilljämning) ger upphov till en epentesdiftong. Om omljudet är en enhetlig företeelse med samma utvecklingsgång, få vi till en början inte bara e^a (brytningsdiftong) utan också a^i , a^u , u^a , i^a osv. som resultat av olika slags omljud. Först något senare sätter den differentiering in som leder till att vi vid brytning få en bevarad diftong, vid andra omljudsföreteelser kontraktion av den ursprungliga diftongen (jfr s. 4). Det rimligaste är väl då att antaga, att epentesdiftongen i sin utveckling följer samma regler som andra diftonger (liksom Hesselman, s. 70, menar att brytningsdiftongen i stort sett följer samma utvecklingslinjer som andra *e*-diftonger). Det vållar, menar jag, ingen svårighet att förklara skillnaden mellan $e^a > ja$, $j\ddot{a}$ å ena sidan, $a^i > \ddot{a}$, e , $a^u > \rho$ o. dyl. å den andra. Vi ha här att göra med helt olika diftongtyper. I a^i och a^u ha vi diftonger med slutna, mot konsonant tenderande senare komponenter, som naturligt böra utvecklas till *ai* och *au* och (liksom dylika diftonger i andra fall) kunna tänkas övergå till monoftonger. Hur ett e^a närmast skulle utveckla sig, är svårt att säga; vi veta för litet om denna typ av diftonger bildade med öppna efterslag. Men orimligt är det inte, att e^a kan gå till *ja* o. d. Kruxet blir emellertid utvecklingen av sådana diftonger som i^a och u^a , bildade genom *a*-omljud på *i* resp. *u*. Här ha vi också ett slutet ljudelement som första komponent; *i* ligger t. o. m. åtskilligt närmare ett *j* än *e* gör; vi ha samma förutsättning för en accentförskjutning (med ett *ja* som resultat) som vid utvecklingen $e^a > ja$. Även en jämförelse med det dialektala diftongmaterialet säger oss, att den naturliga utvecklingen vore, att ett i^a gick till *ja*, u^a till *wa* i kortställning (som det ursprungligen överallt är fråga om, liksom vid brytningen av *e*). Vid diftongering med slutet (mot konsonant tenderande) förslag få vi i en del dialekter i längdställning en fallande diftong i^e , u^o o. d. i t. ex. jyll. Ordet sten heter *sdien*, korn *ky^on*. I kortställning ha vi i stället en stigande diftong *jæ*, *wo* o. d.: *sdjænbröw*, *stenbro*, *kwongwol*, korn-golv (Dift., s. 122, 71). Hesselmans teorier ge ingen förklaring till varför e^a går till *ja*, medan i^a , u^a gå till *ä*, *e* resp. *o*.

Å andra sidan förklara Hesselmans teorier inte heller, varför ett omljutt *e* stundom utvecklar sig på annat sätt än till diftong — enligt

dessa beror diftongbildningen vid *e* inte på att de olika omljudsprocesserna haft olika fonetisk karaktär utan på någon särskild egenskap hos *e*. Då nu tilljämningen också är en omljudsprocess med en epentesdiftong som mellanstadium vid utvecklingen, borde rimligen ett tilljämnat *e* likaväl som andra fall av omljutt *e* ge brytningsdiftong till resultat. Men i mål med dylik tilljämning finna vi, att *e* tvärt emot vad man kunde vänta utvecklar sig på samma sätt som de andra vokalerna. I det norska Selbu-målet ha vi tilljämning av gammalt kort *e* i *bårå*, *bära*, *stålå*, *stjåla*, *nåvå*, *nåve* (*låså*, *läsa*, *dråpå*, 'dråpa'); vokalen är här densamma som i *låvå*, *leva*, *våtå*, *veta* (med gammalt *i*) och *fårå*, *fara*, *skååkå*, *skaka* (med gammalt *a*) (Norvegia 2, s. 182f.).

Det har för Hesselman varit ett huvudintresse att visa, att det inte förelåg någon principiell skillnad mellan brytningen och omljudet. Det gällde då att bevisa, att diftongeringsprocessen inte var utmärkande enbart för brytningen, utan att den också hade ingått som ett led i omljudsprocessen. Var det så, att de övriga omljudsprocesserna endast bestodo i en kvalitativ omfärgning av grundvokalen, medan brytningen var en diftongering, då var det omöjligt att upprätthålla satsen om omljudets enhetliga karaktär. Den enda vägen var att förklara, att diftongeringen var knuten till omljudet i allmänhet och hade uppkommit genom ett slags assimilatorisk epentes. Den differentiering som ledde till att epentesdiftongen ibland bevarades, ibland kontraherades var en sekundär utveckling. Allt detta är emellertid en rent teoretisk konstruktion utan stöd i vare sig det litterära materialet (de anförda exemplen med *ai*, *au* kunna icke räknas som säkra stöd) eller i förhållandena vid den sena tilljämningprocessen. Antagandet leder till besvärande fonetiska inkonsekvenser ($e^a > ja$, men $i^a > e$, $ä$). Den givna förklaringen, att orsaken till diftongutvecklingen vid brytningen beror på någon särskild (icke närmare specificerad) egenskap hos *e*, motsäges av det faktum, att *e* vid tilljämningen utvecklar sig precis som andra vokaler.

Det förefaller, som om Hesselman ibland vill draga sig undan från epentesteoriens konsekvenser genom att antyda andra alternativa omljudsförklaringar. I den principiella inledningen säges det, att »ansättandet av ett glidljud som ett förstadium i omljudsprocessen är . . rimligt nog, åtminstone som ett alternativ i vissa fall» (s. 4), och vidare för *u*-omljudets vidkommande: »*U*-färgen kan beröra hela vokalen eller blott en del av den» (s. 9). Men detta blir bara en antydan.

I vilka fall eller under vilka förhållanden vi få det ena alternativet (epentes) eller det andra (vokalförskjutning utan diftongiskt mellan-stadium) anges icke. Det naturliga vore väl i så fall att antaga, att det egentliga omljudet och tilljämningen representerade det ena fallet, brytningen det andra. En sådan uppdelning kan emellertid inte till-tala Hesselman. Den skulle återigen isolera brytningen som den enda diftongeringsprocessen och aktualisera kravet på att brytningen helt enkelt förklaras som en diftongering utan direkt samband med om-ljudet. Och detta skulle strida mot ett av huvudsyftena med avhand-lingen: att visa att brytningen icke är en vanlig diftongering av *e* (som jag antagit i min avhandling Diftongering med palatalt förslag) utan ett specialfall av omljudet.

Brytningens relation till ändelsevokalerna.

I min avhandling om brytningen har jag framhållit, att epentes-teoriens fundamentala förutsättning är, att brytningen endast träffat ett *e* som följts av ett *a* eller *u* i nästa stavelse. Det kan enligt min mening icke bevisas, att denna förutsättning varit förhanden. Vid en närmare undersökning finner man nämligen, att brytning inträder (resp. uteblir) med samma frekvens i ord och ordformer som icke haft något brytningsverkande *a* eller *u* i ändelsen. Hesselman, som icke omnämner min kritik av de gamla brytningsteorierna, har dock funnit det vara angeläget att styrka sin teori med en något utförligare framställning på denna punkt.

Hesselman uppräknar samma materialkategorier av ord och ord-former utan brytningsverkande *a* eller *u* som jag lagt fram i min avhandling. Uppräkningen har följande inledning: »Däremot har ingen brytning inträtt framför urn. *ǣ* (skr. *a*), *ē* (<ä. *ai* eller *ē*) och *ě*, vilka i (normaliserad) fisl. uppträda som *i*. Sådana ändelsevokaler förekomma i: 1) dat. sg. av *a*-stammar» (osv.). Framställningen fort-sätter därefter: »Exempel på utebliven brytning i fallen 1—5 och 8 lämnas i det följande vid behandlingen av vokalväxling inom para-digmen på grund av brytning. Exempel på obruten vokal i grupp 6) äro: fisl. *gefinn* *gebenar, *getinn*, *metinn*, *etinn*, *beginn*, *bedinn*, *setinn* (de två sistnämnda ännu i Dalmålet)» (s. 48).

Denna framställning står helt i överensstämmelse med epentes-

teorien. Men om läsaren tror, att den inledande satsen, att brytning uteblir i dessa ordkategorier, stämmer med de verkliga förhållandena i materialet, har han blivit vilseledd av formuleringen. Så kan Hesselman heller inte ha menat. Satsen att brytning uteblir i dessa kategorier hänför sig till epentesteorien, är blott en logisk följsats av denna. I verkligheten är det inte alls så, att dessa ordkategorier sakna brytning. Brytningsfrekvensen är här, som jag förut sagt, lika stor som i annat material, och undantagen, med utebliven brytning, äro inte vanligare än i andra ordgrupper. Då emellertid Hesselman genom ett tämligen ensidigt framhållande av ett par av dessa undantag söker prestera vad som hittills saknats, ett bevis för att brytningen är direkt beroende av ändelsevokalerna, kan det vara skäl att något närmare granska dessa fall och Hesselmans sätt att använda dem till stöd för sin teori.

Jag börjar med den ovan anförda grupp 6, perfekt particip av 5. avljudsklassens starka verb. Det behöver knappast påpekas, att samtliga de fall som Hesselman nämner äro utan bevisvärde. Alla dessa verb sakna nämligen i fornisl. brytning, också i former med *a* eller *u* i ändelsen. Det heter regelbundet i fornisl. *gefa*, *geta*, *meta*, *eta* etc. Om detta sen beror på ordens kortstavighet — som allmänt antages — eller — som Hesselman tror (se särskilt s. 87) — på andra faktorer, är alldeles likgiltigt. Att formerna sakna bevisvärde markeras ytterligare av förhållandena i sv. I dial. och handskrifter som ha obruten form i dessa verb är givetvis också p. pf. obrutet; men i sådana dial. och handskrifter som ha bruten form *miæta*, *iæta* osv. sträcker sig brytningen också till p. pf.: *miætin*, *iætin*. Gruppen utgör ett eklatant bevis på satsen, att brytning inträder med samma frekvens i former utan som i former med *a*, *u* i ändelsen.

Jag tar därefter grupperna i den ordning de ha i Hesselmans översikt på sidan 48. Allmänt hänvisas till min tidigare framställning i Dift., s. 40ff.

Grupp 1, dat. sg. av mask. *a*-st. Det normala är att dat. sg. har samma vokalism som övriga kasusformer. Ett *hjalt* heter i dat. sg. *hjalti* osv. Jfr däremot dat. sg. av *u*-stammarna: *skildi*, *firdi*, med ljudlagsenligt *i* mot brytningsdiftong i t. ex. nom. och ack. sg.

För ett par ords vidkommande har Hesselman menat sig finna reflexerna av ett äldre böjningsmönster, med obruten form i dat. sg. och bruten form i övriga kasus. De viktigaste äro *berg* och *fjäll*, och

jag återkommer till dessa båda ord efter genomgången av de olika hithörande ordgrupperna.

Grupp 2, nom. mask. av *an*-st. Här är det fråga om en stor grupp ord och ett dominerande kasus. Hesselman säger: »Växlingen är veterligen aldrig bevarad» (s. 79). Antingen ha vi (i det övervägande antalet fall) brytning genomgående (t. ex. fornisl. *Bjarni*, *bjalki*, *hjarri*, *hjalli*, *hjarni*, *hjarsi*, *jarki*, *jarpi*, *kjalki*, *kjarni*, *sjafni*, *Þjalfi*, *þjalmi*), eller också ha vi (i ett mindre antal fall) genomgående obruten form (Hesselman anför isl. *bersi*, *Berni*, *seppi*, fsv. *Þälvi* och därtill de kortstaviga *beri*, *nefi*, *sefi*, *pefi*; dessa senare sakna givetvis bevisvärde; jfr sv. *tjäle!*). Det måste betecknas som synnerligen anmärkningsvärt, att den supponerade växlingen nom. : oblikt kasus icke bevarats i denna ordgrupp i fornisländskan, som i övrigt är bekant för sitt sega fasthållande vid det gamla formsystemet, med dess växlande ändelser och växlande stamvokalism; jfr t. ex. *saga* : *sggu!* Om det är så, att paradigmet här utjämnats, är det ganska påfallande, att brytning föreligger också i en rad »livord», t. ex. *jarpi*, *Bjarni*, *Þjalvi* — här borde nominativens vokalism ha haft en chans att göra sig gällande.

Grupp 3, nom. pl. av starkt böjda adj. och grupp 4, nom. sg. mask. av svagt böjda adj. Exempel på »ljudlagsenlig» växling saknas helt (s. 78).

Grupp 5, pres. konj. av starka verb. Endast 1. pers. sg. skulle regelrätt få brytning; alla andra former skulle enligt epentesteorien förbli obrutna. Men pres. konj. har brutna form i samma utsträckning som andra tempus och verbformer.

Grupp 6, perfekt particip, har tidigare behandlats.

Grupp 7, vissa former av *ē*-verben. Det finns inga verb av detta slag med *ē* i stammen, och gruppen saknar alltså betydelse i detta sammanhang.

Grupp 8, vissa lokaladv. på *-i*, är nyinförd av Hesselman. Den rymmer endast ett hithörande ord, fornisl. *fjarri*. Den brutna formen är den normala i både vers och prosa (s. 77), och vi få alltså snarast ett nytt exempel på att brytning inträder framför annan vokal än *a* och *u*. Nu menar Hesselman sig ha styrkt med skalderim (7 ggr), att den äldsta formen var *ferrī*. Uppgiften om skalderimmen har det största intresse för bedömningen av brytningsdiftongens äldsta utvecklingshistoria. Enligt den av mig framställda »brytningsteorien»

hade brytningsdiftongen tidigast karaktären av ett *e* med ett mer eller mindre markerat palatalt förslag. Som stöd för detta antagande har jag bl. a. anført formen *biercan* från Codex Leidensis, 800-talets förra hälft. Professor Ivar Lindquist har påpekat, att även Ulster-annalerna styrka det tidigare utvecklingsstadiet *ie*. Då ordet *fjarri* i de tidiga skaldedikterna rimmar på ljudgruppen *err* (*verra*, *berr*), kan detta vara ett bevis för att brytningsdiftongen ännu icke kommit längre än ungefär till det stadium som i Codex Leidensis tecknas *ie*. Utvecklingen till *ja* (som särskilt utmärker isl.) har skett senare. Någon anledning att med Hesselman förklara den normala formen *fjarri* som en analogiform, uppkommen ur ett »ljudlagsenligt» *ferrī* med anslutning till *fjarran* och sammansättningar med *fjarra-*, *fjarr-* som förled finns inte. Ordet förklaras enklast genom ett antagande, att normal diftongering skett och att skrivformen *ferrī* återspeglar ett äldre diftonguttal, före utvecklingen till *ja*. Något stöd för Hesselmans och de övriga epentesteoretikernas sats, att brytning icke inträder framför annan vokal än *a*, *u*, utgör ordet *fjarri* icke.

Dessutom ha vi ett antal smågrupper, som icke medtagits i översikten på sid. 48, men som i allm. återfinnas på annat ställe i avhandlingen.

Grupp 9, imperativen av de starka verben. Endast den mindre väsentliga formen 1. pers. pl. har regelrätt brytning, medan 2. pers. sg. (liksom 2. pers. pl.) skulle ha haft obruten form. Det heter emellertid: *hjalp*, *hjǫlpum*, *hjǫlpip*.

Grupp 10, pres. sg. av verbet *vara*. Ordet är kortstavigt, och vi kunna därför vänta brytning endast i en del östnord. mål, och enligt epentesteorien inte heller där, alldenstund det brytningsverkande *a* eller *u* saknas. Brytningsform *ier*, *jär* o. d. föreligger emellertid dels i en rad medeltida sv. urkunder, dels i vissa dial. (Dift., s. 43). Kock har antagit analogisk utjämning från pl. (med *u*-brytning). Hesselman avvisar Kocks förklaring och antar, att vi här icke ha att göra med brytning utan med diftongering av ett *e* som i framljudsställning blivit långt eller åtminstone i kvalitativt avseende behandlats som långt *e* (s. 46; jfr Ordgeogr., s. 136). Inte minst med hänsyn till Hesselmans kraftiga understrykande av verbens svagtonighet i satsen (jfr s. 94 ff.) förefaller denna lösning vara en nödfallsutväg.

Grupp 11, övriga enstaviga ord. Det enda viktiga ordet är *sex*. På västnordiskt område är ordet sällan brutet. Brutet form är däremot

vanlig i fsv., och hos Söderwall är *siæx* uppslagsform. Ordets formhistoria är oklar, och hur man ställer sig till frågan, om den brutna eller den obrutna formen är den ljudlagsenliga, torde helt vara beroende på vilken brytningsteori man ansluter sig till. Vad som i detta sammanhang är väsentligt, är att vi faktiskt ha bruten form tämligen allmänt i den tidiga fornsvenskan (och någon enstaka gång i fornvästnordiskan) även i detta ändelselösa ord, och att ordet därför inte kan anföras som stöd för satsen, att brytning aldrig inträtt, då ändelse saknats.

Vi återkomma så till de båda orden *berg* och *fjäll*. Det normala är, att dat. sg. av *a*-stammarna har bruten form i samma utsträckning som andra kasus, trots att brytningsverkande ändelse saknas. Detta beror enligt Hesselman på att »dativen i vanliga fall icke är någon särskilt dominerande form» och att utjämning därför ägt rum (s. 81). I orden *berg* och *fjäll* låg det annorlunda till. De äro terrängord, och dativen har därför en starkare ställning, särskilt vid användningen som ortnamn. »Endast i sådana ord kan man vänta sig att finna den gamla växlingen bevarad och mera talrika reflexer av den i yngre språkperioder» (s. 82).

Bevisföringen är sammankopplad med en hypotes, att den obrutna formen i *berg* (och formen *fell* av *fjäll*) beror på den regelrätt obrutna dativformens dominerande ställning. Denna hypotes kan betecknas som en formellt sett elegant förklaring till den obrutna formen *berg* under förutsättning, att en växling mellan bruten och obruten form verkligen kan påvisas i ordet. Givetvis får inte denna hypotes användas som något slags bevis för att dativformen varit obruten — den obrutna dativformen är ju i sin tur hypotesens nödvändiga förutsättning.

Det kan allmänt anmärkas, att orden *berg* och *fjäll* knappast utgöra något lyckligt valt bevismaterial. I båda orden har brytningsdiftong under olika tidsperioder och i olika dialekter växlat med *e—ä*-former. Ännu i dag förekomma *e*-former av båda orden bredvid *ja*-former i isländskan (och denna växling är icke kasusbestämd). I ordet *fjäll* har brytningsdiftongen så gott som genomgående segrat i övriga nordiska språk. Utvecklingen av ordet *berg* har på den större delen av det nordiska området gått den motsatta vägen; den obrutna formen har segrat i norskan och svenskan (med undantag för vissa dialekter), medan den brutna ännu föreligger i danskan (*bjerg*). I det äldsta litterära materialet voro brytningsformerna i majoritet.

Hur den uteblivna brytningen i ordet *berg* (och *fjäll*) skall förklaras,

har varit föremål för mycken diskussion. Den hittills vanligaste uppfattningen har varit att formen *berg* (liksom *fell*) är en svagtonsutveckling vid användning som senare ssgsled, särskilt i ortnamn. Mot själva förklaringsprincipen, att brytning, som — hur den än förklaras — måste betraktas som en diftongeringeföreteelse, gärna uteblir, då *e* står i svagton, kan knappast göras någon invändning. I sin tidigare framställning av brytningen har Hesselman förklarat, att en hel rad ord, som ofta användas som sammansättningsleder, ha sin obrutna form på grund av den svagtoniga ställningen. »Övriga exempel [på utebliven brytning] (*berg, fell, -fell, spell, -spell, speld, nest, segl, felms-*) tror jag äro riktiga, och den saknade brytningen är väsentligen att förklara ur ställningen i svagtonig sammansättningsleder, något som ju också, åtminstone vid några av dem, tydligt framgår av fördelningen mellan *ia* och *e*. I 'Ordförrådets' handskrifter träffas *biarg biorg* 8 ggr., *berg* 7 ggr, men av de 7 äro 5 d. sg. *loggbergi*, ett n. pr. *mipberg*, blott ett sg. bf. *bergit*» (Hesselman, VästnSt. 1, s. 36).

Själva förklaringsprincipen — svagtonsutveckling — har Hesselman behållit till förklaring av de obrutna, kortstaviga verben *bera, eta* etc., som förklaras »i satssammanhanget mycket ofta stå i upptakt» (s. 95). »Vilken åsikt man än må hysa om brytningen i icke huvudtoniga stavelser, torde man få medge att diftongering på grund av brytning uteblev . . i ord som ofta stodo i upptakt» (s. 94). Men den har skjutits åt sidan, då det gäller sammansättningsleder, detta med hänsyn (och direkt hänvisning) till den nya »dativteorien». Han säger: »I fördunklade sammansättningar väntar man sig i någon utsträckning frånvaro av brytning men de exempel som bruka anföras äro samt och synnerligen tvetydiga, då *e* kan bero på andra orsaker» (s. 74). Men detta innebär ju inte, att han förnekar möjligheten av denna förklaring, endast exemplens bevisvärde för denna teori med tanke på deras tvetydighet. Med hänsyn till svagtonsförklaringen måste samma tvetydighet givetvis vidlåda dessa exempel som bevis för dativteorien.

För den svenska utvecklingens vidkommande (med seger för formen *berg*) gör Hesselman gällande, att tyskt språkinflytande, förmedlat av tyskt bergsbruk, spelat en väsentlig roll (s. 85; jfr Janzén i Arkiv 59, s. 273).

Andra förklaringar till *e, ä* för *jä* o. d. ha också framställts. Det saknas alltså inte teoretiska möjligheter att förklara formen *berg* (och *fell*). Under dessa förhållanden räcker det naturligtvis inte, som

bevis för satsen att brytning ljudlagsenligt uteblivit i dativ sg., med att visa, att en eller annan dativform saknar brytning. Även andra kasusformer ha obruten form. Som bevis ha vi rätt att kräva, att Hesselman framlägger material som visar en påtaglig skillnad i utvecklingen av dat. sg. och av andra kasus och att denna skillnad icke har någon annan naturlig förklaring.

Hesselmans bevismaterial kan sammanföras i tre grupper: det äldsta litterära materialet, ortnamnen och dalmålsparadigmet *bjër : bëri*.

Det litterära bevismaterialet (anfört s. 82f.) är ganska magert. För ordet *fjäll* anför Hesselman dels en dativform *felli* styrkt genom rim hos Víga-Glúmr c. 930—1000, dels tre fall »*vnder felli ytra, vnder idra felli, vndir ytra felli*», samtliga från Reykjaholts máldagi c. 1185—1204. Dat. sg. *fjalli* finnes dels i två anonyma 'lausavísur', daterade till 900-talet resp. 996. I övrigt anger Hesselman i största allmänhet, att diftongformer hos skalderna föreligga i andra kasus än dat. sg.

Störst betydelse tillmäter Hesselman dativformen *felli* hos Víga-Glúmr, särskilt med hänsyn till att samme skald också har dat. pl. *fjollum*. Den senare formen är emellertid icke styrkt med rim och kan alltså vara influerad av skrivarens egen uttalsform, medan formen *felli* var rimbunden och därför icke fick ändras. (Ett i detta sammanhang rätt lustigt ex. på skrivarens nyckfulla stavning erbjuder prosan till Helga kvida Hundingsbana II, efter strof 16: *sátu á bjargi*, men i nästa mening: *reip . . á bergit*.) Formen *felli* får ganska klart betecknas som säker. Men den utgör lika litet som det tidigare anförda *ferr* något bevis på utebliven brytning; *felli* representerar sannolikt ett äldre utvecklingsstadium av *fjalli*, med ett *e* som vid den tiden uttalades som en mer eller mindre klart markerad diftong, med ett *e*—*ä*-ljud som senare komponent. Den kunde mycket väl duga som rimord till ljudgruppen *ell*.

Därest formen *fjollum* vore tillförlitlig, skulle även den kunna användas till belysning av *e*-diftongens äldsta utveckling. Framför *u* skall brytningsdiftongen normalt labialiseras genom »tilljämning» eller »*u*-omljud». Vid denna tid bör *u*-omljudet vara genomfört, och det är tänkbart att detta skett före den allmänna utv. av *je* o. d. till *ja* i isl. Vi ha möjligen haft ett paradigm som rymt en form *fjelli* o. d. och en form *fjollum*.

Bland de exempel som återfinnas hos Larsson, Ordförrådet, före-

kommer dat. sg. *fjalli* 3 ggr, bruten form i övriga kasus 11 ggr. Dessutom anföras, som egennamn, de 3 nämnda fallen *vnder fell* etc. i Reykjaholts máldagi. Hos Fritzner finner man *fell* — förutom i fallet *vnder fell* — som senare sammansättningsled (*Ármannsfell*, *Helgafell*), i övrigt diftongformer, även i dat. sg. (i *fjalli*, i *fjallinu*). I nyisl. ha vi enligt Blöndal *fjall* och *fell*. Även i nyisl. har ordet som ortnamnsefterled (åtminstone officiellt) ofta den obrutna formen *fell*: *Helgafell*.

Under dessa förhållanden kan jag inte finna, att *vnder fell* i Reykjaholts máldagi kan betraktas som ett tillräckligt stöd för antagandet, att dativen genomgående haft obruten form.

Det material som Hesselman anför för ordet *berg* är minst lika magert. Han omnämner, att Cod. Reg. av den äldre Eddan har dativformen *bergi* 2 ggr och *bjargi* 1 gg mot 6 fall av brytningsdiftong i övriga kasus. I vad mån *bergi* bör förklaras som *fell*, är svårt att säga, då formen icke är ensamhärskande. Som stöd anför Hesselman ytterligare ett enstaka ordpar från Munkalivs jordebok, af *Bærhe*: af *Biarhastoplum*. Materialet är för litet och lämnar spelrum för alltför mycket godtycke vid bedömningen. Om vi i stället välja materialet från Larsson, Ordförrådet, få vi följande fördelning av formerna. Vi finna sammanlagt 7 obrutna former av ordet *berg*, därav 6 utgörande senare led i ssg (varav 5 dat. sg. *logbergi* o. d., en ack. sg. *mipberg*); den sjunde formen är bf. *bergit*. Mot dessa obrutna former stå likaledes 7 former med brytningsdiftong, varav likaledes 5 former utgöras av dat. sg. *bjargi* (*bjarginu* osv.), de båda övriga bf. *bjargit* och d. pl. *björgum*. Genom att i stället lägga materialet från Ordförrådet till grund för sin bedömning kom Hesselman tidigare (i VästnSt.) till den slutsatsen, att den uteblivna brytningen berodde på svagtonsutveckling i sammansättningar (se ovan). Vad angår formernas fördelning på olika kasus, kan jag inte finna annat än att materialet, framlagt på detta sätt, ger ett rent matematiskt perfekt bevis för satsen, att brytningsfrekvensen i dat. sg. är densamma som i andra kasus. Och detta stämmer med den bild man får av det fylligare materialet hos Fritzner och med förhållandena under senare tid.

Hesselman har velat visa, att de båda orden *fjall* och *berg* i det allra äldsta materialet haft ett paradigm med en odiftongerad dativ och diftongform i andra kasus. Han har tagit risken av att därvid få ett alltför litet material. Detta visar sig också vara så litet, att en aldrig

så liten förändring av materialsamlingens avgränsning ställer frågan (som vid *berg*) i en alldeles ny belysning. Men Hesselmann litade på bärkraften hos närmast ett enda exempel, ordparet *felli* : *fjollum*. Förekomsten av formen *felli* strax före år 1000 (ev. samtidigt med *fjollum*) bevisade, att dat. sg. var odiftongerad. Men han förbisåg den möjlighet som låg i den långa diftongutvecklingen $e > ja$, att e här kunde representera ett äldre diftongstadium (som sannolikt var främmande för den århundraden yngre uppptecknaren; skrivningen kom att bestämmas av ordets användning som rimord).

Till stöd för sin sats har Hesselmann också anfört de äldsta fornsvenska formerna (särskilt ortnamnsformer) av ordet *berg*. »I de fornsvenska diplomerna före 1300 böjes 'berg' enl. Stig Olsson Nordberg (II 1932 s. 40) n. a. sg. *biärgh* g. *biärghs* l. *-bärghs-*, d. *bärghi*, n. a. pl. *-biärgh* d. *biärghom* (~ *biärghar*, *bärghar -ir*, *bärghum*)» (s. 84). Detta ser ju rätt imponerande ut, i synnerhet om man tror, att Nordberg gjort upp detta böjningsschema för att visa brytningsförhållandena i ordet *berg*. Paradigmet har emellertid till uppgift att visa böjningsändelserna i *a*-stammarna. Till ledning för bedömningen av värdet hos detta bevismaterial har jag gjort upp en summarisk statistik över de skilda formerna av ordet som enkelt ord och som senare ssgsled i Nordbergs materialsamling. (Osäkra former som *byrgh*, *byrghum* o. d. ha inte medräknats.) Av sammanlagt 145 fall förelåg formen *bärghi*, *bärghe* i summa 4 fall (därav 3 ggr ss. senare ssgsled), och denna form motsvarades av obruten form i annat kasus i 43 fall. Den obrutna formen förekommer i synnerhet vid ordets användning som senare ssgsled. Formerna fördela sig sålunda i ssgr: obruten form: 22 *-bärgh*, 2 *-bärgha*, 14 *-bärghum*, 1 *-bärghä* (*-berhæ*), 3 *-bärghi*, *bärghe*; bruten form: 57 *-biärgh*, 3 *-biärgha*, 7 *-biärghum*, 2 *-biärgher* (43 obrutna : 69 brutna). Såsom enkelt ord har *berg* följande former: obrutna: 2 *bärghir*, 1 *bärghar*, 1 *bärghe*; brutna: 5 *biärgh*, 1 *biärgha*, 2 *biärghä*, 17 *biärghum*, 2 *biärghar*, 2 *biärghår* (4 obrutna : 29 brutna).

Om detta material skall användas i diskussionen om brytningen av ordet *berg*, får det väl närmast bli som stöd för den gamla teorien, att den obrutna formen uppkommit, då ordet stått som senare sammansättningsled.

I ett enda fall har Hesselmann hämtat bevis från dialektmaterialet. I dalmålet i Södra Venjan och på Sollerön har ordet *bjër* i dat. sg. best. formen *bëri*. Hesselmann antar, att denna böjning är en reflex av ett

äldre **biarg* : **berginu* (s. 84). Dalmålsspecialisten Levander — från vilken Hesselman hämtat formen — antyder en annan förklaring. Han framhåller som ett av de drag som särskilt karakterisera brytningsförhållandena i dalmålet »den labilitet, som brytningsdiftongen tydligt visat på den tid, då det ännu fortlevande tillståndet stadgades (obs. växlingarna inom ett och samma verb i Ors., Mal. och ÖVd; vidare motsättningar som Mor. *mjesst* : Ve. *mjusst* 'mest', Mor. *sekk* : Älvd. *sjäkk*, Soll. *bjër* : dat. *bëri*)» (Levander Dalm. 1: 268). I varje fall kan ordformen inte bedömas isolerat, som Hesselman gjort.

Stor vikt har Hesselman lagt vid ortnamnsmaterialiet. Men det sätt varpå han lägger fram sitt material gör det i hög grad vanskligt att bedöma det. Det säges t. ex., att vi i norskan ha ett hundratal stelnade dativformer *Berge*, men han anför inte en enda medeltida form som bestyrker, att dessa former utgöra den direkta fortsättningen av en ursprunglig, obruten dativform. Vidare kan enligt Hesselman den vanliga formen *-berg* i t. ex. *Eikeberg* o. d. »komma av **-bergi* enligt den norska apokoperingsregeln i trestaviga ord» (s. 85). Men hur ska vi utan tillgång till en enda medeltidsform kunna veta detta? Stig Olsson Nordberg har i sin nämnda avhandling (s. 182ff.) anför en mångfald exempel, som för svenskans vidkommande klart visa, att en nusvensk form *Berg* eller *Berga* ingalunda kan användas som bevis på att dessa former ursprungligen varit obrutna. Tvärtom gå de mycket ofta tillbaka på medeltida brytningsformer *biärgh*, *biärgha*, *biärghum* osv. Ex.: nusv. *Berga*: dipl. *bierghum*; nusv. *Skonberga*: dipl. *Skornabyærgh*; nusv. *Åreberg*: dipl. *aræbyærgh*; nusv. *Boberg*: dipl. *bobiærgh*. Under dessa förhållanden torde de nynorska formerna *Berge*, *Berg*, *Eikeberg* vara tämligen värdelösa som bevis på att dat. sg. (i motsats till andra kasus) under medeltiden hade och ständigt haft obruten form.

Av det svenska materialet att döma förefaller det, som om utvecklingen av *berg* i ortnamn och som vanligt appellativum gått tämligen parallellt. När ordet i det ena fallet (på det ena eller andra sättet) fått *e* för *iæ*, har detta dragit med sig samma utveckling i det andra fallet. En förutsättning är naturligtvis, att utvecklingen inte lett till betydelser eller former som gjort att känslan av samhörighet mellan appellativet och ortnamnet eller ortnamnsleden inte längre varit levande. I de sydsv. dialekterna uttränges i våra dagar den gamla diftongformen *bjær* av den riksspråksinfluerade formen *barj* o. d.

Denna dialektala utjämning berör både appellativet och ortnamnen. De gamla ortnamnen på *-bjär*, *-bjära* utbytas mot former på *-barj*, *-barja*. *Vannebjära* blir *Vannebarja* osv. Namnet *Bjärred* associerades emellertid inte längre med appellativet och blev därför bevarat. På detta sätt få vi reliktförmer, som med avseende på brytningen endast skenbart stå i motsatsställning till sådana former som förlorat sin ursprungliga brytningsdiftong. De ha kommit att stå kvar, därför att de genom sin form blivit skilda från den allmänna utvecklingen av ordet *berg*. Som sådana reliktförmer uppfattar jag väsentligen de många norska ortnamnen på *-bjør*, *-bjørg*. Hesselman anför *Berg*, *Berge*, *Eikeberg* bredvid *Solbjør*, *Valbjør* osv. som bevis på att dat. sg. (varav *Berg*, *Berge* enligt hans mening uppkommit) varit obruten i det ursprungliga *berg*-paradigmet, medan *bjør* representerar den brutna pluralformen. Denna tolkning förefaller — sedd i belysning av den svenska utvecklingen — inte övertygande. Formerna *Berg*, *Berge* förklaras enklare i direkt anslutning till den normala utvecklingen av ordet i norskan, med seger för den obrutna formen *berg* (i alla kasus, och med en pluralform *berg*); *bjør* och *bjørg* ha inte längre kommit att associeras med det vanliga appellativet, och detta har medfört, att de bevarats som reliktförmer (liksom *Bjärred*).

Som jag förut har påpekat, är Hesselmans hypotes, att den obrutna dativ-sg.-formen genom sin dominans lett till seger för den obrutna formen av ordet *berg*, oanvändbar som bevis för att dat. sg. haft obruten form, andra kasus bruten. Utvecklingen av ordet *fjäll*, med samma allmänna karaktär av terrängord och samma möjlighet till dominans för dativen, talar snarast mot ett sådant antagande. Här segra i både svenskan och norskan *jä*-formerna.

Jag kan inte finna, att Hesselman med det material han lagt fram bevisat eller ens gjort det sannolikt, att brytning ljudlagsenligt utblivit i dat. sg. av orden *fjäll* och *berg* i motsats till förhållandet i andra kasus. Brytningsfrekvensen är lika stor i dat. sg. som i övrigt i orden. De (i ett par fall) tidigt belagda fornisl. formerna *felli*, *bergi* kunna naturligtvis ses i belysning av det förhållandet, att brytning överhuvud ofta saknas i dessa ord, men det är kanske sannolikare, att de åter spegla äldre utvecklingsstadier av brytningsdiftongen, på väg från *e* till *ja*; därest motsättningen *felli* : *fjollum* representerar en verklig motsättning i uttalet under skaldetiden, kunna dessa tidiga former också tjäna till vägledning vid bedömningen av sambandet mellan

brytningsdiftongens utveckling och omljuds- eller tilljämningsförelserna.

Ett summariskt överslag ger vid handen, att de 11 uppräknade grupperna av ord eller ordformer som enligt den gamla brytningsläran (och likaså enligt Hesselmanns brytningsteori) böra sakna brytning, därför att de sakna den absoluta förutsättningen härför, ett brytningsverkande *a* eller *u* i ändelsen, rymmer (minst) mellan 70 och 80 ord. Många av dessa höra till språkets allmångods. Räkna vi i stället ordformerna, blir antalet ungefär det dubbla; i över 20 fall är det fråga om ett så viktigt kasus som nom. sg. (de mask. *an*-stammarna). Bland alla dessa fall har icke Hesselmann, lika litet som sina föregångare, kunnat uppvisa ett enda med en utebliven brytning som måste bero på att *a*, *u* saknas. Intet av de hithörande fåtaliga enstaviga orden har konsekvent obruten form. Och det finns inte ett enda ord som visar den antagna ljudlagsenliga växlingen mellan bruten form framför *a* och *u* i ändelsen och obruten form i sådana böjningsformer som ha annan (eller ingen) ändelse. Tvärtom föreligger i dessa fall också brytningsdiftong, såframt ordet överhuvud har brytning. Alla dessa undantag ha förklarats så, att de fått sin brytningsdiftong på analogisk väg. Jag vill gärna betona, att jag inte har någon anledning att förneka, att analogi kan ha verkat utjämnande i det ena eller andra fallet. Särskilt med tanke på isländskans kända trohet gentemot det gamla ljudlagsenliga formsystemet i andra fall, förefaller det dock rätt otroligt, att spåren av just denna formväxling skulle ha sopats undan så pass fullständigt i isländskan. Speciella dativformer som *skildi* (i *u*-stammar) och *degi* — som med avs. på vokalismen stod alldeles ensam i böjningsschemat — förmådde hålla sig kvar. Och man får inte heller glömma, att förutsättningarna för denna utjämnning, växling bruten : obruten form i paradigm, aldrig uppvisats. Hur man än ställer sig till frågan, huruvida alla dessa analogiutjämnningar äro möjliga eller rimliga, får man inte låta diskussionen härom, med alla dess hypoteser och teoretiska konstruktioner av aldrig uppvisade former, skymma undan de faktiska förhållandena, när det gäller att ta ställning till huvudfrågan, huruvida brytning endast inträder framför *a* eller *u* i ändelsen eller är en diftongering som sker oberoende av ändelsevokalen. Och materialet visar otvetydigt »att brytning inträder — såvida de vanliga förutsättningarna i övrigt äro förhanden — ungefär lika regelbundet framför annan ändelsevokal än *a* el. *u*

och i ord, vilkas stamstavelse icke alls åtföljts av någon ändelsevokal, som i de fall, då *e* följts av ett *a* eller *u*» (Dift., s. 44). Denna sats har Hesselman icke kunnat rubba, och alltså inte heller dess följsats: Tesen att brytning endast har ägt rum, då stamstavelsen följts av ett *a* eller *u* i nästa stavelse, är en ren konstruktion utan stöd i materialet.

Tilljämningsparallellen.

Det nya i Hesselmans omljudsteori är framförallt tilljämningsparallellen. Dess positiva värde ligger enligt min mening framförallt däri, att den hjälper oss att förstå, hur en vokal under vissa betingelser kan verka regressiv assimilation av en vokal i en föregående stavelse. Det förefaller högst sannolikt att en hel del av de företeelser som inbegripas under namnet omljud kunna förklaras på ett liknande sätt. Jag tänker särskilt på den med ändelsevokalerna parallella växlingen av stamstavelsens vokal som utmärker det fornvästnordiska paradigmet. Tilljämningsförklaringen kan emellertid inte utan vidare appliceras på omljuds-företeelserna. Jag har förut pekat på en av motsättningarna mellan omljud och tilljämning. Tilljämningen är (åtminstone väsentligen) knuten till de kortstaviga orden med jämviktsaccent (och vokalbalans), och det antages allmänt, att en relativt kraftig betoning av ändelsevokalen är dess förutsättning. Omljudet förekommer i både kort- och långstaviga ord, i vissa fall företrädesvis i långstaviga. Det antages ha tillkommit vid en tid, då ändelsevokalerna höllo på att försvinna, vilket i varje fall inte tyder på starkare betoning. Hesselmans försök att ändra omljuds- och tilljämningsvillkoret till 'skarpt artikulerad vokal' leder till orimliga konsekvenser, åtminstone om Hesselmans omljudsteori i övrigt skall anses gällande. Det är förresten anmärkningsvärt, hur dåligt Hesselmans omljudsteori, t. ex. epentesteorien och anknytningen till brytningsdiftongeringen, stämmer med de faktiska förhållandena vid tilljämningen. Jag kan inte förklara det på något annat sätt än att Hesselman varit alltför bunden av den traditionella uppfattningen om omljud och brytning för att låta tilljämningsparallellen helt komma till sin rätt; huvudsyftet med avhandlingen har varit att bevara brytningen inom omljudets ram. Därför har Hesselman utgått från äldre teorier som gävo en gemensam förklaring till brytning och omljud, tidigast framställda av Holtzmann (1841), Wahlenberg (1855) och

svensken C. J. Blomberg (1865) (se Dift., s. 21f.). »Resultaten . . innebära till en del en återgång till uppfattningar, som, m. l. m. klart genomtänkta, voro gängse före Axel Kocks arbeten om brytningen» (s. 102). Jag har tidigare principiellt anmärkt mot denna metod att uppgöra fonetisk förklaring och regler för en dylik företeelse, en assimilationstendens som »gjorde sig gällande i urnordisk tid och är verksam in i nutiden» (s. 103), med utgång från de urnordiska företeelserna och med mycket ringa beaktande av assimilationstendensens framträdande i de moderna dialekterna. Vad som framförallt saknas i avhandlingen är en objektiv redogörelse för tilljämningsprocessen, ett framläggande av tilljämningsmaterialet tillika med ett försök att med hjälp av detta levande material ge en fonetisk förklaring till tilljämningsprocessen och fastställa reglerna för dess förlopp. Och önskelig vore också en utredning av det fonetiska sambandet mellan tilljämnningen — för vilken fjärrassimilationen spelat den avgörande rollen — och annan vokalutveckling. Ett sådant tillvägagångssätt skulle förflytta omljudsdiskussionen från det teoretiska plan, på vilket den hittills befunnit sig och där man vid bedömningen av de fonetiska processerna så gott som endast tagit hänsyn till de teoretiskt-logiska möjligheter som materialet erbjuder, till mera fast mark.

Som omljud (och brytning) har man betecknat så gott som alla de kvalitativa vokalförändringar (utom diftongreduktion och svagtonsutveckling) som ägt rum under en viss period av de nordiska språkens historia, det må vara t. ex. ljudöppning $u > o$, $i > e$, palatalisering $a > ä$, $o > ö$, labialisering $a > ø$, u , $i > y$ eller diftongering $e > jä$, ja . Omljudsperiodens slut bildar en markerad gräns. För de vokalförändringar som ske efter periodens slut tillämpas inte längre omljudsförklaringen. När långt e senare i isl. övergår till je och när i och u i svenskan övergå till e , o kallas detta helt enkelt diftongering resp. ljudöppning. En sådan gränsdragning med avseende på den principiella förklaringen av ljudutvecklingen kräver en klar motivering. I den äldre omljudsläran satte man omljudet i samband med ändelsebortfallet; detta var såtillvida inkonsekvent som omljudet fortsatte även efter synkoperingen. Hesselman har motiverat gränsdragningen med att allt omljud står i samband med skarp artikulering av ändelsevokalen; även denna teori blir emellertid inkonsekvent, åtminstone med den utformning den fått. Med tanke på tilljämnningen kunde man teoretiskt också tänka sig den möjligheten, att gränslinjen markerade

en total förändring av ordens accentuering, t. ex. en förändring från ändelse- eller jämviktsaccent till betoning av stamstavelsen. Om — och i den mån — omljudet skall förklaras som ett slags tilljämning, kunde man kanske tänka sig det som en reflex av ett accentuerings-system som liknade det som är förutsättningen för tilljämningen. Men vilka förutsättningar man skall anta för omljudet, får bli beroende av vilket resultat man kommer till vid utredningen av tilljämningsprocessen. Det är också möjligt, att en sådan utredning föranleder en annan begränsning av omljudets omfattning än den vi äro vana att räkna med. Jag har tidigare antagit, att den diftongeringsprocess som går under namnet brytning ingenting har att göra med omljud eller tilljämning (att sen brytningsdifftongens senare komponent, liksom andra vokaler, normalt reglerats av tilljämning, berör inte detta antagande). Trots ett allvarligt försök — såvitt jag vet det första av detta slag — har Hesselman inte lyckats förebringa någon bevisning för den gamla hypotesen, att brytningen är direkt beroende av ändelsevokalerna, och han har inte heller lyckats att med sin omljudsteori göra det sannolikt, att brytning liksom omljud är en tilljämningsprocess. Och även om vi i princip acceptera satsen, att det i samnordisk tid funnits ett omljud som var lika med tilljämningen, behöver inte detta med nödvändighet betyda, att alla vokalförändringar under »omljudstiden» voro tilljämningsföreteelser. Liksom tilljämningen i de utpräglade tilljämningsmålen kan vara sammanvävd med vokalutvecklingar av helt annan, delvis motsatt natur, t. ex. ljudöppning (se Geijer, Tillj., s. 42ff.), är det väl också tänkbart, att andra utvecklingstendenser än »omljud» eller tilljämning gjort sig gällande under denna långa period.

I motsats till Hesselman tror jag, att den gamla omljudsläran, med dess sammankoppling av omljud och brytning, är dömd att dö. I likhet med Hesselman tror jag emellertid på det positiva värdet av tilljämningsparallellen. Även om många motsättningar mellan omljud och tilljämning ännu äro alldeles oförklarade och jag långt ifrån är övertygad om att allt det som kallas omljud (i egentlig mening) är lika med tilljämning, finner jag det sannolikt, att tilljämning spelat en väsentlig roll vid omljudet. Hesselmans avhandling kommer att stimulera den stelnade omljudsdebatten, och tilljämningsparallellen är ett uppslag, som kanske blir den kil, som spränger sönder den gamla enhetsramen, omljudsteorien, som hållit samman de skilda omljuds-företeelserna och därmed banar väg för en ny uppfattning av omljudet.

ROLF PIPPING

Östsvenskt och sydsvenskt.

Här nedan meddelas några anteckningar vid läsningen av Gösta Bergman Sydliga provinsialismer i det bildade svenska talspråket, Arkiv för nordisk filologi 56 (1941) s. 125—250, och Alf Lombard Sydsvenska och uppsvenska, ib. 60 (1945) s. 1—72. Bergman har anmärkt om somliga av de sydliga provinsialismer han behandlar, att de också äro kända från Finland, enligt uppgifter hos Bergroth eller i SAOB, men i flere fall har han icke känt eller åtminstone icke nämnt sådana överensstämmelser. Lombard berör alls icke finlandssvenskan, men också hans tillägg till Bergmans uppgifter om sydsvenska provinsialismer giva anledning till vissa jämförelser med östsvenskt språkbruk.

Såsom Bergman naturligtvis varit medveten om, kan man ej i allmänhet räkna med direkt inflytande av sydsvenskt språkbruk på finlandssvenskan.¹ Förefintliga likheter måste alltså förklaras antingen som gemensamma ålderdomliga språkdrag eller som av varandra oberoende nybildningar på vartdera hållet. Det kan ha sitt intresse att söka utreda orsaken till överensstämmelse i varje enskilt fall.

Jag skall först dröja vid några av Bergmans jämförelser.

S. 133 not 1. Uttalet *en* (med lång vokal) i tryckstark stavelse (hos räkeordet och vid lexikaliskt uttal av bestämda artikeln och av det

¹ Såsom Hultman visat i sin skrift Om uppkomsten av den bildade talsvenskan i Finland (Sv. Litteratursällskapets i Finl. Förhandl. o. uppsatser 27, 1914), lades grunden till denna språkart under senare hälften av 1600-talet i Åbo, sedan där inrättats en hovrätt (1623) och en akademi (1640). Ett visst språkligt inflytande utgick från dessa inrättningsars personal, som en tid framåt till stor del rekryterades från Sverige. Den sydligaste av rikets dialekter var då småländskan, och bland Akademiens lärare och alumner funnos under dess första period flere smålänningar; se härom R. Pipping En genusuppgift hos M. O. Wexionius-Gyldenstolpe (Acta Academiae Aboensis, Humaniora 13: 2, 1940) och där anf. litt. Det är alltså möjligt, att ett så pass sydligt språkinflytande från Sverige förekommit i någon utsträckning vid denna tid, men varken då eller senare torde förbindelserna med södra Sverige ha varit så livliga och omfattande, att de kunde tänkas ha haft någon bestående inverkan på språkutvecklingen i Finland.

indefinita pronomen) kan representera ett gammalt läsuttal, men också delvis en substitution för dialektiska diftongformer, delvis en utjämning mellan mask. *enn* : fem. *ēn*, dat. sg. mask. *ēnom* o. s. v.; se härom Terner Studier över räkneordet *en* s. 1ff., R. Pipping anf. arb. s. 4 och passim. Troligen ha likartade förutsättningar lett till samma resultat i södra Sverige och i Finland.

S. 145 not 1. Till förklaring av det alternativt nyttjade neutrala genus hos ordet *fabrik* antyder Bergman möjligheten, att ordet inlånats både som neutrum och som realgenus, enär både danska och holländska dialekter också ha neutrum vid sidan av realgenus resp. femininum. Möjligheten härav skall icke förnekas, men för Finlands vidkommande synes den förklaring passa väl som givits av W. Cederschiöld Stud. över genusväxl. s. 101, och som Bergman i korthet återger, nämligen att genus neutrum beror på inflytande av ordet *bruk*. Detta ord var vanligt i Finland som benämning på äldre industriella inrättningar (*Dalsbruk* m. fl.), och moderna 'fabriker' ha i många fall uppstått på platser för äldre 'bruk'. Märk fortfarande sammansättningarna *glasbruk*, *järnbruk*, *pappersbruk*! Huru förhållandena ligga till i södra Sverige känner jag icke.

S. 151ff. Uttalet *di* 'de' är naturligtvis en arkaism; denna har stöd av skriftspråkets *de* såsom subjektskasus till åtskillnad från objektskasus *dem*. I bildad finlandssvenska är *di* den vanliga uttalsformen, såsom Bergman s. 152 riktigt slutit av ett exempel hos Bergroth (1. uppl. s. 48 = 2. uppl. s. 47). Uttalsformen *dom*¹ och dess användning som subjektskasus tillhör (jämte *di*) i Finland endast folkmålen. Om en finländare som gör anspråk på att tala bildat nyttjar formen *dom* (någonting som kan förekomma som ett sällsynt individuellt undantag), röjer han därmed antingen bristande behärskning av bildad finlandssvenska eller avsiktlig efterapning av rikssvenskt talspråk. Det finns naturligtvis ingen anledning att taga efter ett språkbruk som onödigtvis vidgar klyftan mellan talspråk och skriftspråk och som dessutom upphäver skillnaden mellan subjekts- och objektskasus, en skillnad som är semantiskt värdefull inom pronominalböjningen och alltså bör upprätthållas, där den ej redan upphävts också i skriven normalprosa, såsom fallet är hos interrogativum *ho* : *vem*.²

S. 155ff. Här må i förbigående inskjutas ett par ord om en överensstämmelse mellan finländskt och gotländskt språkbruk. Med anledning av sydsv. pres. *galer*, *maler* nämnes, att dessa verb på Gotland böjas *galar*, *malar*. Samma böjning som den gutniska är, såsom Bergman

¹ Stundom får man i bildat tal höra uttalet *döm* (för *dem*), men blott som oblikform, se Bergroth § 34.

² Jag kan således också av dessa skäl instämma i ett uttalande av K. G. Ljunggren, som på tal om önskvärdheten av språklig sammanhållning i Norden säger: »Vi svenskar ha all anledning att bekämpa nominativformen *dom*» (Sv. Dagbl. 8.10.1945).

s. 156 observerat, normal i Finland, se Bergroth § 80. Säkerligen föreliggande självständiga nybildningar i st. f. de otillräckligt kännetecknade högspråkliga presensformerna *gal, mal*. På Gotland finnes även pres. *tålar*, sydsv. *tåler*, men i finlandssv. mig veterligen blott det högspråkliga presens *tål*.

S. 164. Om konstruktionen *jag fattas pengar* i skånskt talspråk säger Bergman tveksamt, att den synes kunna förekomma i finländsk svenska att döma av ett par exempel hos Bergroth: »Han försökte övertyga sig om, att *Maria inte fattades någonting* annat än att hon var trött» (§ 153) och »Vad har *gossen fattats!*» (§ 252). Jag är ej övertygad om att Bergman har bedömt dessa finländska exempel rätt. Bergroth anför den förra frasen som exempel på ett under finsk påverkan utelämnat *det* (»att *det inte fattades Maria* någonting annat än») och den senare frasen bland andra exempel på osvensk ordställning. Om den förra frasen måste emellertid sägas, att den är fullt korrekt, emedan *Maria* kan betraktas som 'dativobjekt'; jfr »att *henne* inte fattades någonting annat än». Och beträffande både de två finländska exemplen och de sydsvenska vändningarna *jag fattas pengar, han fattades 76 röster vid valet* får man kanske, ehuru i dem icke föreligger passivum, räkna med ett mekaniskt inflytande, förmedlat av *s*-formen i *fattas*, från den numera så vanliga konstruktionen *han beviljades avsked* (i st. f. *honom beviljades avsked*).

S. 188. Betydelsen 'gårdesgård' hos *gårde* är säkert en arkaism, eftersom den förekommer också i fsv. (Söderwall I s. 438 art. *gårpe*) och väl är ursprungligare än den även i fsv. belagda, nu i högspråket enrådande betydelsen 'inhägnad mark'.

S. 215. Sydsv. *snafsig* a. 'snuskig, smutsaktig' jämföres av Bergman närmast med sv. dial. *snaffsi* 'orenlig, smutsig' hos Rietz [s. 638] och med da. *snavset* (se nedan om dess betydelse). Dessutom hänvisas till finl. *snafsig* hos Bergroth § 489. Denne återger innebörden med högsv. 'tarvlig, dålig' och betecknar ordet dels som »slangord», dels som »danism».

Här skall dryftas Bergroths antagande, att *snafsig* i finlandssvenskan vore en danism. Det enda slag av omedelbara¹ danismer vi kunna räkna med i finlandssvenskan torde vara jämförelsevis unga lån, upptagna ur litteraturen från 1880-talet framåt. Emot ett sådant ursprung för *snafsig* talar i någon mån dess form, som ju avviker från da. *snavset*, men framför allt den omständigheten, att *snafsig* också förekommer i östsv. folkmål. Det torde därför på sin höjd vara tänkbart, att ett genuint finländskt *snafsig* till betydelsen påverkats av da. *snavset*. Men också ett sådant antagande är tvivelaktigt, ty den av Bergroth uppgivna betydelsen 'tarvlig, dålig' hos det finl.

¹ Jag ser bort från äldre danismer som införlivats med det allmänna svenska språkbruket, såsom *bagare, koger* eller det tidigt efter Holbergs mönster nyttjade *kannstöpare* i överförd betydelse; se Hellquist Det sv. ordförrådets ålder och ursprung s. 546ff.

snafsig kan vara självständigt utvecklade. Detta synes framgå av betydelseförhållandena hos en del hithörande nordiska ord.

Om adjektivet självt i östsv. bör märkas, att Vendell Ordbok s. 885 från Nyland anför ett *snafs*(gär), som han översätter med 'tarvlig, dålig'. Det är alltså samma betydelse som Bergroth tillskriver »slangordet» *snafsig*. Då emellertid Vendell för *snafs*(gär) uppger »Nyland» utan närmare bestämning, är det möjligt, att hans enda källa vore ett i Helsingfors upptecknat slangord. Men om den icke högspråkliga formen *snafs*(gär) är att lita på, måste det i så fall röra sig om en uppteckning ur ett vulgärt skikt i stadsspråket, och detta rimmar sig illa med antagandet om en genom litterär påverkan uppkommen danism. Formen *snafs*(gär) hos Vendell kan vara en »normaliserad» dialektform, och med proveniensuppgiften »Nyland» kan åsyftas, att ordet är känt från olika delar av detta landskap. I sådan riktning talar, att man hos Vendell Saml. af ord ur nyl. allmogemålet (Nyland 1, 1884) s. 213 finner *snafsiger* i bet. 'skräpig, dålig' hänfört till västra Nyland (alltså icke innefattande Helsingfors!) samt hos Wessman 2 s. 265 finner *snafs*(gär) i bet. 'smått arg, som har lust att nafsas till (om hundar)' hänfört till västra Nyland och till en socken (Nagu) i Åboland, och i bet. 'tjuvaktig' hänfört till samma socken i Åboland. Av dessa uppgifter framgår i varje fall, att adj. *snafsig*(er), *snafs*(gär) är folkligt och tillhör olika delar av Nyland och Åboland.

Vid bedömande av adjektivet måste beaktas, att man i östsv. dial. också finner dels ett substantiv *snafs* n., dels verbet *snafs*(a).

Substantivet lokaliseras av Vendell Saml. s. 213 till västra Nyland, Ordb. s. 885 till Nyland, och återges på det förra stället med 'skräp', på det senare med 'skräp, strunt', så i fraserna *hä ä bara snafs, pass inga prat snafs!* Härtill kan läggas, att uttrycket *prata snafs* 'prata skräp' också förekommer i något slangartat familjärt stadsspråk; för mig är det fullt kurant, och ett par kolleger till mig vid Åbo akademi (den ene uppvuxen i Åbo, den andre ålänning) ha på förfrågan sagt sig känna uttrycket.

Verbet *snafs*(a) anföres av Vendell Ordb. s. 885 från några socknar i Åboland i bet. 'förtära med glupskhet'; han åberopar till jämförelse fryksd. 'nafsa och bita (om hundar)' och hänvisar till Rietz s. 644 [*snaffsa* 'nappa, fara efter att vilja bita (såsom hvalpar); småbita; snatta']. Det anföres av Wessman 2 s. 265 från några socknar i västra Nyland och från en socken (Nagu) i Åboland i bet. 'nafsa' och 'snappa, rycka åt sig hastigt och i smyg snatta'. Hummelstedt Östsvenska verbstudier s. 120 anför verbet från Närpes (Österbotten) och anger betydelsen 'nafsa; snappa åt sig i smyg, snatta'. Dessutom bör nämnas, att en kollega till mig (uppvuxen i Ekenäs och i Helsingfors) känner uttrycket *snafsa i sig* i bet. 'sörpla i sig', och att jag tror mig i något slangartat familjärt stadsspråk ha hört verbet *snafsa* nyttjas i bet. 'prata skräp' (i fraser som *Va' snafsar du?, Låt bli att snafsa!*).

Om hithörande ord i danskan lämnas utförliga uppgifter i ODS 20 sp. 1055ff.

Subst. *snavs* nyttjas dels (1) om sådant som har ringa värde (ting eller person) [alltså ungefär 'skräp'], dels (2) om smuts (oren substans eller massa). Den förra användningen förekommer numera i riksspråket blott i fall som kunna kännas företräda överfört bruk av den senare betydelsen. I dial. kan ordet nyttjas om matavfall o. dyl. Om ordets genus säges, att det är neutrum eller (ehuru icke längre i riksspråket) realgenus; för jämförelse hänvisas till Rietz s. 628 [säkerligen tryckfel för 638, där man finner *snafs* m. (1) 'det som är orenligt, smutsigt; liten orenlighet, smuts; (2) 'fig. det som icke duger, är dåligt; usel människa'; ordet är hos Rietz lokaliserat till Skåne].

Adj. *snavs* (mest oböjt) (1) som icke duger, dålig; (2) med moralisk (bi)betydelse (som visar brist på ärlighet, på god karaktär o. dyl.) 'mycket dålig'. [Jfr bet. 'tarvlig' hos Bergroth och Vendell?]

Verbet *snavse* 'nedsmutsa'; det jämföres med sv. dial. *snafsa ner* ['orena, nedspilla' Ögl, Rietz s. 638].

Adj. *snavset* 'nedsmutsad, smutsig' (eg. och fig.).

Om förhållandet mellan dessa bildningar är att säga följande. ODS utgår (för de danska ordens vidkommande) från subst. *snavs*, som förmodas vara samma ord som no. dial. *snafs* m. 'bit, stump' (märk de ovan återgivna uppgifterna om det danska substantivets genus!) och egentligen hava betytt 'afbidt stykke, affald under ædning'; det norska substantivet säges nämligen höra till [varmed väl menas: vara avlett av] verbet no. dial. *snafsa* 'snaske, æde graadig, snappe, rapse', varmed jämföras sv. dial. *snaffsa* och bornh. *snavsa*. Det danska verbet *snavse* betraktas, om jag förstått ordbokens formulering rätt, såsom avlett av subst. *snavs*, och adjektivet *snavset* betecknas som antingen avlett av subst. *snavs* eller som perf. ptc. av verbet *snavse*.

Hummelstedt anser verbet sv. *snafsa* (no. *snafsa*) vara bildat med *s*-suffix antingen till *snap- i isl. *snapa* 'snappe' (för svenskans vidkommande möjligen till det från mlty. lånade *snappa*) eller till *snab- (med intensiv konsonantförlängning) i no. *snabba* 'rapse, smaastjæle' ~ *snav* 'snage, naske, rapse' (Ross), bornh. *snabba*, östsv. dial. *snabba* 'snappa efter' (Espersen, Vendell).

Det är troligen riktigt, att vi få utgå från ett gammalt nordiskt (åtminstone svenskt och norskt) verb *snafsa*, bildat så som Hummelstedt föreslår, och väl ursprungligen använt om 'snappande' med tänderna (jfr bet. 'nafs', 'småbita' om hundar) och förmodligen tidigt särskilt använt om 'snappande' av mat.¹ Det är också troligt, att subst. da. *snavs* n. och rg., no. *snafs* m. är en avledning härtill (såsom saken framställes i ODS). Motsvarande gäller nog sv. *snafs* n. Det danska verbet *snavse* kan väl (som ODS menar) i sin tur vara avlett av substantivet, men kan ju också delvis fortsätta det gamla

¹ Dessa betydelser ha troligen haft stöd av verben *nafsa* resp. *slafsa* (i sig), kanske också av *slufsa* (i sig); se om dem Hummelstedt anf. arb. s. 117, 119, 120.

verbet *snafsa*. Omvänt kan sv. *snafsa* delvis, t. ex. i bet. 'prata skräp', ha kommit att kännas som avlett av (eller rentav vara en ny avledning till) substantivet. Adjektivet *snafsig* i svenskan kan (jfr ODS om da. *snavset*) vara bildat vare sig till subst. *snafs* eller till verbet *snafsa*.

Men huru skall sammanhanget mellan de olika betydelseorna förstås? Bet. 'äta glupskt' hos verbet är påtagligen en tidigt inträdd specialisering av grundbetydelsen 'snappa'. Det är troligt, att betydelsekomplexen 'smuts' är utvecklade ur denna specialiserade betydelse hos verbet: den som 'snappar till sig maten', som 'slafsar den i sig', som 'äter glupskt', blir lätteligen nedsölad. Den överförda betydelsen 'skräp' (någonting odugligt, av ringa värde) kan ursprungligen mera allmänt ha åsyftat någonting smått som snappats hastigt och utan urskillning, men kan också vara sekundärt framgången ur den specialiserade betydelsen 'smuts' (jfr den sekundära och försvagade betydelsen 'skräp' hos orden *skit*, *strunt*). Den 'moraliska' betydelsen 'tarvlig, dålig' kan vara sekundär i förhållande till bet. 'skräp' (någonting obetydligt, av ringa värde) genom en specialisering och skärpning av den nedsättande innebörden, men kan också representera en figurlig tillämpning av betydelsen 'smutsig'.

För att slutligen återkomma till det finl. »slangordet» *snafsig* i bet. 'tarvlig, dålig': vissa betydelser hos da. adj. *snavs*, *snavset* och subst. *snavs* kunde i och för sig ha utövat inflytande på dess användning; men då adj. *snafsig* är folkligt i östsv., då möjligen bet. 'tarvlig, dålig' (Vendell Ordbok) och säkert bet. 'skräpig, dålig' (Vendell Saml.) förekommer i det nyländska allmogemålet, och då bet. 'tarvlig' står bet. 'skräpig' synnerligen nära och kan vara utvecklade därur, synes det mig långsökt att i betydelsen hos finl. *snafsig* vilja spåra en »danism». Troligast är, att det i danskan och i östsvenskan (inkl. den bildade finlandssvenskan) rör sig om självständig betydelseutveckling som på vardera hållet gått i samma riktning.

Jag kommer nu till överensstämmelser mellan sydsv. och östsv. som Bergman ej nämnt.

S. 133 not 1. Ordet *moln* uttalas i Finland normalt med kort vokal och långt *l* (*målln*); se Bergroth § 43 (s. 52). Detta uttal är säkert gammalt.

S. 137. Obestämd pluralis på *-n* hos maskulina substantiv på *-ande*, såsom *ordföranden*, *fjällbresanden*, (Gustaf Hellström) *handelsresanden*. Till det sista exemplet kan jag från samme författares roman *Den gången* (1944) s. 9 foga: »rentierer, funktionärer, *spannmålshandlanden*».¹

¹ Också *-handlande* (och icke *-handlare*) som senare sammansättningsled betecknas av Bergroth § 96 som en finlandism. SAOB: H sp. 381 hänvisar dock till flere sammansättningar med *-handlande*, men hänvisningarna sp. 382 till sammansättningar med *-handlare* äro än flere. Jag kan ur rikssvensk litteratur anföra ytterligare två exempel: *spannmålshandlande* Siwertz Selambs 1 s. 36, *stekhandlande* Knös Rabelais s. 221f.

Också i Finland förekommer obest. pl. på *-n* av mask. subst. på *-ande*, och likaså av mask. på *-are*: *handlanden*, *domaren*, se Bergroth § 67.

Bergman vill förklara typen obest. pl. *ordföranden* i sydsv. som en hypersveicism: emedan i sydsv. obest. pl. av neutra på *-e* fortfarande (liksom i fsv.) lyder lika med obest. sing. (*ett dike* : *flere dike*), har man trott, att pl. *handlande* vore provinsiell och ersatt den med *handlanden*, eftersom mot sydsv. obest. pl. *dike* svarar högsv. obest. pl. *diken*.

Förklaringen är kanske riktig. I Finland är läget emellertid så till vida ett annat, som där också i dialekterna obest. pl. av typen *diken* är den vanliga. På ett par håll förekommer dock uteslutande eller alternativt pl. av typen *diker*, men veterligen ingenstädes den gamla ändelselösa pl. *dike* (obest. pl. = obest. sg.) hos dessa neutra. (Meddelande av mag. Olav Ahlbäck.) I Finland kan alltså analogiskt inflytande både från högspråkets och från dialekternas pl. *diken* ha framkallat pl. *ordföranden*.

Men om man alls vill räkna med inflytande hos mask. på *-ande* från neutrala ord, torde man framför allt böra nämna de neutrala orden på *-ande*, som ju i högspråket numera regelrätt ha obest. pl. på *-n*: *förhållanden*, *ärenden* o. s. v.

Dessutom kan obest. pl. *-n* hos typen *handlanden* betraktas som en subtraktionsbildning till den högspråkliga bestämda pluralen på *-ena*, såsom böjningsformer av ord med obest. sg. på *-e*, alltså sg. *dike* : pl. *dikena* : *diken* ~ sg. *handlande* : pl. *handlandena* : *x* = *handlanden*. Samma analogi är i finlandssvenskan tillämplig på obest. pl. *domaren*, ty där heter best. pl. fortfarande *domarena* (icke *domarna*), se Bergroth § 75.

Det rör sig i varje fall i sydsv. och i östsv. om av varandra oberoende nybildningar som gett samma resultat under delvis likartade, delvis olikartade villkor.

S. 167. I en del sydliga mål förekommer uttrycket »han har tagit sig» och i Vgtl »han har lagt ut», om jag förstått Bergman rätt, båda i bet. 'har ökat i vikt'. Det förra uttrycket är fullt kurant för mig i bet. 'har hämtat sig, repat sig, blivit bättre (efter en sjukdom)' och det senare i bet. 'har blivit fetare'. Här föreligger väl självständig betydelseutveckling i samma riktning på olika håll.

S. 207. Sing. *peng* 'slant' förekommer stundom i Finland, åtm. skämtsamt och i barnspråk; jfr härmed Bergmans uppgifter om danskan. Också denna överensstämmelse beror väl på självständig nybildning på olika håll till pl. *pengar* resp. da. *Penge*.

S. 224. Adj. *vettig*. Uttrycket »ingen vettig människa», varom Bergman säger, att det numera synes förekomma rätt ofta i litteraturen, förefaller mig fullt kurant, men i Finland finnes adjektivet också i dialekterna. Vendell Saml. s. 271 uppgiver *vituger* för Pojo och Tenala och översätter det med 'vettig', Wessman 2 s. 528 *vitug(är)* från Nagu

och översätter det med 'vettig, förständig'; dessutom har Vendell Ordbok sammansättningarna *littelvettog 'fjäskig; mindre vetande', *lättevettog 'fåsig, sinnessvag; fjäskig, lättsinnig' och *småvettog 'mindre vetande' (s. 555, 584, 882). Ehuru självständiga bildningar till *vit* n. 'vett' kunna föreligga, är det väl troligast, att fsv. haft ett adj. *vitugher (obelagt Söderwall 2 sp. 1008, 1332, 1347) motsvarande fvn. *vitugr* 'forständig' (Fritzner 3 s. 977, endast tre hänvisningar).

S. 229. *fastlagsbulle* 'fettisdagsbulle' tillhör Skåne, men också andra trakter. SAOB anger ingen inskränkning i ordets förekomst. I Finland heter det mig veterligen alltid *fastlagsbulle*, aldrig *fettisdagsbulle* (liksom *fastlagstisdag*, aldrig *fettisdag*). Ej heller under *fettisdag*, *fettisdagsbulle* har SAOB några uppgifter om ordens spridning.

S. 231. Formen *kass* (för högsv. *kasse*) är vanlig i Finland; se Bergroth § 60. I stadsspråket nyttjas den (liksom ordet överhuvud) mest vid — eller på tal om — torghandel och uppköp från allmogeskutor, och den får alltså sammanhållas med folkmålens *kass* 'fiskkasse', som antecknats både i Nyland, Åboland och Österbotten (Vendell Ordbok s. 425, Wessman 1 s. 350). Följaktligen är det väl icke helt uteslutet, att den kortare formen i Finland ätm. delvis beror på östsvensk apokope; jfr Hultman De östsv. dial. §§ 1.49 (s. 143f.), 4.9 (s. 183). Men då ordet också annorstädes av gammalt uppvisar växelformer (SAOB: K sp. 687f.; märk också det av Hellquist² s. 451 påpekade formparet fvn. *kass* : *kassi*, Fritzner 2 s. 260), är det kanske troligast, att både sydsv. och östsv. *kass* fortsätta den gamla enstaviga formen.

Med Lombards iakttagelser om sydsvenskt språkbruk kunna följande jämförelser göras.

S. 8. *nygotatis* (som ett ord) i Lund, likaså i Finland, Bergroth § 127, säkerligen självständigt på vartdera hållet. Sammanskrivning förekommer hos smålänningen V. Moberg Sömlös (6. uppl. 1937) s. 277, Giv oss jorden (1939) s. 81.

S. 12. Den sydsv. accentueringen 040 av orden *persilja*, *rädisa* är normal i Finland. Topelius rimmar *visa* : (Mor kallar mig) *rädisa* i Hjaltevisa vid fem år, Läsnings för barn, Sjunde boken (Sthm 1891) s. 28. Denna accentuering av orden kan vara gammal.

S. 17. Prefixet *er-* i *erfara* o. s. v. uttalas i sydsv. ofta *ēr-*, även *ār-*; i uppsv. säges uttalet *ār-* vara avgjort det vanligare av de två. Hugo Pipping uppger i Nystavaren 4 (1893) s. 128, att uttalet i Finland vacklar mellan spetsigt *e* och brett *ä*, men yttrar sig ej om den relativa frekvensen. Jag tror att uttal med *e* är vanligast hos oss. Detta uttal stödes av stavningen, och hithörande ord äro övervägande bokord.

S. 36. *i fjol våras* (somras o. s. v.) i sydsv. jämte *i fjol på våren*; i uppsv. endast den senare typen. För mig är *i fjol våras* fullt kurant och ter sig naturligare än *i fjol på våren*. Här föreligger säkert en gemensam arkaism.

S. 37. *bli* 'stanna, kvarstanna, uppehålla sig', t. ex. *Ska du bli*

här en längre tid?, säges vara mycket vanligt i sydsv., men tämligen okänt i uppsv. Hithörande exx. äro enligt SAOB vardagliga eller något alderdomliga eller bygdemålsfärgade. För mig ter sig denna användning av *bli* fullt kurant och ej påfallande vardaglig, om också något talspråksmässig, varför jag i vårdad skriftlig framställning kanske hellre skulle nyttja *stanna* eller *bli kvar*.

S. 38. Medan sydsv. har *fyllepenna* (med sydsv. bindevokal), saknar enligt Lombard uppsv. ett motsvarande **fyllpenna*, ehuru ett sådant ord kunde behövas för att ersätta *reservoarpenna*. För mig är *fyllpenna* fullt kurant ätm. som talspråksord, och jag har nyss råkat se det i tre annonser i Hufvudstadsbladet (d. 7., 14. och 23. okt. 1945). Dock har jag ungefär samtidigt ett par gånger i samma tidning observerat *reservoarpenna*. Den finl. formen av ordet är väl bildad efter ty. *Füllfeder*, den sydsv. (såsom Lombard antyder) kanske efter da. *Fyldepen*.

S. 38f. *gå om* 'gå över' om en åkomma, en förkylning, t. ex. *det går om*, säges i sydsv. vara mindre vanligt än *gå över*, men vara alldeles okänt i denna bet. i uppsv. Enligt Bergroth § 416 är det hos oss vanliga *gå om* en provinsialism, ehuru ej en finlandism, för högsv. *gå över*. Det förekommer emellertid hos Strindberg *Det nya riket*, 1. uppl. (1882) s. 131 = Saml. skr. 10 (1922) s. 111: »festalets rus hade *gått om*», och kan således ej anses främmande för uppsv. — om man ej hos Strindberg får räkna med finländsk påverkan av hans första hustru Siri von Essen.¹

S. 46. *stickelbär* 'krusbär' säges förekomma i sydsv., men ej vara vanligt hos bildade, och är enligt Lombard okänt i uppsv. Det är troligen en arkaism. Från Finland känner jag ordet sedan min barndom (på 1890-talet) och vill minnas, att det var rätt vanligt, om också *krusbär* troligen var vanligare redan då och säkert är det numera. Östergren 3 sp. 1304 anger emellertid under *krusbär* som synonym därtill *stickelbär*. Enligt Dalin Ordb. 1 s. 874, 2 s. 454 är *krusbär* det rätta namnet på bär av *Ribes grossularia*, medan *stickelbär* egentligen är namn på bär av *Ribes uva crispa*, vilka dock i allmänhet kallas *krusbär*; men Krok och Almqvist *Svensk flora för skolor* (11. uppl. 1907) s. 147 tillskriva båda de sv. benämningarna *Ribes grossularia*, och någon art eller varietet *Ribes uva crispa* upptaga de ej. Benämningarna *stickelbär* och *krusbär* tyckas alltså (att döma av Dalin) sedan mitten av 1800-talet ha nyttjats som synonymer (möjligen med lokala skiftningar i bruket), men *krusbär* har påtagligen visat sig starkast i konkurrensen åtminstone som normalord i högspråket.

Åbo, den 24. okt. 1945.

¹ Han var gift med henne 1877—91, och det Nya riket utkom 1882. Jag har observerat också ett par andra eventuella finlandismer hos Strindberg i skrifter från ungefär samma tid: »Det kostar på en hederlig man att *måsta* vara falsk!» Sv. öden o. äfventyr 2. delen, 1. uppl. (1883) s. 236 = Saml. skr. 11 (1913) s. 303; »En natt *klockan tolfte* hördes» Giftas 1. delen, 1. uppl. (1884) s. 190 = Saml. skr. 14 (1918) s. 145. Jfr Bergroth §§ 88, 209.

Theodor Hjelmqvist.

Den 2 juli 1944 avled en av de flitigare medarbetarna i äldre årgångar av Arkiv för nordisk filologi, professor Theodor Hjelmqvist.

Theodor Hjelmqvist var född i Växjö 1866, där fadern vid den tiden var lektor vid läroverket. Han övergick emellertid snart i kyrkans tjänst och utnämndes 1870 till kyrkoherde i Härslöv i Skåne. Efter skolgång i Lund inskrevs Hjelmqvist som student vid Lunds universitet 1884 och blev där fil. kand. 1886 och fil. lic. i ämnena nordiska språk, germanska språk och litteraturhistoria 1890. Följande år disputerade han för doktorsgraden och utnämndes därefter till docent i fornnordisk litteratur och 1892 till docent i nordiska språk. Åren närmast efter disputationen ägnade sig Hjelmqvist åt lärareverksamhet vid olika skolor och utnämndes 1904 till lektor i modersmål och tyska vid Lunds katedralskola, vilken befattning han innehade till pensionsåldern 1931. År 1920 erhöll han professors titel. Han var sedan 1891 medlem av Det nordiske Oldskriftselskab och sedan 1920 av Kungliga Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund.

Hjelmqvists specialämne var nordiska språk. Undervisningen i detta ämne handhades under hans studieår av Theodor Wisén som professor och sedan 1886 av Knut Söderwall som e. o. professor. Docenter i ämnet voro sedan 1879 Axel Kock och Sven Söderberg. Av dessa är det Wisén, som betytt mest för Hjelmqvist. Genom honom inriktades hans studier på vad han själv brukar kalla norrönan, det fornvästnordiska språket. Under hans studieår utkom Wiséns *Carmina norroena*, som helt naturligt kommit att betyda mycket för Hjelmqvists sätt att umgås med den isländska litteraturen. Han har av Wisén lärt textkritik och texttolkning. För sin doktorsavhandling valde han ock ett fornnordiskt ämne: »Naturskildringarna i den norröna diktningen.» Den har huvudsakligen deskriptiv karaktär. Han har samlat de intyg man i litteraturen äger om de norröna folkens natursinne och söker ge en totalbild av vad tyskarna kalla »die poetische Verwendung der Natur» i den norsk-isländska diktningen, dvs. av naturen sådan den framträder i skildringar med konstnärliga krav och sådan den kommer till uttryck i bilder, jämförelser och kenningar. Redan i detta arbete kan man skönja Hjelmqvists särdrag som forskare: den fina känslan för stilens krav och den noggranna dokumenteringen. Problemet belyses genom en mångfald exempel, hämtade från olika

håll inom litteraturen. Svagheten i boken är dess komposition. Anhopningen av materialet och bristen på typografisk kapitelindelning gör den ganska svåröverskådlig, och som författaren själv framhåller har den historiska utvecklingen endast i ringa mån tillgodosetts. Den närmaste förebilden har tydligen varit Otto Lünings *Inaugural-Dissertation »Die Natur, ihre Auffassung und Verwendung in der altgermanischen und mittelhochdeutschen Epik»* (1888).

Genom arbetet på doktorsavhandlingen blev Hjelmqvist förtrogen med den isländska litteraturen överhuvud och inte minst med skaldediktningen. Denna ägde för honom värde icke endast som forskningsobjekt, utan även därför att »den uppenbarar poetiska skönheter och en egendomlig stil, som med lätta antydningar och sammanträngt bildspråk frammanar den ena tavlan efter den andra för vår inre syn». Det blev honom emellertid inte förunnat att samla sig till ett större arbete på detta fält. Sitt intresse för den isländska litteraturen har han dock dokumenterat genom en rad ingående recensioner av nya verk på det fornvästnordiska området samt genom en del emendationer och tolkningsförslag till isländska dikter. Belysande för hans metod att genom fylliga paralleller belysa en fråga är den lilla skriften »Samknúta. Ett bidrag till tolkningen av Nesjavísur» (1913).

År 1893 blev Hjelmqvist anställd vid Svenska Akademiens ordbok som chef för exciperingsarbetet, och då Ordboken började utkomma, föll det på hans lott att varsko allmänheten om denna nya källa till vår fosterländska odling, och då det första häftet icke motsvarade den bild många gjort sig av det nya verket, tog han Ordboken i försvar i skriften »Om begagnandet av Svenska Akademiens ordbok», i vilken han söker undanröja en del missförstånd angående Ordbokens uppgift och ger anvisningar om vad en historisk ordbok är och vad den vill ge. På 1890-talet företog han flera resor till Tyskland, Holland och England för att i Göttingen, Leiden och Oxford taga kännedom om arbetet vid de stora historiska ordböcker, som utges i dessa städer. Sina iakttagelser har han framlagt i skriften »Modern lexikografi» (1896).

Genom sitt arbete med Ordboken kom Hjelmqvist in på ett helt nytt forskningsområde: nysvensk ordhistoria och lexikografi. Nysvenska — i varje fall det nysvenska skriftspråket — hade under hans studieår intagit en undanskymd plats i den akademiska undervisningen och forskningen. Vad Hjelmqvist skriver om Sven Söderberg, att »han knappast tycktes vilja erkänna de yngre språkskedena såsom erbjudande fullt lämpliga objekt för vetenskaplig behandling», har nog inte enbart individuell giltighet. Som ordhistoriker har Hjelmqvist främst koncentrerat sig på den grupp av ord, som kallas appellativnamn, dvs. egennamn i appellativ användning. Dylika namn, som ofta erbjuda besvärliga problem, upptagas icke i de vanliga ordböckerna eller i Svenska Akademiens ordbok. Hjelmqvist har från litteraturen och folkmålen samlat ett stort antal exempel på egennamn i sekundär användning i svenskan, vilka alfabetiskt ordnade

sammanförts i tre böcker: »Bibliska personnamn med sekundär användning i nysvenskan» (1901), »Förnamn och familjenamn med sekundär användning i nysvenskan» (1903) och »Bibelgeografiska namn med sekundär användning i nysvenskan» (1904). Själva samlandet och ordens lexikaliska behandling ha varit huvudsaken, under det att en översikt av de allmänna resultaten meddelas endast i ett sammanträngt slutkapitel i varje volym. Som samlingsverk ha dessa arbeten bestående värde. De ha också uppmärksammats vid de undersökningar av dylika namn i olika europeiska språk, som senare sett dagen och i vilka de allmänna förutsättningar för övergången till appellativ innebörd ytterligare klarlagts. En annan typ av namn har Hjelmqvist behandlat i »Imperativiska substantivbildningar» (1913), varest materialet ordnats efter betydelsekategorier. Han har för dessa arbeten kunnat tillgodogöra sig tyska forskares undersökningar, men inom svensk vetenskap är Hjelmqvist den förste, som gripit sig an med specialundersökningar på detta område.

I övrigt har Hjelmqvists vetenskapliga verksamhet varit inriktad på textkritik och texttolkning. Även härtill har han i viss mån stimulerats av sitt arbete vid Ordboken. Vid granskning av ordboksexcerpter leddes han över till granskningen av det skick, i vilket de excerpterade urkunderna utgivits. Den egentliga orsaken till att han kom att syssla med textkritik och texttolkning har man dock att söka i hans egen läggning. Han gladdes åt svårigheterna, och det var honom ett nöje att söka övervinna dem: »Det är ett äkta nordiskt drag att fröjdas över själva svårigheterna, att med lust och gamman söka knäcka ganska besvärliga tankenötter endast för leks, för rolighets, skull», yttrar han en gång. Men framför allt var han litterärt intresserad och hade en vidsträckt beläsenhet både i gammal och ny litteratur. Han kände det som en plikt att låta de gamla dokumenten och den gamla litteraturen framträda i så fulländad gestalt som möjligt och att göra dem förståeliga för nutiden. Ofta bestå hans många kritiska anmärkningar till fornsvenska eller nysvenska texter i att han tar den föreliggande texten i försvar mot »rättelser» av utgivare, som icke varit förtrogna med äldre språkbruk. Ibland visar redan deras interpunktion, att de icke förstått texten. I många fall söker han dock själv förbättra en förvanskad text genom egna emendationer, varvid i rimverk bristfälliga rim få tjäna som kriterium på att texten förvanskats. Oftast har han lyckats väl komma till rätta med sina texter och gjort åtskilliga fyndiga och övertygande emendationer, såsom då han i Schacktavels lek bakom textvarianterna *divurs näät*, *divers näät* spårar det evidenta *dwer(g)s näät* 'spindelväv'. Även andra sådana kunde nämnas. Någon gång har väl han som andra råkat på villospår. Sålunda bör den av honom kommenterade formen *aall fiende* i Heming Gads brev enligt senare läsning av Gottfrid Carlsson utbytas mot *ööll fiende*. Hans främsta bidrag till fornsvensk texttolkning äro uppsatserna »Till Schacktafvels lek» (Festskrift till

Söderwall), »Till Heming Gads brev» (ANF 23), »Rättelser och förklaringar till fornsvenska texter» (SNF 4: 3) och den evidenta tolkningen av orden *af presti andrum huerium* i Guta-Saga (ANF 20). Bland bidragen till nysvensk textkritik och texttolkning må nämnas hans ordtolkningar till Stiernhielms diktning (ANF 17) och hans anmärkningar till Skogekär Bergbos och Wivallius' dikter (ANF 18 och 29).

En särställning bland Hjelmqvists texttolkningar utgör hans skarp-sinniga bidrag till tolkningen av runinskriften på Forsaringen (ANF 24), där de omtvistade orden *alt aigu i uarr af an hafsck aki furir* fått en såvitt jag kan döma övertygande förklaring och Bugges uppfattning av inskriftens innebörd definitivt bekräftats. Härtill sluter sig värdigt den väl underbyggda läsningen och tolkningen av en bennål i Lunds historiska museum, där han fått användning för sina tidigare namnstudier (LUÅ 1909).

Som vetenskapsman var Hjelmqvist främst samlare och detaljforskare. De stora linjerna och de vida utsikterna lågo mindre för honom. Hans produktion gör därför vid en överblick ett i viss mån splittrat intryck. Tillfälle till en mera samlad insats på ett begränsat område erhöi han emellertid, då han tillsammans med Karl Warburg och efter dennes död ensam kom att redigera den samlade upplagan av Anna Maria Lenngrens skrifter i Svenska Vitterhetssamfundets upplagor av svenska författare. Även den nya upplagan av Hedvig Charlotta Nordenflychts samlade arbeten i samma serie har han färdigställt, då den ursprunglige utgivaren, Hilma Borelius, dog, innan hon hunnit avsluta sitt arbete. Det är främst kommentarbanden, som det fallit på Hjelmqvists lott att utarbeta. I ett Tillägg till Nordenflychtskommentaren framlägger han dock även en del dikter och brev, som han själv funnit. Genom sin textkritiska verksamhet, sin vidsträckt beläsenhet och sina litterära intressen överhuvud var Hjelmqvist särskilt lämpad som textutgivare. Hela hans tidigare produktion var ju ock litterärt inriktad. Särskilt Lenngrenskommentaren, som nästan helt är Hjelmqvists verk, bär hans personliga forskarprägel. Den omsorgsfulla, ibland väl omständliga motiveringen stödes av talrika paralleller såväl från författarinnans egna skrifter som från andra inhemska eller utländska författare. Ibland sväller kommentaren ut till en hel liten litteraturhistorisk undersökning. En stiltforskare (Belfrage) har betecknat Hjelmqvists Lenngrenskommentar som »den stora och säkra inkörsvägen» för dem, som vilja skaffa sig en mera ingående kännedom om gustaviansk dikt Konst, och den har bestående värde, även om enligt samme forskare enskildheter i den kunna diskuteras.

Ett arbete, som bör ha berett Hjelmqvist särskild glädje, är utgivandet av Pontus Wikners vittra skrifter och brev i den samlade upplagan av Wikners skrifter. Som ung student hörde Hjelmqvist till dem, som fylkade sig kring Wikner och i honom sågo sin andlige

ledare. Han deltog också aktivt i den kristna studentrörelsen, och de föredrag han hållit vid möten och sammankomster inom denna rörelse, har han publicerat i olika tidskrifter eller kalendrar. De behandla vitt skilda ämnen, men andan i dem är alltid densamma: den kristna livssynen. Denna var väl ett arv från hemmet, men den torde ha ytterligare befästs genom inflytandet från den uppsaliensiske tänkaren med hans krav på sann dvs. personlig storhet.

Hjelmqvist var dock främst en böckernas man, och man minns honom helst i hans bibliotek, omgiven av sina bokskatter, där han med närsynta ögon granskade sina texter och gladde sig åt att få lösa deras gåtor. Hans livssyn och humana läggning gjorde, att han gärna väjde undan för mera brutala livsformer. Som kritiker var han också alltid hovsam. Han kunde konsten att kritisera utan att såra.

Johan Palmér.

Hugo Pipping.

Professor Hugo Pipping avled den 31 juli 1944. Samma år den 5 nov. skulle han ha fyllt 80 år. Hans maka, en syster till prof. Edvard Westermarck, hade dött två år tidigare. Det var ett hårt slag för honom, äktenskapet hade synbarligen varit ovanligt lyckligt. För främmande föreföll det som om han repade sig förvånansvärt snabbt, men hans närmaste omtala, att han inte mer känt sig riktigt hemma i livet.

Trots sin höga ålder och den nedsättning av kroppskrafterna som naturligtvis följde med, var han andlingen spänstig ännu sina sista år. Han besvärades dock mycket av starkt försvagad syn; han hade skadat särskilt ena ögat redan i yngre år vid avläsningen av de mikroskopiskt små kurvorna av Hensens fonautograf. Under sina sista år måste han därför inskränka på sin läsning och låta läsa högt för sig en del, men ännu då följde han med i sina vetenskaper och var verksam själv. Först under sin sista sjukdom, månaderna innan han dog, klagade han över att ha blivit mycket trött och skall en gång ha sagt: »Det är tröttsamt att inte orka tänka.»

Här skall framför allt talas om Hugo Pipping som forskare. Hans tryckta skrifter finnas förtecknade systematiskt av Hugo E. Pipping i Festskrift tillägnad Hugo Pipping 1924, i SLSF (Bibl. 1924), kronologiskt hos T. Carpelan och L. Tudeer Helsingfors universitets lärare och tjänstemän 2, 1925, och fram till år 1938 hos S. Sola och L. Tudeer s. a. Supplement 2, 1940. Sedan dess har han publicerat *Ein Beitrag zur römischen Metrik*, 12 s., *Zur Erklärung des Stellungsgesetzes von Marx*, *Einige Beobachtungen*, 8 s., och *Über die Bedeutung der Wortgrenzen in der römischen und griechischen Metrik*, *Einige Beobachtungen*, 8 s., tryckta 1942 och 1943, i Soc. Scient. Fenn. (SSF), *Commentat. Human. Litter. (CHL)* 13, 1944, och vidare *Om enstaviga slutord i Runebergs hexameter*, *Med en sidoblick på Tegnér*, 9 s. (1943 som särtryck, 1945 i SNF 31f.) och *Nya stöd för gamla åsikter*, 2 s. (i Festskrift Sahlgren 1944 = Arkiv 58).

Redan hans första studieplan och examina hade filologisk karaktär, men sin första vetenskapliga insats gjorde han i den akustiska fonetiken. Det är troligt att han på ett tidigt stadium hade funnit ett bättre fonetiskt underlag nödvändigt, än det som gavs av den genetiska fonetiken. Dessutom låg detta hans första självständiga vetenskapliga

intresse mycket nära till hans starka sinne för musik; det fanns en tid då han tänkte på att utbilda sig till yrkesmusiker, pianist, och ännu i 60-årsåldern var han en konstnär vid pianot.

Hans fonetiska undersökningar gällde språkets klanger, vokaler. »Das Hauptverdienst seiner Forschung liegt ... vor allem darin», säger professorn i fonetik vid Helsingfors universitet A. Sovijärvi, »dass er auf hervorragender Weise die Frage geklärt hat, welche Beziehung im allgemeinen [d. v. s. i allt mänskligt språk] zwischen der Klangfarbe der Vokale und der Resonanz der Ansatzrohrräume besteht. Die von ihm gezogenen Schlussfolgerungen betrafen die stärksten Hauptformanten, die den Resonanztönen der wichtigsten Ansatzrohrräume, nämlich denen des Mund- und Rachenraumes entsprechen. Er hat auch die richtige Wahrnehmung gemacht, dass die feste Brustresonanz den ersten oder die zwei ersten Teiltöne des Vokalklangs je nach der Höhe des Grundtons verstärkt. ... In Hinsicht auf diese überaus wertvollen Resultate, die Pipping mit . . . mangelhaften Mitteln erreichte, verdienen seine Untersuchungen um so grössere Anerkennung», Sovijärvi Die gehaltenen, geflüsterten und gesungenen Vokale und Nasale der finnischen Sprache, 1938, s. 7. Pippings viktigaste fonetiska arbeten finnas förtecknade där s. 173. Prof. Sovijärvi meddelar mig om Studien über die Funktion des Trommelfells, 1913, att få undersökningar av detta slag ha gjorts och att Pipping också där har nått märkliga resultat i betraktande av de medel han förfogat över. I Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära, 1922 (Inledning 1922), har han givit en allmänfattlig framställning av den allmänna fonetikens grunder, som B. Collinder s. 325 i en anmälan i Finsk Tidskrift 93 (1922) sagt »förtjänar att bli läst långt utanför de kretsar den företrädesvis riktar sig till». Hans fonetiska forskarverksamhet fick internationellt erkännande genom tvenne framträdande utmärkelser: han blev hedersledamot av Deutsche Gesellschaft für Stimm- und Sprachheilkunde 1928 och av International Society of Experimental Phonetics 1930. Som språkforskare förblev han experimentalfonetiker, se t. ex. Guta lag och Guta saga, 1905ff., s. LXV noten.

I sitt företal till Gotländska studier (1901) betecknar Hugo Pipping detta arbete som hans första i nordiska språk — ett forskningsområde, säger han, som dittills varit honom främmande. Då han reste till Uppsala 1898, torde han ha fått en vink att ägna sig åt de nordiska språken av e. o. professorn i svenska språket och litteraturen A. O. Freudenthal, som ursprungligen tänkt sig O. F. Hultman till efterträdare men tröttnat på att vänta på honom. Pipping nämner i företalet, att Evald Lidén infört honom i det nya studiet; han hade liksom många andra förr och senare fått åtnjuta dennes enskilda handledning.

I Uppsala ägnade sig Hugo Pipping åt forngutniskan i handskrift och runskrift. Även i fortsättningen uppgick han i utforskningen av fornspråken och deras minnesmärken och av ortnamn. Som professor i nordisk filologi brukade han framhålla det lyckliga i att han i Hultman

som e. o. professor hade en ämbetsbroder som förträffligt svarade för undervisningen i dialektforskning.

Gotländska studier är en edition av B-hskr. av Gutalagen jämte mönstergill beskrivning, karakteristik av språket i randanteckningarna och i ett språkligt likartat kapitel av lagen samt strödda iakttagelser om fgotl. I dessa påvisar Pipping att fgotl. avvikit från fastlandsspråket på flera och viktigare punkter än tidigare författare hade antagit. Urg. *auh* motsvaras av *au*, det har icke utvecklats till *ō* såsom i alla andra nordiska fornspråk (s. 130ff.). Häre fick han medhåll (se N. Carlsson i Arkiv 35 s. 321), och de sista betänkligheterna veko med anf. artikel av Carlsson (»Utvecklingen av urg. *auh*»). Pipping såg senare i denna konservatism ett bevis på att utvecklingen *au* > *ou* har skett i fgotl. först efter »den tidpunkt, då sammandragningen av diftongen inträdde» (Inledning 1922 s. 107); Carlsson Det gotl. *i*-omljudet, i GHÅ 1921 (*i*-omlj.), s. 48, 58f. ville däri se ett östgermanskt drag. — Viktigast bland Pippings iakttagelser i Gotl. stud. är (s. 95ff., redan i hans förberedande meddelande Till omljudsläran 1899), att i fgotl. ett fallande *i* har verkat omljud i föregående starktonig stavelse, även om denna varit kort; han meddelar (s. 129) att Hultman gjort samma iakttagelse. Om den förenade sig bl. a. A. Noreen, medan bl. a. A. Kock förnekade den, Carlsson *i*-omlj. s. 5. Här, ännu 1921, konstaterar Carlsson, att regeln gällde »alltjämt som obevisad eller till och med som slutgiltigt vederlagd». Efter Carlssons framträdande torde intet tvivel mer vara möjligt på att Pipping haft rätt. — Denne antog Gotl. stud. s. 129, att *i*-omljud, verkat av senare bortfallet *i*, uppträtt tidigare (vid starkare accent på ändelsen) på Gotland än i det övriga Norden, i (SNF 12, 1920, s. 114 och) Inledning 1922 s. 84f., 89 preciserat så, att det inträtt lika tidigt som *i*-omljudet på *e* överallt, innan *i* föll efter lång stavelse. Carlsson *i*-omlj. s. 56ff. håller före, att *i* i fgotl. haft samma betoningsgrad efter kort rotstavelse som efter lång och därför fallit samtidigt, ljudlagsenligt; Pipping Inledning 1922 s. 85, 94 invände härtill, att i varje fall *u* har fallit senare, efter det *u*-omljudet på *ia* upphört att verka i fgotl., hos kortstaviga än hos långstaviga, då de senare ha brytningsdiftongen skriven *io* med *u*-omljud, men de förra *ia ie* utan det. I skriften Zur Theorie der Analogiebildung, i Mém. de la Soc. Néo-philol. à Helsingfors 4, 1906 (Mém. 4), förklarar Pipping fgotländskans *i*-omljudda preteritiformer av svaga *ja*-verb med antagandet att omljudet inträtt i tätare följd inom deras formsystem på Gotland än i det övriga Norden och bevarande analogi (se nedan) därför uteblivit (s. 305f.). I hans slutliga uppfattning beteckna dessa former intet problem, Inledning 1922 s. 85, jfr Carlsson *i*-omlj. s. 49. — Uppsatsen Om runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna, 1901 (HVSU 7), s. 47ff. visar upp olika fgotl. dialektområden, med brytningsdiftongen bevarad som *ia* i söder, men *i*-omljud till *ie* i norr. »Det moderna dialektmaterialet bestyrker i stort sett Pippings resultat», H. Gustavson Gutamålet 1, 1940, s.

243f. — I Nya gotl. studier, 1904 (GHÅ 10), behandlar Pipping bl. a. enstaka ord, ordformer och textställen såsom fgotl. *ai* jämte *e* 'alltid', *huar* och *huer*, *linda gyrt* och *gyrblu gyrt*, *stap* 'strand' och *tia* 'tä'. — I Guta lag och Guta saga, 1905—07, har han slutligen utgivit A-hskr., försedd med inledning och ordsfatt.¹ Han har där belyst texterna ur en mångfald synpunkter: sakligt sammanhang, ortografi, ljudformer, böjning och ställning till andra språk.

Pippings iakttagelse om *i*-omljudet i fgotl. kan antagas ha givit upphov åt hans tvivel på Kocks lära om olika *i*-omljudsperioder, åtskilda av en omljudslös period; det framträder ännu icke i hans förberedande meddelande 1899 (se ovan), men han uttalar det redan i Gotl. stud. 1901, s. 97. För de kortstaviga omljudslösa orden utom Gotland tänkte han sig till en början alltför kortvarig omljudsverkan på grund av brant accentfall (Gotl. stud. s. 98, NM 1902 15/11—15/12 s. 5f., 13), och för både långstaviga och kortstaviga prövade han i Mém. 4 en förklaring med upprepade analogiska utjämningar, en av naturen kraftigare »bevarande», vilken verkat vid fallande *i*, och en svagare förändrande »skapande», som vid kvarstående *i* verkat under alltför kort tid hos kortstaviga på grund av sent inträdande omljudsverkan (s. 274ff., 311).² Samtidigt opererade han med analogisk synkope utan omljud vid genomsynkopering, där *i* regelrätt skulle ha verkat omljud senare (s. 283 med not 2, 286ff., 309ff.). På genomsynkopering och på analogisk synkope vid systemtvång byggde han sin slutliga förklaring, i Xenia Lideniana, 1912, s. 174 och SNF 12, 1920, s. 97ff. Systemtvånget ligger i, att *i* efter kort stavelse, vilket icke varit fullt fallfärdigt då *i* föll efter lång, har kunnat avlägsnas samtidigt utan omljudsverkan liksom vid genomsynkopering, vid stark analogi från långstaviga inom samma böjningstyp (Inledning 1922 s. 84f.). Ett stöd för denna teori fann han i ftyskan, Über den sog. »Rückumlaut» im Altdeutschen, i Neuphilol. Mitteil. (NM) 21, 1920, och SNF 12 s. 92ff., i det att *i*-omljud saknas där hos kortstaviga liksom hos långstaviga där *i* har fallit bort, därför att detta skett före *i*-omljudets tid, ljudlagsenligt hos de långstaviga och samtidigt analogiskt hos de kortstaviga (fhty. *sal*), medan *i*-omljud finnes hos kortstaviga där *i* har stått kvar ljudlagsenligt till *i*-omljudets tid (fsax. *seli*), Inledning 1922 s. 74. Gotländskan hade enligt Pippings tidigaste förklaring (redan i Gotl. stud. s. 103) innan den relativt sena, alltför raskt passerade försvagningen av *i* hos kortstaviga, enligt hans slutliga uppfattning (sålunda i Inledning 1922 s. 89) innan det analogiska bortfallet samtidigt som hos de långstaviga, även där rotvokalen varit en annan än *e*, fått *i*-omljud också hos kortstaviga. Hans vägledande tanke alltifrån början var att *i*-omljudets period varit en och att därunder ett allt starkare betonat *i* verkat omljud (Gotl. stud.

¹ Härtill SNF 5 s. 16f., 12 s. 37f., Inledning 1922 s. 117f.

² Den yngre analogien kan ha lett till former lika de ljudlagsenliga som den äldre förhindrat (a. a. s. 301f.).

s. 98, Mém. 4 s. 312f., Inledning 1922 s. 83), sedan det blivit tillräckligt svagtonigt, men medan det ännu stod kvar (NM 1902 15/11—15/12 s. 5, Inledning 1922 s. 75, 88).

I uppsatsen I-Umlaut und U-Brechung in den nordischen Sprachen (NM 1902) framlade Pipping s. 12f. sin teori att urg. *eu* i Norden — enligt Grammatiska studier (GHÅ 11, 1905) s. 26 överallt i Norden — i allmänhet¹ har uppnått eller genomlöp stadiet *iau* genom brytning. Teorien har vunnit allmän tillslutning, se litteraturen i Inledning 1922 noten 108: 1, Hultmans dagboksanteckning hos R. Pipping i Hist. och litt.hist. studier 9 (SLSF) s. 50, Hultman Efterl. skr. 2 (1911, publicerade 1939) s. 188, A. Noreen Aisl. Gr. § 56, Gustavson a. a. s. 236. Några teser i Germanische Miscellen (NM 1904 s. 145ff.) om komplikationer vid *w* och *h* utbyggde Pipping i Grammatiska studier (se där s. 44f.) och i uppsatsen Zur Lehre vom *w*-Verlust in den alt-nordischen Sprachen, Xenia Lid. Resultaten avvisade E. Olson i Arkiv 31 s. 115ff. men utvecklade Pipping ytterligare i SNF 8, 1917 (märk här s. 93ff.) och vidhöll i Inledning 1922 s. 126ff. *H*-bortfallet behandlade han (i Xen. Lid. och) i uppsatsen Über den Schwund des *h* in den altnordischen Sprachen, NM 16, 1914; se här s. 136f., 155, 158. (Här s. 139 använder han första gången termerna labil vokal, d. v. s. vid synkopen regelrätt bortfallen — så kallad även om den kvarstår i diftong med föregående vokal, Inledning 1922 s. 71f. — och stabil vokal, d. v. s. efter synkopen regelrätt kvarstående.)

Flera iakttagelser och slutsatser publicerade Pipping i Helsingfors-tidskriften Neuphilologische Mitteilungen. Med tiden skaffade han sig en egen tidskrift i Studier i nordisk filologi, utgiven i Svenska Litteratursällskapets i Finland skriftserie (SLSF). Här behandlar han i Fornsvenskt lagspråk 2—3 (SNF 3, 1912) växlingarna *i : e, u : o* i ändelser i västgöotalagar. Han fann att de förete samtidigt vokalharmonier och ofullständig vokalbalans; A. Kock Sv. ljudh. 4 s. 46f., 361 anslöt sig till dessa resultat endast i fråga om KB av Y. Vgl. och höll före att den samtidiga förekomsten beror på olika dialekter (vartill Pipping i SNF 21 s. 96). I SNF 19, 1928 (En metodfråga, s. 6ff.), prövade Pipping sina resultat med sannoliketskalkyl. Härmed var han inne på användningen av statistiken i förfinade former på språkligt material, här på ortografiska och därav härledda ljudhistoriska företeelser. Däröfver handla artiklar ytterligare i SNF 20 och 21. I den senare behandlade han huvudsakligen växlingen *a : æ* i västgöotalagar; jfr härtill Olsson Nordberg Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom 1, 1926, s. 202ff. och V. Jansson Fornsvenska legendariet, Handskrifter och språk, 1934, s. 190. — Andra artiklar av Pipping äro Till frågan om *l*- och *n*-ljudens kvalitet i de nordiska språken (SNF 6, 1914), där han utgående från urnord. supradentala (kakuminala och alveolara) ljud, liksom i Inledning 1922 s. 75f., förklarar både vokal- och kon-

¹ Se SNF 12 s. 70, Inledning 1922 s. 109.

sonantkvaliteter (både *i*-omljud och icke-omljud och *l* : *l*, *d* : *ð*) dels med ljudlagsenligt bortfall av labil vokal och dels med analogiskt, förtidigt av sådan vokal — samt Urg. *aiw* i de nordiska språken (SNF 8, 1917, se ovan) och Sex kapitel ur de nordiska språkens grammatik (SNF 12, 1920). Här talar han bl. a. (s. 62ff.) liksom i Inledning 1922 s. 99 om urg. dissimilation av *-uhy-* med påföljd av urg. växling *uh* : *hw* och liksom i Inledning 1922 s. 176f., delvis annorlunda än i NM 1914, om tidpunkten för det nordiska *h*-bortfallet och villkoren för vokalförlängning framför *rh* och *lh*.

Sin mening i ljudhistoriska frågor intill 1922 sammanfattade Pipping i Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära. E. Olson bestod arbetet en respektfullt avvisande kritik i Arkiv 41. I detaljer har Pipping vunnit tillslutning t. ex. av A. Noreen och V. Jansson. A. Noreen hänvisar sålunda Aisl. Gr.⁴ s. 162f. till hans regler för behandlingen av urg. *hs*, genom sina exempel (*liós*, *niósn*) fullständigare än i sin regel. V. Jansson Nomina germ. Hesselman 1935 s. 345, 356ff. (= NoB 23 s. 115, 126ff.) har kommit till samma resultat som Pipping Inledning 1922 s. 76 och 189 och särskilt NoB 13 (1925) s. 33f., att mångdalighet, även där den beror på ställningen som efterled i sammansättning, har haft samma verkan på suffixen *ia* och *iō* som långdaligheten. Mången som fördjupat sig i Inledning 1922 har fångats av den grundlighet med vilken Pipping tänkt sig in i fornspråkliga sammanhang. Stilen är sammanträngd. Den utmärker sig för termer som labil och stabil om vokaler (se ovan), (ljud)dal för kvantitetsmätningen från och med vokal fram till nästa¹ och (ljud)berg för intensitetsmaximum vokal jämte tillhörande konsonanter, ungefär enligt svensk avstavning (jfr a. a. s. 57ff. och Studier i metrik och prosodi, SNF 27).

Etymologier har Pipping givit både i samband med ljudhistorien såsom för sv. *säng* i NM 6, 1904, s. 162f., senare ersatt med en annan i SNF 8 s. 89ff., jfr E. Hellquist SEO₂, och i fristående uppsatser såsom Zur aschwed. Wortkunde (i NM 8, 1906, om fsv. dat. pl. *frīpvitum* Uppl.) och Fsv. *biltogher* (i Minnesskr. utg. af Filol. Samf. i Göteborg, GHÅ 16, 1910), jfr Hellquist a. a.

Hugo Pippings första ortnamnsarbete behandlade De skandinaviska Dnjeprnamnen (SNF 2, 1911),² tydligen föranlett av att han utläst ett av dem på Pilgårdsstenen (jfr nedan). Men redan därförinnan hade han skrivit om ortnamn, bl. a. om *Jönköping* i NM 1904 s. 155f., senare annorlunda i SNF 8 s. 84f. Flera namn diskuterar han i sistn. arb. s. 44ff. i samband med utvecklingen av urn. **auīō* 'ö'. I Finländska ortnamn, 1918, s. 82f. och i SNF 12, 1920, s. 55 gav han av namnet *Mälaren* en förklaring som G. Franzén i Nord. kultur 5, 1939, s. 158f. uttalar sig för liksom A. Noreen Aisl. Gr.⁴ § 124, 2. Några ortnamns-

¹ Mättningsprincipen tillämpad av honom redan 1903 i SLSF 59 (se där s. 116f.).

² Se härtill J. Sahlgren i NoB 17, 1929, s. 143ff.

undersökningar publicerade han i NoB, och han stod på dess titelblad som medarbetare alltsedan dess 4 årgång.¹ Hans där (12, 1924) ingående artikel Malepert och Vatnuori betecknar I. Modéer i ZONF 8 s. 76 som »eine gute Studie»,² och hans bevisning för att Fvn. *Fýri*, fsv. *Føre-* och nsv. *Föret* (Nom. germ. Hesselman 1935 och NoB 24) är appellativet fsv. *före* n. har gillats av J. Sahlgren och I. Modéer (se denne *Föret* vid Uppsala, NoB 32) och har av V. Jansson i Arkiv 54 s. 320 kallats »festskriftens kanske bästa bidrag».

Finländska ortnamn är ett försök att överföra den germ.-finska lånordsforskningen till finska ortnamn; härtill ansluter sig *Vatnuori* (se ovan). Till en del vore det fråga om appellativer, ehuru endast bevarade i namn (jfr H. Pipping Den svenska bosättningen i Finland s. 44, i Kalender utg. av Sv. Folkskolans Vänner 42, 1927), men till en del om verkliga nordiska namnbildningar ända i hjärtat av det finska språkområdet och därinnanför. Så mycket som germanskt språk har betydelse för finskan, och germanerna för den finska kulturen, är det ett försök som bör ha lockat en germanist, desto mer som en systematisk finsk ortnamnsforskning främst utgående från finskt ordmaterial börjat uppkomma först de senaste åren. I. Modéer i ZONF a. st. avger det omdömet, att arbetet är lärt och fyndigt men mycket konstruktivt, att namnen behandlas isolerat och den sakliga sidan försummas. Boken avhandlar även ortnamn på svenskt språkområde, nordiska till sitt ursprung och oavbrutet traderade i svensk språkmiljö, såsom *Lännan*, en holme strax utanför Helsingfors, och *Tölö*, en vik (och stadsdel) i Helsingfors; till det senare namnet återkom Pipping i NoB 13, 1925, s. 34f. H. Ojansuu har i arbetet *Suomalaista paikannimitutkimusta* 1 (s. a., 1920), som han säger s. XI: gjort sig mödan att kullkasta eller misstänkliggöra så många som möjligt av Pippings namnförklaringar, bl. a. *Tölö*. — På ortnamn bygger även artikeln Till frågan om bosättningsförhållandena i östra Nyland (1919, se Bibl. 1924).

I Fornsvenskt lagspråk 1, 4, 5 (SNF 1, 5, 7, 1910ff.) har Pipping lämnat filologiska bidrag till västgöotalagarna, till stor del beaktade av B. Sjöros i hans upplaga och översättning av Å. Vgl. (1919, 1923) och likaså av N. Beckman i hans översättning (1924, jfr H. Pipping i Arkiv 40 s. 336).

Då Hugo Pipping i november 1924 fyllde 60 år, hade han samma höst börjat föreläsa över Edda-dikter. Följande år utkommo föredraget *Völuspa* och *Sverige* (SSF Årsb. 4) och undersökningen *Eddastudier* 1 (SNF 16). Sedan följde *Eddastudier* 2—4 (SNF 17, 18, 20), föredragen *Eddaforskning* (Andra Period. Forskaremötet 1926) och *Offergalten* (SSF Årsb. 5, 1927), artiklarna *Zur Lesung und Deutung von Hövamöl* 39 (NM 29, 1928) och *Hávamál* 136 (i *Studies in Honour of H. Collitz*

¹ Han nämnes på titelbladet till APhS som medarbetare alltifrån början.

² Om det förra namnet numera Ortn. i Göteborg. och Boh. län 5 s. 119.

1930) och ett bidrag i APhS 9, 1934, s. 182f. »Vektige bidrag [av 1933 och 1935] til den sproglige og reale tolkning av vanskelige Edda-steder» anför Anne Holtsmark i Arkiv 53 s. 105.¹

En stor del av dessa studier hänför sig till guden Heimdall och därvid till en föreställningsvärld bortom den som direkt kan komma till synes i de äldsta isl. källorna, med spår bevarade i enstaka Edda-ställen, namn och benämningar. Pippings teori »stellt . . einen Versuch dar, den Problemen auf den Grund zu gehen» och »hat . . vielleicht mehr als irgendeine andere allgemeines Interesse erweckt», G. Pering Heimdall, 1941, s. 70. De senaste invändningarna stå här s. 70ff. Till Pippings resultat höra för-eddiska schamanska resor till andra världar i Norden (SNF 16 s. 47ff., 17 s. 96ff.); tanken på »magical journeys» hos forntidens skandinaver, sammanhängande med »old cosmological conceptions», har dykt upp också hos N. Lid, väckt av gamla sägner hos skandinaver och finner (Ultima Thule s. 54 f., i Symbolae Osloenses, Serta Eitremiana 1942).

1901 inledde Hugo Pipping raden av runskriftsarbeten med två undersökningar om gotländska runinskrifter, senare följda av en artikel om Pilgårdsstenen² (se Bibl. 1924). Redan 1902 var han inne på Rök-inskriften, se bibliografien i hans skrift Rökstensinskriften en rättsurkund, SNF 22, 1932, och till den återkom han flera gånger; sina resultat har han sammanfattat i sistnämnda skrift, men han återvände till denna inskrift ännu 1934 i Studia germ. E. A. Kock. Hans tolkning, liksom i allmänhet fullständiga tolkningar av icke-schablonartade runinskrifter, innehåller sådant som omedelbart förefaller osannolikt eller omöjligt, men annat verkar övertygande eller synnerligen tankvärt. Två detaljer från lönnskriftspartierna, också omfattade av von Friesen i hans Rök-tolkningar, den ena med hänsyn till translittereringen, den andra (av honom och I. Lindquist) både till translitterering, utläsning och tolkning, ha första gången i sin helhet framlagts av Hugo Pipping, se SNF 22 s. 92, 106. W. Krause i Hist. Zft 153 har anslutit sig till ett par andra detaljer. Pipping är också en av dem som ha givit fullständiga tolkningar av Sigtuna-amulettens inskrift (SNF 23, 1933). Han har med sannoliketskalkyl prövat avsiktligheten av antalet runor inom vissa runinskrifter (Bokstavsräkning i runskrift, APhS 10, 1935). Efter bibliografien 1924 har dessutom artikeln Gömda bindrunor utkommit, i SNF 23.

Hugo Pippings första vetenskapliga bidrag utom fonetiken gällde Runebergs hexameter (se Bibl. 1924). Det frånsatt särtrycken sist utkomna, om också inte sist författade, behandlar samma ämne och Tegnér (se ovan). Hans främsta metriska arbeten äro Bidrag till Eddametriken (SLSF 59, 1903) och Nya bidrag till Eddametriken (SNF 23f., 1933 och 1935) med utförlig statistisk behandling av fornyr-

¹ Till Offergalten s. 6, 10, 13 och Eddastudier 3 s. 46 se mig SNF 21: 1.

² Se härtill J. Sahlgren a. a. s. 146 not 1.

dislag i Eddan. Däremellan ligger uppsatsen Professor Eduard Sievers und die Metrik der Eddalieder (NM 24, 1923), där han med statistik bemöter Sievers' sista, klanganalytiska metriska teorier, liksom i Bidrag 1903 hans äldre, och vidare Några anteckningar om galdralag (APhS 9, 1934). Under sina sista levnadsår beträdde han ännu ett nytt forskningsområde, den antika metriken, med fyra artiklar: Zur homerischen Metrik, Eine statistische Untersuchung (CHL 9, 1937), och de ovan s. 1 anförda, och rönt erkännande för dem av fackmän. Detta vittnar bättre än något annat om hans andliga vitalitet in i den höga ålderdomen. — Från och med 1933 tillämpade han sannolikhetskalkyl på sin metriska statistik. A. Holtsmark Arkiv 53 kallar, med något som blev en schablon i fråga om honom, hans metriska metod för experimentalfonetikerns. Ehuru hon icke omfattade den, finner hon hans undersökningar »vel verdt å studere for alle som befatter sig med den gamle diktning»; »det har lykket for forfatteren å konstatere sterk regelbundethet». Han skall icke klandras för att de flesta språkmän, med ett uttryck från denna anmälan, gå ur vägen för sannolikhetskalkylen.

Hugo Pipping har i sin forskning stundom följt linjer som åtminstone i efterhand kunna förefalla barockt fantastiska. Men detta är ett drag som han delar med andra stora nordiska språkmän. Han hävdade principiellt, att forskaren själv icke kan fälla domen över sitt verk, förutsatt att underlag och tankegång äro riktiga. Fantasi uppskattade han livligt hos andra. Illa fördrog han däremot metafysik i språkvetenskapen (NM 25, 1924, mot K. Vosslers »positivism»), slarviga upplysningar och personligt kåserande stil.

Föreningen av gedigenhet och fantasi gjorde honom till en mycket fängslande lärare. Han föreläste som professor över ämnen som samtidigt sysselsatte honom som forskare och hade förmåga att överföra på sina elever något av sin egen upptäckarglädje. Hans föreläsningar blevo ofta små äventyr och samlade stora, växande åhörarskaror under hela hans professorstid.

Det var en upplevelse att komma i beröring med hans fint försynta väsen. Det var gott att röna hans trofasthet: han var trofast, liksom han prisat Hultman som trofast (SSF Årsb. 8 s. 17). Hans elever funno hos honom ett rent personligt intresse. De mindes honom med värme, ännu om de för länge sedan lämnat studierna bakom sig.

Hugo Pipping var en tid (1903—07) docent i nordiska språk och fonetik vid Göteborgs högskola men verkade för övrigt vid Helsingfors universitet, 1891—1903 som docent i fonetik, sedan 1907 som förste och ende faste e. o. professor i svenska språket och litteraturen och sedan 1908 till sin avgång med slutet av år 1929 som förste innehavare av den ombildade, ordinarie professuren i nordisk filologi.

Arnold Nordling.

Genmåle 2.

Otto Larssons och mitt i Ark 56 publicerade svar på doc. Janzéns angrepp på min avh. voro tydligen så starka, att docenten blev svarslös. Därför ha prof. Lindroth och Erik Larsson i Ark 57 sökt bispringa honom. Men deras inlägg kunna ej lämnas obesvarade.

Prof. Lindroth anser ord på *nöd*- i min avh. vara frampressade och tillfälliga. Att påverka meddelare är icke min utan Erik Larssons metod, något som fyra vederhäftiga bohuslänningar skriftligen bestyrkt. I motsats till Erik Larssons påverkningsmetod använder jag i regel avlyssnandets metod, vilken jag funnit giva bättre och säkrare resultat. Min förteckning av ord på *nöd*- är resultatet av 15 års träget dialektarbete. Dessa ord äro ej tillfälliga. Flertalet har jag hört vid upprepade tillfällen. Sedan 1936 har jag upptecknat ytterligare 15 ord på *nöd*-, nämligen *närægn*, *næsnô*, *nærcægna*, *næsnæa*, *nægråd*, *næbåta*, *næfdakta*, *nægnôba*, *næpåta*, *næpiba* *næpæpa*, *næriina*, *næskæra* och *nætôga*. Vid en utfrågning borde dessa ord kommit med, då de flesta äro synonyma med dem, som finnas i min avh. — Anser prof. Lindroth, att de av Aasen gjorda uppteckningarna av ord på *naud*- också äro frampressade och tillfälliga?

Fyra av de intyggivare, som enl. Erik Larssons påstående ändrat sina tidigare lämnade uppgifter, ha vitsordat, att Erik Larsson dels sökt förmå dem förneka förekomsten av för dem väl kända ord dels sökt påtvinga dem för dem främmande uttalsformer. Man har skäl att fråga sig, om den »pålitlige» dialektupptecknaren Erik Larsson brukar använda detta egendomliga tillvägagångssätt vid alla sina uppteckningar. Eller är det möjligen endast i ovan relaterade fall denna metod använts — och då för att rädda Institutets och Janzéns ära?

Erik Larsson påstår, att jag upptecknat *brøga* och *bøskæ*. Detta är osant. Å s. 148 i min avh. finnes *brøga* 2 gånger, och å s. 135 och 153 står *bøskærøskarø*, resp. *højebøskæ*. Vok. i de övriga 3 orden är *g*.

Erik Larsson anmärker, att de omdiskuterade orden belagts på ett litet område i skogsbygden. Det är just här, som den gamla dialekten lever kvar, något som jag iakttagit sedan 1917. I Romelanda älvdal samt i Spekerøds slätt- och Jørlanda kustbygd var redan då dialekten tack vare befolkningens intimare umgänge med sommargäster från

Göteborg starkt påverkad av riksspråk. Vad Solberga beträffar har jag fått huvuddelen av mitt dialektförråd från meddelare på Rörtången, i Hvitsten samt i Tunge. Samma ordförråd, som jag upptecknat i Solberga, Jörlanda, Romelanda och Spekeröd, har jag 1938 funnit på ett ställe i Ödsmåls obygd, beläget flera mil ifrån Jörlanda skogsbygd.

Erik Larssons många misstag beträffande lienamnen ämnar jag bemöta i en särskild artikel.

Lantbrukaren Anders Adielsson, Jörlanda, har bemött Erik Larssons virriga och listiga angrepp i en särskild inlaga, som av utrymmesskäl ej här kunnat publiceras i sin helhet. Anders Adielsson skriver, att han våren 1943 uppsöktes av Erik Larsson. Under samtalet, som varade c:a 10 min., sökte Erik Larsson dels påtvinga Adielsson för honom främmande uttalsformer dels på ett försåtligt sätt göra honom osäker. Då Adielsson förstod, att Larsson sökte snärja honom, avvisade han honom. Adielsson framhåller på det bestämdaste, att han vare sig ändrade eller tog tillbaka ett enda ord av dem, som han den 12/12 1939 med sitt namn bekräftat.

Anders Adielsson är född den 4/8 1888 på gården Majkärr i Jörlanda, där han alltid bott, varför han anser sig vara sakkunnig i jörlandadialekt. För tydlighetens skull använder A. Adielsson samma uppställning som Otto Larsson i Ark 56, s. 332. Då prof. Lindroth själv erkänt, att Erik Larsson haft fel beträffande n:r 4, 11 slutet, 13 och 15 (Ark 57, s. 232f.) upptagas ej dessa punkter. Anders Adielsson skriver:

»1. Erik Larsson påstår, att han ej kunnat finna någon meddelare, som känt till ordet *kräppo* 'trång bergsklyfta'. Hade han frågat mig, skulle jag upplyst honom om att vi i jörlandadial. använder *kräppo*, *kräppe* och *kräppa* för att beteckna en trång passage eller klyfta. I Jörlanda och Solberga finnas många ortnamn, som heter *Kräppot*. På min gård finns en klyfta, som vi kalla *Kräppot*, och på Stora Brehult heter en smal passage *Kräppot*. Vidare erinrar jag mig, att en klyfta vid Banken på Trolleröds mark ibland kallas *Kräppot* ibland *Söklämma*. Även på gränsen till Solberga ligger på Garete mark en klyfta, som ortsbefolkningen benämner *Kräppot*. Slutligen kallas en klämma vid Nolby hed i Solberga *Kräppot*. Men formen *kräppon* förekommer absolut icke i jörlandadial. Är en klyfta fylld med sten, kallas den *stenkräppo*, *stenkräppe* eller *stenkräppa*.

2. E. Larsson frågade ej heller efter ordet *felko* 'slipprig, slemmig'. I så fall skulle jag upplyst honom om att vi använder *felko*, *felkete*, *felkevurn* och *felki*, alla med samma betydelse.

3. I jörlandamålet betyder *klago* 'frusen jordskorpa'. För att beteckna 'frusen på ytan' använder vi *klago*, *klagete*, *klagevurn* och *klagi*. En *krage* är en rund, mindre torkställning för bönor och ärtor.

5. Orden *flebo* och *flibo* är vanliga i jörlandadial. De betecknar dels 'grinig person' dels 'grinig'. Vid sidan av *flebo* 'grinig' förekommer

flebeta, *flebevern* och *flebi* och vid sidan av *flibo* förekommer *flibete*, *flibevern* och *flibi* med samma bet.

6. Mycket vanliga ord är *jörp*, *lörp* och *sörp*, samtliga med betydelsen 'dy, gyttja' ...

7. Det är förvånansvärt, att Erik Larsson ej kunnat påträffa så vanliga ord som *larp* och *lärp* 'smuts', *larpa* 'osnygg kvinna', *läropa* 'smutsa ned', *larpo* och *lärho* 'smutsfärdig person' samt *larpo* och *lärho* 'smutsfärdig'. Vi använder dem i vårt dagliga tal.

8. På äkta jörlandamål heter det *hed* 'het' och *hedo* 'hetta', ej *hedd* och *heddo*. Det heter vidare *fed* 'fet', *feda* 'flott', *feda* 'fetma', *feda* 'avge flott', *fedo* 'fetma', *fedo* 'fet' och *fedvern* 'fet'. Skulle man säga *fedd*, *fedda*, *feddo* och *feddvern*, skulle ett sådant uttal göra en löjlig.

9. E. Larssons påstående att ordet 'slutta' heter *hala* är absolut felaktigt. Jag har aldrig hört något annat uttal än *halla*. Vid sidan av *halla* användes *hälla* med samma betydelse. Vi använder *hallo* och *hällo* med betydelserna 'sluttning' och 'sluttande'. Så länge jag minns, har jag hört uttrycken *stå på halle*, *stå på hall* och *stå på häll*, alla med betydelsen 'slutta, luta'.

10. Uttalsformen *löttspäll* är ung. De gamla sade alltid *luddspäll* eller *löddspäll*.

11. Otto Larssons påstående, att ord på *o* förr voro mycket vanliga och ännu brukas i Jörlanda och kringliggande socknar, överensstämmer med verkliga förhållandet. Själv använder jag dylika ord, men mina föräldrar brukade dem mycket oftare. Jag skulle kunna mer än fördubbla den förteckning av ord på *o*, som jag 1939 undertecknat.

12. Erik Larssons påstående att 'bottenström' heter *bönnong* är felaktigt. Hade han frågat mig, skulle jag upplyst honom om, att vi *alltid* säger *bönnonge* och att *bönnonge* användes även uppe i skogsbygden, där det finns sjöar och vattendrag. Särskilt användes ordet *bönnonge* för att beteckna en bakåtgående ström utefter botten. Vid sidan av *bönnonge* använder vi även *bönnia* med samma betydelse.

14. Vid Erik Larssons besök frågade han aldrig efter ordet *kawel*, som användes vid sidan av *kawle*. Men Erik Larssons påstående att *kawel* är en ung form ställer honom i en löjlig dager. Från min barndom minns jag uttalet *kawel*, som dels betecknade en rund, mindre stock dels den rulle, med vilken man kavlade tvättkläder. ... Då jag med säkerhet minns uttalet *kawel*, brukat av såväl far som mor, från mina tidigare pojkar och då jag är född 1888, har formen *kawel* varit i bruk i min hemsocken åtskilliga år, innan Erik Larsson såg dagens ljus. Hans påstående faller på sin egen orimlighet.

16. För att beteckna 'utfartsväg från en gård till en större väg' använder vi både uttalen *ske* och *skee*. Formen *sket* är vanligare än *skeet*.

17. Erik Larsson frågade mig ej efter ordet *nöhjälpsrop*. I så fall skulle jag upplyst honom om att *nöhjälpsrop* förr alltid brukades i stället för nödrop. Än i dag är *nöhjälpsrop* vanligt.

18. Det gamla uttalet av ordet 'arm' är i Jörlanda och kringliggande socknar *örm* med samma uttal som i *törv* ...

Av ovanstående torde med all tydlighet framgå, att Otto Larsson har *rätt i allt*, Erik Larsson *fel i allt*. ... Vi »oppgålingar» har iakttagit, att »udgålingarna», d. v. s. jörlandaborna från slättbygden, allt sedan sommargäster från Göteborg mera allmänt hyrde sommarnöje i bondgårdarna i närheten av Jörlanda järnvägsstation, påverkats av sommargästerna och försökt »tala fint». Att Erik Larsson ej gjort denna iakttagelse visar, att han själv är påverkad av riksspråk.»

Anders Adielssons inlaga är undertecknad den 17 januari 1945.¹

Nyköping den 22 maj 1945.

Erik Abrahamson.

I Ark. 57, s. 230f. ha prof. Lindroth o. Erik Larsson sökt vederlägga mina beriktiganden, då jag visat ovederhäftigheten i doc. Janzéns anmälan av E. Abrahamsons avh. För att söka förringa min sakkunskap om mitt modersmål uttalar Erik Larsson sin förvåning över att jag hört *bënöya* »tusentals gånger», eftersom jag bott långt från kusten. Den, som är uppvuxen vid en bäck, å eller sjö, vet, att det går strömmar i dessa. I skogsbygden kallas en bottenström *bënöya* men aldrig *bënöy*. En bakåtgående bottenström kallas dels *bënöya* dels *bënja*. Mitt barndomshem låg vid Skårevatten. I denna och kringliggande sjöar fiskade min far flitigt med olika redskap. Härvid hjälpte jag honom ofta och fick tidigt lära, hur viktig kännedomen om strömförhållandena i de olika sjöarna var. Att jag hört *bënöya* »tusentals gånger» är därför helt naturligt.

Vem som »visat opålitlighet» i dialektuppteckning torde framgå av intygen. Vid mina undersökningar tillbringade jag många timmar hos varje meddelare. Erik Larsson däremot har samtalat med Karl Eliasson, Romelanda, i c:a 5 min., med Anders Adielsson, Jörlanda, och Gustaf Samuelsson, Solberga, i c:a 10 min. vardera, med Anna Johansson, Norum, i c:a 15 min. och med Adiel Johansson och Lars Andersson, Solberga, i c:a 1 timme vardera. Tidsuppgifterna styrkas av intyg. Innan jag utfrågade meddelarna, förehöll jag dem noga att endast vidgå kännedomen om absolut säkert kända ord. Hur Erik Larsson gått tillväga, framgår av A. Adielssons, L. Anderssons,

¹ Red-not. Ett manuskript, betitlat 'Svar på Erik Larssons bemötande', daterat Jörlanda den 17 januari 1945 och undertecknat Anders Adielsson har insänts till redaktionen. Ovanstående utgör utdrag ur detta manuskript. Till red. har vidare insänts vidimerade avskrifter av intyg, undertecknade Lars Andersson, Gustaf Samuelsson, Adiel Johansson, Karl Eliasson och Anna Johansson och avseende besök av Erik Larsson.

G. Samuelssons och A. Johanssons intyg. Enligt dessa sökte Erik Larsson dels påtvinga dem främmande uttalsformer, dels förmå dem förneka förekomsten av för dem väl kända ord. Vid min utfrågning sattes orden alltid i sitt rätta sammanhang, vilket inte bereder mig någon svårighet, då alla efterfrågade ord äro för mig välkända sedan min ungdom. Prof. Lindroths förmodan, att Abrahamson skulle ha »tillverkat vägledande exempelsatser» är synnerligen naiv. För A., som är infödd göteborgare, är det lika omöjligt som för prof. L. att tillverka naturliga exempelsatser.

Erik Larssons metod — enl. egen utsago — att kontrollera intygs-givarnas uppgifter hos andra än dem själva är minst sagt egendomlig.

Men hur mycket blir kvar av Erik Larssons prat, då jag med intyg kan styrka, att samtliga meddelare utom Oskar Pettersson, Spekeröd, på det bestämdaste vidhålla, att de känna till alla de ord, vars förekomst de tidigare bekräftat?

Då jag i juli 1944 besökte Oskar Pettersson, märkte jag, att han var en skugga av sitt forna jag. Då jag frågade, om han haft besök av någon, som frågat efter dialekt, svarade han: »Nej, här har aldrig varit någon.» Hans hustru, som kom hem senare, bekräftade dock, att han haft sådant besök. Hon förklarade, att maken 18 mån. efter mitt sista besök haft en så svår hjärnblödning, att ingen trodde på hans vederfående. Sjukdomen hade i hög grad förslöat hans minne och övriga själsförmögenheter. På denne man bygger således Erik Larsson sitt angrepp.

Den verkliga orsaken till att Erik Larsson ej vågat nämna de av honom utfrågade personerna vid namn är den, att samtliga utom Oskar Pettersson ej förnekat förekomsten av ett enda av de ord, som de tidigare bekräftat. Men Erik Larsson är listig nog att motivera sitt tillvägagångssätt med att förklara det vara olämpligt nämna deras namn, »då de flesta av meddelarna tycks ... vara bekanta med den Larssonska släkten». Samtliga meddelare ha blivit högst uppbragta över denna insinuation.

Min i Ark 56, s. 335 uttalade förvåning, att ett dialektinstitut kan omhulda och åberopa en dialektupptecknare som Erik Larsson, har nu ytterligare stärkts. Han har än en gång visat, att han tagit som huvuduppgift dels att själv förneka dels förmå sina meddelare förneka kännedomen om i dialekterna ännu förekommande ord samt grovt förvanska uttalet.

Göteborg den 25 maj 1945.

Otto Larsson.

Litteraturkrönika (1945).

Denna översikt må börja med en i Göteborgs högskolas serie Forskningar och föreläsningar offentliggjord översikt av allmänt språkligt intresse, *Franz Blatt, Alfabetets historia (185 ss. Stockholm 1945. Bonniers)*. Här redogöres kortfattat och på ett lättillgängligt sätt för den mycket långa rad av skriftsystem, som närmast från nordsemitiska källor men efter vad som kan synas sannolikt ytterst från Egypten har spritts över en stor del av världen och som nu utgör en väldig semitisk-indoeuropeisk och i viss mån även mongolisk alfabetfamilj. Kapitlet om runorna är en kort men elegant sammanfattning av diskussion och problemlägen fram till allra senaste tid. Det är en mycket nyttig liten bok, som på ett lyckligt sätt fyller en kännbar lucka — ännu nyttigare hade den varit, om de behandlade alfabeterna och skriftarterna hade illustrerats något frikostigare.

Trots alla av världskriget orsakade rubbningar i den mellanfolkliga samfärdseln har det gått jämförelsevis bra att i Sverige få kännedom om den nya vetenskapliga litteratur, som har sett dagen i våra nordiska grannländer — och bidragen inom vår vetenskap har under dessa år i fråga om såväl kvalitet som kvantitet varit vida mera betydande än man med tanke på de vidriga yttre omständigheterna skulle kunnat vänta. Från Islands vetenskapliga värld har vi däremot varit ganska effektivt skilda. En och annan underrättelse har visserligen ingått, som gav vid handen, att man arbetade flitigt och framgångsrikt, men härmed fick man låta sig nöja. Nu har skrankorna fallit, och just när sista handen lägges vid denna översikt, ingår en betydande samling isländska arbeten, frukter av isländsk forskning under krigsåren. Nu har vi möjlighet att taga del av första bandet av ett länge och med stora förväntningar motsett verk, *Sigurður Nordal, Íslensk menning (Fyrsta bindi. 360 ss. Reykjavík 1942. Mál og Menning)*. I förhoppningen om ett utförligare omnämnande framdeles må här endast nämnas, att Sigurður Nordal härmed vill giva en bred skildring av Islands andliga kultur genom tiderna. I denna första del avhandlas bl. a. landnamstiden, det isländska samhällets framväxande och tidigaste organisation, isländsk hedendom och skaldediktningen.

Bland övriga arbeten, som jag hoppas tidskriften skall få tillfälle att återkomma till, kan uppräknas två arbeten av *Einar Ólafur Sveinsson*,

numera professor i isländska språket och litteraturen i Reykjavík, *Um íslenskar þjóðsögur* (VIII + 312 ss. Reykjavík 1940. *Hild íslenska Bókmentafélag*), *Dens., Á Njálsvíð. Bók um mákið listaverk* (VI + 180 ss. Reykjavík 1943. H. Í. B.), samt *Jón Jóhannesson, Gerðir Landnámaabókar* (232 ss. Reykjavík 1941. H. Í. B.) och *Einar Arnórsson, Ari Fróði* (190 ss. Reykjavík 1942. H. Í. B.).

Som en direkt följd av kriget kan man betrakta en stor lärobok i modern isländska, som sett dagen i U.S.A., *Stefán Einarsson, Icelandic. Grammar. Texts. Glossary* (XXVII + 501 ss. Baltimore 1945. *The John Hopkins Press*. \$ 5.50). Den leder närmast sitt ursprung från den undervisning i isländska, som man 1941—42 började giva vid John Hopkins University för officerare, som skulle till Island. Resultatet har blivit en stor och vacker — efter europeisk måttstock tyvärr också rätt dyrbar — praktisk lärobok, innehållande ganska utförlig grammatik, praktiska övningar, ett avsnitt texter, belysande nutida dagligt liv och tal, och ett över 200 sidor starkt glossarium. Boken är liksom Blöndal-Stemanns 1943 utgivna *Praktisk Lærebog* i islandsk Nutidssprog, varom den mycket påminner i sin uppläggning, ett utmärkt hjälpmedel för den som vill närma sig nutidens isländska vardagsspråk. Vad vi nu närmast önskar är ett för undervisning och självstudium lämpligt urval av modernare litterära texter på vers och prosa, och det finns också hopp om ett sådant inom en nära framtid.

En ny tidskrift, som också berör den nordiska språkforskningen, är att notera. Den bär namnet *Niederdeutsche Mitteilungen* (*Lund. Gleerups*) och utgives av en forskarkrets, som i oktober 1944 konstituerade sig kring professor Erik Rooth i Lund under namnet *Niederdeutsche Arbeitsgemeinschaft* (Sällskapet för lågtysk forskning). Som en framträdande punkt på sitt program har sällskapet ett närmare utforskande av de lågtyska lånorden i de nordiska fornspråken, och bland de sju bidragen i tidskriftens första häfte märkes också två, som utgör de första — trevande — stegen på detta av nordisterna ganska flitigt plöjda fält: T. Ahldéns sammanställning av främmande språk-gods i Äldre Västgöotalagen och T. Bååths notiser om lågtyska lånord i några årgångar av Stockholms tänkebok. Professor Rooth säger sig i ett förord hoppas på samarbete mellan nordister och germanister inom denna forskningsgren, och ett sådant torde också vara nödvändigt för uppnåendet av mera påtagliga resultat.

Den utan jämförelse största räckvidden bland de rent språkliga undersökningar, som här nämnes, har *B. Hesselman, Omljud och brytning. Förstudier till en nordisk språkhistoria* (115 ss. Stockholm 1945. *Gebers = Nordiska texter och undersökningar* 15). Det kan utan överdrift sägas, att detta elegant skrivna arbete kommer att väcka det största uppseende i alla kretsar, som sysslar med nordisk språkhistoria, då det utgör ett stort upplagt försök att lösa hela det i titeln antydda väldiga problemknippet efter en och samma linje: såväl omljud som brytning är liksom senare tiders tilljämning regressiva vokalassimila-

tioner, som verkat med ungefär samma styrka över hela det nordiska språkområdet, fastän i senare tid utjämnningar i olika riktningar skapat ett flertal olikheter mellan områdets östra och västra delar (t. ex. i fråga om *u*-omljudet och brytningen). Några perioder eller pauser har inte förekommit i *i*-omljudets historia; uteblivandet av omljud och brytning i vissa kortstaviga ord förklaras sinnrikt som beroende på s. k. omljudsväxlingar, innebärande en tillbakagång av en redan inledd ljudutveckling till följd av inträdd förändring (försvagning) av ändelsevokalen. I fråga om brytningen innebär Hesselmanns teorier, som han själv påpekar, i åtskilliga stycken en återgång till uppfattningar, som var gängse före Axel Kocks arbeten i denna fråga. En utförlig kritisk granskning lämnas på annat ställe i detta band.

Ett nytt serieverk, avsett att omfatta fornnorska texter och utgivet av Norsk historisk Kjeldeskrift-institutt i samarbete med Gammelnorsk Ordboksverk, har påbörjats. Som första nummer i *Gammelnorske tekster* föreligger *Konungs skuggsjá, utg. for Kjeldeskriftfondet ved Ludvig Holm-Olsen (XX + 171 ss. Oslo 1945. J. Dybvad)*. Den nya utgåvan har en intressant förhistoria. Meningen var från början att för Gammelnorsk Ordboksverks räkning registrera ordförrådet i detta den norska fornlitteraturens ur mer än en synpunkt mest betydande verk efter thesaurusprincipen på så sätt, att texten sattes upp i lämpliga avsnitt och varje avsnitt trycktes i så många exemplar som det innehöll ord, vilka så sorterades efter lexikaliska principer. Av praktiska skäl inarbetades varianter och paleografiska anmärkningar i stor omfattning i texten — givetvis med tydlig markering. Då alla äldre utgåvor dels är slutsålda, dels befunnits icke helt tillfredsställande, beslöt man att bryta om satsen till denna nya utgåva, som vill giva det norska handskriftsmaterialet i diplomatariskt avtryck, medan varianter ur isländska handskrifter på grund av tidsförhållandena medtagits endast i begränsat omfång efter Finnur Jónssons utgåva. Arbetet innehåller utom själva texten (huvudhandskriften AM 243 b α och de norska fragmenten) kortfattad handskriftsbeskrivning, urval av varianter ur andra handskrifter samt värdefulla namn- och sakregister.

På fornnorskt område föreligger vidare en mycket ingående undersökning av första personens personliga pronomen i pluralis (och dualis) i *Per Tylden, Me—vi. Ein studie frå det gamalnorske og mellomnorske brevriket (Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-Filos. Klasse. 1944. No. 4)*. En god utgångspunkt har förf. haft i E. Neumans Kritiska strövtåg i svensk historisk formlära (Nysv. studier 5), som behandlar den svenska utvecklingen i samma slags sandhi som på norsk botten har givit *mit, me*. Tylden utreder på grundval av materialet i Diplomatarium Norvegicum fördelningen i tid och rum av *v*- och *m*-pronomen och visar, att utvecklingen *mv* > *mm* och utbildandet av *mér, mit* har sitt centrum i öster

och i Västlandets inre fjordbygder och gör med mer eller mindre starka skäl gällande, att *m*-former tidigare har varit vida mera utbredda än vad nutida förhållanden ger vid handen. Särskilda kapitel ägnas bl. a. åt *m*-bortfallet framför *v*, som kanske skall förklaras mot en bakgrund av strävan att bevara *v*-pronomenet (*m*-bortfall och assimilation går sida vid sida) och åt motsättningen *me* : *vi* (ej *ve*, som man kunde vänta): *vi* antages ursprungligen vara hemma i stadsmålen och påverkat av danska, svenska och lågtyska skriftformer.

Ett högt skattat hjälpmedel vid forskning inom fornsvenskans ämnesområde blir *Isak Collijn, Fornsvensk bibliografi. Supplement II. Förteckning över Sveriges medeltida bokskatt på modersmålet 1918—1944 samt därtill hörande litterära hjälpmedel (Häft. I. VIII + 120 ss. Samlingar utg. av Svenska Fornskrift-Sällskapet)*. Det är som synes fråga om en välbehövlig fortsättning på R. Geetes Fornsvensk bibliografi (1903, suppl. 1919). Det utkomna häftet — det första av tre planerade — omfattar fornsvenska och medeltidslatinska texter och härmed omedelbart sammanhängande undersökningar.

Ett av de största och besvärligaste problemknippena i den fornsvenska litteraturens historia upptages till förnyad granskning i *Valter Jansson, Eufemiavisorna. En filologisk undersökning (323 ss. Uppsala universitets årsskrift 1945: 8)*. Det är mycket grundliga och mångsidiga undersökningar av metriskta förhållanden, formler och ordförråd, ljudlära, formlära, syntax osv. som här företages, och förf. menar sig bl. a. ha gjort troligt, att Eufemiavisorna har tillkommit på det sätt och i den inbördes ordningsföljd, som dikterna själva uppger, samt att de, såsom man förr vanligen föreställde sig, författats av en och samma versifikatör. Endast en utomstående kan finna dessa resultat obetydliga — allt detta är ting som ofta och eftertryckligt har bestritts och under senare tid betraktats med allt större misstro. Jansson hävdar energiskt, att en utvecklingslinje i många stycken kan följas från Ivan över Hertig Fredrik till Flores och att den särställning, som Hertig Fredrik i många stycken intager, kan bero på det okända tyska originalet. Fängslande och efter vad det vill synas fullt bindande är bevisföringen rörande diktens västsvenska härkomst med ty ätföljande polemik mot dem som räknat med förstadiet på norsk vers.

Ett problem rörande adjektivens formhistoria behandlas av *B. Ejder, Adjektivändelsen -er i de nordiska språken, särskilt i svenskan (XXIV + 263 ss. Lund 1945. = Lundastudier i nordisk språkvetenskap 3)*. Förf. följer den gamla maskulina nominativändelsens öden i litteraturen och i dialekterna, söker fastställa under vilka förhållanden den först försvinner, gynnsamma faktorer för dess bevarande och spridning utöver de gamla gränserna, dess förekomst i olika stilsikt osv.

Åt det mest kända och mest iögonenfallande av poesiens stilmedel ägnas *R. Oldberg, En bok om rim (330 ss. Lund 1945. C. W. K. Gleerup)*. Författaren understryker själv kraftigt, att han i de allra flesta stycken

framträder utan anspråk på vetenskaplig originalitet, vilket emellertid inte hindrar, att hans om mångsidig belästhett vittnande och med goda exempel rikt dokumenterade framställning är av stort värde även för fackmannen, som hittills har saknat en sammanfattande rimlära. Rimmets systematik är väl och överskådligt framställd, och i ett långt avsnitt lämnar förf. spridda men ofta intressanta notiser om svenska rimvanor från äldsta tid till våra dagar. Mindre givande är kanske ett kapitel om rimmets (framför allt slutrimmets) ursprung: förf. tänker sig en syntes av ett självvuxet rim i skilda folks dikt och den latinska hymnlyrikens starkt grammatiskt betonade rim. Rimmets rytmiska, musikaliska och logiska funktioner belyses i ett starkt (men förtjänstfullt) refererande avsnitt, medan förf. prövar sina egna krafter i ett slutkapitel, där han belyser vissa linjer i rimmets historia: »först var det kanske bara en form för upprepning, sedan krävdes variation, och nu fordrar man av rimmet, att det skall överraska» — detta betyder bl. a., att grammatiskt olikställda rim (tillhörande olika ordklasser eller böjningskategorier) har fått större svängrum och högre poetiskt värde än de s. k. likställda. Boken är i sin helhet välskriven och lättläst och bör stimulera till fortsatta forskningarna i rimmens ortagård.

Svenska Vitterhetssamfundet utgav 1916 genom R. Steffen Bellmans Fredmans epistlar som första volym i en tilltänkt sammeluftgåva av Bellmans dikter. Sedan började emellertid Bellmansällskapet sin verksamhet och gav oss redan 1921 en vacker och mångsidigt kommenterad utgåva av epistlarna. Under det senaste årtiondet har emellertid den sedan länge så livaktiga Bellmansforskningen framför allt genom Nils Afzelius och Bernhard Risberg utbyggt med en Bellmansfilologi, som med stort eftertryck har visat, att många dunkla punkter och cruces ännu återstår i epistlarna. Det är därför mycket välkommet, att Vitterhetssamfundet efter snart trettio års uppehåll börjat fortsätta Steffens verk och har lagt upp en kommentar, som väl tänkes skola tillgodogöra sig den senaste tidens många forskningsresultat. Som första del föreligger en redogörelse av den kände Bellmansforskaren *Olof Byström* för epistlarnas tillkomst och utgivning (*Dikter av Carl Michael Bellman. Andra delen. Fredmans epistlar. Kommentar utgiven av Olof Byström. Första häftet. Stockholm 1945. Bonniers*; även som diss. vid Stockholms högskola). Byström skildrar ingående Bellmans utgivningsplaner på 1770-talet så långt de kan följas i bevarade papper, förhållandena kring originalupplagans tillkomst 1790, söker närmare utreda vilka de vänner har varit, som i Kellgrens företal antydes ha medverkat vid redigeringen och gör i ett tredje kapitel ett både omfattande och beaktansvärt försök att belysa episteldiktningens uppkomst och kronologi. Ett viktigt fynd är den hittills otryckta dryckesvisan »När Bacchus predika» (s. 97f.) från 1767 eller 1768, där vi för första gången hör talas om en »Fredmans epistel» (vilket dock inte, som B. påstår, utvisar, att arbetet med cykeln

satts i gång 1768 eller möjligen redan mot slutet av 1767). För övrigt är tredje kapitlet rikt på metodiskt intressanta dateringar och försök till dateringar.

I Danmark har Det danske Sprog- og Litteraturselskab påbörjat utgivandet av *Middelalderens danske Bøenebøger (I. Bind ved Karl Martin Nielsen. Med Indledning af Alfred Otto S. J. Kbhvn 1945. Gyldendal)*. Det utkomna första häftet innehåller en upplysande och lärorik litteraturhistorisk inledning av dr Otto samt Johanne Nielsdatters Tidebog med latinsk tidegård och danska böner och början av Karen Ludvigsdatters helt danska tidebok jämte varianter ur andra tideböcker. Utgåvan, som skall omfatta tre band med kommentar och register, blir liksom Svenska Fornskrift-Sällskapets Svenska böner från medeltiden en värdefull källskrift vid studiet av såväl senmedeltidens fromhetsliv som 1400-talets språkförhållanden.

Ett danskt ordboksarbete är *Dansk Begrebsordbog af Harry Andersen paa Grundlag af Viggo Petersens efterladte Manuskript (32 + XXVI + 322 ss. Kbhvn 1945. E. Munksgaard)*. Det är ett arbete av samma typ som Rogets klassiska engelska Thesaurus och S. C. Brings (hittills föga nyttjade) Svenskt ordförråd ordnat i begreppsklasser (1930). F. överbibliotekarien Vilh. Grundtvig har skrivit en mycket läsvärd inledning om »Begrebs-Ordbøger og Begrebs-Ordforskning», där han bl. a. vill understryka dylika verks praktiska nytta, när det gäller att finna det »rätta» ordet, och deras vetenskapliga betydelse bl. a. såsom utgångspunkter för arbeten inom betydelselära, synonymik, stilistik, kunskapsteori, psykologi m. m.

Inom ortnamnsforskningen är att märka, att Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola har kunnat utsända den tionde volymen av sitt stora och välkända ortnamnsverk, *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län XVI. Kville härad (XXI + 291 ss. Gbg 1945)* och därmed befinner sig ungefär halvvägs mot målet. Huvudförfattare till det nya innehållsrika bandet är Assar Janzén, som i olika artiklar i de senaste årgångarna av Namn och bygd har mera i detalj granskat en del av de i volymen ingående mera svårtolkade namnen.

I den av Jöran Sahlgren utgivna serien »Studier till en svensk ortnamnsatlas» har som andra nummer utkommit en gradualavhandling, *F. Hedblom, De svenska ortnamnen på säter. En namngeografisk undersökning (XIX + 270 ss. + 7 kartbil. Uppsala 1945)*. Man kan invända, att titeln är en aning missvisande i så måtto att en mycket stor del av undersökningarna ägnas åt det enkla *säter* (*sätter, sätt* osv.), att förlederna i de sammansatta namnen behandlas ganska summariskt samt att förf. huvudsakligen sysslar med det *säter*, som motsvaras av fvn. *setr*, medan motsvarigheterna till fvn. *sêtr* behandlas mera flyktigt. Men bortsett härifrån är Hedbloms arbete både grundligt och resultatrikt. Icke minst klagörande är den skickliga utredning som visar, att fvn. *sêtr* 'fäbodställe' som appellativum och ortnamns-element hör hemma endast på begränsade områden i väster (Värmland,

västra Dalarna, Härjedalen, Jämtland), medan vi för övrigt har att räkna med motsvarigheten till *setr*. Förf. visar, att detta ord i stor utsträckning nyttjats som appellativum med en ungefärlig betydelse 'skogsäng'. Fastän ordet är bildat till stammen i *sitta* och bl. a. kan betyda 'uppehållsplats', avvisar förf. för dessa de allra flesta svenska *säter*-namnens vidkommande tanken på samband med fäbodväsen i egentlig mening men tänker sig, att »*setr* kan redan tidigt ha avsett en plats, där man uppehållit sig för betesgång, foderfångst och andra inom en primitiv kultur förekommande näringsfång» (s. 236). Då *säter*-namnens utbredning visar påfallande paralleller med förekomsten av namn på *-sta*, har enligt Hedblom »*säter*-namnen i stort sett utgått från den äldre bebyggelse, vars yttre ram anges av *st*-namnen» (s. 186ff.).

Bland ortnamnsundersökningar förtjänar också att nämnas en akademisk avhandling från Åbo akademi, *Gunvor Kerkkonen, Västnyländsk kustbebyggelse under medeltiden (Svenska Litteratursällskapet i Finland CCCI. Hfors 1945)*. Det är ett knippe historiska undersökningar, men en mycket betydande del av källmaterialet utgöres av ortnamn, och dessa spelar en mycket stor roll i förf:s argumentation. En första del avhandlar Padis klostrets nyländska förbindelser — förf. insätter här bl. a. åtskilliga namn på *Munk*-, *Est*- och *Biskops*- i historiska sammanhang. Den senare — och tyngre vägande — delen kallas »*Hangethe—Purkal. Västnyländskt 1200-tal*». Den skildrar under utnyttjande av kamerala data, jordeböckernas upplysningar och inte minst ortnamnen bebyggelsens gång i västra Nyland, där förf. jämte ett gammalt finskt skikt urskiljer ett äldre och ett yngre svenskt, det förra sannolikt från 1000- och 1100-talen och sammanhängande med Åland och Mälabygderna (kännetecknat bl. a. av namn på *-by* och *-böle*), det senare satt i samband med 1200-talets korståg och kännetecknat av bl. a. namn på *Dalkarls*-, *Gästrike*- och *Hälsinge*-. I västra Nyland tyder mycket, bl. a. de lokaler, som bär det yngre skiktets svenska namn, på »en småningom insilande bebyggelse», ett folktillskott till redan förefintliga kärnbygder, medan vi i öster finner sockennamn o. d., som tyder på en medveten svensk nybyggarverksamhet under korstågstidevarvet. Det är så långt krönikören kan bedöma det ett värdefullt arbete, intressant inte minst såsom ett utmärkt stöd från icke-filologiskt håll för ortnamnsforskarnas ivrigt upprepade påpekanden om ortnamnens stora källvärde, när andra källor tiger.

Litteraturen rörande enskilda svenska folkmål har ökats med tre arbeten av större omfång. I Svenska Landsmål 1943—44 har genom Manne Erikssons försorg utgivits ett postumt arbete av *A. Schagerström, Grammatik över Gräsöområdet i Uppland*. Det är alltså ett nytt skott på det för ett halvsekel sedan så rikt blomstrande trädet av sockenmonografier. Avhandlingen behandlar vokaler, konsonanter

och kvantitet efter samma schema, som följts i förf:s 1882—84 tryckta välbekanta *Upplysningar om Vätömålet i Roslagen*.

I Göteborgs högskolas årsskrift, band 51, har *Hjalmar Lindroth* offentliggjort en andra del av sitt synnerligen grundliga och djuplodande arbete *Ölands folkmål* (176 ss.). Den 1926 tryckta första delen behandlade huvudsakligen vokalerna i starktonig ställning. Det är givetvis att beklaga, att denna andra del inte utgör någon direkt fortsättning enligt den ursprungliga planen, men professor Lindroth kan som fullgod ursäkt peka på omständigheter, som de senaste decennierna inriktat hans forskningsarbete på andra uppgifter. Den föreliggande delen är helt ägnad öländskan på 1600- och 1700-talen. De inte så få källorna från denna tid underkastas en kritisk granskning och får lämna material till en systematisk framställning av såväl ljudläran som formläran. Ett stort kapitel lämnar värdefulla bidrag till målens lexikografi. På så sätt har denna del i alla fall kommit att innebära ett, låt vara mycket ofullständigt, fullföljande av det stort upplagda verket. Man kan livligt dela Lindroths i förordet uttalade önskan, att någon yngre kraft nu fortsätter arbetet på Ölandsmålens beskrivning, men man finner förf. tilltalande men onödigt ödmjuk, när han vill betrakta den föreliggande volymen som en liten avbetalning på sin »skuld».

Även den tredje dialektundersökningen bär ett i svensk folkmålsforskning sedan länge välkänt och aktat författarnamn, *V. E. V. Wessman*, *Bidrag till kännedomen om de nyländska folkmålen med särskilt beaktande av Sibbåmålet* (XV + 129 ss. Även i *Folkmålsstudier nr XI*). I inledningen lämnas bl. a. en översikt över befolkningsrörelserna fram till 1930, utvisande hur proportionen mellan svenskar och finnar inom undersökningsområdet har förskjutits till svenskarnas nackdel, och en redogörelse för språkförhållandena hos det svenska skiktet. För övrigt behandlas målens ljudlära.

En kombinerad ordhistorisk och dialektgeografisk undersökning är *Lars Forners* i december 1945 ventilerade gradualavhandling *De svenska spannmålsmått* (238 ss. + 6 kartbil. *Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien. 14. Studier till en svensk dialektgeografisk atlas utg. av Natan Lindqvist. 1*). Här behandlas från de antydda synvinklarna en rad äldre rymdmått — särsk. utförlig är förf. i frågan om *kappe*, *spann* och *tunna*, vilkas formhistoria ingående belyses.

En ordbok över ett speciellt yrkesområde är också att nämna, *Erik Holmkvist*, *Bergslagens hyttspråk* (VII + 117 ss. *Uppsala 1945. Lundequistska bokhandeln*). Den ansluter sig i plan och utformning till samme författarens 1941 utgivna *Bergslagens gruvspråk*. Ur vissa synpunkter hade det givetvis varit en praktisk fördel, om dessa båda arbeten från början hade sammanslagits, åtskilliga uppslagsord är ju gemensamma, även om betydelserna stundom skiftar. Ett önskemål är också, att arbetena hade kunnat förses med bilder, men detta är ju i hög grad en kostnadsfråga. Utgångspunkten är det folkliga språk-

materialet i Bergslagen, men detta har utökats med talrika språkprov ur äldre litteratur, såväl fornsvensk som nysvensk, vilka stundom lyckligt kompletterar såväl SAOB som Söderwalls ordbok. Förf. vill särskilt uppmärksamma vad han kallar den folkliga varianten av bergsmansspråket och icke högrestandsvarianten. Skillnaden består framför allt i olika uttal och i regel mindre betydelseskiftningar; att för det stora äldre materialets vidkommande draga någon gräns mellan de olika varianterna är väl dock mången gång svårt eller omöjligt. Förf. bebådar i en kommande bok en systematisk framställning av det folkliga bergsmansspråket.

Lund.

K. G. LJUNGGREN.

Tillägg till »Fornsvenskt sammanfall av *hv-* och *v-*».

Sedan min lilla uppsats med ovanstående titel trycktes (s. 92—97 i detta band) har jag funnit ytterligare ett otvetydigt exempel på fornsvenskt *hv-* för väntat *v-*, vilket jag gärna vill meddela, då det i ålder överträffas endast av det s. 94 och 96 behandlade fallet från Västmannalagen. I årsboken »Värmland förr och nu. Meddelanden från Värmlands fornminnes- och museiförening XXXIX» (1941) har Ernst Nygren under rubriken »Äldre handlingar om Våxnäs» utgivit några medeltidsbrev. Det äldsta av dessa (s. 95f.) är utfärdat på Stora Sundby i Södermanland den 19/1 1443 av riddaren Laurens Ulfsson och hans hustru Ida, dotter till herr Johan Bylow. Dess salutatio lyder: »Allæ the thettæ breff see ællir höræ helsar jak laurens wlfsson riddhere oc min elskelighe hustru jde her johan bulowen dotther Ewerdelighe medh *hwarum* herre.» Strax efteråt heter det: »medh thesso nærvarende *wara* opno brefue.»

Brevet visar sig vid närmare påseende innehålla många drag, som pekar på en utländsk skrivare. Sålunda är böjningen påfallande osäker, t. ex.: »medh thesso nærvarende *wara* opno brefue»; »beskedelighom *mannom* Clawes nigelsson»; »vnder *samman* tw gharde». Johan Bylow nämnes två gånger i genitiv: »johan *bulowen* dotther.» Vidare finner vi bl. a. *oth* för *uth*, *othan* för *uthan*, *gudzsom* för *godzsom*, former som *ofir waxsenes* Övre Våxnäs, *vij lope smor*, *j hans leuesdaghe* (2 ggr), infinitiver som »honom *oth hindrin ællir hindrin lathin*». Det anförda torde vara tillräckligt för att visa skrivarens härkomst — det är en tysk, som här har fört pennan, och den lilla gruppen av säkra fall, som i fsv. visar sammanfall av *hv-* och *v-* eller i varje fall bortfall av *h*, har ökats med ytterligare ett exempel, där sammanfallet uppenbarligen är att tillskriva författarens främlingskap.

Nästa brev i samlingen, vilket utfärdats av fru Ida den 1/9 1450, visar på alla jämförbara ställen svenska former: »her Johan *Bylows* dotther», »ærlighin *manne* Clawes niclisson», »*offwir* waaxnes» osv.

Beträffande förhållandet mellan *hv*- och *v*- (*w*-) i äldre nysvenskan bör också hänvisas till Hj. Lindroth, J. Th. Bureus s. 192f., 219ff. Lindroth påpekar (brev ²⁸/₁₁ 45), att kvalitetsskillnaden inte nödvändigt behöver vara upphävd med *h*-förlusten, då det kan tänkas, att man som i vissa folkmål har skilt mellan *w*- (*q*-) och *v*-. Det av mig behandlade fornsvenska materialet ger dock knappast några ledtrådar härvidlag.

K. G. LJUNGGREN.

Meddelande.

Professorn i nordiska språk vid Göteborgs Högskola fil. dr Ture Johannisson har fr. o. m. januari 1946 inträtt såsom medredaktör för Arkiv för nordisk filologi.

W. NORLIND

Bibliografi för 1941, 1942 och 1943.¹

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

Bibliografi.

- Afzelius, N.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. Arg. 58 (1939). Upps. 1941. 28, (4) s. (Sammlaren. N. F. 58.)
— — 59 (1940). Upps. 1942. 36 s. (Därst. N. F. 59.)
— — 60 (1941). Upps. 1943. 37 s. (Därst. N. F. 60.)
Andersen, H., Andersen, P. & Widding, O. Bibliography of Scandinavian philology 15. From the middle of 1939 to the middle of 1940. (APhS. 15. 1940—41. S. 415—487.)
— Bibliographie der nordischen Philologie. 16. Mitte 1940—Mitte 1941. (Därst. 16. 1942. S. 289—353.)
Arutz, H. Bibliographie der Runenkunde. Nachträge und Ergänzungen, 1. Teil. (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 35—48, 183—190.)
Bibliografi [over Kr. Sandfelds Skrifter]. (In memoriam Kr. Sandfeld. Udg. paa 70-Aarsdagen for hans Fødsel. Kbh. 1943. S. 9—15.)
Bibliografi over Marius Kristensens afhandlinger og artikler med udvalgte breve fra skandinaviske korrespondenter. I anledning af halvfjersdaarsdagen udg. af Det danske sprog- og litteraturselskab. Kbh. 1941. 125 s.
Collijn, I. Sveriges bibliografi. 1600-talet. Bidrag till en bibliografisk förteckning. H. 1—2 [A—Neumann]. Upps. 1942. XI s., sp. 1—320, 321—640. 4:o. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 10:19—20.)
Dallby, N. Bibliografi över de under 1940 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskrift för modersmålsläraarnas förening. 1941. S. 224—249.)
— 1941 —. (Därst. 1942. S. 159—189.)
— 1942 —. (Därst. 1943. S. 148—174.)
Elfstrand, P. Svensk historisk bibliografi 1940 utg. av Svenska historiska föreningen. Arg. 61. Sthm 1941. 107 s.
— — 1941. Arg. 62. Sthm 1942. 101 s.
— — 1942. Arg. 63. Sthm 1943. 116 s.
Félicitaen, O. v. Aperçu bibliographique des ouvrages de philologie romane et germanique publiés par des Suédois de 1940 à 1942. (Studier i modern språkvetenskap. 15. 1943. S. 201—224.)

¹ Av utrymmesskäl ha åtskilliga inskränkningar måst göras. — Böckernas format är 8:o, där ej annat anges. Förteckning över starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas i slutet av bibliografien. — Några skrifter, tryckta före 1941, som icke kommit att medtagas i föreg. årsbibliografier, anföras även här. — På grund av tidsförhållandena har utländsk litteratur icke kunnat beaktas i så stor utsträckning som önskvärt.

- Jansson, S. O.* Bibliografi över svensk folkminneslitteratur, utkommen under åren 1934—1936. (FoF. 28. 1941. S. 147—168.)
 — — 1937—1939. (Därst. 30. 1943. S. 148—168.)
- Krahe, H.* Germanisch. (Indogermanisches Jahrbuch. 25. Jahrg. 1941. Bibliographie des Jahres 1939. Berl. 1942. S. 272—320.)
 — — (Därst. 26. Jahrg. 1942. Bibliographie des Jahres 1940. Berl. 1943. S. 275—316.)
- Kroman, E.* Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden. Udg. af Dansk historisk Fællesforening. Kbh. 1943. 90, (1) s. (Anm. FoN. 15. 1943. S. 57—60 av *C. O. Böggild Andersen.*)
- Lindner, J.* I handskrifter förekommande bokstavstyper och siffror i kronologisk ordning under 1500—1800-talen. Gbg 1940. (5 litogr. s.)
- Lundqvist, Maja.* Bibliotheca Monteliana. Katalog över Oscar Montelius boksamling i Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademiens bibliotek. Med en inledning om Oscar Montelius som forskare av *N. Aberg.* Sthm (tr. Upps.) 1943. XLVIII, 248 s., 1 portr. (KVHAAH. 57.)
- Marquardt, Hertha.* Bibliographie der Runeninschriften nach Fundorten. (GGA. 203. 1941. S. 49—56.)
- Marstrander, S.* Norsk arkeologisk litteratur 1940—1941. (Viking. 5. 1941. S. 117—123.)
- Ottervik, G.* Litteratur om Blekinge. En bibliografisk översikt. Karlskrona (tr. Lund) 1941. XVI, 538, (1) s. (Anm. Fornv. 38. 1943. S. 125—126 av *N. L. Rasmussen.* — NTBB. 28. 1941. S. 200—202 av *B. Olsson.*)
- Raabe, G. E.* Det første norske Snorre-trykk. Litt bok-historikk. Oslo 1941. 45, (2) s.
- Selling, Dagmar.* Ett nyupptäckt manuskript rörande Björkö. (Fornv. 37. 1942. S. 355—367.)
- Sommerfeldt, W. P.* Bibliografi 1940. (For. t. no. fort. bev. Årsb. 96. 1940. S. 162—177.)
 — — 1941. (Därst. 97. 1941. S. 203—216.)
- Steffen, E.* Gotländsk bibliografi 1938—1939. Med tillägg för äldre årgångar (från 1928). (Gotländskt arkiv. 13. 1941. S. 79—101.)
- Svalenström, Karin.* Förteckning över rektor Richard Steffens tryckta skrifter. (Gotländskt arkiv. 14. 1942. S. 213—222.)
- Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1900—1935. H. 3—4. S. 169—244, 245—324. Upps. (tr. Tierp) 1941. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 29: 3—4.)
- Thomas, Charlotte Undset.* Norsk arkeologisk litteratur 1941—1942. (Viking. 6. 1942. S. 195—199.)
 — — 1942—1943. (Därst. 7. 1943. S. 203—206.)
- Tuneld, J.* Bibliografier för Kungl. Gustav Adolfs akademien under tiden 6 nov. 1932 till 6 nov. 1942 avlidna ledamöter. (Kungl. Gustav Adolfs akademien minnesbok. 1932—1942. S. 111—308; även sep.)
- Aberg, N.* De senaste årens fynd och rön inom sten- och bronsåldersforskningen. (Fornv. 36. 1941. S. 366—372.)

Litteraturhistoria.

- Agerschou, Agnes.* Vedels Forhold til de af ham benyttede Tekster, saaledes som det fremtræder i Hundredvisebogen. (APhS. 15. 1940—41. S. 253—325.)
- Beckman, N.* Cod. Holm. B 59. (Ark. 57. 1943. S. 68—77.)
- Benediktsson, J.* Nogle bemærkninger om Bergsbók. (APhS. 16. 1942—43. S. 121—128.)
- Blöndal, S.* Snorre Sturluson. Et syvhundreårsminde 1241—1941. (NTL. N. S. 17. 1941. S. 453—470.)

- Boberg, Inger M.* Die Sage von Vermund und Uffe. (APhS. 16. 1942—43. S. 129—157.)
- Brodersen, Chr. N.* Thøger Larsen. En Monografi. 1. Biografi og Karakteristik af Forfatterskabet til og med »Det Fjerne». Kbh. 1942. 263 s.
- Brögger, A. W.* Snorre. (Samtiden. 52. 1941. S. 291—301 [skall vara: 391—401].)
- Christiansen, E. Th.* Sagnstudier. (MoM. 1941. S. 115—141.)
- Eckhardt, K. A.* Bragi der Alte. (Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abt. 62. 1942. S. 1—12.)
- Eeden, W.* Enkele opmerkingen over de saga van Glúmr Eyjólfsson. (Neophilologus. 26. 1940—41. S. 44—51.)
- Naar aanleiding van »Sagaonderzoek en de Gunnlaugs saga Ormstungu». (Därst. 27. 1941—42. S. 142—143.)
- Sagaonderzoek en de Gunnlaugs saga Ormstungu. (Därst. 26. 1940—41. S. 302—310.)
- Friesen, O. v.* En svensk-norsk fredsuppgörelse för snart tusen år sedan. (NTL. N. S. 18. 1942. S. 433—446.)
- Fredsförhandlingarna mellan Olov Skötkonung och Olov Haraldsson. (HTsv. 62. 1942. S. 205—270.)
- Gyllenbåga, N. H.* Kellgrens rytm. En litteraturhistorisk undersökning. Upps. 1943. 245 s. (Diss. Sthm.) (Anm. NsvSt. 23. 1943. S. 50—63 av *O. Sylwan*. — Pedagogisk tidskrift. 79. 1943. S. 125—132 av *N. Beckman*.)
- Hamel, E. G. v.* Een ijslandse Longinus-legende. (Neophilologus. 28. 1942—43. S. 141—152.)
- Haugberg, P.* Danske Afskrifter af Lægebogen A. M. 187. 8°. (SoK. 9. 1940. S. 46—54.)
- Heusler, A.* Kleine Schriften von Andreas Heusler (1865—1940). Hrsg. von *H. Reuschel*. L. 1. Berl. 1942. (4), 220 s. (Anm. Litbl. 64. 1943. Sp. 229—230 av *H. Schneider*.)
- Hörnström, E.* Anders Odel. En studie i frihetstidens litteratur- och kulturhistoria. Upps. 1943. VIII, (1), 378 s., 1 rättelsebl. (Diss.)
- Johnsen, E. E.* Sagaspåk og stil. En undersökelse av språk og stil i de tre eldste norske sagaoversættelser. Oslo 1942. 259 s.
- Krappe, A. H.* Sur un épisode de la Saga de Ragnar Lodbrók. (APhS. 15. 1940—41. S. 326—338.)
- Kuhn, H.* Das nordgermanische Heidentum in den ersten christlichen Jahrhunderten. (ZfdA. 79. 1942. S. 132—166.)
- Die Ethik des alten Atliliedes. (Zeitschrift für Deutschkunde. 55. 1941. S. 402—408.)
- Lukman, N. C.* Skjoldunge und Skilfinge. Hunnen- und Herulerkönige in ostnordischer Überlieferung. Kbh. 1943. 207 s. (Classica et mediaevalia. Dissertationes. 3.) (Diss.)
- Lundmark, K.* När författades Valans spådom? (Cassiopeia. Tycho Brahe-sällskapetets årsbok. 2. 1940. S. 92—97.)
- Magoun jr., F. P.* Scottish history in the »Lay of Gurun» (*Guruns ljóð*). (Studia neophilologica. 14. 1941—42. A philological miscellany presented to *E. Ekwall*. P. 1. S. 1—24.)
- Michelsen, W.* Hakon Jarl og Erik Glipping. En Studie i den Oehlenschlägerske Tragedies Komposition og Stil. Kbh. 1943. 82 s.
- Moberg, O.* Den fornnordiska skaldediktningens uppkomst. Ett bidrag. (APhS. 16. 1942—43. S. 193—211.)
- Olav Haraldsson, Knut den store och Sverige. Studier i Olav den heliges förhållande till de nordiska grannländerna. Lund 1941. 238, (1) s., 1 faks.-bl. (Diss.)
- Olav Haraldssons hemkomst. En historiografisk undersökning. (HTno. 32. 1940—42. S. 545—575.)

- Müller, F. W. Untersuchungen zur Uppsala-Edda. Dresden 1941. 150, (1) s. (Diss. Lpz.) (Anm. AfdA. 61. 1942. S. 38—39 av *Helga Reuschel*.)
- Noreen, E. Från Birgitta till Piraten. Litteraturstudier av en filolog. Sthm 1942. 189, (2) s.
- Snorre — ett 700-årsminne. (Korrespondens. 40. 1941. S. 156—157.)
- Ur Eddaforskningens historia. (NTL. N. S. 17. 1941. S. 349—359.)
- Olsen, L. H. Den gammelnorske oversættelsen av Pamphilus. Oslo 1941. 119 s. (Avhandlingar utg. av det norske vid.-akademi i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. 1940. N:o 2.)
- Olsen, M. Hild Rolvsdatters vise om Gange-Rolv og Harald Hårfagre. (MoM. 1942. S. 1—70.)
- Paasche, F. Til 700-årsminnet om Snorre Sturlason. (OoB. 50. 1941. S. 405—412.)
- Sawicki, S. Zum dänischen Laurin. (Ark. 56. 1941—42. S. 267—274.)
- Schütte, G. Anglian legends in Danish traditions. (APhS. 16. 1942—43. S. 233—238.)
- Skjoldung-sagnene i ny Læse-måde. (DSt. 1942. S. 81—100.) [Jfr *Lukman*, ovan!]
- Sivertsen, H. Snorre som historiker og kjelde. (SoS. 47. 1941. S. 289—302.)
- Strömbäck, D. Von der isländischen Familien-saga. (PBB. 66. 1942. S. 117—133.)
- Svennung, J. Eriks und Götvaras Wortstreit bei Saxo. (Ark. 56. 1941—42. S. 76—98.)
- Tanner, V. De gamla nordbornas Helluland, Markland och Vinland. Ett försök att lokalisera Vinlands-resornas huvudetapper i de isländska sagorna. (Budkavlen. 20. 1941. S. 1—72.)
- Wagner, F. Le Bjarkamål. Chant héroïque du IXe siècle. (Revue belge de philologie. 20. 1941. S. 599—613.)
- Vogt, W. H. Die Pula zwischen Kultrede und eddischer Wissenschaft. (Nachrichten von der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philol.-hist. Klasse. 1942. S. 1—69.)
- Vries, J. de. Altnordische Literaturgeschichte. Bd 1—2. Berl. & Lpz. 1941—42. (6), 295; (5), 532, (1) s. (Grundriss der germanischen Philologie. 15—16.) (1: Anm. AfdA. 61. 1942. S. 53—63 av *H. Kuhn*. — DLz. 64. 1943. Sp. 13—15 av *H. Schneider*.)
- Harald Schönhaar in Sage und Geschichte. (PBB. 66. 1942. S. 55—117.)

Biografi.

Björn, A.

- Gjessing, G. Anathon Björn. (Universitetets oldsakssamling. Årbok. 1938—1940. S. V—XI.)

Friesen, O. v.

- A[hnlund], N. O. v. Friesen. (HTsv. 62. 1942. S. 285—286.)
- Eriksson, M. In memoriam. Otto von Friesen. (Uppland. 1942. S. 76—83.)
- Lindquist, I. Otto von Friesen. (VSLA. 1942. S. 129—137.)
- Löfstedt, E. Otto von Friesen. (OoB. 52. 1943. S. 1—8.)
- Inträdestal i Svenska akademien ... (Svenska akademiens handlingar fr. år 1886. D. 53. 1943. S. 49—71.)
- Strömbäck, D. Otto v. Friesen. ¹¹/₅ 1870—¹⁰/₅ 1942. (Kungl. Gustav Adolfs akademiens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 8—13.)

Götling, J.

- Levander, L. Johan Götling. ²²/₅ 1887—¹¹/₄ 1940. (Kungl. Gustav Adolfs akademiens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 14—19.)

Hellquist, E.

Noreen, E. Elof Hellquist. $\frac{28}{6}$ 1864— $\frac{7}{3}$ 1933. (Kungl. Gustav Adolfs akademiens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 31—35.)

Hildebrand, H.

Hildebrand, B. Hans Hildebrand. Ett sekelminne 1842—1942. (Fornv. 38. 1943. S. 1—27.)

Holmberg, A. E.

Larsen, H. Axel Emanuel Holmberg som arkeolog. (Bohusläns fornminnes- och hembygdsförbunds årsbok Vikarvet. 1940—42. S. 25—44.)

Indrebö, G.

Hovda, P. Gustav Indrebö. (MoM. 1943. S. 1—6.)

Midttun, O. Gustav Indrebö. (SoS. 48. 1942. S. 305—313.)

Jespersen, O.

Haislund, N. Otto Jespersen. (English studies. 25. 1943. S. 138—143.)

— — (Englische Studien. 75. 1943. S. 273—283.)

Hjelmslev, L. Otto Jespersen. (Acta linguistica. 3. 1942—43. S. 119—120.)

Jungner, H.

Nordén, A. Hugo Jungner †. (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 49—50.)

Kallstenius, G.

Strömbäck, D. Gottfrid Kallstenius. $\frac{20}{1}$ 1873— $\frac{28}{6}$ 1942. (Kungl. Gustav Adolfs akademiens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 41—45.)

Karsten, T. E.

Katara, P. T. E. Karsten zum Gedächtnis. (Neuphilologische Mitteilungen. 44. 1943. S. 49—54.)

Wikman, K. R. V. Tor Evert Karsten. $\frac{20}{8}$ 1870— $\frac{12}{6}$ 1942. (Kungl. Gustav Adolfs akademiens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 46—49.)

Akerblom, B. T. E. Karsten * $\frac{20}{8}$ 1870—† $\frac{12}{6}$ 1942. (Folkmålsstudier. 9. 1943. S. 1—21.)

Kock, A.

Lindroth, Hj. Axel Kock $\frac{2}{6}$ 1851— $\frac{18}{2}$ 1935. (Kungl. Gustav Adolfs akademiens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 50—54.)

Kristensen, M.

Andersen, P. Marius Kristensen. 27. April 1869—2. November 1941. (DF. 13. 1941—43. S. 33—41.)

Beckman, N. Marius Kristensen. (Ark. 57. 1943. S. 114—118.)

Knudsen, G. Marius Kristensen 27. April 1869—2. November 1941. (DSt. 1941. S. 1—12.)

— — (NoB. 31. 1943. S. 7—12.)

— Marius Kristensen. $\frac{27}{4}$ 1869— $\frac{2}{11}$ 1941. (Kungl. Gustav Adolfs akademiens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 55—61.)

Lidén, B. P. E.

[*Johansson, J. V.* Minnesord.] (Bihang till GVVSH. 59. 1940. S. 48—54.)
Sahlgren, J. Evald Lidén. ³/₁₀ 1862—¹¹/₁₀ 1939. (Kungl. Gustav Adolfs akademimens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 65—70.)

Lundell, J. A.

Geijer, H. J. A. Lundell. ²⁵/₇ 1851—²⁸/₇ 1940. (Kungl. Gustav Adolfs akademimens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 75—80.)

Mawer, A.

Ekwall, E. Minnesord över Allen Mawer. (NoB. 31. 1943. S. 1—6.)

Nordman, C. O.

Thordeman, B. In memoriam. Carl Olof Nordman. (Fornv. 37. 1942. S. 310—312.)

Rask, R.

Rask, E. Breve fra og til Rask. Udg. med støtte af Rask-Ørsted fondet ved *L. Hjelmslev*. 1. 1805—1819. 2. 1820—1832. Kbh. 1941. XIII, (1), 457, (1) s., IX, (1), 402 s. (Ann. HTda. R. 10: 6. 1942—44. S. 335—340 av *P. J. Jensen*. — NTL. N. S. 17. 1941. S. 480—481 av *S. Bl[öndal]*.)

Stolpe, Hj.

Arbman, H. Hjalmar Stolpe som fornforskare. (Fornv. 36. 1941. S. 146—162.)

Sundt, E.

Refsum, H. Eilert Sundt, språksaken og bygdemålene. (MoM. 1941. S. 67—81.)

Wadstein, N. E.

[*Johansson, J. V.* Minnesord.] (Bihang till GVVSH. 62. 1943. S. 13—15.)

Wiklund, K. B.

Collinder, B. Karl Bernhard Wiklund. ¹⁵/₃ 1868—²⁸/₃ 1934. (Gustav Adolfs akademimens minnesbok. 1932—1942. Upps. 1943. S. 91—96.)

II. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

Beckman, N. Metoder i nordisk språkhistoria. Gbg 1941. 39, (1) s. (GHÅ. 47. 1941: 4.)

Behre, F. Two middle English words of Scandinavian origin. (Studia neophilologica. 14. 1941—42. A philological miscellany presented to *E. Ekwall*. P. 1. S. 221—237.)

Bengtson, A. Gotiska (us-)hramjan. (Ark. 57. 1943. S. 97—105.)

- Bertelsen, A.* Betænkning (i uddrag) fra Dansk forening til nordisk sprogrøgt til udvalget for oversættelsen av Det nye testamente. (Vort nordiske modersmål. 2. Tal nordisk. Kbh. 1943. S. 33—48.)
- Bröndal, V.* Syntax og Fonologi. Bidrag til Læren om Ordstilling i følge Lydtype. (In memoriam Kr. Sandfeld. Udg. paa 70-Aarsdagen for hans Födsel. Kbh. 1943. S. 76—79.)
- Bröndum-Nielsen, J.* Nordisk Sprogfællesskab og nordisk Sprogforening. (Nordisk i tusind Aar. Kbh. 1941. S. 36—51.)
- Clausen, S.* Nordisk språkpolitikk. Slagelse 1941. 91 s.
- Collin, C. S. R.* Anekdoter om ord. (Korrespondens. 40. 1941. S. 23, 98—99. 42. 1943. S. 136—137, 174.)
- Anekdoter om ord eller glimtar ur språkets liv. 1. Lund 1943. 54 s.
- Missförstådda ord. (Korrespondens. 40. 1941. S. 161.)
- Collinder, B.* Introduktion i språkvetenskapen. Sthm (tr. Upps.) 1941. 224 s.
- Våra nordiska modersmål. (NTL. N.S. 18. 1942. S. 211—222.)
- Ekbo, S.* Studier över uppkomsten av supinum i de germanska språken med utgångspunkt i fornvästnordiskan. Upps. 1943. (3), 187, (1) s. (Diss.) (UUA. 1943: 7.)
- Förste ordliste udarbejdet av »Dansk forening til nordisk sprogrøgt». (Vort nordiske modersmål. [1.] Kbh. 1942. S. 11—57.)
- Anden ordliste... (Därst. 2. Tal nordisk. Kbh. 1943. S. 49—109.)
- Harding, E.* Språkvetenskapliga problem i ny belysning eller bidrag till nordisk och germansk språkhistoria. H. 4—5. Lund 1941—42. (2), 78 s.; 50 s.
- Hummelstedt, E.* Om urgerm. *ub* — i sv. *över*. (Budkavlen. 20. 1941. S. 81—100.)
- Jespersen, O.* Sproget. Barnet, Kvinden, Slægten. Kbh. 1941. 256 s. (Anm. Pedagogisk tidskrift. 78. 1942. S. 190—195 av *B. Malmberg*.)
- Karsten, T. E.* Finnar och germaner. Folk- och kulturberöringar från tre årtusenden. (Folkmålsstudier. 9—10. 1943. VIII s., s. 3—260, 261—630.)
- Finnar och germaner. Tre årtusenden folkförbindelser. Hfors 1941. 8 s. (Kultur och språk. Skrifter utg. av Föreningen för nordisk filologi i Helsingfors. 2.) (Anm. NTL. N.S. 18. 1942. S. 75—76 av [*G.*] *J[aco]b[so]n*.)
- Über die Archäologie als Hilfsquelle für germanisch-finnische Lehnwortforschung. Hfors & Lpz. 1942. 12 s. (Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. H. 88. No 3.)
- Lindblad, G.* Relativ satsfogning i de nordiska fornspråken. Lund 1943. (8), 210 s. (Diss.) (Lundastudier i nordisk språkvetenskap utg. av *I. Lindquist* och *K. G. Ljunggren*. 1.)
- Lindquist, I.* Gamla nordiska ord för smärta och för klagan. (Meijerbergs arkiv. 3. 1941. S. 122—146.)
- Lindroth, Hj.* De nordiska systerspråken. Sthm 1942. 64, (1) s.
- Lund, B. Brinck & Hoffmeyer-Bruselius, Ingrid.* Norskt och danskt uttal. De viktigaste avvikelserna från svenskan. Lund 1941. 13 s. (Skrifter utg. av Modersmålslärares förening. 55.)
- Modéer, I.* Svensk nystavning och nordisk sammanhållning. (NTL. N.S. 18. 1942. S. 528—536.)
- Nissen, M.* Forord [til h. 2 af »Vort nordiske modersmål»]. (Vort nordiske modersmål. 2. Tal nordisk. Kbh. 1943. S. 5—13.)
- Nordisk samling om Nordens sprog. (Därst. [1.] Kbh. 1942. S. 1—10.)
- Planting, Gunvor.* Nordisk språkgemenskap och nordisk språkpolitik. (Kalender utg. av Svenska folkskolans vänner. 57. 1942. S. 34—39.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Words and matters. (NTS. 12. 1942. S. 220—241.)
- Rhedin, E.* Folk och språk i Norden. (NTL. N.S. 18. 1942. S. 593—607.)
- Rosell, E.* Prefixet *o-* i nordiska språk. En betydelsehistorisk studie. D. 1. Fornnordiska. Upps. 1942. VIII, 199 s. (Diss.) (UUA. 1942: 7.)
- Schröder, E.* Nordische Lehnwörter und Wanderwörter in der deutschen Sprache. (Nachrichten von der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philol.-hist. Klasse. 1941. S. 293—302.)

- Skautrup, P.* Sprogbevarende bestræbelser inden for Skandinavien. (Vort nordiske modersmål. 2. Tal nordisk. Kbh. 1943. S. 17—32.)
- Strömbäck, D.* Den nordiska språkforskningens framväxt i Norge. (NTL. N.S. 19. 1943. S. 1—8.)
- Tollenaere, F. de.* Über die Etymologie von niederl. *koekeloeren*, dän. *kuk(k)elure*. (PBB. 66. 1942. S. 345—350.)
- Wessén, E.* De nordiska språken. Sthm (tr. Lund) 1941. 84 s. (Anm. NoB. 30. 1942. S. 183—184 av *V. Jansson*. — NTL. N.S. 17. 1941. S. 620 av *C. I. S[tåhle]*.)

2. Isländska, fornnorska och färöiska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik och metrik.

- Benediktsson, J.* Efterslæt til Grágás. (APhS. 16. 1942—43. S. 239—248.)
- Bergsveinsson, S.* Grundfragen der isländischen Satzphonetik. Kbh. 1941. 210 s. (Diss.) (Phonometrische Forschungen. Reihe A. Bd 2.)
- Blöndal, S. & Stenmann, Ingeborg.* Praktisk Lærebog i islandsk Nutidssprog. Kbh. 1943. 291, (2) s. (Anm. Islandsk Aarbog. 1943. S. 107—109 av *A. Möller*.)
- Hamre, H.* Om *u*-omlyd av *a* i färöysk. (MoM. 1941. S. 11—22.)
- Krenn, W.* Föroyar-Studien. (Wörter und Sachen. 19. 1938. S. 134—141. 20. 1939. S. 86—92. 21. 1940. S. 186—200. 22. 1941—42. S. 45—70, 128—136, 217—265.)
- Leijström, G. & Magnusson, J.* Isländsk-svensk ordbok. Sthm (tr. Lund) 1943. XXXII, 411, (2) s. (Anm. Svensk tidskrift. 30. 1943. S. 356—358 av *T. Johannisson*.)
- Mezger, F.* Aisl. fiarg-, fiorgu pl., Gott, Götter. (Ark. 57. 1943. S. 112—113.) — Aisl. *í dag* 'heute': as. *hiudigu*, deutsch *heute* — aisl. *í ár*: adh. *hiuru*, *hiuro* < *hiu jǫru 'heuer'. (Därst. 56. 1941—42. S. 266.)
- Modéer, I.* Fornvästnordiska verbstudier. 1—2. Upps. 1941—43. XI, 172 s.; 130 s. (UUA. 1941: 10, 1943: 9.)
- Olsen, M.* Till den norröne ordbok. (MoM. 1941. S. 48.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Gammelt om tenner. (MoM. 1941. S. 82—104.)
- Seip, D. A.* En norsk oversættelse av Prosper fra 12. hundreår. (MoM. 1943. S. 104—136.)
- Om endelsesvokalene *e, o : i, u* i eldste islandsk og norsk. (Därst. S. 97—103.)
- Svabo, [J. C.].* Glossar til færøske Visehaandskrifter. Udg. ved *C. Matras*. Kbh. 1943. 85 s. (S. T. U. A. G. N. L. 60.)
- Widding, O.* Islandsk i det nordiske Maalstræv. (Islandsk Aarbog. 1942. S. 52—67.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Texter.

- Föroya kvæði. Corpus carminum Færoensium, a *S. Grundtvig* et *J. Bloch* comparatum. Mit Kommentaren in deutscher Sprache hrsg. von *C. Matras*. Bd 2. T. 1—2. Kbh. 1941—[44]. (4), 408, (2) s. 4:o. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 324.)
- Helgason, J. & Holtsmark, Anne.* Háttalykill enn forni. Kbh. 1941. 144, (2) s., 24 s. faks. 4:o. (Bibliotheca Arnarnagnæana. Consilio et auctoritate legati Arnarnagnæani *J. Helgason* ed. curavit. 1.)
- Jónsson, Arngrímur.* Gronlandia 1688. Published in facsimile with an introd. in English by *J. Helgason*. Copenh. 1942. 38, (3), 41, (5) s. (Monumenta typographica islandica. 6.)

- Oláfs saga ens helga. Ms. Perg. 4:to. No. 2 in the Royal library of Stockholm. With an introd. by *J. Helgason*. Copenh. 1942. 19, (1) s. 79 s. faks. 4:o. (Corpus codicum islandicorum medii aevi. 15.)
- Saga Olafs konungs hins helga. Den store saga om Olav den hellige. Efter pergamenthåndskrift i Kungl. biblioteket i Stockholm nr 2 4:to med varianter fra andre håndskrifter utg. av Kjeldeskriftfondet ved *O. A. Johnsen* og *J. Helgason*. H. 3. Oslo 1941. (4) s., s. 655—1163. (Skrifter utg. fra Kjeldeskriftfondet. 53:3.)
- Skárðsbók, Jónsbók and other laws and precepts. Ms. No. 350 fol. in the Arnarnagæan collection in the University library of Copenhagen. With an introd. by *J. Benediktsson*. Copenh. 1943. 21 s. + faks. Fol. (Corpus codicum islandicorum medii aevi. 16.)
- Two treatises on Iceland from the 17th century. Ed. by *J. Benediktsson*. Kbh. 1943. XXXI, 59, (1) s. 4:o. (Bibliotheca Arnarnagæana. Consilio et auctoritate legati Arnarnagæani *J. Helgason* ed. curavit. 3.)

Översättningar.

- Den ældre Edda og Eddica minora. Overs. og forsynede med Indl. og Kommentar af *M. Larsen*. Bd 1. Kbh. 1943. 263 s.
- Edda. Bohatýrské písně. Ze staré severštiny přeložil *E. Walter*. Praha 1942. 194 s.
- Egils saga og Eyrbyggja saga. Ved *N. M. Petersen*. Kbh. 1942. 399 s. (*N. M. Petersen*, Islændingenenes færð hjemme og ude. 1.)
- Egils saga Skallagrimssonar. Die Geschichte vom Skalden Egil. Eine Saga aus Alt-Island. In gekürzter Fassung nacherzählt von *K. Henniger*. Köln 1938 [1939]. 78, (2) s. (Schaffsteins Blaue Bändchen. 242.)
- Forsvarstale for kong Sverre mot bispene. Oms. frå gamalnorsk ved *E. Eggen*. Oslo 1940. 83 s. (Norröne bokverk. 35.)
- Fortællingerne om Laxdælerne, Vatnsdælerne, Gunlaug Ormetunge, Kormak og Finboge den stærke. Ved *N. M. Petersen*. Kbh. 1942. 454 s. (*N. M. Petersen*, Islændingenenes færð hjemme og ude. 2.)
- Gunnlaug Ormstungas saga. Övers. av *J. Mjöberg*. [3:e tr.] Lund (tr. Malmö) 1943. 48 s. (Skrifter utg. av Modersmålsläraernas förening. 35.)
- Helgi und Sigrun. Edda-Blockbuch [von] *K. Wraga*. Berl. [1941]. (84) s. Fol. Islandske småsoger Pættir. Oms. av *J. Hovstad*. Oslo 1939. 155 s. (Norröne bokverk. 34.)
- Isländska sagor översatta från fornisländskan och utg. av *Hj. Alving*. Njals saga. Sthm 1943. VIII, 422, (2) s., 1 karta.
- Soga om Færöyingane. Oms. af *J. Fjalestad*. Oslo 1937. 87 s.
- Soga om Gisle Surson. Oms. frå islandsk av *E. Eggen*. Oslo 1943. 123 s. (Norröne bokverk. 36.)
- Soga om laksdölane. Valfríe former. Eit utdrag oms. av *J. Fjalestad*. Oslo 1940. 47, (1) s.
- The life of Gudmund the good, bishop of Holar. Transl. [& ed.] by *Turville-Petre* & *E. S. Olszewska*. Coventry 1942. XXVII (1), 112, (2) s. (Viking society. Transl. series. 3.)

Kommentarer.

- Eeden, W. van*. Een opmerking over Sigvatr Þórðarson's *Austrfararvísur*. (Neophilologus. 28. 1942—43. S. 228—232.)
- Helgason, J.* Til Skjaldedigtningen. (APhS. 16. 1942—43. S. 287—288.)
- Holtmark, Anne*. Kong Atles eder. (MoM. 1941. S. 1—10.)
- Koch, H.* Zu Hálfðanarsaga, cap. 11—12. (ZfdPh. 67. 1942. S. 12—13.)
- Zwei Miszellen zur Alexanders Saga. (Därst. S. 137—139.)

- Kock, E. A.* Liljukvistur. (Studia neophilologica. 15. 1942—43. A philological miscellany presented to *E. Ekwall*. P. 2. S. 141—156.)
- Notationer norrøna. Anteckningar till Edda och skaldediktning. D. 27. Lund 1941. 33 s. (LUA. N.F. Avd. 1. Bd 37. Nr 5.)
- Mæzger, F.* Vkv. 5: lukþi hann alla lind bauga vel. (Ark. 57. 1943. S. 110—111.)
- Vkv. 12: besti byrsíma. (Därst. S. 111—112.)
- Olsen, M.* Eldste forekomst av navnet Hlaðir. (Vellekla str. 14.) (MoM. 1942. S. 154—156.)
- Torv-Einar og Kormak. (Därst. S. 151—153.)
- »Vagn var småbeitr.» (Därst. 1943. S. 181—188.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Sjá milli fóta sér. (MoM. 1943. S. 83—87.)

3. Norska.

- Austeinsson, J.* Jernets og stålets terminologi. Trondheim 1942. (Det k. norske vid:s selsk:s skrifter. 1941. Nr 3. 91 s.)
- Norsk og fremmed i fagspråk og almenspråk. (Det k. norske vid. selsk:s forhandlinger. 14. 1941. S. 51*—70*.)
- Sekundær *t* etter *er*-suffiks. (Därst. 13. 1940. S. 24—26.)
- Undersøkelser i teknisk terminologi. 11—14. (Därst. 13. 1940. S. 147—149. 14. 1941. S. 169—172, 189—191. 15. 1942. S. 173—176.)
- Beito, O. T.* R-bøying. Etterrøknader i norsk formlære. Oslo 1942. 227, (1) s. (Diss.)
- Bödtker, A. T.* Lydlengde i norsk. (Därst. S. 147—154.)
- Dale, J. A.* Norsklære. Nynorsk med bokmålstillegg. Oslo 1940. 78, (1) s.
- Dybwad, J.* Norsk rimleksikon. Oslo 1943. 179 s.
- Gjelsvik, N.* Von og veg. Norsk målføring. Norsk eller latinsk stilgrunnlag. Oslo 1938. 204 s.
- Handagard, I.* Norsk verslære. 2 utg., umvølt og auka. Oslo 1942. 272 s.
- Heggstad, L.* Norsk grammatikk. Bokmål. Oslo 1940. 79 s.
- Indrebø, G.* Då det gamle norske skriftmålet gjekk under. (SoS. 48. 1942. S. 145—153, 183—191.)
- Ivcrsen, E.* Allitterasjonen i Henrik Ibsens »Digte» (1875). Trondheim 1941. (Det k. norske vid:s selsk:s skrifter. 1940. Nr 4. 64 s.)
- Norsk målbruk. Råd og regler. Ny rettskrivning 1941. Udarb. etter offentlig tiltak ved Kultur- og folkeoplysningsdepartementet. Oslo 1943. 42 s.
- O[lsen], M.* Hoppetusse. (MoM. 1942. S. 150.)
- Os, E.* Liste over ord og nemninger i det militære fagmålet. (Militær fagmålsordliste.) Oslo 1941. 110 s.
- Qvigstad, J. & Lid, N.* Samisk Vardal, norsk Vardvyle. (MoM. 1943. S. 161—164.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Vår gamle trolldomsmedisin. 3. Oslo 1941. 221 s. (Skrifter utg. av Det norske vid.-akademi i Oslo. 1940. II. Hist.-filos. klasse.) (Ann. FoF. 28. 1941. S. 87—88 av *C. M. Bergstrand*.)
- Reinskou, F.* Norsk grammatikk for svensker. 2 oppl. red. av *Ph. Houm*. Lund 1942. 110 s.
- Ribsskog, Ö.* Sjangong, forbyterspråk og romanj. (MoM. 1941. S. 142—146.)
- Wessén, E.* Norsk-svensk ordlista. 4:e uppl. Lund (tr. Malmö) 1943. 69 s. (Skrifter utg. av Modersmållärarnas förening. 26.)
- Vogt, H.* The structure of the Norwegian monosyllables. (NTS. 12. 1942. S. 5—29.)

4. Svenska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik, metrik och textkommentarer.

- Afzelius, N.* Till kommenteringen av Fredmans epistlar. (Ark. 56. 1941—42. S. 61—75.)
- Ahlberg, Märta.* Presensparticipet i fornsvenskan. En syntaktisk studie. Sthm (tr. Lund) 1942. XXXIII, 234 s. (Diss. Sthm.)
- Andersen, H.* En Geijer-reminiscens. (NsvSt. 21. 1941. S. 193—195.)
- Beckman, N.* En smula språkstatistik. (Ark. 57. 1943. S. 78—86.)
- »Får ej knuffas.» (NsvSt. 21. 1941. S. 108.)
- Förhandsteorier. (Därst. S. 25—50.)
- Några spånor. (Därst. 22. 1942. S. 129—135.)
- Belfrage, S.* Evangeliebörens språk och struktur. (Svensk teologisk kvartalskrift. 17. 1941. S. 298—308.)
- Berg, R. G. son.* Språk och stil i Magnus Stenbocks familj. (NsvSt. 21. 1941. S. 153—162.)
- Strödda anteckningar om yrkesslang. (Därst. 23. 1943. S. 124—127.)
- Bergman, G.* Danska som blivit svenska. (Korrespondens. 42. 1943. S. 30—31.)
- En rotvälsk källa från 1700-talet. (NsvSt. 21. 1941. S. 93—104.)
- Provinsialismer och skräspråk. Sthm 1943. 135 s.
- Cederblad, S.* Beväringstavningen sedd i samband med ortografiens teoretiska, sociala och aktuella problem. Sthm (tr. Upps.) 1941. 396 s.
- & *Wennerström-Hartmann, Eva.* Beväringssvenska. Sthm 1940. 367, (1) s.
- Collin, C. S. R.* Mentalitet. (Moderna språk. 37. 1943. S. 213—214.)
- Ordet *viking* och dess etymologi. (Därst. 35. 1941. S. 152—153.)
- Tank. (Därst. 37. 1943. S. 214—215.)
- Dalín, A. F.* Svenska språkets synonymer. 4:e (revid.) uppl. Granskad och red. av N. G. Bergman. Sthm 1941. (8), 407 s.
- Danell, G.* Om ordet ord. (NsvSt. 21. 1941. S. 191—193.)
- Svensk språkhistoria i sammandrag för gymnasier och seminarier. 2:a uppl. Upps. 1943. 61, (1) s.
- Engdahl, S.* Anders österlings ungdomslyrik. En stilstudie. Sthm (tr. Upps.) 1942. 63 s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning. 10.)
- Ericsson, H.* Rätt och orätt vid penultimatänjning. (NsvSt. 23. 1943. S. 43—49.)
- Fitger, B.* Tyska motsvarigheter till *börja* + *infinitiv*. (Moderna språk. 37. 1943. S. 93—100.)
- Friesen, O. v.* Fornsvenska paradigm sammanställda för elementarundervisningen i nordiska språk. 6:e uppl. Upps. & Sthm (tr. Upps.) 1941. 20 s.
- Gjerdman, O.* Isabellfärgad. (NsvSt. 21. 1941. S. 147—152.)
- Gyllenberg, R.* Talspråkets vård. (Modersmålet vård. Åbo 1942. S. 27—46.)
- Hallberg, P.* De bisatsinledande konjunktionerna i Columbus' Mål-roo eller Roomål. Stilistisk jämförelse med motsvarigheterna hos Agnetha Horn, Nicolaus Rudbeckius och i Olof Rudbecks Atlantica. (NsvSt. 21. 1941. S. 51—84.)
- Studier i Harry Martinsons språk. Sthm (tr. Upps.) 1941. 68, (1) s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning. 9.)
- Om Karlfeldts dikt *Det förgångna*. (NsvSt. 23. 1943. S. 156—161.)
- Två anteckningar till *Karlfeldt*. (Därst. 22. 1942. S. 168—171.)
- Hasselberg, G.* Översikt av svenska språkets historia. Repetitionskurs för studentexamen. 2:a omarb. o. utvidg. uppl. Lund 1943. 15 s.
- Heinertz, N. O.* Till frågan om realitet i villkorssatser. (Moderna språk. 35. 1941. S. 64—73.)
- Helén, G.* Sjuttonhundratalets naturbeskrivning. Stilistiska iakttagelser i Creutz', Gyllenborgs och Oxenstiernas poesi. (NsvSt. 22. 1942. S. 99—128.)
- Språket och estetiken. (Därst. S. 76—98.)
- Stilforskning — en gränsvetenskap. (NTL. N. S. 18. 1942. S. 108—119.)

- Holm, P.* Bevingade ord och andra stående uttryck och benämningar. 2 uppl. Sthm 1942. 292 s.
- Holmberg, E.* Ett genmäle [mot *O. Sylwan*]. (NsvSt. 23. 1943. S. 178—179.)
- Häggqvist, A.* Hjalmar Bergman-studier. Sthm (tr. Upps.) 1943. 97 (1) s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning. 12.)
- Janzén, A.* Kopparbergsprivilegiernas »*sik biwiþær*» och stadgandet om täkte-rätten. (Meijerbergs arkiv. 4. 1941. S. 55—70.)
- Några ord med uddljudande *fj*. (Därst. S. 71—80.)
- Johannisson, T.* Afton. (Meijerbergs arkiv. 5. 1943. S. 50—75.)
- Idrott. En studie över den germanska verbalpartikeln *in-* såsom ordbildnings-element. (Därst. S. 13—49.)
- Mindervärdighets- eller mindervärdeskomplex? Ett modeord och dess form. (NsvSt. 21. 1941. S. 1—24.)
- Ordet *ärende* och dess släktskapsförhållanden. (Meijerbergs arkiv. 4. 1941. S. 1—54.)
- Kallstenius, G.* Språkliga och sakliga fel i Oscar Levertins dikning. (NsvSt. 21. 1941. S. 163—174.)
- Kinnander, B.* Sak, ord och uttryck. (NsvSt. 23. 1943. S. 1—26.)
- Källqvist, E.* En omstridd Bellman-tolkning. (NsvSt. 21. 1941. S. 105—107.)
- Körner, R.* Tidsrelationerna och deras uttrycksmedel. (Moderna språk. 35. 1941. S. 1—64.)
- Leander, F.* Till stilforskningens logik. (NsvSt. 23. 1943. S. 34—42.)
- Liden, E.* Anteckningar till svensk och nordisk ordhistoria. (Meijerbergs arkiv. 3. 1941. S. 74—106.)
- Lindqvist, I.* Oläst läst i äldre Västgötalagen. Lund 1941. (1), 40 s. (Nordisk filologi. Undersökningar och handböcker utg. av *I. Lindqvist* & *J. Sahlgren*.)
- Västgötalagens litterära bilagor. Medeltida svensk småberättelsekonst på poesi och prosa. Lund 1941. 103, (1) s. (SVSL. 26.)
- Lindqvist, A.* Bidrag till svensk ordhistoria. 2—3. (Meijerbergs arkiv. 4. 1941. S. 156—160. 5. 1943. S. 76—88.)
- Lindqvist, N.* Gustav Vasas bibel och det svenska riksspråket. (Julhälsning till församlingarna i ärkestiftet. 26. 1940. S. 8—21.)
- Lindroth, Hj.* De reflexiva pronomina. Ett stycke tillämpad språkteori. Gbg 1941. 72 s. (GHÄ. 47. 1941: 15.)
- Några ord om verbet *komma*. (Meijerbergs arkiv. 3. 1941. S. 116—121.)
- Svensk språkhistoria för gymnasier och självstudium. 3:e uppl. 2:a tr. Sthm 1943. 47, (1) s.
- Ljunggren, K. G.* Adjektivet *mån*. (Meijerbergs arkiv. 4. 1941. S. 91—96.)
- Almanackorna och det svenska ordförrådet. (Rig. 26. 1943. S. 33—49.)
- Några språkdrag och stildrag hos C. J. L. Almqvist. (VSLA. 1941. S. 5—45.)
- Objekt och adverbial. Studier i svensk syntax. Lund 1942. 211, (1) s. (LUA. N. F. Avd. 1. Bd 38. Nr 3.)
- Språkdrag och språksträvanden i Psaltaren 1560. Lund 1943. 17 s. (Studier till 1541 års bibel. 4. = LUA. N. F. Avd. 1. Bd 38. Nr 7.)
- Språkforskning och språkvård. (NTL. N. S. 17. 1941. S. 26—47.)
- Strödda bidrag till svensk ordhistoria. 1—2. (Meijerbergs arkiv. 4. 1941. S. 97—155. 5. 1943. S. 1—12.)
- Läftman, E.* Tre lån. *Inpiskare, smoking* och *slips*. (Ark. 56. 1941—42. S. 291—300.)
- Magnusson, B.* Nysvenska pluralformer av typen dränger. (NsvSt. 23. 1943. S. 162—177.)
- Själbod. (Därst. 22. 1942. S. 171—174.)
- Mjöberg, J.* Språkhistoria och språkvård. (Moderna språk. 35. 1941. S. 147—152.)
- Munch-Petersen, Valfrid Palmgren & Hartmann, Ellen.* Svensk-dansk fickordbok. Kbh. (titel & omsl. tr. Sthm) 1941. 64 s.
- Svensk-dansk Lommeordbog. Kbh. 1941. 64 s.

- Munch-Petersen, Valfrid Palmgren & Hartmann, Ellen.* Svensk-dansk Ordbog. Medredaktör: *M. Borup*. H. 1—9 [a—sedemönster]. Kbh. 1941. (12) s., s. 1—576. (Anm. NTL. N. S. 17. 1941. S. 480 av [H.] *Jö[rgensen]*.)
- Möller, Ingrid.* Skälsand — sälsand. (NsvSt. 21. 1941. S. 195—196.)
- Nilsson, N.* Några stildrag i Vilhelm Ekelunds lyrik. Sthm (tr. Upps.) 1942. 51, (1) s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning. 11.)
- Nordenstremg, R.* Ord. (OoB. 50. 1941. S. 516—524.)
- Nordfelt, A.* Om franska lånord i svenskan. 6. De fransk-svenska lånorden efter tiden omkring 1809. (Studier i modern språkvetenskap. 15. 1943. S. 9—25.)
- Nordling, A.* Talspråk och skriftspråk. (Modersmålets vård. Åbo 1942. S. 10—26.)
- Noreen, E.* Bidrag till fornsvensk lexikografi. (Meijerbergs arkiv. 3. 1941. S. 1—23.)
- Böra predikatets pluralformer slopas i svenskt skriftspråk? (Korrespondens. 40. 1941. S. 114—115.)
- Fasansfull. (Meijerbergs arkiv. 3. 1941. S. 24—27.)
- Heliga Birgitta som svensk författare. (OoB. 50. 1941. S. 289—297.)
- Svensk språkvård. Sthm 1941. 159 s. (Anm. FT. 131. 1941. S. 194—197 av *R. Pipping*. — Korrespondens. 41. 1942. S. 23 av *A. B[engtsso]n*. — Svensk tidskrift. 29. 1942. S. 67—69 av *B. Olsson*.)
- »Templets topp i skyn.» (Ark. 56. 1941—42. S. 123—124.)
- Tålmod övervinner surkål. (Korrespondens. 41. 1942. S. 38—39.)
- Ur räkneordens historia. (Därst. 40. 1941. S. 56—57.)
- Nyström, U.* Bröllopsbesvärs ihugkommelse och de medeltida husgeräddikterna. (NsvSt. 23. 1943. S. 27—33.)
- Olavi, G.* Till en Bellmansstrof. (NsvSt. 21. 1941. S. 107.)
- Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien. Bd 16. H. 161—171. Lev—markgäld. Sp. L 561—M 336, (2), (4) s. Lund 1941—42. 4:o.
- Ordlista över svenska språket utg. av Svenska akademien. 8:e uppl. Omarb. och utvidg. 7:e—8:e tr. Sthm 1941—42. VII, 378 s.
- Palmér, J.* Undersökningar i Olavus Petris språk. 4. Lund 1942. 108, (1) s. (LUA. N. F. Avd. 1. Bd 38. Nr 2.)
- Växlingen hem : hemma i reformationstidens svenska. (NsvSt. 21. 1941. S. 85—92.)
- Panelius, O.* Den vårdade finlandssvenskan. (Modersmålets vård. Åbo 1942. S. 85—103.)
- Petrini, H.* Om förekomsten av akut aksent i svenska riksspråket. (Pedagogisk tidskrift. 78. 1942. S. 235—247.)
- Rättstavning eller konststavning. En vidräkning med den akademiska vanvården av allas vårt svenska språk. Sthm 1941. 95 s.
- Pipping, R.* En genusuppgift hos M. O. Wexionius-Gyldenstolpe. Åbo 1940. 37 s. (Acta academiae aboensis. Humaniora. XIII: 3.)
- Skriftspråkets vård. (Modersmålets vård. Åbo 1942. S. 52—68.)
- Östergrens ordbok. (FT. 130. 1941. S. 122—128.)
- Regnér, E. G.* Språkpatologiska paralleller till vissa litterära stilarter. (OoB. 52. 1943. S. 144—158.)
- Risberg, B.* Bellmansexeges. (NsvSt. 21. 1941. S. 175—190.)
- Bocker i kanten. Handledning till språkvård i ett tjog kåserier. Sthm (tr. Upps.) 1942. 202, (1) s. 2 uppl. s. å.
- Fredmans epistlar. Text och tydning. Svar på tal och ny belysning. Sthm (tr. Linköping) 1941. 93, (1) s.
- Prosodisk-metrisk tillrättagning. (NsvSt. 22. 1942. S. 136—167.)
- Saxon & Lindströms* ordbok. 15000 främmande ord. Deras stavning, uttal, böjning, härkomst och betydelse sammanställda av *H. Mainander*. Sthm 1942. 239, (1) s.
- Schagerström, A.* Blått och gult. (NsvSt. 21. 1941. S. 129—146.)
- Stålhane, B.* Tala svenska. Språkets betydelse i kampen för vår kultur. Sthm 1941. 126 s.

- Svanberg, N.* Studier i Siwertz' prosa. Sthm (tr. Upps.) 1941. 47, (1) s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning. 8.)
- Sylvan, O.* Versrytm och musikrytm. (NsvSt. 21. 1941. S. 109—128.)
- Söderwall, K. F.* Ordbok över svenska medeltids-språket. Suppl. H. 7—8. Av *K. G. Ljunggren*. S. 209—240, 241—272. Sthm (tr. Lund) 1942—43. 4:o. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. 186, 188.)
- Torneld, J. A.* Bara ett litet streck. Småprat om komma och kommater. (Korrespondens. 41. 1942. S. 88—89.)
- Wallin, I.* Om objektet som grammatisk kategori. (Årsskrift för modersmåls-lärarnas förening. 1941. S. 100—143.)
- Wellander, E.* Hur man skriver svenska. Åtta lektioner. Sthm 1941. 62, (1) s. (Tidens skriftserie. 1.)
- Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård. 2:a övers. uppl. Sthm 1941. XVI, 813 s.
- Språkvård och kulturarv... Sthm 1943. 48 s.
- Wenning, A.* Fornsvenska ordföljdsprinciper. Lund 1941. 34 s.
- Relativ satsföregning i fornsvenskan. Lund 1941. 34 s.
- Wennström, T.* Studier över språket i Gustav Vasas svenska brev. Lund 1941. 89 s.
- Svenska språkets historia. Sthm 1941. 169 s. (Natur och kultur. 147.)
- Wessén, E.* Svensk språkhistoria. [1.] Ljudlära och formlära. 2. Ordbildningslära. Sthm (tr. Lund) 1941—43. 141, (1) s., 113 s. (Ann. [1.]: NoB. 30. 1942. S. 184—189 av *V. Jansson*. — NTL. N.S. 17. 1941. S. 620—621 av *C. I. S[tåhle]*.)
- Westman, Karin.* Talspråkets vård i skolan. (Modermålets vård. Åbo 1942. S. 47—51.)
- Akerlund, W.* Om det finita verbets plats i den fornsvenska bisatsen. (Ark. 57. 1943. S. 1—67.)
- Ålander, A. T.* Studier över konsonanterna i barnspråket. Med ett tillägg om vokalerna. (NsvSt. 23. 1943. S. 64—123.)
- Östergren, O.* Nusvensk ordbok. H. 78—81 [sköterska—solhet]. Sp. 657—1040. Sthm 1943.
- Våra vanligaste främmande ord. Med uttal och förklaring. Uppl. 18—20. Sthm 1941—43. 106 s. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. 146.)

b. Texter.

- Acta pontificum Svecica 1. Acta cameraia. Vol. 1. Fasc. 1. Ann. 1348—1370. Auspiciis Archivi regni Sveciae ed. L. M. Bååth. XXI, (1) s., s. 401—830, (1) s. Sthm 1942. 4:o. (Diplomatarium svecanum. Appendix.) (Riksarkivet.)*
- Arboga stads tänkebok. Utg. av E. Noreen. H. 9. (1), s. 1—142. Sthm (tr. Upps.) 1941. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 185.)*
- Banér, G.* Generalguvernörsberättelse 1664—1668. Utg. av *I. Andersson*. 1. Inledning och text. Lund 1941. LXIV, 176 s. (SHVSL. 30.)
- Bellman, C. M.* Skrifter. Standarduppl. utg. av Bellmanssällskapet. 8. Dikter till enskilda. 1. 1757—1773. Sthm 1942. (4), 244 s., 1 pl.-bl.
- Brev till Carl Sparre från A. v. Axelson, R. F. Hochschild, E. Palmstedt och H. v. Sivers-Liljensparre 1773—1790. Utg. ... genom T. Höjer och N. Staf. Sthm 1942. (4), XV, (1), 333 s. (Historiska handlingar, till trycket befordrade av Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. D. 32: 2.)*
- Jämtlands och Härjedalens diplomatarium. Utg. av Jämtlands biblioteks diplomatariekommitté. D. 1. H. 1 (till 1350). Under red. av K.-E. Löfqvist, R. Swedlund. Östersund (tr. Upps.) 1943. VI, 96 s.*
- Jönköpings smedämbetes tänkebok 1643—1657. Utg. genom E. Lönnberg. Jönk. 1943. 138 s. (Protocholla eller Thäncke-Boock för Jönköpings smedämbete 1643—1657.)*

- Kammarkollegiets protokoll. Med bilagor utg. av Riksarkivet genom *S. Hedar*. 3. 1642. Sthm 1941. (9), 530 s. (Handlingar rörande Sveriges historia utg. av Riksarkivet.)
- Kellgren, J. H.* Samlade skrifter. Utg. av *S. Ek, A. Sjöding, O. Sylwan*. D. 3. Teaterstycken. H. 1—2. S. 1—416, (8) s. D. 4. Prosabidrag i Stockholms Posten och därmed samtida prosaskrifter. H. 2. S. 97—256. Sthm 1941—43. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 9.)
- Latinsk-svenskt glossarium efter Cod. Ups. C. 20. Utg. av *E. Neuman*. H. 5 (Hand 2). S. 81—169, (2) s. Sthm 1942. (Samlingar utg. av Svenska forn-skriftsällskapet. 187.)
- Lejonkulans dramer utg. av *E. Ljunggren, C. Pollak & E. Noreen*. 7. Phaëton, Hippolitus, Valette theatern. Upps. 1941. (1) s., s. 311—436. 4:o. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 21:7.)
- Lex communis Regni Sueciae vetustior (»Magnus Erikssons landslag»). E codice B 172 Bibl. Reg. Holm. suecice et britannice praefatus ed. *H. Cornell*. Hafn. 1943. XLVI, (1) s., 246 s. faks. Fol. (Corpus codicum sueciorum medii aevi. 1.)
- Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyaste tid. På uppdrag av Lunds stifts domkapitel utg. av *G. Carlquist*. Ser. 1. Urkunder och aktstycken. Lund 1943. (2), II, 265 s., 2 pl.-bl.
- Länsarkivets aktpublikationer. Av *R. Steffen*. 5. Handlingar rörande stenhuggarverket på Gotland. (Gotländskt arkiv. 15. 1943. S. 41—48.)
- Nya testamentet i Gustav Vasas bibel under jämförelse med texten av år 1526 utg. av *N. Lindqvist*. Sthm (tr. Upps.) 1941. 51, (1), 841, (1) s.
- Oxenstierna, A.* Skrifter och brevväxling. Utg. av K. vitterhets historie och antikvitets akademien. Avd. 1. Bd 8. Brev 1633: Januari-maj. [Red. av *H. Bruhn*.] Sthm 1942. XXIV, 917, (2) s.
- Rumius, J.* Samlade skrifter utg. av *E. Noreen*. H. 8. S. 241—320, (1) s. Sthm 1942. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 17.)
- Schröderus, E.* Lexicon latino-secondicum 1637. Utg. med alfabetiska register över de svenska och de finska orden av *B. Hesselman*. Upps. 1941. XII, (24), (168) s., 53, (2) s. 16:o.
- Stiernhielm, G.* Samlade skrifter. Utg. av *J. Nordström*. D. 3. Brev och inlagor. Red. av *P. Wieselgren*. H. 2. S. 65—176. Sthm 1943. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 8.)
- Stockholms stadsböcker från äldre tid. Utg. av Kungl. samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd av Stockholms stad och samfundet S:t Erik. Ser. 2. Tänkeböcker. N.F. D.4. Stockholms stads tänkeböcker 1568—1575. Utg. genom *J. A. Almquist*. Sthm 1941. X, 742 s.
- Swab, A. & Robsahm, C. M.* Journal under en resa genom Gästrikland, Hälsingland och Härjedalen till Röros kopparverk i Norge. Förrättad på bergsrådet baron Hermelin's bekostnad och efter hans instruktioner år 1796. Med inledning och register utg. av *H. Richter*. Lund 1941. VII, 176 s., 2 s. pl.-bl., 1 karta.
- Swedberg, J.* Lefwernes beskrifning. Utg. av *G. Wetterberg*. 1. Text. (3), 722 s. Lund 1941. (SVSL. 25:1.)
- Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar av *A. Holmbäck* och *E. Wessén*. Ser. 4. Skånelagen och Gutalagen. Sthm (tr. Upps.) 1943. XCIX, (1), 322 s.
- Svenska riksdagslagar jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia. Ser. 1. Tidevarvet 1521—1718. Avd. 2. Tiden från 1611. D. 2:1. 1617. Utg. av Riksarkivet genom *N. Ahnlund*. Sthm 1943. 240 s. 4:o.
- Sveriges rikets lag gillad och antagen på riksdagen år 1734. Faksimiled. efter 1736 års originaluppl. Malmö 1941. (32), 416, (96) s.
- Thorild, Th.* Brev. Utg. och kommenterade av *L. Weibull* och *A. Karitz*. H. 4. Utg. av *A. Karitz*. S. 181—224. Upps. 1942. 4:o. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 29:4.)

- Thorild, Th.* Samlade skrifter. Utg. av *S. Arvidson*. H. 7. Tillägg till D. 1. Sthm 1943. 112 s. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 15.)
- Uppländska häradsrättsdomböcker från 1500-talet jämte inledning, ort- och personregister utg. ... genom *N. Edling*. Upps. 1941. 281 s. & rättelselapp. (Uppländska domböcker utg. av Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala. 5.)
- Wallenberg, J.* Samlade skrifter. Utg. av *N. Afzelius*. D. 2. H. 4. S. 497—642, VI s. Sthm 1941. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 13.)
- Wieselgren, P.* Bröllopsbeswärs ihugkommelse utgiven efter Linköpings- och Revalhandskrifterna. (NsvSt. 22. 1942. S. 1—75.)

5. Danska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik, metrik och textkommentarer.

- Abrahams, H.* Nogle fonetiske lagttagelser vedrørende Stødet i moderne Dansk. (In memoriam Kr. Sandfeld. Udg. paa 70-Aarsdagen for hans Fødsel. Kbh. 1943. S. 23—30.)
- Albeck, Ulla.* Dansk Synonymordbog. Kbh. 1941. 251, (1) s.
- Farlige Ord. En Rettesnor for rigtig Udtale af dansk Rigssprog. Kbh 1942. 44 s.
- Stil og Teknik i Blichers Noveller. (APhS. 16. 1942—43. S. 1—110; även sep.) (Anm. DLz. 64. 1943. Sp. 829—830 av *N. Nihlén*.)
- Andersen, H.* Allitterationen i Thøger Larsens Lyrik. (DSt. 1941. S. 13—32.)
- Blandt og iblandt. (Därst. S. 121—128.)
- Ord og Sansning hos Johannes V. Jensen. (Därst. 1942. S. 1—14.)
- Ordstudier i Thøger Larsens Lyrik. (APhS. 15. 1940—41. S. 367—414.)
- Til den gammeldanske Lydaabning (*i > e (> æ)*). (APhS. 16. 1942—43. S. 249—257.)
- Til U-Omlyden i Dansk. (Därst. S. 258—286.)
- Brøndum-Nielsen, J.* Efterstillet konditional Inversionsbisætning. (APhS. 15. 1940—41. S. 350—366.)
- Om Konjunktionerne *at* og *um*. (Därst. S. 347—349.)
- Vort danske Modersmaal. Kbh. 1941. 54 s. (Anm. SoK. 9. 1940. S. 153 av *H. P. Hansen*.)
- Cortsen, S. P.* Billardsprog. (DSt. 1943. S. 122—128.)
- L'Hombre-Sproget. (Därst. 1942. S. 50—57.)
- Diderichsen, P.* Sætningsbygningen i Skaanske Lov. Fremstillet som Grundlag for en rational dansk Syntaks. Kbh. 1941. 6, 252 s. (Diss.) (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 327.) (Även: APhS. 15. 1940—41. S. 1—252.)
- Forchhammer, U. & Rasmussen, B.* Vor tids fremmedord. Under red. af *E. Andersen*. 2., gennems. og udv. udg. Kbh. 1942. (7), 432 s.
- Frank, W.* Krydsords-Leksikon. Dansk Synonym-Ordbog. Kbh. 1941. 192 s.
- Hallar, S.* Sophus Clausen Studier. Kbh. 1943. 256 s.
- Hansen, A.* Hvordan talte man paa Holbergs tid? (DSt. 1942. S. 58—62.)
- Holst, O.* Nogle bemærkninger til Ordbog over det danske sprog. Bd 21. (DSt. 1942. S. 153.)
- Svensson og Sørensen. Svensk-danske Dialoger. Kbh. 1942. 56, (1) s.
- Hundrup, H.* Nogle forvanskede Ordspog og Talemåder. (DSt. 1942. S. 71—74.)
- Jensen, J. V.* Om Sproget og Undervisningen. Kbh. 1942. 104 s.
- Jespersen, O.* Det lille danske *der*. (In memoriam Kr. Sandfeld. Udg. paa 70-Aarsdagen for hans Fødsel. Kbh. 1943. S. 101—111.)
- Midbøe, H.* Petter Dass's ortografi. (MoM. 1942. S. 122—131.)
- Mortensen, K.* Holbergiana. (APhS. 16. 1942—43. S. 158—192.)

- Möller, K.* Diminutiver i moderne Dansk. Produktive (levende) Dannelser. Kbh. (6), 124, (2) s. (Diss.) (Udvalg for Folkemaal. Publikationer. Ser. A. Nr 4.) (Åven: APhS. 17. 1943. S. 1—127.)
- Neumann, H.* Tysk Sprogs Indflydelse paa Gjellerups Dansk (specielt »Möllen«). (DSt. 1942. S. 150—153.)
- Ordbog over det danske Sprog. Grundlagt av *V. Dahlerup* ... Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Bd 20 [skær—sorrig]. (3) s., sp. 1—1488, (1) s. Bd 21 [sort—stivöjet]. (3) s., sp. 1—1476, (1) s. Tillæg (1943) til den foreløbige Forkortelsesliste (1939). Sp. 1—10. Kbh. 1941—43.
- Ozenvad, E.* Verbernes Flertalsformer og deres Afkaffelse i Dansk. (Årsskrift för modersmålsläraarnas förening. 1942. S. 46—51.)
- Pedersen, H.* Er stødet en konsonant? (APHs. 16. 1942—43. S. 111—120.)
- Pontoppidan, E.* Det danske Sprogs Skæbne i Sønderjylland. Overs. og Kommentarer ved *P. Jeppesen*. [Tönder] 1943. 94, (1) s. (SM:s Nytryk. 2.)
- Skautrup, P.* Sproget i Jyske Lov. (Med Lov skal Land bygges. Kbh. 1941. S. 200—250.)
- Widding, O.* Ordet Knæling 'et Lammeskind'. (DSt. 1941. S. 136—142.) — Sildig om Aften, Rög faldt paa —. (Därst. 1942. S. 124—130.)
- Vogel-Jørgensen, T.* Bevingede Ord. Kbh. 1940. 368 s.
- Zinglersen, E. Z.* Den danske Synonymik. [Kbh. 1942.] 121 s.

Texter.

- Bröndum-Nielsen, J.* Danske Ordsprog. Kbh. 1942. 330 s.
- Danmarks gamle Folkeviser. D. 10. Tekst-Tillæg af *H. Grüner-Nielsen*. H. 3. S. 241—308. Kbh. 1943. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 335.)
- Danmarks gamle landskabslove med kirkelovene. Udg. af Det danske sprog- og litteraturselskab ... under ledelse af *J. Bröndum-Nielsen* i forbindelse med *P. J. Jørgensen*. Bd 7. Valdemars sjællandske lov. Arvebog og Orbodemål. Udg. af *E. Kroman*. Bd 8. Valdemars sjællandske lov. Ældre og yngre redaktion samt sjællandske kirkelov. Udg. af *E. Kroman*. Kbh. 1941—42. (5), LXV, (43), 232 s.; (8), 504 s.
- Den jyske Lov. Text med Oversættelse, Kommentar og Ordbog ved *P. Skautrup*. Udg. af Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur. Kbh. 1933—41. XVIII, 389 s.
- Jyske Lov. I Oversættelse efter Flensborghaandskriftet. Ved *P. Skautrup*. (Med Lov skal Land bygges. Kbh. 1941. S. 363—453.)
- Kong Valdemars Jordebog. Udg. ved *S. Aakjær*. Bd 1. Text. XI s., s. *1—*249, s. 1—166, (1) s., 8 v.—136 r., (5) s. Bd 2. Kommentar. 576 s. Kbh. 1926—43. (S. T. U. A. G. N. L. 50.)

6. Namnforskning.

- Amtoft, S. K.* Stednavnene som Bebyggelses- og religionshistorisk Kildestof. En kritisk-historisk Oversigt. (Aarb. 1941. S. 177—312.)
- Aurenes, O.* Litt om namneskikk og namnebruk på Jæren gjennom 400 år. (Stavanger museums årshefte. 51. 1940—41. S. 117—137.)
- Beito, O. T.* Ei gruppe norske søtternamn. (MoM. 1942. S. 137—149.)
- Berntman, D. P.* Smälteryd. (NoB. 29. 1941. S. 158—159.)
- Berntsen, M.* Stedsnavn i Stavanger by og nærmeste omegn. Stavanger 1939. 185 s.
- Bjerregaard, N. P.* Navneskik og Navne i Ommersyssel. (SoK. 9. 1940. S. 55—64.)
- Brevner, E.* Sydöstra Närkes sjönamn. Sjönamnen i Askers, Sköllersta och Kumla härader. Upps. (tr. Lund) 1942. XVIII, (1), 296 s., 1 karta. (Diss. Upps.) (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs akademien för folklivsforskning. 9.)

- (Anm. NoB. 30. 1942. S. 176—183 av *I Modéer*. — Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1942. S. 40—45 av *L. Hellberg*.)
- Collin, C. S. R.* Nordiska ortnamn i Normandie. (Korrespondens. 41. 1942. S. 63.)
- Dahl, S.* Bystorlek och bynamntyper i Skåne. (NoB. 30. 1942. S. 1—15.)
- Dahlström, S.* Runsala. Historiska och sakliga bidrag till tydningen av ett ortnamn. (Budkavlen. 20. 1941. S. 153—185.)
- Danmarks gamle Personnavne. I. Fornavne. Paa Carlsbergfondets Bekostning udg. af *G. Knudsen* og *M. Kristensen* under Medvirkning af *E. Hornby*. H. 6—7. Sp. 813—972, 973—1100. Kbh. 1941—43.
- Danmarks stednavne. Udg. af Stednavneudvalget. 4. Sønderjyske stednavne. 2. Kbh. 1942. XI, (1), 748 s.
- Edqvist, T.* De geografiska problemen i Sigvat Tordssons Austrfararvísur. (NoB. 31. 1943. S. 62—71.)
- Eidnes, M.* Narneskikkar i Nord-Noreg. (MoM. 1943. S. 76—82.)
- Ejder, B.* Karpalund. (NoB. 30. 1942. S. 171—175.)
- *Wraghi*. Några anteckningar till en namnfråga. (Meijerbergs arkiv. 4. 1941. S. 81—90.)
- Ejdestam, J.* Sockenböcknamnen. (FoF. 29. 1942. S. 45—60.)
- Ejerslev, M. P.* Slægtsnavne paa Mors. (SoK. 10. 1941. S. 30—35.)
- Ekblom, R.* Ortnamnens vittnesbörd om svenskarnas tidiga förbindelser med slaver och balter. (Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar. 1940—1942. S. 149—178. — UUA. 1942: 9.)
- Ekenvall, V.* De svenska ortnamnen på hester. Upps. (tr. Lund) 1942. XXI, 208 s. (Diss. Upps.) (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs akademien för folklivsforskning. 10. Studier till en svensk ortnamnsatlas. Utg. av *J. Sahlgren*. 1.) (Anm. Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1942. S. 45—47 av *F. Jönsson*.)
- Hjortasölan och Swinasöla. (NoB. 29. 1941. S. 1—5.)
- Sjönamnet Tyreln. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1941. S. 22—25.)
- Skögle. (NoB. 31. 1943. S. 47—61.)
- Ekwall, E.* Nordiska ord belysta av engelska ortnamn. (Meijerbergs arkiv. 3. 1941. S. 28—73.)
- Nýjamóða. (Ark. 57. 1943. S. 87—96.)
- Eriksson, M.* Torp och villa. Ett betydelsehistoriskt bidrag. (NoB. 31. 1943. S. 72—100.)
- Ernvik, A.* Några ortnamn i Jösse härad, Värmland. (NoB. 31. 1943. S. 37—41.)
- Feilitzen, O. v.* Ett osäkert personnamnelement. (NoB. 30. 1942. S. 136—140.)
- Flemström, B.* Krängede och Gesunden. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1943. S. 28—35.)
- Friesen, O. v.* Personal names of the type *Bótolfr*. A late scand. group of names of English origin. (Studia neophilologica. 14. 1941—42. A philological miscellany presented to *E. Ekwall*. P. 1. S. 357—365.)
- Granér, P. O.* Bruns kog och Stegen. (NoB. 29. 1941. S. 160—161.)
- Några värmländska ortnamn. (Därst. S. 9—17.)
- Gustavson, H.* Gotlands ortnamn. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 3. 1938. S. 1—58.) (Anm. Zeitschrift für Mundartforschung. 16. 1940. S. 110—111 av *W. Mitzka*.)
- Hald, K.* De danske Stednavne paa -um. Kbh. 1942. 140 s. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 333.) (Anm. FoN. 14. 1942. S. 236—239 av *C. Lisse*. — NoB. 31. 1943. S. 28—36 av *G. Knudsen*.)
- Stednavne i Gern Herred. (Østjydsk Hjemstavn. 8. 1943. S. 89—94.)
- Hansen, N. B.* Vore sønderjydske stednavne. (DF. 1943. S. 1—26. Svar av *K. Hald*. S. 26—31.)
- Hellberg, L.* Brahus. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1942. S. 3—9.)
- Ortnamn på Rekarne. Bidrag till belysning av Södermanlands äldsta indelning. (NoB. 30. 1942. S. 88—135.)
- Holm, G.* Sockennamnet Lövånger. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1943. S. 3—8.)

- Hovda, P.* Gangstö. (MoM. 1942. S. 78—80.)
 — Kjering i stadnamn frå sjöen. (Därst. 1941. S. 37—47.)
 — Nokre holmnamn. (Därst. 1942. S. 71—77.)
 — Okse, galt, hund og andre dyrenemne i skjernamn. (BMÅ. 1941. Hist.-antikv. rekke. Nr 7. 16 s.)
- Indrebö, G.* Nokre elvenamn. (MoM. 1941. S. 105—114.)
 — Norske naturnamn. (SoS. 48. 1942. S. 241—250, 282—290.)
- Ingers, I.* Burlövs gränser för 400 år sedan. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1940—1941. S. 29—34.)
- Janzén, A.* Dalsländska ortnamn. (NoB. 30. 1942. S. 40—87.)
 — Okända ord i bohusslänska ortnamn. (Därst. 31. 1943. S. 118—130.)
 [*Janzén, A.*] Ortnamnen i Inlands Torpe härad. Gbg 1942. XIII, (3), 169, (1) s., 1 karta. (Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 10.)
- [*Kallstenius, G.*] Ortnamnen i Värmlands län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. ortnamnskommissionen. 6. Jösse härad. Upps. 1942. 174 s. 4:o. (Sveriges ortnamn.)
- Karsten, T. E.* Die alten nordischen und germanischen Völkerbeziehungen Finlands im Lichte der neueren Forschung. Eine Übersicht der Hauptergebnisse. Hfors 1941. 14 s. (Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. H. 88. N:o 1.)
 — En ord- och namngeografisk uppgift. (NoB. 29. 1941. S. 159—160.)
 — Runsala. (Budkavlén. 21. 1942. S. 60.)
- Knudsen, G.* Kultminne i Stadnamn. 1. Danmark. (Nordisk kultur. 26. Sthm m. fl. 1942. S. 28—40.)
 — Namnet Nilaus. (Dst. 1941. S. 129—135.)
 — Navnet Slagelse. (Aarbog for Historisk Samfund for Sorö Amt. 31. 1943. S. 43—47.)
 — Stammer, Folk og Navne. (Fra Frederiksborg Amt. Aarbog. 1939:2. S. 34—44.)
- Kuhn, H.* Hadbarden und Hadraumer. (NoB. 29. 1941. S. 84—116.)
- Kökeritz, H.* Vad engelska ortnamn berätta. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1939—40. S. 3—32.)
- Lange, A.* Undersøgelser over og Bemærkninger til nogle danske Slægtsnavne for Planterne i den danske Flora. (SoK. 9. 1940. S. 81—128.)
- Langfeldt, J.* Drei. (NoB. 29. 1941. S. 161—162.)
- Lárusson, Ó.* [Kultminne i Stadnamn.] 4. Island. (Nordisk kultur. 26. Sthm m. fl. 1942. S. 74—79.)
- Lindberg, C.* De jämtländska sockennamnens ursprung — by-, gränd- eller bygdnamn. (Jämten. 37. 1943. S. 65—108.)
 — Flen—Mellösa—Flenno. (NoB. 31. 1943. S. 115—117.)
 — Terrängordet köl (*käl, kielas*). En betydelsehistorisk och -geografisk undersökning. Upps. 1941. XV, 320 s., 1 karta. (Diss.) (Ann. Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1941. S. 34—38 av *S. Ekbo*.)
 — Terrängordet köl. Ett gennämle [mot *S. Ekbo*]. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1942. S. 17—39.)
 — Terrängordet köl i Svenska akademiens ordbok. (NoB. 31. 1943. S. 108—114.)
- Lindquist, I.* Fisl. hress. Med anledning av ett inlägg av T. E. Karsten. (NoB. 29. 1941. S. 6—8.)
 — Animmen. (Därst. S. 117—133.)
- Lindroth, H. J.* En hällristning och ett ortnamn. En lockande sammanställning. (GoBFT. 1942. S. 1—23.)
 — Namnet *Gottland*. (Meijerbergs arkiv. 3. 1941. S. 107—115.)
- Ljunggren, K. G.* Behandlingen av namn m. m. i våra äldre reformationsskrifter. Ett bidrag till bestämmandet av författar- eller översättarskap. (Ark. 56. 1941—42. S. 1—60.)
 — Några ortnamn från Halmstads härad. (NoB. 29. 1941. S. 18—32.)
 — Ringsjön — ett tolkningsförslag. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1940—1941. S. 3—9.)

- Ljunggren, K. G.* Skälderviken och Kullen. (NoB. 31. 1943. S. 150—159.)
- Lundahl, I.* Ljuna och Animmen. (NoB. 29. 1941. S. 68—83.)
- Delfi. Ett urgammalt exempel på förhållandet mellan ortnamn och inbyggarnamn. (Därst. 31. 1943. S. 42—46.)
- Lundberg, O.* [Kultminne i Stadnamn.] 2. Sverige. (Nordisk kultur. 26. Sthm m. fl. 1942. S. 41—58.)
- Modéer, I.* Fvn. *bákn*, sv. *båken* och besläktade ord. (NoB. 31. 1943. S. 131—149.)
- Hester. (Därst. S. 13—27.)
- Till böte-namnens historia. (Därst. 29. 1941. S. 134—149.)
- Mortensen, H. & Gertrud.* Wikinger-Ortsnamnen an der unteren Memel? (Nachrichten von der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philol.-hist. Klasse. 1941. S. 303—312.)
- Myrhøj, A. M. S.* Om Navnene »Kastet» og »Visse». (Fra Himmerland og Kjær Herred. 32. 1943. S. 97—100.)
- Nordenstreng, R.* Finn-namnets gåta. (OoB. 52. 1943. S. 109—112.)
- Noreen, E.* Svensk ortnamnsvärd. (Korrespondens. 40. 1941. S. 226—227.)
- Olsen, M.* [Kultminne i Stadnamn.] 3. Norge. (Nordisk kultur. 26. Sthm m. fl. 1942. S. 59—73.)
- Olsson, B.* Hebreiska i svenska familjenamn. (Ark. 56. 1941—42. S. 316—317.)
- Paasche, F.* Æthelstan — Adalstein. (Studia neophilologica. 14. 1941—42. A philological miscellany presented to *E. Ekwall*. P. 1. S. 366—368.)
- Rabbe, S.* Stadnamn i Sanda (Ytrebygdi). Innsendt ved *Dorothea Rabbe*. (Bogaland Historielag. Årsskrift. 28. 1942. S. 65—69.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Gamle sykdomsnavn. 6. (MoM. 1942. S. 118—121.)
- Navneskikker i Nord-Norge. (Därst. S. 99—117.)
- Sahlgren, J.* Brusala. Ett »poetiskt» gårdnamn. (Ortnamnssällskapets i Uppsala Årsskrift. 1941. S. 8—11.)
- Eriksgatan. (Saga och sed. 1942. S. 43—50.)
- Fisk, fiske och ortnamn. (Ortnamnssällskapets i Uppsala Årsskrift. 1943. S. 9—20.)
- Gunnar Gröpa en jättekäring. (NoB. 30. 1942. S. 159—170.)
- Namnet Stockholm. (Därst. S. 141—149.)
- Ortnamnen kring Barnens ö. (Ortnamnssällskapets i Uppsala Årsskrift. 1942. S. 13—16.)
- Ortnamnsatlasen. (Saga och sed. 1942. S. 80—83.)
- Sankt Karlung. (Ortnamnssällskapets i Uppsala Årsskrift. 1941. S. 16—21.)
- Sägner om trollen Finn och Skalle och deras kyrkobyggande. 7—8. (Saga och sed. 1941. S. 115—154.)
- Skokloster och sko. (Ortnamnssällskapets i Uppsala Årsskrift. 1941. S. 12—15.)
- Svenska ortnamn och svensk bebyggelsehistoria. (Därst. S. 3—7.)
- Vingåker och vikingarna. (Därst. 1942. S. 10—12.)
- Schnetz, J.* Germanische Völkernamen. 4. (Zeitschrift für Namenforschung. 17. 1941. S. 193—221.)
- Schütte, G.* Ejendomsmærket ved geografiske Navne og Indbyggernavne. (DSt. 1942. S. 62—64.)
- Indbyggernavne, dansk Sprogforsknings Stedbörn. (DF. 13. 1941—42. S. 17—22.)
- & *Bøgelev, N. C.* Vor Hjemmind. Træk av Salling Syssels Folkeminder og Historie. (Skivebogen. 34. 1942. Stednavneskik og Bosættelse. S. 77—84. Personnavne. S. 85—91. Folkemål. S. 91—92.)
- Sjöstedt, G.* Med djurnamn sammansatta ortnamn i Frosta härad. (Sydsvenska ortnamnsällskapets Årsskrift. 1940—1941. S. 10—28.)
- Ortnamnens vittnesbörd om vita storkens utbredning i Malmöhus län i gången tid. (NoB. 30. 1942. S. 16—39.)

- Skadsem, M.* Gardnamnet Udlanhaug. (Rogaland historielag. Årsskrift. 27. 1941. S. 51—53.)
- Skautrup, P.* Viborgs Plantenavne. (SoK. 9. 1940. S. 154—161.)
- Skeidsvoll, A.* Norske mans- og kvinnenamn. 2 utg. Oslo 1943. 40 s.
- Sohlberg, G.* Ortnamnen i Skee socken, Bohuslän. Gbg 1943. XVIII, 257 s., 1 karta. (Ur: Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. Bd 20:1.) (Diss.)
- Strömbäck, D.* Isl. *kjöl* såsom terrängbeteckning. (NoB. 29. 1941. S. 150—157.)
- Ståhl, H.* Bebyggelsenamnen på -arv(et) i Falutrakten. (NoB. 29. 1941. S. 33—67.)
- Möklinta. (Därst. 31. 1943. S. 101—107.)
- Paradiset och syndastraffet. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årskrift. 1941. S. 26—33.)
- Säfsen och Vattringi. Ett par »finska» namn. (Därst. 1943. S. 21—27.)
- Sörensen, A.* Hvor boede Harald Kesje? En Undersøgelse over Stednavne i Randers Amt. (Fra Randers Amt. 35. 1941. S. 25—43.)
- Sörli, M.* Bygdenamnet Hedalen i Valdres. (MoM. 1942. S. 132—135.)
- Thomsen, A.* Hvad betyder Sebber? (Fra Himmerland og Kjær Herred. 32. 1943. S. 93—96.)
- Wessman, V. E. V.* Om de förhistoriska borgnamnen i Sibbå socken med sidoblickar på det övriga Finland. En jämförande namnstudie till belysning av Nylands äldre befolkningsförhållanden. Hfors & Lpz. 1941. 75 s. (Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. H. 88. N:o 2.)
- Aakjær, S.* Bebyggelsen og Stednavnene. (Danmarks Kultur ved Aar 1940. Kbh. 1941. Bd 1. S. 182—197.)
- Odins Vi i Salling. (Skivebogen. 35. 1943. S. 33—42.)
- Skive-Egnens Bebyggelse og Stednavne. (Därst. 34. 1942. S. 20—44.)

7. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Abrahamson, E.* Genmäle [mot *A. Janzén*]. (Ark. 56. 1942. S. 322—324.)
- Västsvenska dialektord. (Meijerbergs arkiv. 5. 1943. S. 89—98. Tillägg av *Hj. Lindroth*. S. 98—100.)
- Achen, S.-T.* Ordbog over det herlovianske Sprog. Frederiksb. 1941. 94 s.
- Agerschou, Agnes.* Oprindelige Træk i dansk Folkevisesprog. (SoK. 12. 1943. S. 65—74.)
- Ahlbäck, O.* Riksspråket och dialekterna. (Modersmålets vård. Åbo 1942. S. 69—84.)
- Andersson, S.* Anteckningar om estlandssvenskt folkliv. (Budkavlen. 21. 1942. S. 122—140.)
- Bergman, G.* Sydliga provinsialismer i det bildade svenska språket. (Ark. 56. 1941—42. S. 125—250. Även sep. tr. Lund 1941. 126 s.)
- Broch, O.* Fra Vestfoldmålene. Litt om Nykirke og Horten. (MoM. 1943. S. 165—174.)
- Campbell, A.* Om fot- och benbeklädnad hos allmogen i Norrland. En typologisk studie på grundval av uppteckningsmaterial särskilt från Jämtland. (Rig. 25. 1942. S. 100—127.)
- Christiansen, H.* Tonelagene i komposita på blå- og grå-. (MoM. 1943. S. 175—180.)
- Ekman-Danver, Karin.* Vintergatan och Noaks ark. (Rig. 24. 1941. S. 124—136.)
- Eriksson, M.* Folkmålsatlasen. (Saga och sed. 1942. S. 84—87.)
- Hjäll och tarre samt andra ord för översäng och övervåning. Ett ordhistoriskt och ordgeografiskt bidrag till sängens och bostadens historia i Norden. Upps.

1943. XII, 334, (2) s. (Diss.) (Skrifter utg. genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A: 4.)
- Eriksson, M.* Hur saga, sägen och talesätt i Uppland räddas. (Uppland. 1942. S. 29—41.)
- Gejel, P. H.* Bondeliv i Vestjylland gennem 90 Aar. (SoK. 9. 1940. S. 7—45.)
- Gotländsk ordbok. På grundval av *C.* och *P. A. Sävess* samlingar red. av *H. Gustavsson*. H. 4 (Bd 2: 1) [o—slättkarlost], s. 681—912. Upps. 1942. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Uppsala. Ser. A: 2.)
- Grüner-Nielsen, H.* Den ældste Landsinsamling af danske Folkemaal ved Matthias Moth omkring 1700. En Oversigt over Kildestoffet og Redegørelse for dets kulturhistoriske og folkloristiske Betydning. (SoK. 10. 1941. S. 37—114.)
- Gulbrandsen, B.* Folkelige skikker og truer i samband med altergangen. (MoM. 1943. S. 7—26.)
- Gustavson, H.* Gutamålet. En historisk deskriptiv översikt. 1. Sthm (tr. Upps.) 1940—42. XXVI, 265 s., 5 kartor. (Diss. Upps.) (SvL. B. 42. 1940. H. 2. H. 233 fr. början.)
- Göttilind, J.* Västergötlands folkmål. D. 1. Vokalerna. A. Text. B. Kartor. Upps. 1940—41. XII, 357, (1) s., (7) s., 80 s. kartor. (Skrifter utg. av K. Gustav Adolfs akademien för folklivsforskning. 6: 1—2.) (Anm. DF. 14. 1943. S. 91—94 av *P. Andersen*. — FoF. 28. 1941. S. 142—144 av *E. Abrahamson*. — NTL. N. S. 17. 1941. S. 325 av *E. W[essén]*. — Ymer. 62. 1942. S. 70—73 av *M. Mannerfelt*.)
- Hansen, H. P.* Folkemindeoptegnelser. (SoK. 10. 1941. S. 36. 11. 1942. S. 130—132.)
- Folk bander. (Därst. 10. 1942. S. 1—32.)
- Hoff, Ingeborg.* Noko um endinga åt partisippet åt sterke gjerningsord. (MoM. 1941. S. 23—36.)
- Holmkvist, E.* Bergslagens gruvspråk. Upps. 1941. V, 104, (1) s. 4:o.
- Hummelstedt, E.* Verben *drypa, droppa* i bet. 'ge sig av'. (Folkmålsstudier. 9. 1943. S. 1—2.)
- Hægstad, M.* Vestnorske maalføre fyre 1350. II. Sudvestlandskap. 2. Indre sudvestlandsk. Førøymaal. Islandsk. 3. Oslo 1942. VIII, 176 s. (Skrifter utg. av det norske vid.-akademi. II. Hist.-filos. klasse. 1941. N:o 1.)
- Ingers, I.* Om landsmålsarkivet i Lund och dess verksamhet inom Skåne. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1941. S. 79—99.)
- Jakobsen, I. B.* Om Bagning i gamle Dage. (SoK. 12. 1943. S. 97—125.)
- Jansson, A.* Repslagerivarors riktiga namn. (Rig. 24. 1941. S. 9—20.)
- Janzén, A.* Det västsvenska yngre *u*-omljudet på *a* i kortstaviga ord. Gbg 1941. 36 s. (GVVSH. Följd 6. Ser. A. 1: 2.)
- Johansson, F.* Något om Östbodialekten. (Värnamo hembygdsförenings årsskrift. 1942. S. 22—23.)
- Johnsen, A.* Kristiansands bymål. H. 1. Oslo 1942. (4), 76 s. (Bidrag til nordisk filologi av studerende ved universitetet i Oslo. Utg. av *S. Kolsrud*. 12.)
- Jonsson, G.* Täck-ating. (Gotländskt arkiv. 14. 1942. S. 165—175.)
- Jørgensen, J.* Fra Sprogets Verden. Østlollandske Ord. (Lolland-Falsters historiske Samfund. Aarbog. 29. 1941. S. 156—159. 30. 1942. S. 141—145. 31. 1943. S. 141—145.)
- Lollandsk Ordbog. (Thoreby-Maalet.) Kbh. 1943. (7), sp. 9—672. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 338. — Udvalg for Folkemaals Publikationer. Ser. A. Nr 5.)
- Karlgren, A.* Gammalsvenskby. Land och folk. Sthm 1941. VI s., s. 65—77, (1) s. (SvL. B. 27. 1939. H. 4. H. 231 fr. b.)
- Kristensen, M.* Udsagnsordenes böjning i egen nord for Århus. Kbh. 1942. 61 s. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 331. — Udvalg for Folkemaals Publikationer. Ser. A. Nr 3.)
- Om nogle atona. (DSt. 1941. S. 81—90.)

- Larsen, P. Lidt fynsk Gammelmandssnak om Piber og Tobak. (DF. 13. 1941—42. S. 65—99.)
- Larsson, L. Vårt språkliga arv. Tankar om vårt jämtska landsmål. (Jämten. 36. 1942. S. 50—56.)
- Larsson, O. A. Genmäle [mot A. Janzén]. (Ark. 56. 1941—42. S. 325—335.)
- Levander, L., Campbell, A. & Lindén, B. Dalmålsordboken 1940. (Dalarnas hembygdsbok. 1941. S. 143—152.)
- & Odsteät, Ella. Dalmålsordboken 1941. (Därst. 1942. S. 119—124.)
- Lindgren, J. V. Ordbok över Burträskmålet. Utg. av D. O. och Margareta Zetterholm. Upps. 1941. VII, (1), 167, (1) s. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Uppsala. Ser. A: 3.)
- Lindkvist, E. Om Gästriklands folknål. (Från Gästrikland. 1942. S. 5—102.)
- Lyngby, K. J. Jyske Grammatik tillige med et Udvalg af hans Breve. Udg. af A. Bjerrum. Kbh. 1942. 281 s., 1 karta. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 329.)
- Madsen, L. Naar det regner paa Præsten. Lidt om Degnen i det folkelige Om-dømme. (SoK. 12. 1943. S. 81—96.)
- Möller, Chr. Substantivernes Pluralisformer i Vestjysk. (In memoriam Kr. Sandfeld. Udg. paa 70-Aarsdagen for hans Fødsel. Kbh 1943. S. 147—157.)
- Möller, K. Bygning. (DF. 13. 1941—42. S. 1—16.)
- Danske Plejltyper. (Därst. S. 42—64.)
- Torvegravning. (Därst. 14. 1943. S. 44—58.)
- Nielsen, N. A. Klima og sprogforandring. (SoK. 12. 1943. S. 126—135.)
- Noreen, E. Ärtemarksmålets ljudlära. Inledning. Deskriptiv ljudlära. Historisk ljudlära: vokaler. Sthm 1917—43. 178, (2) s. (Diss. Upps.) (SvL. B. 43. 1917. H. 3. 1941. H. 2. H. 139, 236 fr. b.)
- Odsteät, Ella. Namngivningen och dess principer i dalska textilier. (Rig. 25. 1942. S. 33—50.)
- Otterström, C. V. Stalling. (DF. 13. 1941—42. S. 131—134.)
- Paulson, A. Ord og uttrykk i Bergens bymål. Samlet. Bergen 1942. 54 s.
- Pedersen, Anna. Gæstebud. (Optegnelser fra Stevns og Bjevskov herreder i Öst-sjælland.) (DF. 13. 1941—42. S. 120—130.)
- Petersen, N. P. Fædres Tale. 6. (Vendyskelske Aarbøger. 1942. S. 209—223.)
- Peterson, P. N. Ordbok över Valldamålet. H. 7—8, sp. 961—1120, 1121—1280. Lund 1942—43. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 3.)
- Refsum, H. Til arbeidet med folkeminnene i 1840—70-årene. (MoM. 1943. S. 27—75.)
- Rohmann, A. Pronomenet *hin* i bornholmsk. (DF. 13. 1941—42. S. 23—29.)
- Rothman, S. Östgötska folkminnen. Samlade. Upps. (tr. Lund) 1941. VIII, 146 s. (Skrifter utg. av K. Gustav Adolfs akademien för folklivsforskning. 8. — Även Skrifter utgivna av Institutet för folklivsforskning. 1.)
- Raae, Ellen. De gamle Kalenderdage. Mærkedage i Oktober, November og December. (DF. 13. 1941—42. S. 100—119.)
- Schmidt, A. F. Gilder i Landsbyen. (SoK. 10. 1941. S. 1—29, 141—160. 11. 1942. S. 33—64.)
- Til E Bindstouw. (DSt. 1942. S. 69—70.)
- Schütte, G. En antik vestjysk Endelse. (DSt. 1943. S. 155—156.)
- Jysken som nordisk Skatkammer. (Skivebogen. 34. 1942. S. 9—19.)
- Skautrup, P. Hardske mål. 2. Kildekritiske forudsætninger. H. 1. Kbh. 1942. 80 s., XLVIII, (1) s.
- Hvor sproget gror. (Skivebogen. 35. 1943. S. 43—48.)
- Sproget og Dialekterne. (Danmarks Kultur ved Aar 1940. Bd 1. Kbh. 1941. S. 164—181.)
- Søgaard, H. Et Dyresagn fra Danmarks ældre Middelalder. (SoK. 12. 1943. S. 75—80.)
- Sörlié, M. Hedalsmålet. Stutt utsyn over lyd- og form-lære med ei ordsamling. Bergen 1943. 150 s. (Tidsskrift for Valdres historielag. 21. 1943. Bd 5. H. 1—2.)

- Trotzig, D.* Slagan och andra tröskredskap. En etnologisk undersökning med utgångspunkt för svenskt material. Sthm 1943. 207 s., 1 karta. 4:o. (Nordiska museets handlingar. 17.) (Anm. DF. 14. 1943. S. 88—91 av *K. Möller*.)
- Wallström, S.* Studier i övre Norrlands språkgeografi med utgångspunkt från Arjeplogmålet. Upps. 1943. X, 162, (2) s., 8 pl.-bl. (Diss.)
- Wessman, V. E. V.* Ursprungligt kort vokal framför kort slutljudande konsonant i finlandssvenska folkmål. (Folkmålsstudier. 9. 1943. S. 27—78.)
- Widding, O.* Fiskeriet ved Hesnæs i Selvforsynings Dage. (Lolland-Falsters historiske Samfund. Aarbog. 30. 1942. S. 50—67.)
- Wieselgren, P.* Fortsatta rön om runömålet. (Svio-estonica. 1940—43. S. 91—132.)

b. Texter.

- Blom, K.* Nordsjællandsk for hundrede år siden. (Fra Ole Kollerøds selvbiografi.) (DF. 1943. S. 59—80.)
- Hansen, H. P.* Hon' æ do te fa's. (SoK. 12. 1943. S. 57—63.)
- Holm, K. R.* Stöver å fölk. Västgötadikter. Vetlanda (tr. Nybro) 1942. 64 s.
- Kampf, Anna-Lisa.* Ve, söm bo på lanne. (Västerbotten. 23. S. 152—153.)
- Lagman, E.* Uppteckningar på bygdemål från Spithamn. (Svio-estonica. 1940—43. S. 79—90.)
- Ohlsson, A.* Från gillesstugor och sorgehus. Slågarp (tr. Malmö) 1943. 256 s.
- På lanned i Skåne. Berättelser från Skåne. Slågarp (tr. Malmö) 1941. 108 s.
- [*Olsson, Nils Ludvig.*] *Nils Ludvig.* Rim å reson. Lund 1941. 127 s.
- Sahlgren, J.* Gabriel Djurklous gåtor. (Saga och sed. 1942. S. 1—26.)
- Schütte, G.* Kimbrer og Teutoner. Paa himmerlandsk Dialekt ved *Th. Thomsen*. (Fra Himmerland og Kjær Herred. 3. 1941. S. 207—249.)
- To fortællinger i vestslesvigsk stedmål. (SM. 19. 1943. S. 155—161.)

III. Runkunskap.

- Altheim, F. & Trautmann-Nehring, Erike.* Die Elchrune. (Germanien. 1941. S. 22—30.)
- Kimbern und Runen. Untersuchungen zur Ursprungsfrage der Runen. Berl. Dahlem 1941. 65 s., 1 karta, (1) s. (Germanien. Beih. 1.)
- Vom Ursprung der Runen. Frankfurt a. M. 1939. 93 s. (Deutsches Ahnen-erbe. Reihe B. Arbeiten zur Germanenkunde. 3.) (Anm. AfdA. 58. 1940. S. 1—7 av *G. Baesecke*. — DLz. 61. 1940. Sp. 473—476 av *W. Mohr*.)
- Andersen, H.* Indskriften paa Viborg-Spændet. (Aarb. 1943. S. 168—173.)
- Nogle Tilføjelser til »Runedansk rita og rata». (Ark. 57. 1943. S. 106—110.)
- Runedansk rita og rata. Nogle runografiske og lydhistoriske Bemærkninger. (Därst. 56. 1941—42. S. 251—265.)
- Til Skivumstenen. (DSt. 1943. S. 97—112.)
- Arntz, H.* Das Steinchen von *Zirchow*. (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 14—24.)
- Die Organisation der runenkundlichen Forschungen. (Därst. S. 3—13.)
- Die Runen Urschrift der Menschheit? (ZfdPh. 67. 1942. S. 121—136.)
- Ein Netzsenker mit Runen in *Neustrelitz*? (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 126—128.)
- Stichwort *Runen* (I). (Därst. S. 107—108.)
- Stichwort *Runen* (II). (Därst. S. 109.)
- Stichwort *Runen* (III). (Därst. S. 110—111.)
- Unechte »Runendenkmäler». (Därst. S. 161—164.)
- A[rniz], H.* Zur Frage der Echtheit der Weserrunen. (Därst. S. 111—112.)
- & *Gahets, A.* Die Ziegel von Wilhering, Oberdonau. (Därst. S. 129—134.)

- Behrens, E.* Zur Herkunft der Runen und zu ihrer Verwandtschaft mit vorgeschichtlichen und geschichtlichen Schriften. Lpz. & Strassb. 1941. 72 s. (Sammlung Heitz. R. 4: 1.) (Anm. Runenberichte. 1. 1939—42. S. 180—181 av *H. Arntz*.)
- Bæksted, A.* Islands Runeindskrifter. Kbh. 1942. 261 s., (1) s., 4:o. (Bibliotheca Arnamagnæana. Consilio et auctoritate legati Arnamagnæani *J. Helgason* ed. curavit. 2.) (Anm. Ark. 56. 1941—42. S. 355—359 av *K. G. Ljunggren*. — DLz. 64. 1943. Sp. 479—482 av *R. Meissner*. — MoM. 1943. S. 189—192 av *H. Hamre*.)
- Runerne. Deres Historie og Brug. Kbh. 1943. 137, (1) s.
- Ydby-(Flarup)-stenen. (APhS. 15. 1940—41. S. 329—346.)
- Baesecke, G.* Das Abecedarium Nordmannicum. (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 76—90.)
- Boeles, P. C. J. A.* Zu den friesischen Runendenkmälern. (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 116—122.)
- Danmarks runeindskrifter ved *Lis Jacobsen* och *E. Moltke*. Under medvirkning af *A. Bæksted* og *K. M. Nielsen*. Text, Atlas, Registre. Kbh. 1941—42. XV, sp. 1—1118; 450 s. pl., (6) s.; (7) s., sp. 1—105. 4:o. (Anm. Ark. 56. 1941—42. S. 347—355 av *K. G. Ljunggren*. — Litbl. 64. 1943. Sp. 140—142 av *F. Holthausen*. — Sønderjyske Aarbøger. R. 3. 1942. S. 307—310 av *J. Hvidtfeldt*. — Aarb. 1943. S. 107—118 av *H. Andersen*.)
- Lommeudg. Kbh. 1942. VII, (1), 152 s.
- Friesen, O. v.* Runbrynet från Timans i Roma. Ett minne från Gotlands storhandel. (Gotländskt arkiv. 13. 1941. S. 7—14.)
- Runinskriften från Timans i Roma. (Ark. 56. 1941—42. S. 275—290.)
- Spjutbladet med runinskrift från Svensken i Endre. (Gotländskt arkiv. 14. 1942. S. 33—39.)
- Graf, H. J.* Die Runennamen als sprachliche Belege zur Ausdeutung germanischer Sinnbilder. (Germanien. 1941. S. 254—259.)
- Gustawsson, K. A.* Restaurering av runstenar. (Fornv. 36. 1941. S. 243—245.)
- Gaarder, V.* Vore runeinnskrifter. Vang kirke, Holm kirke, »sittes»-steinene fra Tose. Oslo 1943. 39 s.
- Hamre, H.* Runeinnskriften fra Anda, Gloppen. (BMA. 1941. Hist.-antikkv. rekke. Nr 1. 8 s.)
- Heyman, Viveka.* Till Rökstenens »ikult(i)ka». (Ark. 56. 1941—42. S. 318—321.)
- Hofe, A.* Drei nordische Stabkalender in Hamburger Besitz. (Germanien. 1941. S. 140—152.)
- Vier Runenkalender aus dem Naturalien-Kabinet des Waisenhauses in Halle. (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 135—160.)
- Jansson, S. B. F.* Några nyfunna runinskrifter. (Fornv. 37. 1942. S. 225—230.)
- Om det svenska runverket. (HTsv. 61. 1941. S. 317—321.)
- Om Norges yngre runinskrifter. (Fornv. 38. 1943. S. 244—252.)
- Runstenarna i Dalums kyrka. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. D. 5. H. 2. 1942. S. 60—69.)
- Ytterligare några nyfunna runinskrifter. (Fornv. 38. 1943. S. 309—318.)
- Janzén, A.* Grolandastenen. Gbg 1941. 41 s. (GHA. 47. 1941: 15.)
- Jaenichen, H.* Zum Ogom. (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 112—116.)
- Kirsten, J.* Runetydning. Til Undervisningsbrug og til Selvstudium. Med. Inl. af *K. M. Nielsen*. Kbh. 1943. 71, (1) s.
- Klingspor, G. A.* Två runristningar vid Stora Sundby. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 35. 1942. S. 13—16.)
- Knudsen, E.* Samfundsklasser i vore Runeindskrifter. Landmænd og Bomænd. (DSt. 1941. S. 91—102.)
- Krause, W.* Der Speer von Kowel, ein wiedergefundenes Runendenkmal. (Germanien. 1941. S. 450—464.)
- Was man in Runen ritzte. 2. verb. Aufl. Halle-Saale 1943. VII, 64 s.
- Zu der scheinbaren r-Rune auf dem früheisenzeitlichen Gefäss von Börnicke. (Wörter und Sachen. 22. 1941—42. S. 211—217.)

- Nielsen, K. M.* Danmarkar bot. (Aarb. 1943. S. 159—167.)
 — Runestenenes Kumb. (DSt. 1941. S. 33—49.)
 — The position of the attribute in Danish runic inscriptions. (APhS. 16. 1942—43. S. 212—232.)
- Nordén, A.* Die Frage nach dem Ursprung der Runen der Val Camonica-Funde. (Runenberichte. 1. 1939—42. S. 25—34.)
 — Felszeichnungen und Runenschrift. (Därst. S. 51—75.)
- Noreen, E.* Kritiska bidrag till tolkningen av svenska runinskrifter. (Fornv. 38. 1943. S. 357—360.)
- Norges innskrifter med de yngre runer. Utg. for Kjeldeskriftfondet med hjelp i forarbeider av *S. Bugge, O. Rygh* og *I. Undset* ved *M. Olsen*. Bd 1. Østfold fylke. 2. Akershus fylke og Oslo. 3. Hedmark fylke. 4. Opland fylke. Oslo 1941. VII, 243, (1), pl. 1—3. 4:o. (Norsk historisk Kjeldeskriftinstitut. Norges indskrifter indtil reformationen. Afd. 2. 35.) (Ann. NTL. 18. 1942. S. 337—338 av *S. G[rieg]*.)
- Olsen, M.* En futharkinnskrift i Lom Kirke. (MoM. 1943. S. 88—96.)
 — Fosse-innskriften. (Stavanger museums årshefte. 49. 1938—39. S. 55—61.)
 — Grimhilds og Gudruns runeinnskrifter. Oslo 1942. 56 s. (Avhandlinger utg. av Det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1943. No 1.)
 — Sigtuna-amuletten. Nogen tolkningsbidrag. Oslo 1940. 47 s. (Avhandlinger utg. av Det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. 1940. No 3.) (Ann. NTL. N.S. 17. 1941. S. 324—325 av *D. S[eip]*.)
 — To nye fund av urnordiske runer (Hammeren B og Fuglset). Trondheim 1941. 16 s. (Det k. norske vid:s selsk:s skrifter. 1940. Nr 1.)
 — & *Bergsland, K.* Lappisk i en islandsk runeinnskrift. Oslo 1943. 21 s. (Avhandlinger utg. av Det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. 1943. Nr 1.)
- Orluf, Fr.* Kong Gorms runesten i Jelling. (DSt. 1942. S. 15—32.)
 — Runesteneene i Jelling. (Vejle Amts Aarbog. 1943. S. 99—126.)
- Pittioni, R.* Zur Frage nach der Herkunft der Runen und ihrer Verankerung in der Kultur der europäischen Bronzezeit. (PBB. 65. 1942. S. 373—384.)
- Roosval, J.* Brantare tak 1492? (Fornv. 37. 1942. S. 303—304.)
- Schütte, G.* Thyre Danmarkbot og Problemet hiatisk Apposition. (DSt. 1941. S. 103—112.)
 — Endnu engang Spørgsmålet om Thyre Danmarkbot. (Därst. 1943. S. 91—96.)
- Sveriges runinskrifter utg. av Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien. Bd 6. Upplands runinskrifter granskade och tolkade av *E. Wessén* och *S. B. F. Jansson*. D. 1. 488, XII s., pl. 1—183. Bd 7. Seminghundra häräd. D. 2. H. 1. 136 s., pl. 1—40. Sthm (tr. Upps.) 1940—43. (KVHAA.)
- Thorngren, K. G.* Runstenar i Blekinge. (Blekingeboken. 20. 1942. S. 63—96.)
- Weber, E.* Kleine Runenkunde. Berl. 1941. 120 s.
 — Zu dem Wort Rune. (Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 95. 178. 1940—41. S. 1—6.)
- Weigel, K. Th.* Ein vorrunisches Begriffzeichen aus der Mark. (Wörter und Sachen. 22. 1941—42. S. 207—210.)

IV. Arkeologi, religionsvetenskap och äldre rättsvetenskap.

1. Arkeologi.

a. I allmänhet.

- Arwidsson, Greta.* Vendelstile. Email und Glas im 7.—8. Jahrhunderte. Upps. 1942. 136 s., 8 pl.-bl. 4:o. (Diss.) (Valsgärdestudien. 1.) (Acta Musei antiquitatum septentrionalium Regiae universitatis upsaliensis. Ed. S. Lindqvist. 2.)
- Bröndsted, J.* Rast undervejs. Essays og Rids. Kbh. 1942. 126 s. (Anm. NTL. N. S. 19. 1943. S. 73 av H. Jö[rgensen].)
- Christensen, W.* Fosfatanalysen i Arkæologiens Tjeneste. (FoN. 13. 1940. S. 129—156.)
- Cleve, N.* Det stämpelornerade remgarnityret i fyndet från Aker i Norge. (FM. 49. 1942. S. 13—23.)
- Ekholm, G.* Bronskärilen av Hemmoortyp. Deras tidsställning och ursprung. (BMÅ. 1941. Hist.-antikv. rekke. Nr 4. 16 s.)
- Den romerska järnålderns kronologi. (Aarb. 1943. S. 31—52.)
- Die Bronzekasserollen mit Schwanenkopfbügel und ihre Entstehung. (AA. 13. 1942. S. 203—215.)
- Fett, Eva Nissen.* Relief-Fibeln von nordischem Typus in Mitteleuropa. (BMÅ. 1941. Hist.-antikv. rekke. Nr 5. 81 s.) (Anm. NTL. N. S. 19. 1943. S. 74—75 av G. Gj[essing].)
- Forsander, J. E.* Irland—Oseberg. (HVSLA. 1942—43. S. 294—404. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. S. 130—240.)
- Koban und Hallstatt. (Därst. 1941—42. S. 344—372. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. S. 176—204.)
- Gjessing, G.* Et kjeramik-problem. (Naturen. 65. 1941. S. 321—330.)
- Hesten i förhistorisk kunst og kultur. (Viking. 7. 1943. S. 5—143.)
- Grieg, S.* Norrøne hus på Vesthavssjøene fra de senere års undersøkelser. (Viking. 6. 1942. S. 109—148.)
- Vest-europeiske bronsealdershus. Fra de senere års utgravninger. (Naturen. 65. 1941. S. 266—282, 353—366.)
- Hallström, G.* Monumental art of Northern Europe from the stone age. 1. The Norwegian localities. Textbd. 544 s., fig. 1—138. 4:o. Pl.-bd. Pl. 1—48. Fol. Sthm 1938. (Anm. Fornv. 36. 1941. S. 108—116 av G. Gjessing.)
- Hougen, B.* Européisk og asiatisk i folkevandringsstilen. (Viking. 6. 1942. S. 149—173.)
- Jankuhn, H.* Birka and Haithabu. (Germanien. 1941. S. 175—180.)
- Kuhn, H.* Das nordgermanische Heidentum in den ersten christlichen Jahrhunderten. (ZfdA. 79. 1942. S. 133—166.)
- Mackeprang, M. B.* Kulturbeziehungen im nordischen Raum des 3.—5. Jahrhunderts. Keramische Studien. [Übers. von G. Lorentzen.] Lpz. 1943. 137 s. 4:o. (Hamburger Schriften zur Vorgeschichte und germanischen Frühgeschichte. 3.)
- Norðman, C. A.* Schatzfunde und Handelsverbindungen in Finnlands Wikingerzeit. (AA. 13. 1942. S. 272—293.)
- Oldeberg, A.* Metallteknik under förhistorisk tid. D. 1—2. Sthm (tr. Lund) 1942—43. 243 s., 5 pl.-bl.; 373 s. 4:o.
- Schück, A.* Lorentz Klüwer och Götiska förbundet. De första förbindelserna mellan norsk och svensk fornforskning. (Fornv. 38. 1943. S. 221—236.)
- Selling, Dagmar.* Mosaikpärlor med ansiktsmasker. (Fornv. 37. 1942. S. 23—48.)
- Shetelig, H.* Det norrøne byggeskikk på Grönland. (Naturen. 66. 1942. S. 161—168.)

- Stenberger, M.* Vollmoen och Island. (Fornv. 38. 1943. S. 169—173.)
Aberg, N. Keltiska och orientalska stilinflytelser i vikingatidens nordiska konst. Sthm 1941. 99 s. (KVHAAH. 46: 4.)

b. Norsk.

- Andersen, A. B.* Hafrsfjordslaget. (Stavanger museums årshefte. 51. 1940—41. S. 63—74.)
Arbman, H. Två nya norska bidrag till 900-talets stilhistoria. (Fornv. 38. 1943. S. 240—243.)
Bøe, J. De eldste fangstfolkene på Hardangervidda. (Naturen. 66. 1942. S. 193—210.)
 — Fra ledens fortid. (Viking. 6. 1942. S. 175—194.)
 — Til högfjellets forhistorie. Boplassen på Sumtangen ved Finsevatn på Hardangervidda. Bergen 1942. 96 s. 4:o. (BMS. 21.)
Fett, Eva & P. Sydvestnorske helleristninger. Rogaland og Lista. Stavanger 1941. 161, (4) s., 82 pl. 4:o. (Ann. NTL. N. S. 19. 1943. S. 74 av *G. Gj[essing]*.)
Fett, P. Arms in Norway between 400 and 600 A. D. (BMA. 1938. Hist.-antikv. rekke. Nr 2. 89 s.)
 — Nye ristninger i Nordfjord, Vingelva og Fura. (Därst. 1941. Hist.-antikv. rekke. Nr 6. 9 s.)
Fægri, K. & Petersen, J. Nyfunne træsaker fra Bö i Nærbö. (Stavanger museums årshefte. 50. 1939—40. S. 17—30.)
Gjessing, G. Arktisk og sørskandinavisk i Nord-Norges yngre steinalder. (Viking. 5. 1941. S. 75—116.)
 — Fangstfolk. Et streiftog gjennom nordnorsk förhistorie. Oslo 1941. 142 s. (Ann. NTL. N. S. 17. 1941. S. 555—556 av *S. G[rieg]*.)
 — Træn-funnene. Med bidrag av *O. T. Grønlie, O. Kolsrud* og *K. E. Schreiner*. Oslo 1943. (5), 234, (1) s., 52 pl. 4:o. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B. 41.)
 — Une sépulture à haches en bateau norvégienne. (AA. 13. 1942. S. 215—223.)
 — Yngre steinalder i Nord-Norge. Oslo 1942. XII, 525 s., 4 pl. 4:o. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B. 39.)
Grieg, S. Huset i norsk oldforskning. (Samtiden. 52. 1941. S. 278—287.)
 — Raknehaugen. (Viking. 5. 1941. S. 1—28.)
 — The house in Norwegian archaeology. (AA. 13. 1942. S. 169—178.)
 — Vestfolds minnesmærker. Resultater av de antikvarisk-topografiske undersøkelser. (Universitetets oldsaksamling. Årbok 1938—1940. S. 1—65.)
 — Vestfolds oldtidsminder. Bearb. med bistand af *G. Gjessing* og *S. Marstrander*. Oslo 1943. (6), 752 s. (Arkeologiske landskapsundersøkelser i Norge. Utg. ved *A. W. Brøgger*. 2.)
Hougen, B. Islendingen i Eika. Streiftog i robåtens historie med utgangspunkt i Sigvat Tordssons Austerferdsviser. (Viking. 5. 1941. S. 51—74.)
Lund, H. Egenæs. Boplassfunn i huler og hidlere fra metalltid i Rogaland. Gamle jaktmetoder, særlig på sel og kobbe. (Stavanger museums årshefte. 50. 1939—40. S. 75—92.)
 — Den gang da våre forfedre bodde i huler og hidlere. (Naturen. 65. 1941. S. 161—172.)
 — En sentralhelligdom for det gamle hålöygske riket? Det forhistoriske anlegg på Vollmoen, Nedre Steigen i Steigen prestegjeld, Nordland fylke. (Naturen. 66. 1942. S. 67—77.)
 — Et eldre jernalders helligsted på Erland i Skjold. Trekk av eldre jernalders religion og fruktbarhetsdyrkelse. (Stavanger museums årshefte. 50. 1939—40. S. 93—108.)
 — To nyoppdagede veideristninger i Vistnesdalen, Vevelsstad sogn, Tjøtta prestegjeld, Helgeland. Trondheim 1941. (Det k. norske vid:s selsk:s skrifter. 1940. Nr. 3. 21 s.)

- Lund, H. Egenæs.* Undersökelse av jernalders gårdsanlegg på Fosse og Grødeim i Tinne prestegjeld, Hög-Jæren. (Stavanger museums årshefte. 49. 1938—39. S. 35—54.)
- Marstrand, S.* Jordbruk og bergskunst. (Viking. 5. 1941. S. 29—50.)
- N[erman], B.* Skeppsstaven från Termonde i Belgien. (Därst. 37. 1942. S. 64—66.)
- Petersen, J.* Et ungarsk bronsesverd fra Sokndal. (Stavanger museums årshefte. 50. 1939—40. S. 31—34.)
- Petersen, Th.* Bygdeborger i det nordenfjelske Norge. (Viking. 6. 1942. S. 1—48.)
- En bronsesalders støpeform fra Foss i Meldal, Sør-Trøndelag. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 13. 1940. Nr 21. S. 87—90.)
- Schmies, G.* De eldste helleristninger i Norge. (Naturen. 66. 1942. S. 10—18.)
- Skaar, F. C.* Bruken av jernaldersverdene. (Viking. 7. 1943. S. 165—201.)
- Suleng, H.* Boplass-funn fra steinalderen i Haldendistriktet. (Viking. 6. 1942. S. 49—74.)
- Undås, I.* Om den eldste busetjinga i Noreg. (SoS. 47. 1941. S. 109—121.)

c. Svensk.

- Alin, J.* Submarina stenåldersboplatser utmed norra Hallandskusten. (Vår bygd. Hallands hembygdsförbunds årsskrift. 1941. S. 23—27.)
- Almgren, O.* Våra minnesmärken från hedenhös. 3:e uppl. med ett tillägg om minnesmärkenas vård. Sthm 1943. 56 s. (Riksantikvarieämbetets handledningar. 1.)
- Anderbjörk, J. E.* Forntida minnesmärken och fynd från Östra Härad i Blekinge. (Blekingeboken. 21. 1943. S. 91—112.)
- Arbman, H.* Einige orientalische Gegenstände in den Birka-Funden. (AA. 13. 1942. S. 303—315.)
- En halländsk offerplats från äldre järnåldern. (Vår bygd. Hallands hembygdsförbunds årsskrift. 1942. S. 57—61.)
- Utgrävningen i Käringsjön, Övraby socken, Halland, år 1941. (Fornv. 36. 1941. S. 313—316.)
- Östgötska storbondegravar från 700-talet e.Kr. (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1939—41. S. 57—77.)
- Arne, T. J.* Gotland—Kiev under vikingatiden. (Gotländskt arkiv. 15. 1943. S. 10—17.)
- Urinnevånare och kulturbärare. (Fornv. 38. 1943. S. 133—145.)
- Arvidsson, Greta.* Brillungefyndet. En skelettgrav från äldre romersk järnålder i Vaksala. (Uppland. 1941. S. 7—18.)
- Valsgårde. 6. Upps. & Sthm (tr. Upps.) 1942. 152 s., 40 pl.-bl. 4:o. (Die Gräberfunde von Valsgårde. Acta Musei antiquitatum septentrionalium Regiae universitatis upsaliensis. Ed. S. Lindqvist. 1.)
- Atlestam, P. O. & Niklasson, N.* En förhistorisk tråglåde. (GoBFT. 1942. S. 59—66.)
- Bagge, A.* Nya märkliga stenåldersfynd från Västerbottens lappmarker. (Västerbotten. 24. 1943. S. 77—94.)
- Stenåldersboplatsen vid Siretorps sandbackar i Mjällby socken, Blekinge. En av vårt lands märkligaste fornlämningar. (Blekingeboken. 20. 1942. S. 31—62.)
- Stenåldersboplatsen vid Vivastemåla, Värtums socken, Småland. Sthm 1941. 58, (1) s. (KVHAAH. 37:7.)
- Stenålderskeramik från »Revsbacken» vid Albäcksborg i Maglarps socken, Skåne. (Fornv. 37. 1942. S. 70—72.)
- Berlin, H.* Benfynden från stenåldersboplatsen i Gualöv. (HVSLA. 1940—41. S. 299—300. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. S. 151—152.)
- Sveriges andra fynd av jättehjort. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1942. S. 4—10.)

- Caldenius, C.* Hur lervarven blevo årtal. (Fornv. 38. 1943. S. 321—326.)
Den första fornminnesinventeringen i Småland. Prästerskapets rannsakingar om gamle antikiteter och monumerter 1667—1690. Med inledning och kommentar av *P. Wilstadius*. 2. Kalmar län. 3. Jönköpings län. Växjö & Lund 1941—42. S. 65—217. (Småländska hembygdsböcker. 8—9.)
- Engel, E.* Akers sockens fasta fornlämningar. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 35. 1942. S. 26—37.)
- Engström, T.* Stenåldersboplatsen vid Gnestavik, Slätbaken. (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1939—41. S. 49—56.)
- Enqvist, A.* Äldre systematiska inventeringar av Medelpads fornminnen. Sundsvall 1943. 144 s. (Det gamla Medelpad. 1.)
- Festín, E.* Den nya fornminneslagen. (Fornvårdaren. 8:2. 1942. S. 97—110.)
— Vikingatidsfynd i Mattmar. (Därst. 8:1. 1941. S. 3—8.)
- Forssander, J. E.* Den sydsvenska boplatskulturen. (HVSLA. 1940—41. S. 276—298. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. S. 128—150.)
— Steinzeitliches Hügelgrab mit Ringmauer. (AA. 13. 1942. S. 293—303.)
- Gislén, T.* Några särdrag hos ormen i folksägnen och i bronsålderskonstens framställning. (HVSLA. 1940—41. S. 256—264. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. S. 108—116.)
- Gullbring, Maj.* Ett fynd av kvartsitpilspetsar från Vännäs socken. (Västerbotten. 23. 1942. S. 11—18.)
- Hallström, G.* Björnhuvudskulpturen från Arnäs. (Ångermanland. 1940—41. S. 7—40.)
— En nyupptäckt svensk hällmålning. (Fornv. 38. 1943. S. 146—161.)
- Hilfeling, C. G. G.* Anmärkningar uti antiqviteten på en 8 dagars resa i Westergötlands fahlbygd. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. D. 5. H. 2. 1942. S. 70—90.)
- Janson, S. & Sandegren, R.* Ett slutet fynd från Norrlands äldre stenålder. (Fornv. 37. 1942. S. 49—59.)
- Johnsson, P.* Lunnom. En forntida kultplats. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1942. S. 11—17.)
- Karlinder, K. A.* Bronsåldersminnen i Fjädrundaland. (Fornv. 36. 1941. S. 223—237.)
- Kjellmark, K.* Medeltida pilspets av brons från Tolg i Småland. (Fornv. 36. 1941. S. 43—46.)
- Lidén, O.* De flinteggade benspetsarnas nordiska kulturfas. Studier i anslutning till nya sydsvenska fynd. Lund 1942. 142 s. (SHVSL. 33.) (Anm. NTL. N. S. 19. 1943. S. 231—232 av *S. L[indqvist]*.)
- Lindqvist, S.* Gotlands Bildsteine. Gesammelt und untersucht von *G. Gustafson* und *F. Nordin*, mit Zeichnungen von *O. Sörling*, Photographien von *H. Faith-Ell*. Nach erneuter Durchsicht und Ergänzung des Materials hrsg. 2. Sthm (tr. Upps.) 1942. 147 s., 24 pl.-bl. 4:o. (KVHAA.)
— The boat models from Roos Carr. (AA. 13. 1942. S. 235—242.)
- Ljungner, E.* Terräng och jordbruksbebyggelse i Bohuslän. (Bohusläns fornminnes- och hembygdsförbunds årsbok Vikarvet. 1938—39. S. 3—153.)
- Lundberg, E. B.* Undersökningar på Visbyboplatsen 1936—37. (Fornv. 37. 1942. S. 161—174.)
- Lönnerberg, E.* Fornminnen i Voxtorp. (Värnamo hembygdsförenings årsskrift. 1943. S. 3—8.)
- Moberg, C. A.* Ett döstidskärl. (Fornv. 36. 1941. S. 295—312.)
— Till bornholmsfibulans historia. (HVSLA 1940—41. S. 264—276. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. S. 116—128.)
- Mohrén, E. & Forssander, J. E.* Ett mossfynd från stenåldern. (HVSLA. 1940—41. S. 152—161. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. S. 300—309.)
- Munthe, H.* Om Gamlehamn på Fårö. (Gotländskt arkiv. 14. 1942. S. 1—11.)

- Nerman, B.* En gotländsk djurfigur från Tène-tid. (Fornv. 38. 1943. S. 162—164.)
- En kristen mission på Gotland vid tiden omkring år 800 e.Kr. (Därst. 36. 1941. S. 30—40.)
- Ett kaukasiskt inslag i Sveriges yngre bronsålder. (Gotländskt arkiv. 14. 1942. S. 12—15.)
- Forngutniska »kokkamrater». (Fornv. 36. 1941. S. 238—242.)
- Tjurbilden från Källa sn, Öland. (Därst. 38. 1943. S. 303—308.)
- Två i Sverige funna Tène I-armringar. (Därst. 37. 1942. S. 222—224.)
- Niklasson, N.* Plog — eller vad? Ett rekonstruktionsförslag. (GoBFT. 1942. S. 50—58.)
- & *Åyräpää, A.* En i Skåne funnen spjutspets av östeuropeisk härkomst. (FM. 48. 1941. S. 3—11.)
- Nordén, A.* Kiviksgraven och andra fornminnen i Kivikstrakten. 4:e omarb. uppl. Sthm 1942. 44 s., 2 pl.-bl. (Svenska fornminnesplatser. Vägledning utg. genom Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien. 1.)
- Sliprännornas och skålgroparnas problem. (Fornv. 37. 1942. S. 81—94.)
- Odencrants, R.* Enmansgravar i Norrbotten. (Fornv. 36. 1941. S. 248—250.)
- Rydbeck, O.* Den arkeologiska forskningen och historiska museet vid Lunds universitet under tvåhundra år, 1735—1937. (HVSLA 1942—43. S. 165—293. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. S. 1—129.)
- Ett slutet fynd. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1941. S. 1—7.)
- Fornminnen i Färs härad. En snabborientering ... (Därst. 1943. S. 1—23.)
- Sahlström, K. E.* Domarringarnas härkomst. (Fornv. 37. 1942. S. 115—136.)
- Undersökning av domarringar i Västergötland. (Därst. 38. 1943. S. 327—356.)
- Schnittger, B. & Rydh, Hanna.* Grottan Stora Förvar på Stora Karlsö. Undersökt av *L. Kolmodin & Hj. Stolpe* ... Sthm (tr. Upps.) 1940. XI, 87 s., 72 pl.-bl. 4:o. (KVHAA.)
- Schück, H.* Kgl. vitterhets historie och antikvitetsakademien. Dess förhistoria och historia. På akademiens uppdrag författade. 6. Adlerbeths tid. 1786—1793. 7. Akademien. 1794—1826. Sthm (tr. Upps.) 1943. (4), 433 s., 4 pl.-bl.; 490, (1) s. 4:o.
- Stenberger, M.* En ryttargrav på Ihrefältet. (Gotländskt arkiv. 14. 1942. S. 25—32.)
- Ett kraterröse på Gotland. (Fornv. 37. 1942. S. 95—114.)
- Gotländska bronsåldersrosen. (Gotländskt arkiv. 13. 1941. S. 15—30.)
- Gudingsåkrarna. (Därst. 15. 1943. S. 18—24.)
- Sojvidefyndet — en depå från äldre järnålder. (Fornv. 37. 1942. S. 423—425.)
- Utgrävningarna på Ihrefältet sommaren 1941. (Därst. S. 67—70.)
- Utgrävningarna på Ihrefältet sommaren 1942. (Därst. 38. 1943. S. 58—64.)
- *Dahr, E. & Munthe, H.* Das Grabfeld von Västerbjers auf Gotland. Sthm (tr. Lund) 1943. 162, (1) s., 32 pl.-bl. 4:o. (KVHAA.)
- Söderberg, B.* Sigtunagrävningar 1936. (Fornv. 37. 1942. S. 321—342.)
- Sörling, E.* Ett gravfält från La Tène-tid i Sjögestads sn, Östergötland. (Fornv. 37. 1942. S. 264—298.)
- Ett unikt bronsspänne från Uppland. (Därst. 1943. S. 165—168.)
- Thorbert, H.* En givande förhistorisk fyndplats. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1943. S. 24—30.)
- Westin, G.* En västmanländsk ryttargrav. (Fornv. 36. 1941. S. 85—101.)
- Yngström, E.* Fynd från två högar på Strömsbro-gravfältet. (Från Gästrikland. 1941. S. 5—16.)
- Aberg, G.* Vi och våra fornminnen. Simrish. 1943. 20 s. (Småskrifter. 1.)
- Akerlund, H.* Galtabäcksbåtens ålder och härstamning. (GoBFT. 1942. S. 25—49.)

d. Dansk.

- Andersen, K.* Opskærping af kærneøkser — ægafslag. (Aarb. 1943. S. 75—98.)
- Becker, C. J.* En Begravelsesplads hørende til et nordsjællandsk Fiskeleje fra den yngre Bronzealder. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1941. S. 33—38.)
- Fund af Ruser fra Danmarks Stenalder. (Aarb. 1941. S. 131—149.)
- Un vase d'argile avec représentations d'animaux gravées datant de l'âge du fer Romain. (AA. 13. 1942. S. 318—331.)
- Broholm, H. C.* Danmarks Bronzealder. Bd. 1. Kbh. 1943. 236, (1) s. 4:o.
- Læsefrugter. Spredte Studier og Omrids. Kbh. 1943. 157, (2) s.
- Mandsdragten i Bronzealderen. Kbh. 1941. 35, (1) s. (Nationalmuseets gule Bøger.)
- The Bronze age people of Denmark. (AA. 13. 1942. S. 100—149.)
- Brøndsted, J.* A frog as a viking age burial gift. (AA. 13. 1942. S. 315—318.)
- Danish arm- and hand carvings. (Därst. 12. 1941. S. 119—125.)
- Den forhistoriske Arkæologis Resultater. (Danmarks Kultur ved Aar 1940. Bd 1. Kbh. 1941. S. 129—163.)
- Ved Kilderne. Strejftog i dansk Arkæologi og Natur. Kbh. 1940. 170 s. (Anm. NTL. N.S. 17. 1941. S. 235 av *Th. Th[omsen]*.)
- & *Mathiassen, T.* To hundrede danske oldsager. Kbh. 1941. 98 s. 4:o.
- Brøste, K. & Fischer-Möller, K.* Koelbjerg Skelettet. Et Fund fra tidlig Maglemosetid. (Aarb. 1943. S. 211—231.)
- Christensen, J. Th.* Oldtidsminder paa Løgstøregnen. (Fra Himmerland og Kjær Herred. 31. 1942. S. 250—288.)
- Christiansen, N. A.* En Sommers arkæologiske Strejftog paa Roskildeegnen 1941. Roskilde 1942. 35 s.
- Dyggve, E.* Jelling Kongehøje. Udgravningen 1941. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1943. S. 19—31.)
- La fouille par le Musée national Danois du tertre royal sud à Jelling en 1941. (AA. 13. 1942. S. 65—99.)
- Eklblom, B.* Väderstrecksuppfattningar i det forntida Danmark. (Fornv. 36. 1941. S. 279—294.)
- Glob, P. V.* Danske Oldtidsminder. Kbh. 1942. 133, (4) s.
- Pflüge vom Walle-Typus aus Dänemark. (AA. 13. 1942. S. 258—269.)
- Hansen, S.* Frodebörsagnet. (Aarb. 1941. S. 166—168.)
- Hatt, G.* Forhistoriske Plovfurer i Jylland. (Aarb. 1941. S. 155—165.)
- Oldtidsagre i Onsild Herred. (Fra Randers Amt. 36. 1942. S. 33—68.)
- Haugner, C. C.* Lollands Oldtidsminder. Nakskov 1941. 188 s.
- Klindt-Jensen, O.* La trouvaille de Kørum-Gaard. (AA. 12. 1941. S. 144—176.)
- Köie, M.* Tøj fra yngre Bronzealder fremstillet af Nælde (*Urtica dioeca* L.). (Aarb. 1943. S. 99—102.)
- Mackeprang, M. B.* Om de saakaldte »Guldgubber». (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1943. S. 69—76.)
- Mathiassen, Th.* En Stenalder Gravplads ved Harreby. (Sønderjydske Aarbøger. R. 3. 1942. S. 1—16.)
- Et Udvalg af Aarets Mosefund. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1942. S. 5—16.)
- Stenalderboplads i Aamose. Med Bidrag af *J. Troels-Smith* og *M. Degerböl*. Kbh. 1943. 226 s., 1 pl. 4:o. (Nordiske Fortidsminder, udg. af det Kgl. nordiske Oldskriftselskab. 3:3.)
- Two new Danish implements of reindeer antler. (AA. 12. 1941. S. 125—134.)
- Vore ældste menneskefremstillinger. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1941. S. 25—32.)
- Aamose-Undersøgelserne. (Därst. 1943. S. 32—40.)
- Neumann, H.* Udgravning af en Jættestue i Grarup. (SM. 17. 1941. S. 197—201.)
- Norlång-Christensen, H.* Bronzealderhjelmen fra Viksö. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1943. S. 5—18.)

- Norling-Christensen, H.* En Bronzealders Helligtegn. (Därst. 1941. S. 49—59.)
 — Glimt af Fortiden. Kbh. 1943. 123 s.
 — Nye Enkeltgravsfund fra Sydvestjylland. (Aarb. 1943. S. 53—74.)
 — Smykkefundet fra Vester Møllerup. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1943. S. 85—90.)
 — Une trouvaille de parures de l'ancien âge du fer Romain faite à Vester Møllerup, Vendsyssel. (AA. 13. 1942. S. 332—373.)
 — Une trouvaille de parures de l'ancien âge du fer Romain faite à Gjølstrup, Vendsyssel. (Därst. 14. 1943. S. 119—138.)
Nöbbe, E. & Lorenzen, E. Vorgeschichte der Nordmark. Flensb. 1937. 104 s.
Raben, J. Oldtidsmindesmærker i Skelde Kobbelskov. (SM. 18. 1942. S. 1—6.)
Schultz, C. G. Vikingetidshuset paa Trelleborg. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1942. S. 17—30.)
Skovmand, E. De danske Skattefund fra Vikingetiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150. (Aarb. 1941. S. 1—275.)
Thorvildsen, K. Dyssetidens Gravfund i Danmark. (Aarb. 1941. S. 22—87.)
Troels-Smith, J. Geological dating of a reindeer antler hammer from Vedbæk. (AA. 12. 1941. S. 135—144.)
 — Geologisk Datering af Koelbjerg-Skelettet. (Aarb. 1943. S. 232—238.)
 — Pollenanalytische Datierung zweier Pflüge vom Walle-Typus. (AA. 13. 1942. S. 269—272.)
 — Pollenanalytisk Datering af tre Fiskeruser. (Aarb. 1941. S. 150—154.)
Werner, J. Die beiden Zierscheiben des Thorsberger Moorfundes. Ein Beitrag zur frühgermanischen Kunst- und Religionsgeschichte. Berl. 1941. V, 77 s., 29 pl. 4:o. (Römisch-germanische Forschungen. 16.) (Ann. Fornv. 37. 1942. S. 433—435 av G. Ekholm.)
Winther, Chr. Tydning af nogle Helleristningsfigurer. 4. (DSt. 1943. S. 1—19.)
Winther, J. Blandebjerg (Fyldekalk imellem Troldebjerg og Lindö). Landsenkning paa Sydlangeland i og efter Jættestuetid. Rudköb. 1943. 48 s. 4:o.

2. Religionsvetenskap.

- Boberg, Inger M.* Baldr og misteltenen. (Aarb. 1943. S. 103—106.)
Bække, W. Das Heilige im Germanischen. Tüb. 1942. VIII, 226 s.
Christiansen, E. Th. Gårdvætte og markvætte. (MoM. 1943. S. 137—160.)
Fett, Eva. Kultminne i forfund. (Nordisk kultur. 26. Sthm m. fl. 1942. S. 5—27.)
Hvidtfeldt, A. Mistilteinn og Balders död. (Aarb. 1941. S. 169—175.)
Laugesen, A. T. Snorres opfattelse af Aserne. (Ark. 56. 1941—42. S. 301—315.)
Lid, N. Gudar og gudedyrking. (Nordisk kultur. 26. Sthm m. fl. 1942. S. 80—153.)
 — Innleiing. (Därst. S. 1—4.)
Nerman, B. En fornsvensk fågelkult. (Fornv. 37. 1942. S. 385—389.)
Ohlmarks, A. Stellt die mythische Bifrost den Regenbogen oder die Milchstrasse dar? Eine textkritisch-religionshistorische Untersuchung zur mythographischen Arbeitsmethode Snorri Sturlusons. Lund 1941. 40 s. (Meddelande från Lunds astronomiska observatorium. Ser. II. Nr 110. Historical notes and papers. Nr 17.)
Palm, Th. Uppsalalunden och Uppsalatemplet. (VSLA. 1941. S. 79—109.)
Pering, B. Den fornordiska gudavärlden. Dess uppkomst och möte med kristendomen. (Svensk teologisk kvartalskrift. 17. 1941. S. 219—227.)
 — Heimdall. Religionsgeschichtliche Untersuchungen zum Verständnis der alt-nordischen Götterwelt. Lund 1941. 298 s. (Diss.) (Ann. AfdA. 61. 1942. S. 99—101 av Helga Reuschel. — DLZ. 62. 1941. Sp. 1121—1125 av W. Mohr. — FoF. 29. 1942. S. 35—42 av D. Strömbäck.)

- Schröder, F. R.* Ingunar-Frey. Tüb. 1941. IV, 74 s. (Untersuchungen zur germanischen und vergleichenden Religionsgeschichte. 1.) (Anm. DLz. 63. 1942. Sp. 348—350 av *H. Schneider*. — HTsv. 61. 1941. S. 306 av *N. B[eckman]*. — NoB. 29. 1941. S. 163—165 av *V. Jansson*. — Neophilologus. 28. 1942—43. S. 157—158 av *A. G. v. H[amel]*.)
- Skadi und die Götter Skandinaviens. Tüb. 1941. (3), 167 s. (Därst. 2.) (Anm. DLz. 64. 1943. Sp. 543—544 av *W. Mohr*. — Neophilologus. 28. 1942—43. S. 159—160 av *A. G. v. H[amel]*.)
- Schück, H.* Odin, Vili och Vê. (Fornv. 36. 1941. S. 22—29.)
- Ström, F.* On the sacral origin of the Germanic death penalties. Sthm (tr. Lund) 1942. 299, (1) s., 1 pl.-bl. (Diss. Sthm.) (KVHAAH. 52.) (Anm. Saga och sed. 1942. S. 51—69 av *D. Strömbäck*.)
- Westman, K. G.* Bidrag till problemet om Nerthus-Frökulten i Sverige. (Saga och sed. 1943. S. 199—204.)

3. Äldre rättsvetenskap.

- Batke, W.* Der Begriff der 'Unheiligkeit' im altnordischen Recht. (PBB. 66. 1942. S. 1—54.)
- Wennström, T.* Brot och böter. Rättsfilologiska studier i svenska landskapslagar. Lund 1940. 312 s. (Anm. IF. 58. 1941—42. S. 330—331 av *A. Heiermeier*. — Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. German.-Abt. 61. 1941. S. 480—485 av *Cl. v. Schwerin*.)

V. Några recensioner av tidigare utkomna arbeten.

- Agrell, S.* Die Herkunft der Runenschrift. 1938. (Anm. AfdA. 62. 1943. S. 33—35 av *W. Krause*. — M. 48. 1940. S. 60—63 av *J. de Vries*.)
- Bagge, A. & Kjellmark, K.* Stenåldersboplatserna vid Siretorp i Blekinge. 1939. (Anm. NTL. N.S. 17. 1941. S. 234 av *S. L[indqvist]*.)
- Bjerre, B.* Nordiska konjunktionsbildningar. 1—2. 1935—38. (Anm. IF. 58. 1941—42. S. 328—329 av *A. Heiermeier*.)
- Borgfirðinga sögur ...* 1938. Grettis saga Ásmundarsonar. 1936. (Anm. DLz. 62. 1941. Sp. 835—842 av *H. Kuhn*.)
- Broholm, H. C. & Hald, Margrethe.* Skydstrupfundet. 1939. (Anm. Fornv. 36. 1941. S. 53—55 av *Agnes Geijer*.)
- Brøndsted, J.* Danmarks Oldtid. 1938—40. (Anm. Sönderjydske Aarbøger. R. 3. 1941. S. 295—299 av *H. Neumann*.)
- Carr, C. T.* Nominal compounds in Germanic. 1939. (Anm. Litbl. 62. 1941. Sp. 8—9 av *E. Ochs*. — Neophilologus. 26. 1940—41. S. 77—78 av *A. G. van H[amel]*.)
- Dumézil, G.* Mythes et dieux des Germains. 1939. (Anm. Études celtiques. 4. 1941. S. 143—146 av *M. L. Sjøstedt*.)
- Ekhardt, K. A.* Der Wanenkrieg. 1940. Nordische Chronologie. 1940. (Anm. DLz. 63. 1942. Sp. 400—403 av *H. Kuhn*.)
- Ejdestam, J.* Svenska vårseder. 1940. (Anm. FoF. 28. 1941. S. 42—45 av *H. Olsson*.)
- Friesen, O. v.* Sparlösaastenen. 1940. (Anm. HTsv. 61. 1941. S. 70—71 av *T. J. A[rne]*.)
- Gehl, W.* Der germanische Schicksalsglaube. 1939. (Anm. Litbl. 64. 1943. Sp. 129—132 av *E. Neumann*.)

- Gehl, W.* Ruhm und Ehre bei den Nordgermanen. 1937. (Anm. DLz. 59. 1938. Sp. 987—992 av *W. Mohr*.)
- Grettis saga Ásmundarsonar* ... 1936. (Anm. JEGPh. 37. 1938. S. 289—291 av *S. Einarsson*.)
- Gullberg, H.* Berättarkonst och stil i Per Hallströms prosa. 1939. (Anm. DLz. 62. 1941. Sp. 931—934 av *N. Nihlén*.)
- Hesselman, B.* Från Marathon till Långheden. 1935. (Anm. AfdA. 61. 1942. S. 49—50 av *H. Kuhn*.)
- Hummelstedt, E.* Östsvenska verbstudier. 1939. (Anm. DSt. 1941. S. 71—73 av *A. Bo*.)
- Ingers, I.* Studier över det sydvästskånska dialektområdet. 1939. (Anm. Zeitschrift für Mundartforschung. 18. 1942. S. 222—223 av *D. O. Zetterholm*.)
- Janzen, A.* Bock und Ziege. 1938. (Anm. DLz. 62. 1941. Sp. 1164—1165 av *M. Vasmer*. — IF. 58. 1941—42. S. 308 av *W. Brandenstein*.)
- Ortnamnen i Inlands s. härad ... 1939. (Anm. GoBFT. 1941. S. 151—156 av *E. Silfors*.)
- Johannisson, T.* Verbal och postverbal partikelkomposition i de germanska språken. 1939. (Anm. Anglia. Beiblatt. 52. 1941. S. 153—154 av *H. Koziol*. — DLz. 62. 1941. Sp. 681—684 av *E. Schwentner*. — Litbl. 63. 1941. Sp. 82—83 av *F. Holthausen*.)
- Krause, W.* Runeninschriften im älteren Futhark. 1937. (Anm. Ark. 56. 1941—42. S. 105—113 av *E. Moltke*. — DSt. 1941. S. 143—145 av *K. M. Nielsen*. — DLz. 60. 1939. Sp. 1585—1590 av *E. Meissner*. — IF. 58. 1941—42. S. 109—111 av *H. Hempel*.)
- Krenn, E.* Föroyische Sprachlehre. 1940. (Anm. DLz. 62. 1941. Sp. 689—691 av *H. Kuhn*. — Litbl. 63. 1941. Sp. 200—201 av *E. Alker*. — Neophilologus. 28. 1942—43. S. 159 av *A. G. van H[amel]*.)
- Lidén, O.* Sydsvensk stenålder. 1940. (Anm. NTL. N. S. 17. 1941. S. 234—235 av *S. L[indqvist]*.)
- Lie, H.* Studier i Heimskringlas stil. 1936. (Anm. Ark. 56. 1941—42. S. 338—347 av *S. Belfrage*.)
- Lundström, Gudrun.* Studier i nyländsk syntax. 1939. (Anm. Ark. 56. 1941—42. S. 120—123 av *E. Noreen*.)
- Meyer, E. A.* Die Intonation im Schwedischen. 1937. (Anm. IF. 58. 1941—42. S. 330 av *A. Heiermeier*.)
- Müller, Maria.* Verhüllende Metaphorik in der Saga. 1939. (Anm. IF. 58. 1941—42. S. 329—330 av *A. Heiermeier*. — Litbl. 62. 1941. Sp. 94—95 av *G. Schoppe*.)
- Rüdiger, H. H.* Beiträge zur Bedeutung des Gefühls in den Liedern der Edda. 1939. (Anm. Litbl. 62. 1941. Sp. 24 av *G. Schoppe*.)
- Sawicki, S.* Die Eufemiavisor. 1939. (Anm. Ark. 56. 1941—42. S. 99—105 av *E. Frandsen*. — AfdA. 61. 1942. S. 63—67 av *W. Mohr*.)
- Schultze, A.* Zum altnordischen Eherecht. 1939. (Anm. DLz. 63. 1942. Sp. 598—601 av *H. Thieme*.)
- Sierke, S.* Kannten die vorchristlichen Germanen Runenzauber? 1939. (Anm. AfdA. 62. 1943. S. 5—7 av *W. Wolf*. — DLz. 62. 1941. Sp. 301—304 av *Hertha Marquardt*. — Runenberichte. 1. 1939—42. S. 178—180 av *H. Arntz*.)
- Wellander, E.* Riktig svenska. 1939. (Anm. Litbl. 62. 1941. Sp. 137—138 av *E. Alker*.)
- Zeller, Rose.* Die Gudrunlieder der Edda. 1939. (Anm. DLz. 62. 1941. Sp. 494—496 av *W. Mohr*. — Litbl. 62. 1941. Sp. 24—25 av *G. Schoppe*.)

Personregister.

Abrahams 16. Abrahamson 21, 22. Achen 21. Afzelius 1, 11, 16. Agerschou 2, 21. Agrell 34. Ahlberg 11. Ahlbäck 21. Ahnlund 4, 15. Albeck 16. Alin 29. Alker 35. Almgren 29. Almquist 15. Altheim 24. Alving 9. Amtoft 17. Anderbjörk 29. Andersen, A. B. 28. Andersen, E. 16. Andersen, H. 1, 11, 16, 24, 25. Andersen, K. 32. Andersen, P. 1, 5, 22. Andersson, I. 14. Andersson, S. 21. Arbman 6, 28, 29. Arne 29, 34. Arntz 1, 24, 35. Arvidson 16. Arwidsson 27, 29. Atlestam 29. Aurenes 17. Austeinsson 10. v. Axelson 14.

Bagge 29, 34. Banér 14. Becker 32. Beckman 2, 3, 5, 6, 11, 34. Behre 6. Behrens, E. 25. Beito 10, 17. Belfrage 11, 35. Bellman 14. Benediktsson 2, 8, 9. Bengtson, A. 6. Bengtsson, A. 13. Berg, R. G:son 11. Bergman, G. 11, 21. Bergman, N. G. 11. Bergsland 26. Bergstrand 10. Bergsveinsson 8. Berlin 29. Berntman 17. Berntsen 17. Bertelsen 7. Bjerre 34. Bjerregaard 17. Bjerrum 23. Bloch 8. Blom 24. Blöndal 2, 6, 8. Bo 35. Boberg 3, 33. Borup 13. Brandenstein 35. Brevner 17. Broch 21. Brodersen 3. Broholm 32, 34. Brulin 15. Brögger 3. Bröndal 7. Bröndstedt 27, 32, 34. Bröndum-Nielsen 7, 16, 17. Bröste 32. Bugge, S. 26. Bååth 14. Bækstedt 25. Baesecke 24, 25. Baetke 33, 34. Bödtker 10. Bøe 28. Bøgelev 20. Bøggild Andersen 2. Boeles 25.

Caldenius 30. Campbell 21, 23. Carlquist 15. Carr 34. Cederblad 11. Christensen, J. Th. 32. Christensen, W. 27. Christiansen, H. 21. Christiansen, N. A. 32. Christiansen, R. Th. 3, 33. Clausen 7. Cleve 27. Collijn 1. Collin 7, 11, 18. Collinder 6, 7. Cornell 15. Cortsen 16.

Dahl 18. Dahlerup 17. Dahlström 18. Dahr 31. Dale 10. Dalin 11. Dallby 1. Danell 11. Degerböl 32. Diderichsen 16. Dumézil 34. Dybwad 10. Dyggve 32.

Eckhardt 3, 34. Edling 16. Edqvist 18. Eeden 3, 9. Eggen 9. Eidnes 18. Einarsson 35. Ejder 18. Ejdestam 18, 34. Ejerslev 18. Ek 15. Ekblom 18, 32. Ekbo 7, 19. Ekenvall 18. Ekholm 27, 33. Ekman-Danver 21. Ekwall 6, 18. Elfstrand 1. Engdahl 11. Engel 30. Engström 30. Enqvist 30. Ericsson, H. 11. Eriksson, M. 4, 18, 21, 22. Ernvik 18.

Faith-Ell 30. v. Feilitzen 1, 18. Festin 30. Fett, Eva 27, 28, 33. Fett, P. 28. Fischer-Möller 32. Fitger 11. Fjalestad 9. Flemström 18. Forchhammer 16. Forssander 27, 30. Frandsen 35. Frank 16. v. Friesen 3, 11, 18, 25, 34. Fægri 28. Gaheis 24. Gehl 34, 35. Geijer, A. 34. Geijer, H. 6. Gejel 22. Gislén 30. Gjelsvik 10. Gjerdmann 11. Gjessing 4, 27, 28. Glob 32. Graf 25. Granér 18. Grieg 26, 27, 28. Grundtvig 8. Grüner-Nielsen 17, 22. Grönlie 28. Gulbrandsen 22. Gullberg 35. Gullbring 30. Gustafson, G. 30. Gustavson, H. 18, 22. Gustawsson, K. A. 25. Gyllenberg 11. Gyllenbåga 3. Gaarder 25. Götlind 22.

Haislund 5. Hald, K. 18. Hald, M. 34. Hallar 16. Hallberg 11. Hallström 27, 30. Hamel 3, 8, 34, 35. Hamre 8, 25. Handagaard 10. Hansen, A. 16. Hansen, H. P. 16, 22, 24. Hansen, N. B. 18. Hansen, S. 32. Harding 7. Hartmann, Ellen 12, 13. Hasselberg 11. Hatt 32. Hauberg 3. Haugner 32. Hedar 15. Heggstad, L. 10. Heiermeier 34, 35. Heinertz 11. Helén 11. Helgason 8, 9. Hellberg 18. Hempel 35. Henniger 9. Hesselman 15, 35. Heusler 3. Heyman 25. Hildebrand 5. Hilfeing 30. Hjelmlev 5, 6. Hochschild 14. Hofe 25. Hoff 22. Hoffmeyer-Bruzelius 7. Holm, G. 18. Holm, K. R. 24. Holm, P. 12. Holmberg, E. 12. Holmbäck 15. Holmkvist 22. Holst 16. Holthausen 25, 35. Holtsmark 8, 9. Hornby 18. Hougen 27, 28. Houm 10. Hovda 5, 19. Hovstad 9. Hummelstedt 7, 22, 35. Hundrup 16. Hvidfeldt 25, 33. Häggqvist 12. Hægstad 22. Höjer 14. Hörnström 3.

Indrebö 10, 19. Ingers 19, 22, 35. Iversen 10.

Jacobsen, Lis 25. Jakobsen, I. B. 22. Jacobson, G. 7. Jankuhn 27. Jansson, A. 22. Janson, S. 30. Jansson, S. B. F. 25, 26. Jansson, S. O. 2. Jansson, V. 8, 14, 34. Janzén 12, 19, 22, 25, 35. Jensen, J. V. 16. Jensen, P. J. 6. Jeppesen 17. Jespersen 7, 16. Johannisson 8, 12, 35. Johansson, F. 22. Johansson, J. V. 6. Johnsen, A. 22. Johnsen E. E. 3. Johnsen O. A. 9. Johnsson, P. 30. Jónsson, A. 8. Jonsson, G. 22. Jaenichen, 25. Jönsson, F. 18. Jörgensen, H. 13, 27. Jörgensen, J. 22. Jörgensen, P. J. 17.

- Kallstenius 12, 19. Kampf 24. Karitz 15. Karlgren, A. 22. Karlinder 30. Karsten 7, 19. Katara 5. Kellgren 15. Kinnander 12. Kirsten 25. Kjellmark 30, 34. Klindt-Jensen 32. Klingspor 25. Knudsen, G. 5, 18, 19. Knudsen, R. 25. Koch 9. Kock 10. Kolmodin 31. Kolsrud 28. Koziol 35. Krahe 2. Krappe 3. Krause 25, 34, 35. Krenn 8, 35. Kristensen, M. 1, 18, 22. Kroman 2, 17. Kuhn 3, 4, 19, 27, 34, 35. Källquist 12. Köie 32. Kökeritz 19. Körner 12. Lagman 24. Lange 19. Langfeld 19. Larsen, H. 5. Larsen, M. 9. Larsen, P. 23. Larsson, L. 23. Larsson, O. A. 23. Lárusson 19. Laugesen 33. Leander 12. Leijström 8. Levander 4, 23. Lid 10, 33. Lidén, E. 12. Lidén, O. 30, 35. Lie 35. Lindberg, C. 19. Lindblad 7. Lindén 23. Lindgren, J. V. 23. Lindkvist, E. 23. Lindner 2. Lindquist, I. 4, 7, 12, 19. Lindqvist, A. 12. Lindqvist, N. 12, 15. Lindqvist, S. 30, 34, 35. Lindroth 5, 7, 12, 19, 21. Lisse 18. Ljunggren, E. 15. Ljunggren, K. G. 12, 14, 19, 20, 25. Ljungner 30. Lorentzen 27. Lorenzen 33. Lukman 3. Lund, B. B. 7. Lund, H. E. 28, 29. Lundahl, I. 20. Lundberg, E. B. 30. Lundberg, O. 20. Lundmark 3. Lundqvist 2. Lundström, G. 35. Lyngby 23. Låftman 12. Löfqvist 14. Löfstedt 4. Lönnberg 14, 30.
- Mackeprang 27, 32. Madsen 23. Magnusson, B. 12. Magnusson, J. 8. Magoun 3. Maiander 13. Mahmberg 7. Mannerfelt 22. Marquardt 2, 35. Marstrander 2, 28, 29. Matras 8. Mathiassen 32. Meissner 25, 35. Meyer, E. 35. Mezger 8, 10. Michelsen 3. Midbøe 16. Midttun 5. Mitzka 18. Mjöberg 9, 12. Moberg, C. A. 30. Moberg, O. 3. Modéer 7, 8, 18, 20. Mohr 24, 33, 35. Mohrén 30. Moltke 25, 35. Mortensen, G. 20. Mortensen, H. 20. Mortensen, K. 16. Munch-Petersen 12, 13. Munthe 30, 31. Müller, F. W. 4. Müller, M. 35. Myrhøj 20. Möller, A. 8. Möller, Chr. 23. Möller, I. 13. Möller, K. 17, 23.
- Nerman 29, 31, 33. Neuman, E. 15. Neumann, E. 34. Neumann, H. 17, 32, 34. Nielsen, K. M. 25, 26, 35. Nielsen, N. Å. 23. Nihlén 16, 35. Niklasson 29, 31. Nilsson, N. 13. Nissen, M. 7. Nordén 5, 26, 31. Nordenstreng 13, 20. Nordfelt 13. Nordin, F. 30. Nordling, A. 13. Nordman 27. Nordström, J. 15. Noreen 4, 5, 13, 14, 15, 20, 23, 26, 35. Norling-Christensen 32, 33. Nyström 13. Nöbbe 33.
- Ochs 34. Odencrantz 31. Odstedt 23. Ohlmarks 33. Ohlsson, A. 24. Olavi 13. Oldeberg 27. Olsen, L. H. 4. Olsen, M. 4, 8, 10, 20, 26. Olsson, B. 2, 13, 20. Olsson, H. 34. Olsson, N. L. 24. Olszewska 9. Orulf 26. Os 10. Otterström 23. Ottervik 2. Oxenstierna 15. Oxenvad 17.
- Palm, Th. 33. Palmér 13. Palmstedt 14. Panelius 13. Paulson 23. Pedersen, A. 23. Pedersen, H. 17. Pering 33. Petersen, J. 28, 29. Petersen, N. M. 9. Petersen, N. P. 23. Petersen, Th. 29. Peterson, P. N. 23. Petrini 13. Pipping 13. Pittioni 26. Planting 7. Pollak 15. Pontoppidan 17. Paasche 4, 20.
- Qvigstad 10.
- Rabbe, D. 20. Rabbe, S. 20. Raben 33. Rask 6. Rasmussen 16. Rasmusson 2. Refsum 6, 23. Regné 13. Reichborn-Kjennerud 7, 8, 10, 20. Reinskou 10. Reuschel 3, 4, 33. Rhedin 7. Risberg 13. Ribsskog 10. Richter 15. Robsahm 15. Rohmann 23. Roosval 26. Rosell 7. Rothman 23. Runius 15. Rydbeck 31. Rydh 31. Rüdiger 35. Ryh, O. 26. Raabe 2. Raae 23.
- Sahlgren 6, 20, 24. Sahlström 31. Sandegren 30. Sandfeld 1. Sawicki 4, 35. Schagerström 13. Schmidt, A. F. 23. Schmies 29. Schneider 3, 4, 34. Schnetz 20. Schnittger 31. Schoppe 35. Schreiner 28. Schroderus 15. Schröder, E. 7. Schröder, F. R. 34. Schultz 33. Schultze 35. Schück, A. 27. Schück, H. 31, 34. Schütte 4, 20, 23, 24, 26. Schwentner 35. Schwerin 34. Seip 8, 26. Selling 2, 27. Shetelig 27. Sierke 35. Silfors 35. Sivers-Liljensparre 14. Sivertsen 4. Sjöding 15. Sjöstedt 20. Sjestedt 34. Skadsem 21. Skautrup 8, 17, 21, 23. Skeidsvoll 21. Skovmand 33. Skaar 29. Sohlberg 21. Sommerfeldt 2. Sparre 14. Staf 14. Steffen 2, 15. Stemann 8. Stenberger 28, 31. Stiernhielm 15. Stolpe 31. Ström 34. Strömbäck 4, 5, 8, 21, 33, 34. Ståhl 21. Ståhle 8, 14. Stålhane 13. Suleng 29. Swab 15. Svabo 8. Svahnström 2. Svanberg 14. Swedberg 15. Swedlund 14. Swennung 4. Sylwan 3, 14, 15. Säve, C. 22. Säve, P. A. 22. Söderberg, B. 31. Söderwall 14. Sögaard 23. Sörensen, A. 21. Sörlie 21, 23. Sörling 30, 31.
- Tanner 4. Thieme 35. Thomas 2. Thomsen, A. 21. Thomsen, Th. 32. Thor-

bert 31. Thordeman 6. Thorild 15, 16. Thorngren 26. Thorvildsen 33. Tollen-aere 8. Torneld 14. Trautmann-Nehring 24. Trotzig 24. Troels-Smith 32, 33. Tuneld 2. Turville-Petre 9.

Undset 26. Undås 29.

Wagner 4. Wallenberg 16. Wallin 14. Wallström 24. Walter 9. Vasmer 35. Weber 26. Weibull 15. Weigel 26. Wellander 14, 35. Wennerström-Hartmann 11. Wenning 14. Wennström 14, 34. Werner 33. Wessén 8, 10, 14, 15, 22, 26. Wess-man 21, 24. Westin 31. Westman, K. 14. Westman, K. G. 34. Wetterberg 15. Widding 1, 2, 8, 17, 24. Wieselgren 15, 16, 24. Wikman 5. Wilstadius 30. Win-ther, Chr. 33. Winther, J. 33. Vogel-Jørgensen 17. Vogt, H. 10. Vogt, W. H. 4. Wolf 35. Wrage 9. Vries 4, 34.

Yngström 31.

Zeller 35. Zetterholm, D. O. 23, 35. Zetterholm, M. 23. Zinglersen 17.

Åberg, G. 31. Åberg, N. 2, 28. Åkerblom 5. Åkerlund, H. 31. Åkerlund, W. 14. Aakjær 17, 21. Alander 14.

Åyräpää 31.

Östergren 14.

*Starkare förkortningar av tillar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter
och samlingar m. m.*

AA = Acta archæologica. — Aarb = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed.
— AfdA = Anzeiger für deutsches altertum. — APhS = Acta philologica scan-
dinavica. — Ark = Arkiv för nordisk filologi. — BMS = Bergens museums skrifter.
— BMÅ = Bergens museums årbok. — BSL = Bulletin de la société de linguistique
de Paris. — C. R. = Comptes rendus. — DF = Danske Folkemaal. — DLz =
Deutsche Literaturzeitung. — DSt = Danske Studier. — FFC = F. F. commu-
nications. — FH = Fynsk Hjemstavn. — FM = Finskt museum. — FT = Finsk
tidskrift. — FoF = Folkminnen och folktankar. — Fornv = Fornvännen. —
For. t. no. fort. bev. Årsb. = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers
bevaring. Årsberetning. — GGA = Göttingische gelehrte Anzeigen. — GHÅ
= Göteborgs högskolas årsskrift. — GObFT = Göteborgs och Bohusläns forn-
minnesförenings tidskrift. — GR = The Germanic review. — GRM = Ger-
manisch-romanische Monatsschrift. — GVVSH = Göteborgs K. Vetenskaps
och Vitterhets samhälles handlingar. — HTda = Historisk Tidsskrift udg.
af den danske historiske Forening. — HTån = Historisk tidskrift för Finland.
— HTno = Historisk tidsskrift utg. av den norske historiske forening. —
HTsv = Historisk tidskrift utg. av Svenska historiska föreningen. — HVSLÅ
= K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. — IF =
Indogermanische Forschungen. — JEGPh = The journal of English and
Germanic philology. — KVHAA(H) = Kungl. vitterhets historie och antikvitets-
akademien(s) handlingar). — KÅ = Kyrkohistorisk årsskrift. — Leeds studies
= Leeds studies in English and kindred languages. — Litbl = Literaturblatt
für germanische und romanische Philologie. — LUÅ = Lunds universitets
årsskrift. — M = Museum. Maandblad voor philologie en geschiedenis. —
MLN = Modern language notes. — MLR = The modern language review.
— MoM = Maal og minne. — MPh = Modern philology. — NFK = Norsk
folkekultur. — NoB = Namn och bygd. — NR = Nordische Rundschau. —
NsvSt = Nysvenska studier. — NTBB = Nordisk tidskrift för bok- och
biblioteksväsen. — NTL = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri
utg. av Letterstedtska föreningen. — NTS = Norsk tidsskrift for sprogviden-
skap. — OoB = Ord och bild. — PBB = Beiträge zur geschichte der deut-
schen sprache und literatur. — PMLA = Publications of the Modern language
association of America. — PSS = Publications of the society for the advan-

cement of Scandinavian studies. Scandinavian studies and notes. — **SBVS** = Saga book of the Viking society. — **SHVSL** = Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. — **SHVSU** = Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala. — **SM** = Sönderjydsk Maanedsskrift. — **SoK** = Sprog og kultur. Udg. af Institutet for jydsk Sprog- og Kulturforskning. — **SoS** = Syn og segn. — **StNF** = Studier i nordisk filologi. — **S. T. U. A. G. N. L.** = Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. — **Sv. Lm** = Svenska landsmål. — **SVSL** = Skrifter utg. av Vetenskapssocieteten i Lund. — **UUÅ** = Uppsala universitets årsskrift. — **VSLÅ** = Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok. — **ZfdA** = Zeitschrift für deutsches altertum. — **ZfdPh** = Zeitschrift für deutsche philologie. — **ZfvglSpr** = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Innehållsöversikt.

- I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi. S. 1—6.
- II. Nordisk språkvetenskap. S. 6—24.
  - 1. I allmänhet. S. 6—8.
  - 2. Isländska, fornnorska och färöiska. S. 8—10.
  - 3. Norska. S. 10.
  - 4. Svenska. S. 11—16.
  - 5. Danska. S. 16—17.
  - 6. Namnforskning. S. 17—21.
  - 7. Dialekter. S. 21—24.
- III. Runkunskap. S. 24—26.
- IV. Arkeologi, religionsvetenskap och äldre rättsvetenskap. S. 27—34.
- V. Några recensioner av tidigare utkomna arbeten. S. 34—35.

Till Red. insända skrifter.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1944. — Acta Jutlandica. XVII. Aarskrift for Aarhus Universitet. 1945. — Acta Linguistica. Vol. III. Fasc. 2—3. — Acta Philologica Scandinavica. 17. Aarg. H. 3—4. — Budkavlen. Arg. 23. N:r 3—4. 24. N:r 1—2. — Clausen, Sven, Årbog for nordisk målstræv. VII. 109 ss. Khvn 1945. — Danske Studier. 1943. H. 3—4. — Dansk Tidsskrift-Index. 30. Aarg. 1944. — Folkmålsstudier. Arg. 11. 1945. — Fornvænnen. 1944. H. 5—6. 1945. H. 1—6. — Moderna språk. 1944. Nr 8—9. 1945. Nr 1—9. — Namn och bygd. Arg. 32. 1944. H. 2—4. Arg. 33. 1945. H. 1—3. — Neuphilologische Mitteilungen. 45. H. 5—8. 46. H. 1—6. — Niederdeutsche Mitteilungen hrsg. von der Niederdeutschen Arbeitsgemeinschaft (Sällskapet för lågtysk forskning) zu Lund. Jahrg. 1. 1945. — Nysvenska studier. Arg. 25. H. 1—3. — Ortnamns-sällskapets i Uppsala årskrift. 1945. — Skírnir. Tímarit Hins Íslenska Bókmennta-félags. CXIV—CXVIII ár. 1940—1944. — Sprog og Kultur. Band 12. H. 1—4 (1943), 13. H. 1—4 (1945), 14. H. 1—4 (1945). — Språk och Stil. Ordregister till Språk och Stil. årg. 1 (1901)—20 (1920) av Fritiof Wikström. Utg. gm Red. av Nysvenska studier, fortsättningen av Språk och Stil. 125 ss. Uppsala 1945. — Stavanger museum. Årshefte 1944. — Studier i nordisk filologi. Bd 31—32. 1945. — Svenska landsmål och svenskt folkliv. 1942 (Arg. 65). H. 1—4. 1943—44 (Arg. 66—67). H. 1—8. — Svensk geografisk årsbok. 1944. Arg. 20. — TNC-spalten. Korta uppsatser om ord och uttryck publicerade i Teknisk Tidsskrift under år 1944 av Tekniska Nomenklaturcentralen. (Tekniska Nomenklaturcentralens publikationer TNC 6.)

Annales Islandici posteriorum sæculorum. Annålar 1400—1800. Gefnir út af Hinu Íslenska Bókmenntafélagi. IV 1—4. Rvík 1940—44. — Bréfabók Guðbrands byskups Þorlákssonar. Gefnir út af Hinu Íslenska Bókmenntafélagi. V.—VII. hefti. Rvík 1940, 1941, 1942. — Collijn, I., Fornsvensk bibliografi. Supplement II. Förteckning över Sveriges medeltida bokskatt på modersmålet 1918—1944 samt därtill hörande litterära hjälpmedel. H. I (Samlingar utg. av Svenska Fornskrift-sällskapet. 1945.) — Danmarks gamle Personnavne. I. Fornavne. Utg. av J. Knudsen och Mar. Kristensen t. H. 9. Khvn 1945. — Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn. Gefið út af Hinu Íslenska Bókmenntafélagi. XIII, 7. Registr. Rvík 1939. XIV, 1. (1551—1563). Rvík 1944. — Føroya kvæði. Corpus carminum Færoensium. Utg. av Ch. Matras. Bd 3. Del 2. Khvn 1945. — Gotländsk ordbok på grundval av C. och P. A. Sävës samlingar redigerad av Herbert Gustavson. H. 5. Bd 2: 2. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Uppsala. Ser. A: 2.). Uppsala 1945. — Ljunggren, K. G., se Söderwall, K. F. — Middelalderens danske Bønne-bøger. 1. Binds I. Hefte. Ved Karl Martin Nielsen. Med Inledning af Alfred Otto S. J. 160 + XXXVI ss. Khvn 1945. — Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. XVI. Ortnamnen i Kville härad. 290 ss. + en karta. Gbg 1945. — Söderwall, K. F., Ordbok över svenska medeltidsspråket. Supplement. H. 10 av K. G. Ljunggren. (Samlingar utgivna av Svenska Fornskrift-Sällskapet. H. 191.) Lund 1945.

Albeck, Ulla, Dansk Stilistik. Anden Udgave. 226 ss. Khvn 1945. — Althin, Carl-Axel, Studien zu den bronzezeitlichen Felszeichnungen von Skåne. I—II. 251 ss. + 85 planscher. Lund 1945. — Andersen, Harry, Dansk Begrebsordbog. Paa grundlag af Viggo Petersens efterladte Manuskript. Med inledning av Wilhelm Grundtvig. 32 + XXVI + 322 ss. Khvn 1945. — Arnórsson, Einar, Ari fróði. 187 ss. Rvík 1942. — Blatt, Fr., Alfabetets historia. 182 ss. Sthlm 1945. — Danell, G., Svensk ljudlära. 88 ss. Fjärde uppl.:s tredje tryckn. Stockholm 1945. — Einarsson, Stefán, Icelandic. Grammar. Texts. Glossary. XXVII + 501 ss. Baltimore 1945. — Elgeskog, V., Svensk torpbebyggelse från 1500-talet till laga skiftet. 446 ss. Lund 1945. — Ejder, B., Adjektivändelsen -er i de nordiska språken, särskilt i svenskan. 263 ss. Lund 1945. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap 3.) — Erixon, S., Mörby och Viby byars minnesböcker. 220 ss. Sthlm 1944. (Etnologiska källskrifter utg. av S. Erixon och H. Nelson II.) — Dens., Svenska kulturgränser och kulturprovinser. 66 ss. Sthlm 1945. (K. Gustav Adolfs Akademiens småskrifter 1.) — Fehrman, C., Levertins lyrik. 430 ss. Lund 1945. — Forssman, J., Vikinger im osteuropäischen Raum mit besonderer Berück-

sichtung des Warthelandes. — Runenskriften als geschichtliche Zeugnisse. 47 ss. Posen 1944. — Gisle Surssons saga, från fornisländskan av Josua Mjöberg. 68 ss. Lund 1945. (Skrifter utg. av Modersmållärarnas förening.) — Hedblom, F., De svenska ortnamnen på säter. En namngeografisk undersökning. 270 ss. + kartor. Uppsala 1945. (Skrifter utg. av K. Gustav Adolfs Akademiens 13.) — Hesselman, B., Omljud och brytning i de nordiska språken. Förstudier till en nordisk språkhistoria. 114 ss. Uppsala 1945. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av B. Hesselman. 15.) — Holm-Olsen, L., se Konungs skuggsiá. — Holmkvist, E., Bergslagens hyttspråk. 119 ss. Uppsala 1945. — Jansson, Valter, Eufemiavisorna. En filologisk undersökning. 323 ss. Uppsala 1945. (Uppsala universitets årsskrift 1945: 8). — Jóhannesson, Jón, Gerðir Landnámabókar. 232 ss. Rvík 1941. — Jónsson, Sigurjón, Sóttafarir og sjúkdómar á Íslandi 1400—1800. VIII + 264 ss. Rvík 1944. — Kerkkonen, Gunvor, Västnyländsk kustbebyggelse under medeltiden. 288 ss. + 2 kartor. Hfors 1945. — Kjellman, N., Die Verbalzusammensetzungen mit »durch«. 229 ss. Lund 1945. — Konungs skuggsiá utg. for Kjeldeskriftfundet ved Ludvig Holm-Olsen. 171 ss. Oslo 1945. (Gammelnorske tekster utg. av Norsk hist. kjeldeskrift-inst. i samarbeid med Gammelnorsk ordboksverk. N:o 1.) — Korlén, G., Die mittelniederdeutschen Texte des 13. Jahrhunderts. 252 ss. Lund 1945. (Lunder germanistische Forschungen 19.) — Lindroth, H. J., Ölands folk-mål. II. 176 ss. (Göteborgs högskolas årsskrift 51. 1945: 1.) — Malmberg, B., Notes de grammaire historique française. 58 ss. Lund 1945. (Lunds univ.:s årsskr. N. F. Avd. 1. Bd 41. Nr 5.) — Mjöberg, Josua, se Gisle Surssons saga. — Mjöberg, Jöran, Det folkliga och det förgångna i Karlfeldts lyrik. 266 ss. Lund 1945. — Nordal, S., Íslenzk menning. Fyrsta bindi. 360 ss. Reykjavík 1942. — Oldberg, R., En bok om rim. 329 ss. Lund 1945. — Palmér, J., Språkutveckling och språkvård. 188 ss. Lund 1945. — Sandklef, Albert, Lin och Linne. 53 ss. Sthlm 1945. (K. Gustav Adolfs Akademiens småskrifter 2.) — Stenström, N.-G., Slöinge och Eftra socknar 1600—1870. En kulturgeografisk studie. 118 ss. Lund 1945. (Medd. från Göteborgs högskolas geografiska institution n:r 31.) — Sveinsson, Einar Ól., Um íslenzkar þjóðsögur. VIII + 312 ss. Rvík 1940. — Dens., Á Njálsbúð. Bók um nikið listaverk. VI + 180 ss. Rvík 1943. — Svensson, S., Bondens år. 191 ss. Sthlm 1945. — Togeby, S. P. N., Tal dansk, din sorte hund. Maalrensningsbog for meningsfæller. 47 ss. Kbhvn 1942. — Tylden, Per, *Me — Vi*. Ein studie frå det gamalnorske og mellomnorske brevriket. 155 ss. Oslo 1944. (Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-filos. Klasse. 1944. No. 4.) — Þorsteinsson, Steingrímur J., Upphaf leikritunar á Íslandi. 88 ss. Rvík 1943. — Wessén, E., Svensk språkhistoria. I. Ljudlära och formlära. 2 uppl. 153 ss. Sthlm 1945. — Dens., Våra folk-mål. 2. uppl. 96 ss. Stockholm 1945. — Wikström, Fr. Se avd. 1 ovan under: Språk och Stil. — Vår litteratur och dess historia. Läro- och läsebok för gymnasiet utg. av R. Hillman, N. Hänniger, E. Lilie, E. Lindström, E. Werner. Del 4. Från Strindberg till våra dagar. 380 ss. Sthlm 1945.

Ahlbäck, O., Bjärnä, fi. Perniö. (Särtr. ur Studier i nord. filologi 1945.) — Dens., Kring två växtnamn. (d:o.) — Dens., Finlandssv. *sonn 'son'*. (d:o.) — Dens., Apokopen i de finlandssvenska folk-målen. (d:o.) — Andersen, H., Til Skivum-Stenen. (Särtr. ur Danske Studier. 1943. H. 3—4.) — Dens., Har en Nordman ristet Indskriften paa den store Jelling-Sten? (Särtr. ur Sprog o. Kultur. XIV. 1945.) — Dens., Navnet Odinkar. (Särtr. ur Namn och bygd 32. 1944.) — Dens., Til Verbet gøre's Udviklingshistorie. (Särtr. ur Acta Philologica 18. 1945.) — Beckman, Nat., Muntlig tradition och historisk kritik. (Särtr. ur Historisk tidskrift. 1945.) — Berendsohn, W. A., Sind die Skyldinge und Skilfinge im 'Beowulf' hunnische und herulische Könige? (Särtr. ur Classica et Mediævalia.) — Bergman, G., Nämnden för svensk språkvård och dess verksamhet. (Särtr. ur Modersmållärarnas förening. Årsskrift 1945.) — Björklund, S., Från Dalmåls-ordboken. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Brøndum-Nielsen, Johs., Om Rimkrønikkens Tilblivelsestid. (Särtr. ur Acta Philologica 17.) — Dens., Nogle Problemer indenfor dansk Adjektivbøjning (d:o.) — Carlsson, G., Hemming Gadh, »Electus» i Linköping. (Livgrenadjärföreningens skriftserie. 9. 1945.) — Dahl, S., Geografi och ortnamnsforskning. (Särtr. ur Ymer. 1945.) — Dahlberg, T., Rec. av E. Brugge, Vokalismus der Mundart von Emmerstedt. (Särtr. ur Studia

neophilologica. Vol. XVII.) — Dahlstedt, K.-H., O. P. Pettersson f. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Diderichsen, P., »Nordisk målstræve». Påkrævet? Gennemførligt? Lönsamt? (Särtr. ur Nord. Tidskr. (Lett.) 1945.) — Dens. Runer og runeforskning i nordisk belysning. I anledning af det nye danske runeverk. (d:o.) — Dens., Dansk Sætningsanalyse. Formaal og Metode. (Meddelelser fra Dansk lærerforeningen. Nr 1. 1945.) — Ejder, B., Rec. av J. Svensson, Diftongering med palatalt förslag i de nordiska språken. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942. H. 1—2.) — Ejdestam, J., Om folksedens spridningsvägar. (Särtr. ur Rig. 1944.) — Ekblom, R., Germ. *kuningaz 'König'. (Särtr. ur Studia Neophilologica. Vol. XVII.) — Elovson, H., Kongruensregeln — en årsrevy. (Särtr. ur Folkskollärarnas tidning. 1945.) — Eriksson, M., Rec. av L. Levander, Övre Dalarnes bondekultur under 1800-talets förra hälft. I. Självhushåll. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Grundström, H., Tro och övertro bland lapparna. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Gustavson, H., Från Gotlandsordboken. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Hald, Kr., Stednamn i Angel. (Särtr. ur Sydslesvig II. 1945.) — Dens., Det danske Sprog i Angel. (d:o.) — Hammerich, L. L., Sproget. (Särtr. ur Holland—Danmark II. Kbhvn 1945.) — Hedström, G., Landsmålsarkivets i Lund årsberättelse arbetsåret 1940—41. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Hellevik, A., Nordisk målrökt och norsk målreising. (Särtr. ur Syn og segn. 1945.) — Dens., Om tilhøvet mellom skriftmål og talemål. Rettskrivningsproblem frå norsk og nordisk synstad. (d:o.) — Hemmer, R., Hemfridens lokala utsträckning enligt svensk landskapsrätt. (Särtr. ur Svensk Juristtidning. 1945.) — Holm, G., Rec. av L. Moberg, Om de nordiska nasalassimilationerna *mp* > *pp*, *nt* > *tt*, *nk* > *kk*. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Holtsmark, A., Bil og Hjuke. (Särtr. ur Maal og Minne. 1945.) — Humble, N. C., Herr Olovs bure. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Husén, T., Ortografiproblemet. Några synpunkter med anledning av de militära prövningarna. (Särtr. ur Tidskrift för psykologi och pedagogik. 1945.) — Hänninger, N., Nordisk sanverkan på undervisningsområde. (Särtr. ur Nord. tidskr. (Lett.) 1945.) — Ingers, I., Texter från Skåne. (Ur Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmälen och svenskt folkliv III. 3: Sagor, sägner, legender.) — Jacobsen, Lis, Danmark bot. (Särtr. ur Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1945.) — Johansson, C., Om kultplatser och heliga områden i Torne och Lule lappmarker. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Knudsen, G., Gamle Haandværknavne. (Särtr. ur Fortid og Nutid. Bd XVI, h. 1.) — Knudsen, R., Danske stednavne med 'borg' og 'virke'. (Särtr. ur Namn och bygd. 1944.) — Körner, R., En flexionsform i upplösning. (Särtr. ur Pedagogisk tidskrift. 1945.) — Dens., Sammanfattningsbetyget för svensk skrivning i realexamen. (d:o.) — Dens., Från uppsatsträttnings verkstad. (Särtr. ur Skola och samhälle. 1945.) — Landquist, J., Geijerforskning. (Särtr. ur Svensk Litteraturtidskrift. 1945.) — Langenfelt, G., Aldriga och nya gatunamn. (Särtr. ur Svenska Stadsförbundets Tidskrift. 1944. H. 4.) — Dens., Svenska släktnamn. (Särtr. ur Tidens kalender. 1945.) — Dens., Uppkomsten av gat- och kvartersnamn i Bromma. (Ur Bromma hembygdsförenings årsskr. 1944.) — Lindberg, F., Stadshistorisk revy 1943—44. (Särtr. ur Svenska stadsförbundets tidskrift 1945.) — Lindroth, H., Årsberättelse från Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola arbetsåret 1940—41. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — † Lithberg, N., Mänkalender och veckoräkning. (Särtr. ur Rig. 1944.) — Ljunggren, K. G., De främmande orden i svenskan. 21 ss. Lund 1945. (Skrift, bifogad Inbjudning till doktorspromotioner ... Lund 1945. Även i Lunds univ:s årsskr. N. F. Avd. 1. Bd 41. Nr 3.) — Dens., Sankt Olofs sockens gamla namn och andra namn på *Lunk*-. (Särtr. ur Namn och bygd. 1945.) — Dens., Från Nissaslaget till Halmstads belägring. 500 års diktning om en krigsskådeplats. (Särtr. ur Föreningen Gamla Halmstads årsbok. 1945.) — Låftman, E., Till det bittra slutet. (Särtr. ur Nysvenska studier. 1945.) — Malmberg, B., Rec. av F. Fale'hun: La langue bretonne et la linguistique moderne. (Särtr. ur Acta linguistica. Vol. III.) — Dens., Fonetiken vid universiteten. (Särtr. ur Riksföreningens för lärare i moderna språk årsbok. 1944.) — Dens., Mål och medel i språkforskningen. (Särtr. ur Svensk tidskrift. 1945.) — Dens., Ett barn byter språk. Drag ur en fyraårig finsk flickas språkliga utveckling. (Särtr. ur Nordisk tidskrift. 1945.) — Dens., Système et méthode. Trois études de linguistique générale. (Särtr. ur Vetenskapsocieteten i Lund. Årsbok 1945.) — Modéer, I.,

Svenska kustnamn som vittna om sjöfartsförbindelser med utlandet. (Särtr. ur Saga och sed. 1944.) — Dens., Föret vid Uppsala. (Särtr. ur Namn och bygd 32. 1944.) — Dens., Pata och Melpaten. (d:o) — Dens., Timmernabben och Dover. (Särtr. ur Kalmar Län. 1945.) — Nielsen, K. M., Runologiske Bidrag. (Särtr. ur Acta Philologica. 1945.) — Nordenstreng, R., Ett danskt-svenskt ättenamn. (Särtr. ur Nordisk tidskrift 1945.) — Dens., Hansevåldet över svenskan. (Ur Nu. Arg. 11. Maj 1945.) — Nordisk språkgemenskap. En förutsättning för nordisk samhörighet, en uppgift för skolan. Utg. av Föreningen Norden. 12 ss. Sthlm 1945. — Nordling, A., Hvar är sina wilda win. (Särtr. ur Studier i nord. filologi. 1945.) — Dens., Fsv. *vtan bøker* MBI. (d:o) — Dens., Språkvetenskaplig fostran. (Särtr. ur Finsk tidskrift. 1944.) — Nordman, C. A., Svenskarna i Finlands järnålder. (Särtr. ur Nord. tidskrift. 1944.) — Noreen, E., En verklig stiltforskare. (Särtr. ur Bonniers Litterära Magasin. 1945.) (Rec. av Wifstrand, A., Andlig talekonst (1943) och Tider och stilar (1944).) — Odstedt, E., Tvärstock i långåker. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Olin, Ulla, Folkmålsord och arkaismer i Arvid Mörnes diktning. (Särtr. ur Studier i nord. filologi. 1945.) — Olsen, M., »Vagn var småbeitr». (Särtr. ur Maal og minne. 1943.) — Dens., Egils viser om Eirik Blodøks og dronning Gunhild. (d:o. 1944.) — Dens., Rec. av Kr. Hald, De danske Stednavne på -um. (d:o) — Dens., En islandsk fornaldarsaga bevidnet år 1120. (d:o) — Dens., Runzival som norsk stedsnavn. (d:o) — Dens., En navnefeil i Hrafnkels saga. (d:o) — Dens., Minnetale over professor dr. Gustav Indrebø. (Särtr. ur Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Arbok 1944.) — Dens., Har dronning Gunhild diktet om Håkon den gode? 16 ss. (Avh. utg. av Det Norske Videnskaps-Ak. i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. 1944. No. I.) — Dens., Skaldevers om nøds-år nordenfjells. (Särtr. ur Studia septentrionalia II.) — Palmér, J., Om upphovsmännen till bönboken 1552 och katekesen 1567. (Särtr. ur Svensk teologisk kvartalsskrift. 1945.) — Pipping, R., Jöns Budde. (Societas Scientiarum Fennica. Arsbo. XXIII B N:o 1. 1944.) — Dens., Några språk-teoretiska frågor. (Särtr. ur Nysvenska studier. 1944.) — Refsum, H., Carl Säve og Eilert Sundt. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1944.) — Rooth, E. Till frågan om de lågtyska läneorden i svenskan, särskilt i Nya Testamentet 1526. (Särtr. ur Donum Grapeanum. Uppsala 1945.) — Rydbeck, O., Om Villfarastenen och de äldsta skånska hållristningarnas ålder. (Särtr. ur Skånes Hembygdsförbunds årsbok 1945.) — Sahlgren, J., Blacksta och Rickeby. Ortnamn och ordgeografi. (Särtr. ur Namn och bygd 32. 1944.) — Dens., Gårdnamn och bynamn i Lagga socken. (Särtr. ur Ortnamnsällskapets i Uppsala årskrift. 1945.) — Dens., Korta anvisningar för ortnamnsuppteckningar. 3 uppl. utg. av H. Lindberg och J. Sahlgren. (Medd. från Sv. ortnamnsarkivet. 3.) — Dens., Sagoberättarna Carl Fredrik Cavallius och Sven Sederstöm. (Särtr. ur Svenska sagor III.) — Seip, D. A., Vokalene i endestavelser i eldste islandsk. (Särtr. ur Maal og minne. 1945.) — Dens., Om forholdet mellom islandsk avskrift og norsk forelegg. (d:o) — Dens., Et pseudocypriansk skrift i norsk oversettelse fra 12. hundreår. (d:o) — Dens., Om literær og skriftspråklig forbindelse mellom Båhuslen og Island i gammel tid. (d:o) — Strömbäck, D., Landsmåls- og folkminnesarkivets i Uppsala årsberättelse arbetsåret 1940—41. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Dens., Rec. av Corpus Codicum Suecicorum Medii Aevi. Vol. I—II. (d:o) — Dens., En orientalisk saga i fornordisk dräkt. (Särtr. ur Donum Grapeanum. 1945.) — Svensson, S., Årseldarna. En slutreplik till J. Ejdestam. (Särtr. ur Rig. 1944.) — v. Sydow, C. W., Några synpunkter på sagoforskning och filologi. (Särtr. ur »Øst og Vest». Afhandl. tilegnede Prof. Dr. Phil. Arthur Christensen. 1945.) — Tuneld, E., Skidengera och Nyhamn. Anteckningar till Nyhamns äldsta historia. (Särtr. ur Kullabygd XVIII.) — Walberg, E., »Dominus Petrus». Kardinal eller påve — eller bådadera? (Särtr. ur Historisk tidskrift. 1944.) — Wessman, V. E. V., Bidrag till kännedomen om de nyländska folkmålen med särskilt beaktande av Sibbåmålet. (Särtr. ur Folkmålsstudier. 1945.) — Wieslgren, P., Ett förtydligande. (Särtr. ur Nysvenska studier. 1944.) — Wikman, K. Rob. V., Rec. av J. Ejdestam, Årseldarnas samband med boskapskötsel och åkerbruk i Sverige. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.) — Zetterholm, D. O., Uppkomsten av de norrländska supradentala och kakuminala *n*-ljuden. (Särtr. ur Svenska landsmål. 1942.)